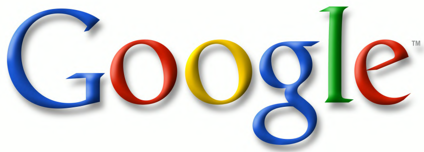

[redacted]

Α. ΜΟΣΧΙΔΟΥ

Η ΛΗΜΝΟΣ

ΗΤΟΙ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΔΟΚΙΜΙΟΝ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΤΑΥΤΗΣ

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων

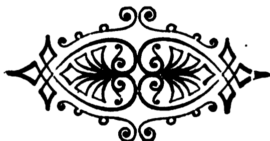
μέχρι τῶν καθ᾽ ἡμᾶς

ΕΙΣ ΔΥΟ ΤΕΥΧΗ

ΤΕΥΧΟΣ Α΄.

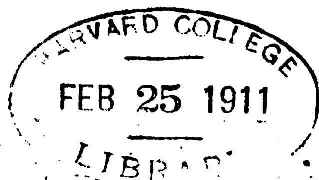
Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ 1770.

ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ «ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΥ» Γ. ΤΗΝΙΟΥ

1907

HARVARD COLLEGE
FEB 25 1911
LIBRARY

ΝΙΚΟΛΑΩι Π. ΝΤΑΛΛΗι

ΑΝΔΡΙ ΦΙΛΟΓΕΝΕΙ ΚΑΙ ΦΙΛΟΜΟΥΣΩι

ΑΝΘ' ΩΝ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ

ΕΥ ΠΟΙΕΙ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐκαθήμεθ' ἔτι ἐπὶ τῶν μαθητικῶν τοῦ γυμνασίου ἑδράνων, ὅτε ἐγεννήθη ἐν ἡμῖν ὁ πόθος νὰ ἱστορήσωμεν τὰς τύχας τῆς ἰδιαιτέρας ἡμῶν πατρίδος. Μακρὰ ἔκτοτε διέρρευσεν σειρὰ ἐτῶν, καὶ ὁ πόθος ἡμῶν ἐκεῖνος ἀντὶ νὰ σβεσθῇ πρὸ τῶν δυσχερειῶν τοῦ ἔργου, τὰς ὁποίας ὅσῳ ἀνηρχόμεθ' εἰς ὑψηλοτέρας βαθμῖδας τῶν σπουδῶν ἡμῶν τοσούτῳ εὐκρινέστερον ἐβλέπομεν, τοὐναντίον ὠγκοῦτο καὶ ἐμεγαλύνετο. Οὐδέποτ' ἐν τούτοις θὰ ἐπληροῦτο, ἂν μὴ καθίστατο ἡμῖν δυνατὸν νὰ ἐπωφεληθῶμεν τὴν εἰς Γερμανίαν μετάβασιν ἡμῶν καὶ ὑποκλέπτοντες χρόνον ἐκ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἔργου συλλέξωμεν καὶ μελετήσωμεν ὅ,τι ἐσχετίζετο πρὸς τὸ ζήτημα ἡμῶν. Ἀπελθόντες ἐκεῖθεν ταχύτερον ἢ ὅτι εἴχομεν ἀρχῆθεν προορίσει ἕνεκα λόγων ἀνεξαρτήτων τῆς θελήσεως ἡμῶν, καὶ ἐπομένως πρὶν ἢ ἔτι περάνωμεν τὴν ἐπὶ τούτου μελέτην, εἴδομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἠναγκασμένους νὰ διακόψωμεν τὴν περὶ τοῦτο ἐνασχόλησιν οὐ μόνον διότι τὸ δημόσιον ἡμῶν ἔργον ἀπερρόφει ἅπαντα ἡμῶν τὸν χρόνον ἀλλὰ καὶ διότι ἐπεισόδιόν τι ἐπελθὸν ἅμα τῇ ἐκ Γερμανίας ἐπανόδῳ ἐνέβαλεν ἡμῖν καὶ θλῖψιν καὶ ἀπογοήτευσιν οὐ μικράν. Τούτου ἕνεκα ἑξαετία ὅλη παρῆλθε, πολλάκις δὲ διηρωτώμεθα παρὰ φίλων περὶ τῆς τύχης τοῦ ἔργου, ὅπερ ἀπερχόμενοι ἐκ Γερμανίας εἴχομεν ἀγγείλει, ὅτι προσεχῶς θὰ ἐξεδίδομεν.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε συντελεσθῇ πλέον ἡ ἐργασία καὶ ἐσκεπτόμεθα μάλιστα μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν ἡμῶν ἐνταῦθα περὶ ἐκδόσεως αὐτῆς, ὅτε ἀντελήφθημεν, ὅτι νέα δυσχέρεια ἐπεπρόσθει, ἧς ἕνεκα ἐκινδύνευε τὸ ἔργον νὰ μένῃ διὰ παντὸς ἐν χειρογράφῳ· αὕτη ἀφεώρα τὴν δαπάνην. Ἐνομίσαμεν, ὅτι ἠδυνάμεθα νὰ ὑπερπηδήσωμεν ταύτην ἐκδίδοντες τὸ δεύτερον ἤδη ἀγγελίας καὶ ποιούμενοι ἔκκλησιν μάλιστα πρὸς τοὺς συμπολίτας ἡμῶν. Δυστυχῶς τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ὑπῆρξεν ἐνθαρρυντικὸν ἴσως ἕνεκα ἀπροσφόρου ἐνεργείας ἡμῶν αὐτῶν, διὸ καὶ ἠρχίσαμεν νὰ λησμονῶμεν τό τε ἔργον καὶ τὸ ζήτημα καθόλου τοῦτο, ὅτε ***μεγαλόφρων καὶ μεγάθυμος ψυχή, ὁ ἀνὴρ ὅστις τοῖς πᾶσιν εἶναι γνωστὸς διὰ τὴν εὐγενῆ ὁρμὴν καὶ πρόθυμον τάσιν, μεθ' ἧς φέρεται πρὸς τὸ εὐεργετεῖν τὴν πατρίδα, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ σεπτὸν ὄνομα ἐνο-***

__μίσαμεν πρέπον νὰ κοσμήσῃ τὴν προμετωπίδα τοῦ ἔργου ἡμῶν,__ προέτρεψεν ἡμᾶς νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἔκδοσιν ἀναλαμβάνων τὴν ἀναγκαιοῦσαν σχετικὴν δαπάνην.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτῇ μεγάλαι ὑπῆρξαν αἱ προκύψασαι δυσχέρειαι· πρῶτον μὲν οὐδὲν ὑπῆρχε προεκδεδομένον περὶ Λήμνου ἔργον. Ἡ ὀλιγοσέλιδος πραγματεία τοῦ Rhode ἡ λατινιστὶ γεγραμμένη οὐ μόνον ἐν τοῖς πλείστοις ἦτο ἀπηρχαιωμένη, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἀπεῖχε νὰ περιλαμβάνῃ ἐν συνεχείᾳ τὴν ἱστορικὴν τῆς Λήμνου δρᾶσιν. Οὐδὲν σχεδὸν ἑπομένως εἴχομεν νὰ ὠφεληθῶμεν ἐξ αὐτῆς ὡς ἐπίσης καὶ ἐξ ἑτέρου ἔργου ἑλληνιστὶ τούτου συγγεγραμμένου ὑπὸ ἐνθουσιώδους μὲν φίλου τῆς πατρίου ἱστορίας ἀλλὰ δυστυχῶς μὴ συγκεκροτημένου πρὸς τοιαύτην ἐργασίαν τοῦ μακαρίτου συμπολίτου Γεωργ. Παντελίδου. Τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐπιγραφόμενον __Ἱστορία τῆς νήσου Λήμνου ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους μέχρι σήμερον__ εἶναι μὲν ἁπλαῖ σημειώσεις (ἐρανισθεῖσαι κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἐκ τῆς περιηγήσεως τοῦ Conze, ὅστις κατὰ τὸ 1858 περιηγηθεὶς τὴν νῆσον ἐξέδωκεν ἀμέσως μετὰ ταῦτα τὰς ἐντυπώσεις αὐτοῦ) ἄνευ σχεδὸν ἀξίας, ἀλλὰ δεικνύει, ὅτι ἡ γενεὰ τῶν πατέρων ἡμῶν (τὸ ἔργον ἐξεδόθη τῷ 1876) καίπερ ὀλιγώτερον ἡμῶν ἀνεπτυγμένη ἐτίμα καὶ ἔσεβε περισσότερον τὰς Μούσας, οὐδ᾽ ἐζήτει τὴν εὐτυχίαν ἐν μόνῃ τῇ συσσωρεύσει τῶν ὑλικῶν τοῦ πλούτου ἀγαθῶν. Μὴ λησμονῶμεν, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἕτερον μεγάθυμον τῆς Λήμνου τέκνον ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης Ἀντωνιάδης ἡγεμονικῶς ἐδαπάνησεν ὑπὲρ λαμπρᾶς ἀληθῶς ἐκδόσεως τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τοῦ ἀοιδίμου Παπαρρηγοπούλλου.

Ἔπειτα πραγματεῖαί τινες περὶ μερικῶν τῆς λημνιακῆς ἱστορίας ζητημάτων οὐ μόνον καὶ αὗται ἀπηρχαιωμέναι ἐν τοῖς πλείστοις ἦσαν ἀλλ᾽ εἶχον καὶ ἄλλο πρόσθετον κακόν, ὅτι εἰ καὶ ἀνεφέροντο ὡς τὰ πολλὰ εἰς τοπογραφικὰ (περὶ Μοσύχλου, Χρύσης κ.τ.τ.) ζητήματα εἶχον γραφῇ ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ καὶ μακρὰν τῶν τόπων, οὓς ἐζήτουν νὰ καθορίσωσιν. Ἐν ᾧ λοιπὸν καὶ ἐκ τούτων μικρὰ παρείχετο ἡμῖν ἐπικουρία, ἀφ᾽ ἑτέρου ἐν τοῖς κυρίως ἱστορικοῖς ζητήμασιν, τὰ ὁποῖα ἀκροθιγῶς καὶ δι᾽ ὀλίγων ἐπραγματεύθησάν τινες τῶν συγγραψάντων ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐκράτει παρὰ τοῖς πλείστοις ἄκρατος πυρρωνισμὸς καὶ ὑπερβολικὴ πρὸς τὴν παράδοσιν δυσπιστία. Εἰς τὴν ἐπικλινῆ ταύτην ὁδόν, ἥτις ὀλίγον ἀφίσταται τῆς πεπλανημένης, δὲν ἠθελήσαμεν νἀκολουθήσωμεν αὐτούς· τοὐναντίον ἐδείξαμεν τὸν προσήκοντα πρὸς τὰς μαρτυρίας τῶν παλαιῶν σεβασμὸν ἐκεῖ μόνον ἀπομακρυνθέντες ἢ ὅλως ἀπορρίψαντες αὐτάς,

ὅπου ἕνεκα ἀντιφάσεων ἢ ἄλλων λόγων καταφανὲς ἡμῖν ἐφαίνετο τὸ σφαλερὸν αὐτῶν.

Οὐ μικρὰν δυσχέρειαν παρέσχεν ἡμῖν καὶ ἡ πληθώρα τῶν μύθων, ἐν οἷς εἶναι ἐνυφασμένη πλεῖον πάσης ἄλλης ὁμοταγοῦς νήσου ἡ ἱστορία τῆς Λήμνου. Νἀποκλείσωμεν ὅλως τὰ ἀφθονοῦντα ταῦτα μυθικὰ στοιχεῖα δὲν ἐπετρέπετο ἡμῖν, ἀλλ' οὐδὲ πάλιν νἀνυψώσωμεν αὐτὰ εἰς θέσιν ἱστορικῶν γεγονότων ἦτο ὀρθόν· ἐζητήσαμεν λοιπὸν διὰ μέσου τοῦ ἐνιαχοῦ μὲν πυκνοῦ ἐνιαχοῦ δὲ λεπτοῦ μυθικοῦ πέπλου νἀνιχνεύσωμεν καὶ ἀποχωρίσωμεν τὸν ὑποκρυπτόμενον ἱστορικὸν πυρῆνα χωρὶς νὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς διεξοδικὰς καὶ λεπτομερεῖς ἑρμηνείας αὐτῶν, ὁπότε τὸ ἔργον θὰ ἐλάμβανεν ὄψιν μυθολογικοῦ ἐγχειριδίου.

Μεγάλας τοὐναντίον ὠφελείας ἠρύσθημεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσαι τὸ ἐπίσημον ἀρχεῖον τῶν δημοσίων πράξεων τῶν προγόνων ἡμῶν θὰ ἦσαν ἀνυπολογίστου ἀξίας, ἂν ἐσῴζοντο πᾶσαι. Δυστυχῶς αἱ νῦν γνωσταὶ ἡμῖν ἐπιγραφαὶ τῆς Λήμνου εἶναι πολὺ ὀλίγαι, εἰ καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν πλείστου λόγου ἄξιον. Οἱ τόποι ἐν οἷς ἀνευρίσκονται ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τῆς νήσου εἶναι κυρίως τρεῖς, ἡ σημερινὴ πρωτεύουσα, ἔνθα ἔκειτο τὸ πάλαι ἡ Μύρινα, ἡ Παλαιόπολις ἔνθα ἡ Ἡφαιστία, καὶ ἡ Κώμη, ὅπου ἦτο ἱδρυμένος ναὸς τοῦ Ἡρακλέους. Οὐδεμία ἐν τούτοις ἀμφιβολία, ὅτι τὸ ἔδαφος κρύπτει πολλὰς ἔτι ἔν τε ταῖς εἰρημέναις θέσεσιν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς νήσου.

Καὶ ἕτερον ζήτημα ἀναφερόμενον κυρίως εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως τῶν γεγονότων ἐδυσχέρανέ πως ἡμᾶς· εἶναι δῆλα δὴ γνωστόν, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς νήσου κατὰ μέγα μέρος συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων, ὑφ' ἣν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ὑπήγετο· ἐπεβάλλετο λοιπὸν νὰ ἐκθέτωμεν τὰ γεγονότα οὕτως, ὥστε νὰ μὴ φαινώμεθα, ὅτι γράφομεν ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων· ἵνα δὲ μὴ περιπέσωμεν εἰς τοῦτο προετιμήσαμεν νὰ συντέμωμεν ἐνιαχοῦ τὴν ἀφήγησιν ἡμῶν, ἥτις συντομία ἐλπίζομεν, ὅτι δὲν θὰ βλάψῃ τὴν κατανόησιν, διότι ὁ ἀναγνώστης ὑποτίθεται, ὅτι γινώσκει ἐν μεγάλαις τοὐλάχιστον γραμμαῖς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ.

Ἐπίσης μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἐπεμελήθημεν (ἀγνοοῦμεν ἐν τούτοις ἂν ἐν πᾶσιν ἐπετύχομεν), ὅπως μὴ ἐξαίρωμεν καὶ μεγαλύνωμεν παρασυρόμενοι ὑπὸ τῆς ἐμφύτου πρὸς τὴν γενέτειραν ἀγάπης ἀσημάντους πολλάκις πράξεις τοῦ ἱστορικοῦ βίου αὐτῆς ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας. Δὲν ἀπηξιώσαμεν ἐν τούτοις καὶ ἀσήμαντα πολλάκις γεγονότα μάλιστα ἐν ὑποσημειώσεσι νἀναγράψωμεν ἐπὶ μόνῃ τῇ ἐλπίδι, ὅτι ἴσως ἐν

μέλλοντί τινι χρόνῳ δοθῇ ἐκ τούτων ἀφορμὴ πληρεστέρας καὶ ἀκριβεστέρας ἐρεύνης σκοτεινῶν τινων ζητημάτων. Μεθ᾽ ὅλην ἐν τούτοις τὴν ἀκρίβειαν, ἣν ἐτηρήσαμεν ἐν τῇ συλλογῇ τῶν πηγῶν παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι τῶν τε ἀρχαίων καὶ βυζαντιακῶν χρόνων, δὲν θεωροῦμεν ἀπίθανον, ὅτι τινὲς δυνατὸν νὰ διέφυγον τὴν προσοχὴν ἡμῶν κυρίως διότι, ὡς εἴπομεν ἤδη, δὲν προελάβομεν νἀγάγωμεν εἰς πέρας τὴν ἐργασίαν ἡμῶν, ἐν ᾧ ἔτι εὑρισκόμεθ᾽ ἐν Γερμανίᾳ, ὅπου τὰ πάντα εἶναι πρόχειρα εἰς τοιαύτας μελέτας καὶ οἱονεὶ ἑλκύουσι τὸν ἐργάτην πρὸς ἑαυτά.

Σπουδαία ἐν τούτοις πηγὴ ὅλως ἀνεκμετάλλευτος νῦν, θὰ εἶναι τὰ ἐξ ἀνασκαφῶν εὑρήματα, ὁποῖα μετὰ πιθανότητος πλησιεστάτης τῇ βεβαιότητι δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐγκλείει τὸ ἔδαφος τῆς Λήμνου. Ἀπόδειξις τῶν λεγομένων ἡμῶν ἔστωσαν τὰ σχετικῶς σπουδαῖα εὑρήματα, ἅπερ τυχαίως ἀπεκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Παντελίδου ἰσοπεδοῦντος τὸ παρὰ τὴν πρωτεύουσαν κτῆμα αὐτοῦ. Ἐκ τῆς συστηματικῆς λοιπὸν ἐρεύνης τοῦ ἐδάφους δικαιούμεθα νἀναμένωμεν πολλὰ διαφωτιστικὰ τῆς πατρίου ἱστορίας. Ἡ ἔρευνα δ᾽ αὕτη, ἄν ποτε εὐδοκήσῃ ὁ Θεὸς νὰ γείνῃ, δέον νὰ περιλάβῃ τρία κυρίως σημεῖα τὰ ἑξῆς·

Πρῶτον μὲν δέον νὰ γείνωσιν ἀνασκαφαὶ ἀποσκοποῦσαι τὴν διευκρίνησιν καὶ ἐξέτασιν τῆς προελληνικῆς ἢ μᾶλλον προαθηναϊκῆς περιόδου. Ὁ χῶρος ἐν ᾧ πρέπει νὰ διεξαχθῶσιν αὗται ἐνδεικνύεται ἤδη ἀφ᾽ ἑαυτοῦ διὰ τῆς ἀνευρεθείσης ἐπιγραφῆς τῶν Καμινίων. Ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ ***Ἐσωκάστρου*** *(παράβαλ. σελ. 209 τοῦ παρόντος ἔργου), ὅπου ἡμεῖς ἔφηβοι ἔτι ὄντες ἀνειλκύσαμεν διὰ τῶν ἰδίων ἡμῶν χειρῶν ἐκ τοῦ ἐδάφους τὸ πολυθρύλητον τοῦτο μνημεῖον, οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ἡ σκαπάνη τοῦ ἐργάτου θἀποκαλύψῃ ἡμῖν τὸ μέσον, δι᾽ οὗ θὰ λύσωμεν ἢ τοὐλάχιστον θὰ φωτίσωμεν διὰ πολλοῦ φωτὸς τὸ σκοτεινότατον πελασγικὸν πρόβλημα. Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι θέσεις περὶ τὸ χωρίον τῶν Καμινίων φαίνεται, ὅτι ἐνέχουσι στοιχεῖα πολλῆς ὁμοιότητος πρὸς τὸν λόφον τοῦ Ἐσωκάστρου· καὶ ἐν ταύταις λοιπὸν δέον νὰ γείνωσιν δοκιμαστικαὶ ἔρευναι.*

Ἀνάγκη ἔπειτα νὰ ἐρευνηθῇ τὸ ἔδαφος τῶν νεκροπόλεων Ἡφαιστίας καὶ Μυρίνης, ἡ Κώμη καὶ τὸ Καστροβούνιον, ἐν οἷς μάλιστα ἔδρασεν ἡ ἀθηναϊκὴ κληρουχία ἐν Λήμνῳ. Ἐν Ἡφαιστίᾳ μάλιστα δὲν παρέρχεται σχεδὸν ἡμέρα χωρὶς τὸ ἄροτρον τοῦ ἀγρότου νὰ φέρῃ εἰς φῶς τεμάχιόν τι μαρμάρου μέγα ἢ μικρὸν εἰκονίζον σελίδα τῆς δράσεως τῶν πατέρων ἡμῶν. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐκ τοῦ χώρου τούτου ἀφῃρέθησαν ὑλικὰ ἀρχαιότερον μὲν χάριν τοῦ Κοτζίνου εἶτα δὲ τοῦ παρακειμένου συνοικισμοῦ τοῦ Ἁγ. Ὑπατίου καὶ ἐν νεωτέροις χρόνοις τῆς

κώμης τοῦ Κοντοπούλλου, ἀλλὰ τὰ συληθέντα φαίνεται, ὅτι δὲν ἦσαν πολλά, ὡς πλὴν ἄλλων δεικνύει ἡ ἀφθόνως προσπίπτουσα εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἐπισκέπτου παρουσία ἀρχαίου ὑλικοῦ. Τὰ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ θεάτρου, οὗτινος τὴν θέσιν καθωρίσαμεν κατὰ τὴν πρώτην ἐκεῖσε μετάβασιν ἡμῶν, ἔργα τέχνης παραμένουσιν πιθανώτατα κεχωσμένα ἕνεκα τοῦ κύκλῳ ἐπικλινοῦς γηλόφου, οὗτινος τὰ χώματα παρασυρόμενα ὑπὸ τῶν ὑδάτων καταφέρονται πρὸς τὸ μέρος ἔνθα ἵδρυτο ἡ σκηνή. Ὅμοιόν τι φαίνεται συμβὰν καὶ ἐν ἄλλῃ τινὶ θέσει, ἥτις ἐξ εὑρημάτων τὰ ὁποῖα ἐπανειλημμένως συνέπεσε νὰ ἴδωμεν φαίνεται, ὅτι ἐχρησίμευεν ὡς νεκροταφεῖον τῆς πόλεως. Ἐν αὐτῇ εἴδομεν, ὅτε πρό τινων ἐτῶν ἐκεῖθεν διήλθομεν, μεγαλοπρεπὲς μαυσωλεῖον ἀποκαλυφθὲν ὑπὸ τῶν χωρικῶν· ἐσῴζετο τότε πλῆρες σχεδὸν τὸ κρηπίδωμα ἐκ μεγάλων τετραγώνων λίθων μετὰ μεγάλης μαρμαρίνης πλακὸς κατὰ τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς ὁποίας ἦσαν γεγλυμμένα διὰ λεπτῆς τέχνης ἄγρια ζῷα καὶ πτηνά, κάπροι, καθ' ὅσον ἐνθυμούμεθα (διότι τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ μνημείου ἀπωλέσαμεν βραδύτερον μετ' ἄλλων ἡμῶν σημειωμάτων), περιστεραὶ καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐπίσης εἴδομεν τότε μέρος τῶν τοίχων μεγάλου οἰκοδομήματος, ναοῦ πιθανώτατα ἢ ἄλλου τοιούτου. Ἀλλὰ καὶ ἐν Κώμῃ ὑπάρχει ἐλπὶς ὅτι θἀποκαλυφθῇ ἂν μή τι ἄλλο τοὐλάχιστον τὸ ἀρχεῖον τῶν Ὀργεώνων τοῦ Ἡρακλέους.

Οἱ μεσαιωνικοὶ τέλος χρόνοι θὰ διαφωτισθῶσι δι' ἐρευνῶν ἐν Κοτζίνῳ, Πύργοις, Βρειοκάστρῳ καὶ τοῖς ἠρειπωμένοις ἢ μὴ Μετοχίοις. Ἐννοεῖται, ὅτι καὶ τὸ φρούριον θἀποκαλύψῃ σπουδαῖα μεσαιωνικὰ εὑρήματα, ἂν ποτε ἡ Σ. Κυβέρνησις εὐδοκήσῃ νὰ ἐπιτρέψῃ τοιαύτην χάριν τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης ἔρευναν. Ἀλλὰ καὶ τὰ διάφορα ἐν διαφόροις μοναῖς τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ ἀλλαχοῦ ἀποκείμενα (παράβαλ. σελ. 164 σημ. 1ην τοῦ παρόντος ἔργου) χρυσόβουλλα καὶ ἀργυρόβουλλα καὶ ἄλλα σιγιλλιώδη γράμματα οὐ μικρὰν θὰ παράσχωσι συμβολὴν εἰς τὴν σαφεστέραν κατανόησιν τῶν μεσαιωνικῶν καὶ νεωτέρων χρόνων μάλιστα δὲ εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς νήσου.

Ταῦτα εἶναι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ σημεῖα, εἰς ἃ δέον νὰ κατατείνῃ ἡ ἐν τῷ μέλλοντι ἐνέργεια τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Λήμνου. Ἐνταῦθα ἁπλοῦται εὐρὺ στάδιον δόξης καὶ τιμῆς διὰ τοὺς πλουσίους συμπολίτας ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ συνήνουν νὰ συνδέσωσι τὸ ὄνομα αὐτῶν πρὸς εὐγενῆ ἐπιχείρησιν, ἐξ ἧς καὶ ἡ ἐθνικὴ ἱστορία θὰ ἐφωτίζετο δι' ἀπλέτου φωτὸς καὶ αὐτοὶ θὰ ἐξήρχοντο δεδοξασμένοι καὶ τετιμημένοι· λέγομεν δ' ἐθνικὴν ἱστορίαν, διότι αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἔρευναι δὲν ἀφορῶσι ζητήματα μερι-

κωτέρου μόνον ἐνδιαφέροντος καὶ ἑπομένως ὑποδεεστέρας ἀξίας καὶ σπουδαιότητος· τὸ ἀνακινηθὲν διὰ τῆς πολυκρότου ἐπιγραφῆς τῶν Καμινίων πελασγικὸν ζήτημα ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς τοπικῆς λημνιακῆς ἱστορίας καὶ καθίσταται γενικωτάτου ἐνδιαφέροντος· διὸ καὶ δὲν εἶναι ἴσως μακρὰν ὁ χρόνος καθ᾽ ὃν ξένοι θὰ μεταβῶσιν ἐκεῖσε, ἵνα διενεργήσωσιν ἀνασκαφὰς καὶ ἀποκομίσωσι μεθ᾽ ἑαυτῶν πάντα.

Ἡμεῖς ἐπράξαμεν, ὅ,τι αἱ ἀσθενεῖς ἡμῶν δυνάμεις ἐπέτρεψαν ὑπὲρ τῆς πατρίου ἱστορίας· διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ παρόντος τεύχους ἐπιβραβεύονται οἱ μεγάλοι καὶ μακροὶ ἡμῶν ἀγῶνες, οὓς μέχρι τοῦδε ἠγωνίσθημεν, ὅπως παραστήσωμεν ἐν μιᾷ συνεχεῖ εἰκόνι τὴν δρᾶσιν τῶν πατέρων ἡμῶν, ἀλλὰ δὲν λήγουσιν.

Λείπεται ἤδη ἡμῖν νὰ φέρωμεν εἰς φῶς καὶ τὸ Β΄. τεῦχος τοῦ παρόντος ἔργου, ἐν ᾧ θὰ περιλάβωμεν ***τὴν γεωλογίαν τῆς νήσου, τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ 1770 καὶ ἑξῆς, περιγραφὴν λεπτομερῆ τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς νήσου ὑπὸ ἔποψιν θρησκευτικήν, παιδευτικήν, οἰκονομικήν, διοικητικὴν καὶ γεωργικὴν μετὰ διεξοδικῶν στατιστικῶν πινάκων τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν ἐν τῇ ξένῃ Λημνίων, τῆς παραγωγῆς, τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς*** *κ.τ.τ. Τούτοις θὰ ἐπισυνάψωμεν* ***τὰς ἐγχωρίους μυθικὰς παραδόσεις, τὰς παροιμίας τὰ κρατοῦντα κατὰ τὰς γεννήσεις, γάμους, θανάτους*** *κ. τ. δ.* ***ἔθιμα,*** *ἅμα δὲ καὶ* ***γλωσσικὴν ὕλην τὰ μάλα ἐνδιαφέρουσαν.*** *Ἐν τέλει θὰ προσαρτηθῇ* ***γεωγραφικὸς χάρτης τῆς νήσου ἐν μεγάλῃ κλίμακι, ἐν ᾧ θὰ σημειῶνται οὐ μόνον αἱ νῦν ὑφιστάμεναι κῶμαι, ἀλλὰ καὶ αἱ ἠρειπωμέναι τοιαῦται,*** *ἅμα δὲ καὶ αἱ θέσεις* ***τῶν πάλαι ποτὲ ὑπαρξάντων μετοχίων καὶ ἱστορικῶν τοπωνυμιῶν.***

Παραδίδοντες νῦν τὸ παρὸν τεῦχος εἰς τὴν εὐγενῆ κρίσιν τοῦ ἀναγνώστου δηλοῦμεν ἅμα, ὅτι κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτοῦ πρῶτον μὲν ἐφροντίσαμεν μετὰ πολλῆς προσοχῆς νὰ διακρίνωμεν τὴν ἡμετέραν ἐργασίαν τῆς ἀλλοτρίας· πανταχοῦ ἐσημειώσαμεν ἐν πυκναῖς ὑποσελιδείοις παραπομπαῖς τὰ ἔργα ἐκείνων, πρὸς οὓς συνεφωνοῦμεν ἢ διεφωνοῦμεν ἢ παρ᾽ ὧν ἠρυόμεθα γνώμην τινά· οὐδαμοῦ παρελίπομεν τοῦτο, ἐκτὸς ἂν που διέλαθεν ἡμᾶς. Διότι φρονοῦμεν, ὅτι ἡ ξένη περιουσία οὐ μόνον ὅταν εἶναι χρυσός, ἀλλὰ καὶ ὅταν εἶναι ἰδέαι πρέπει νὰ εἶναι σεβαστή. Οὐδ᾽ ἐπετρέπετο ἡμῖν νὰ πράξωμεν, ὅ,τι ἡμεῖς αὐτοὶ ἐπάθομεν παρά τινος Κοντολέοντος, ὅστις θεωρῶν τὴν ξένην περιουσίαν Μυσῶν λείαν ἀντέγραψεν κλωπικῶς ἐπιγραφάς τινας, ἃς πρῶτοι ἐδημοσιεύσαμεν μετὰ μακρῶν ὑπομνημάτων ἐν τῇ ἐν Σμύρνῃ ἐκδιδομένῃ ἐφημερίδι „Ἀμαλ-

θείᾳ", καὶ ἀποστείλας ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Revue des Etudes Grecques (XV 1902), χωρὶς ἁπλῆν τοὐλάχιστον μνείαν νὰ κάμῃ τοῦ πρώτου ἐκδόντος, ἢ κἂν νὰ μνημονεύσῃ τῆς ἐφημερίδος, ἐξ ἧς ἐσύλησεν αὐτάς. Ἔπειτα δὲ ὅσον ἀφορᾷ τὴν γλῶσσαν προσεπαθήσαμεν ὅση ἡμῖν δύναμις νὰ μεταχειρισθῶμεν ἁπλουστέραν καὶ εὐληπτοτέραν τοιαύτην ἔχοντες ἰδίως ὑπ' ὄψει τοὺς συμπολίτας ἡμῶν, ὑπὲρ ὧν μάλιστα ἐπονήσαμεν.

Τελευτῶντες ἐκφράζομεν τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν πρὸς ἐκείνους ἐκ τῶν συμπολιτῶν, οἵτινες εὐηρεστήθησαν νὰ ἐγγραφῶσιν ὡς συνδρομηταὶ τοῦ ἔργου, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὸν κ. Ὀδ. Παντελίδην εὐγενῶς δηλώσαντα ἡμῖν ἐγγραφὴν 50 ἀντιτύπων.

Ἔγραφον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1907.

ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΠΗΓΑΙ

ΒΙΒΛΙΟΝ Α'.

Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς.

Ἐπιγραφαὶ καὶ νομίσματα.

Kiepert Lehrbuch der alten geographie.

Neumann und *Partsch* Physikalische Geographie von Griechenland.

Lolling Geographie und Geschichte des gr. Allertums (ἐν τῷ II τόμῳ τοῦ Handbuch τοῦ I. Müller).

De Launay La géologie des îles de Mételin (Lesbos), Lemnos et Thasos (ἐν XIII τόμ. (1898) τῶν Annales des Mines).

» » Notes sur Lemnos (ἐν Revue archéologique 1895).

Buttmann Mosychlos der feuerspeiende Berg auf Lemnos.

Dureau de la Malle Mémoire sur la destruction de l'île de Chryses et du volcan de Lemnos.

Ukert Ueber die insel Lemnos und den Mosychlos.

Heinrich De Chryse insula et dea.

C. Rhode Res Lemniacae.

Γ. Παντελίδου Ἱστορία τῆς νήσου Λήμνου ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους μέχρι σήμερον 1876.

Ἀνδρ. Μουστοξύδου καὶ Βαρθολομαίου Ἰμβρίου Ὑπόμνημα ἱστορικὸν περὶ τῆς νήσου Ἴμβρου.

Otf. Müller Geschichte Hellenischer Stämme und Städte I Band Orchomenos und die Minyer.

F. G. Welcker Die Aeschylishe Trilogie.

Gröger De Argonautarum fabul. historia.

Bayle Dictionnaire historique.

Pauly—Wissowa Real—encyclopädie der Kl. Altertumswissenschaft.

Roscher Ausführliches Lexikon der Gr. und Röm· Mythologie.

Preller Geschichte der Mythologie.

Pauli—Altitalische Forschungen II Band.

Bugge Der Ursprung der Etrusker durch zwei lemnische Inschriften erläutert.

Apostolides Essai d'interprétation de l'inscription préhellénique de l'île de Lemnos.

Alf. Torp Die vorgriechische Inschrift von Lemnos.
Kirchhoff Studien zur Geschichte des griech. Alphabets.
» Ueber die Tributpflichtigkeit der attischen Kleruchen.
Hesselmeyer Die Pelasgerfrage und ihre Lösbarkeit.
Pervanoglou Attinenze dell'isola di Lemnos colle antichissime colonie sulle coste del mare Adriatico.
Ed. Meyer Studien zur alten Geschichte.
Duncker Geschichte des Altertums.
Foucart Mémoire sur les colonies Atheniennes.
Droysen Geschichte des Hellenismus.
Finlay Greece under the Romans.
Head Ἱστορία τῶν νομισμάτων.
Bulletin de correspondance hellénique.
Mittheilungen des deutsch. K. Instituts zu Athen.

ΒΙΒΛΙΟΝ Β'.

Βυζαντῖνοι ἱστορικοί.

Tafel Symbolarum critic. geographiam Byzant. spectantium.
Sanudo Istoria del regno di Romania.
S. Magno Estratti degli Annali Veneti.
Ἀμφότερα ταῦτα εὕρηνται ἐν τοῖς Chroniques Greco—Romanes τοῦ Hopf.
Vianoli Historia Veneta.
Daru Histoire de Venise
Hopf Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit.
Hertzberg Geschichte der Byzantiner und des Osmanischen Reiches.
Παπαρρηγοπούλλου Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.
Hammer Geschichte des Osmanischen Reiches.
Finlay Greece under ottoman aud venetian domination.
Geschichte des gegenwärtigen Krieges.
Σάθα Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη.
Miklosich et Müller Acta et diplomata graeca medii aevi.
Tafel und Thomas Urkunden zur älteren Handels-und Staatsgeschichte der Republik Venedig.
Michel Lequien Oriens christianus.

Π. Κοντογιάννη Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερίνης Β΄. Ῥωσσοτουρκικὸν πόλεμον.

Περιηγηταί

Chr. Bondelmontii Librum insularuum Archipelagi.
Κυριακὸς ὁ ἐξ Ἀγκῶνος παρὰ Tozzetti Viaggi in Toscana.
Benedetto Bordone Isolario.
Bélon du Mans Les observations des plusieurs singularités et choses. mémorables trouvées en Grèce Asie. . . et autres pays étrangers.
A. Thevet La cosmographie universelle.
Th. Porcachi da Castiglione L'isole piu famose del mondo.
G. Rosaccio Viaggio da Venetia à Constantinopoli per mare e per terra.
Du Loir Les voyages du Sieur du Loir.
M. Boschini L' arcipelago con tutte le Isole Scogli Secche e bassi Fondi.
Fr. Piacenza L' Egeo redivivo.
P. Coronelli Isolario.
Dapper Description exacte des isles de l'Archipel.
Sonnini Voyage en Grèce et en Turquie.
D. Sestini Lettere scritte dalla Sicilia e dalla Turchia.
Friesemann Description historique et géograph. de l'Archipel,
Van Kinsbergen Beschreibung von Archipelagus.
R. Pococke Beschreibung des Morgenlandes.
Sibthorp παρὰ *Walpole* Memoirs relating to European and Asiatic Turkey.
Hunt παρὰ *Walpole* Travels in various countries of the East.
Choiseul-Gouffier Voyage pittoresque de la Grèce.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ ΕΞΗΓΗΣΙΣ

FTG	=	Fragmenta tragicorum Graecorum.
FCG	=	» comicorum »
FHG	=	» historicorum »
FTL	=	» tragicorum Latinorun.
CIG	=	Corpus inscriptionum graecarum.
CIA	=	» » atticarum.
BCH	=	Bulletin (de) Correspondance Hellénique.
ΕΦΣ	=	(Περιοδικὸν τοῦ ἐν Κων/πόλει) Ἑλλ. Φιλολογ. Συλλόγου.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

. . . . . *πέρι γὰρ βαθυλήιος ἄλλων*
νήσων Αἰγαίῃ, ὅσαι εἰν ἁλὶ ναιετάουσιν.
('Απολλ. 'Αργον. Α. 830)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Γεωγραφικὴ θέσις τῆς Λήμνου.

Πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἐν τῷ Αἰγαίῳ κείμεναι νῆσοι ὑπήχθησαν ἤδη ὑπὸ τῶν παλαιῶν εἰς τέσσαρα συμπλέγματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν περιελάμβανε τὰς ΝΑ τοῦ Σουνίου καὶ τῆς Εὐβοίας κειμένας, αἵτινες Κυκλάδες καλούμεναι ὑπάγονται πᾶσαι σχεδὸν σήμερον εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος, τὸ δὲ δεύτερον τὰς πρὸς ἀνατολὰς τούτων κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τῆς Καρίας, αἵτινες ἐκαλοῦντο Σποράδες. Ἀμφότεραι αὗται αἱ συστάδες κεῖνται ἐν τῷ νοτίῳ τμήματι τοῦ Αἰγαίου. Τὸ βόρειον μέρος αὐτοῦ δὲν εἶνε μὲν οὕτω νησοβριθὲς ὡς τὸ νότιον, ἐν τούτοις διακρίνονται καὶ ἐν ἐκείνῳ δύο ἀθροίσματα νήσων, ὧν τὸ μὲν ἀποτελοῦσιν αἱ καλούμεναι Βόρειοι Σποράδες, αἵτινες εἶνε κατεσπαρμέναι ἀνὰ τὴν ἀνατολικὴν τῆς Εὐβοίας καὶ Θεσσαλίας παραλίαν, τὸ δ' ἕτερον περιλαμβάνον μόνον τέσσαρας μείζονάς πως νήσους, τὰς Λῆμνον, Ἴμβρον, Σαμοθράκην καὶ Θάσον δὲν προσέλαβεν ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἴδιον ὄνομα, εἰ καὶ τὸ τμῆμα τοῦτο τοῦ Αἰγαίου, ἐν ᾧ αἱ εἰρημέναι νῆσοι, ἐκαλεῖτο ἰδιαιτέρως ὑπ' αὐτῶν **Θρακία θάλασσα.**[1] Συνή-

---

1) Ὁ Στράβων ἐν C. 28 τῶν Γεωγραφικῶν αὐτοῦ λέγει τάδε : «Ὅταν (ὁ Βορέας καὶ ὁ Ζέφυρος) κατὰ τὴν Θρακίαν θάλασσαν συμπέσωσι περὶ τὸν Μέλανα κόλπον αὐτοῦ τοῦ Αἰγαίου μέρος οὖσαν· ἐπιστροφὴν γὰρ λαμβάνει πρὸς νότον ἀκρωτηριάζουσα ἡ Θράκη, καθ' ἃ συνάπτει τῇ Μακεδονίᾳ καὶ προσπίπτουσα εἰς τὸ πέλαγος τοὺς Ζεφύρους· ἐντεῦθεν πνέοντας ἀποφαίνει τοῖς ἐν Θάσῳ καὶ Λήμνῳ καὶ Ἴμβρῳ καὶ Σαμοθράκῃ καὶ τῇ περὶ αὐτὰς

θως δ' ὅμως οἱ παλαιοὶ ἀναφέρουσι τὰς νήσους ταύτας γενικῶς ὡς κειμένας ἐν τῷ Αἰγαίῳ παρὰ τὴν παραλίαν τῆς Θρᾴκης.

Περὶ τῶν ἀποστάσεων αἵτινες χωρίζουσιν αὐτὴν ἀπὸ τῶν πέριξ νήσων καὶ ἠπείρων ὁ μὲν Πλίνιος[1] παραδίδει ἡμῖν, ὅτι ἀπὸ μὲν τῆς Ἴμβρου ἀπέχει εἴκοσι δύο χιλιάδας βημάτων ἰσοδυναμούντων πρὸς τριάκοντα δύο περίπου χιλιόμετρα, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἄθω ὀγδοήκοντα ἑπτὰ χιλιάδας, ἤτοι ἑκατὸν εἴκοσι καὶ ἐννέα χιλιόμετρα. Ἀμφότερα ταῦτα εἶνε ἐσφαλμένα, διότι ἡ πραγματικὴ ἀπόστασις ἀπὸ μὲν τῆς Ἴμβρου εἶνε εἴκοσι δύο περίπου, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἄθω πεντήκοντα ἑπτὰ χιλιόμετρα.[2] Ὁ δὲ Γαληνὸς ἀναφέρει, ὅτι ἡ ἀπὸ τῆς Θάσου καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας Τρωάδος ἀπόστασις τῆς Λήμνου εἶναι ἴση ἀνερχομένη εἰς 700 σταδίους. Ἀληθῶς ἡ τῆς Ἡφαιστίας ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας Τρωάδος καὶ ἡ τῆς Μυρίνης ἀπὸ τῆς Θάσου οὖσα ἡ αὐτή, ἀνέρχεται εἰς 90 περίπου χιλιόμετρα καὶ εἶναι κατὰ τὸ τρίτον ἐλάσσων τῆς ὑπὸ τοῦ περγαμηνοῦ ἰατροῦ σημειουμένης.[3]

Τὴν περίμετρον τῆς νήσου ὑπολογίζει ὁ Πλίνιος εἰς 112 χιλιάδας βημάτων, ἤτοι 900 περίπου στάδια· τὸ πραγματικὸν δ' ὅμως μῆκος αὐτῆς λαμβανομένων ὑπ' ὄψει καὶ τῶν εἰς τὴν ξηρὰν βαθέως εἰσχωρούντων

θαλάττῃ». Καθόλου δὲ περὶ τῆς θέσεως τῆς Λήμνου καὶ τῆς εἰς συστάδας κατανομῆς τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ νήσων ἔπιθι Στράβ. 2, 3, 5 καὶ 2, 5, 21 καὶ 7, 74, P. Mela 2, 106, Πτολεμ. Γεωγρ. Ὑφήγ. 3, 12, 44 καὶ 3, 11, 8, Στέφ. Βυζάντ. ἐν λέξει Λῆμνος, καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων γεωγράφων Kiepert Lehrbuch der alten geographie σελ. 251 καὶ ἑξ.

1) Histor. Natur. 4, 23, 7.

2) Τὴν σύγχυσιν καθόλου, ἡ ὁποία ἐκράτει παρὰ τοῖς παλαιοῖς ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τοῦτο, δεικνύουσι μάλιστα αἱ μαρτυρίαι αὐτῶν περὶ τῆς μεταξὺ Λήμνου καὶ Ἄθω ἀποστάσεως. Ὁ Πλούταρχος (περὶ τοῦ ἐμφαινομ. προσώπου τῷ κύκλῳ τῆς σελήν.) ἀναβιβάζει ταύτην εἰς 700 σταδίους συμφωνῶν οὕτω τῷ Πλινίῳ καὶ Σολίνῳ (17) ὅστις μόνον κατὰ χίλια βήματα ορίζει ταύτην κατωτέραν. Ἀφ' ἑτέρου δ' ὅμως ὁ Εὐστάθιος (εἰς Ἰλ. Ξ. 229) καὶ ὁ Στέφανος (ἐν λ. Ἄθως) ὑπολογίζουσι ταύτην εἰς τριακόσια στάδια, εἰς ἔτι δὲ ὀλιγώτερα τούτων δέον νὰ ὑποβιβασθῇ διὰ τοῦ γενικοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ Ἀπολλωνίου (Ἀργ. 1, 602) ἐξ οὗ συσχετιζομένου πρὸς ὅσα ὁ Σκύλαξ (σελ. 30) καὶ ὁ Θεόφιλος παρὰ Πτολεμαίῳ (1,9) περὶ ὁμοιοτρόπου ἐκφράσεως λέγουσιν, φαίνεται, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἀπόστασις δὲν δύναται νὰ ὑπερβαίνῃ τοὺς 250 σταδίους. Ἐννοεῖται ὅτι τοῦ ἀληθοῦς ἔχονται ὁ Εὐστάθιος καὶ ὁ Στέφανος, ὁ δὲ ἐπιπολαίως πολλάκις καὶ ἀκρίτως ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πηγῶν ἀρυόμενος τὰς εἰδήσεις αὐτοῦ Πλίνιος διαστρεβλοῖ ὑπερμέτρως τὴν ἀλήθειαν.

3) Kühn Medici graeci 12,172 καὶ Πλίν. H. N. ἔνθ. ἀνωτ.

κόλπων τοῦ Μούδρου καὶ τῆς Μπουρνιᾶς, ἅμα δὲ καὶ τῶν μικρῶν λιμενίσκων, ὁποῖοι πολυπληθεῖς καθ' ἅπασαν τὴν παραλίαν σχηματίζονται, ἀνέρχεται εἰς 260 περίπου χιλιόμετρα.[1] Τὸ σχῆμα τῆς Λήμνου εἶνε τετράγωνον, οὗ ἑκάστη τῶν πλευρῶν εἶνε τετραμμένη πρὸς ἕκαστον τῶν τεσσάρων σημείων τοῦ ὁρίζοντος. Τούτων μεγαλυτέρα εἶνε ἡ βορεία ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Πλάκας μέχρι τοῦ Μουρτζούφλου καὶ ἔχουσα (à vol d'oiseau) μῆκος 40 περίπου χιλιομέτρων, ἐν ᾧ τὸ τῆς δυτικῆς εἶνε περίπου εἴκοσι.[2] Ἡ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἔκτασις αὐτῆς εἶνε μείζων ἢ ἡ ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον, καθ' ὅσον ἐκείνη μὲν καταλαμβάνει 25 περίπου λεπτὰ μοίρας μήκους ἀνατολικοῦ, αὕτη δὲ 15 περίπου πλάτους βορείου. Ἀκριβῶς δὲ κεῖται ἡ νῆσος μεταξὺ 39°, 46′ 27″—40°, 1′, 42″ πλάτους βορείου καὶ 25°, 2′—25°, 26′,55″ μήκους ἀνατολικοῦ ὡς πρώτου μεσημβρινοῦ λογιζομένου τοῦ διὰ τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Greenwich διερχομένου.[3]

Τούτοις συνᾴδουσι καὶ ὅσα περὶ τοῦ πλάτους καὶ μήκους τῆς Λήμνου ἢ ἀκριβέστερον τῶν δύο πόλεων αὐτῆς παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Πτολεμαῖος λέγων:[4] « Ἐν δὲ τῷ Αἰγαίῳ πελάγει Λῆμνος νῆσος, ἐν ᾗ πόλεις δύο,

Μύρινα	52°,	20′ .	40°	25′
καὶ Ἡφαιστιὰς μεσόγειος	52°,	30′ .	41° »	

Ἡ πραγματικὴ θέσις τῆς μὲν Μυρίνης εἶνε 39°, 52 ΠΒ καὶ 25°, 4′ ΜΑ, τῆς δὲ Ἡφαιστίας 39°, 57 ΠΒ καὶ 25° 19′ ΜΑ. Ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης ἡ μὲν τοῦ πλάτους μεταξὺ τῶν δύο πόλεων διαφορὰ καὶ κατὰ τὸν τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ ἀστρονόμου ὑπολογισμὸν καὶ κατὰ τὸν χάρτην τοῦ ἀγγλικοῦ ναυαρχείου εἶνε ἀκριβέστατα ἡ αὐτή, πέντε δηλ. πρῶτα λεπτὰ τῆς μοίρας, κατὰ 5′ δὲ ποικίλλει ἡ τοῦ μήκους.[5]

---

1) Τὸ ὑπὸ τοῦ Σκύλακος (114) λεγόμενον, ὅτι ἡ ἡμετέρα νῆσος κατέχει τὴν δεκάτην ἑβδόμην θέσιν ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέγεθος μεταξὺ τῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ νήσων ἀγνοοῦμεν κατὰ πόσον πλησιάζει πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

2) Ἐκ τῶν δύο ἄλλων τῆς μὲν νοτίας τὸ μῆκος εἶναι 30 περίπου, τῆς δ' ἀνατολικῆς 35.

3) Ἴδε χάρτην τῆς Λήμνου ὑπὸ Richard Copeland ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ ναυαρχείου ὑπ' ἀριθμ. 1659.

4) 3, 13.

5) Περὶ τῆς καθ' ὁλόκληρον μοῖραν περίπου διαφορᾶς τοῦ πλάτους ὅπερ παρέχει ὁ Πτολεμαῖος καὶ τοῦ πραγματικοῦ ἴδε Kiepert Lehrbuch κτλ. σελ. 13.

Τελευταῖον πρὸς τὴν θέσιν τῆς νήσου ἡμῶν σχετιζόμενον ζήτημα εἶνε εἰς τίνα τῶν δύο παρακειμένων ἠπείρων προσήπτων ταύτην οἱ παλαιοί. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Πτολεμαῖος παρατίθησι ταύτην τῇ Μακεδονίᾳ, ἐν ᾧ τὴν Ἴμβρον καὶ Σαμοθρᾴκην τῇ Θρᾴκῃ[1]· τὴν αὐτὴν φαίνεται ἔχων γνώμην καὶ ὁ Στράβων,[2] ἐν ᾧ ὁ Μελᾶς[3] καὶ ὁ Στέφανος[4] τάσσουσιν αὐτὴν τῇ Θρᾴκῃ. Τῆς ἀσιατικῆς ἠπείρου ἀπέχει σχεδὸν τοσοῦτον, ὅσον καὶ τοῦ Ἄθω, ἐν ᾧ ἡ ἀπὸ τῆς Θρᾴκης ἀπόστασις εἶνε κατά τι μεγαλυτέρα. Διὰ τῆς προεξεχούσης ὅμως ἄκρας τῆς Χερρονήσου ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἧς ἀφίσταται ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς καὶ τῆς κατ' ἐξοχὴν Ἀκτῆς ἀφ' ἑτέρου, τῆς νῦν χερσονήσου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, φαίνεται ἡ εὐρωπαϊκὴ ἤπειρος ὡσεὶ διὰ δύο προτεταμένων βραχιόνων οἱονεὶ διαμφισβητοῦσα πρὸς τὴν Ἀσίαν τὴν κατοχὴν αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Χωρογραφία καὶ τοπογραφία

Ἂν καὶ κατὰ τὴν ἔκτασιν ἡ Λῆμνος εἶνε ἡ μεγίστη τῶν ἐν τῇ Θρᾳκικῇ θαλάσσῃ, ἐν τούτοις εἶνε ἡ ταπεινοτάτη πασῶν. Τὸ μέγιστον τῶν ὀρέων αὐτῆς ἡ Σκοπιὰ μόλις ὑψοῦται 428 μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τὸ δυτικὸν ἥμισυ αὐτῆς εἶνε ὀρεινόν, ὀλίγαι δὲ μόνον πεδιάδες ὑπάρχουσι πρὸς βορρᾶν τοῦ σημερινοῦ κόλπου τοῦ Μούδρου καὶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς πλευράν. Ποταμῶν

1) 3, 12, 44.
2) 7, ἀπόσπασμ. 32 καὶ 43.
3) 2,106.
4) Ἐν λ. Λῆμνος.

στερεῖται τελείως. Τὸ ἔδαφος αὐτῆς εἶνε ἡφαιστειῶδες, τοῦθ᾽ ὅπερ μαρτυρεῖ καὶ ἡ ὕπαρξις θερμῶν πηγῶν, περὶ ὧν ἤδη ὁ Εὐστάθιος[1] ποιεῖται λόγον, προσθέτων ἅμα ὅτι ἡ ψιλότης αὐτῆς καὶ πρὸ πάντων ἡ γῆθεν ἀνάδοσις αὐτομάτου πυρὸς ὑπῆρξαν τὰ κύρια αἴτια, ὅπως ἡ **πυρόεσσα νῆσος,** ὡς ὀνομάζει αὐτήν, θεωρηθῇ ὡς προσφυὴς τόπος τῆς ἐπ᾽ αὐτῆς πτώσεως καὶ λατρείας τοῦ Ἡφαίστου. Καὶ πλήρη μὲν χωρογραφικὴν καὶ τοπογραφικὴν περιγραφὴν τῆς νήσου, ὡς ἔχει σήμερον θὰ κάμωμεν ἐν τῷ Β΄ τεύχει τοῦ παρόντος ἔργου· ἐνταῦθα δὲ περιοριζόμεθα νὰ ἐκθέσωμεν ὅ,τι κατέλιπον ἡμῖν οἱ παλαιοὶ σχετικὸν πρὸς τὴν χωρογραφίαν αὐτῆς.

Πρῶτος ὁ Φιλόστρατος[2] παραδίδει ἡμῖν ὅτι ὑπῆρχε τόπος τις ἐπὶ τῆς νήσου καλούμενος **Ἄκεσα.** Ποῦ ἀκριβῶς ἔκειτο δὲν ἀναφέρει, διηγεῖται μόνον, ὅτι οὕτως ἐκλήθη μέρος τι τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Φιλοκτήτου, τὸ ὁποῖον ἐδώρησεν μὲν αὐτῷ ὁ υἱὸς τοῦ Ἰάσονος Εὔνηος, ὁ ἐν Λήμνῳ ἄρχων τότε, ὡς μισθὸν τῆς βοηθείας, ἣν παρέσχε μετὰ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ ὁ ἐκ Μελιβοίας ἥρως, ἐν ᾧ ἠγωνίζετο νὰ κυριεύσῃ τὰς πέριξ μικρὰς νήσους, ὠνόμασε δ᾽ οὕτως ὁ Φιλοκτήτης, ἐπειδὴ ἐκεῖ ἰάθη ἐκ τῆς πληγῆς τοῦ ὕδρου.

Ὁ μῦθος οὗτος εἶνε προφανῶς μεταγενέστερος, διότι ὅ τε Ὅμηρος καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἀγνοοῦσιν αὐτόν, οὐδέ τις ἄλλος πρὸ τοῦ Λημνίου Φιλοστράτου ἀναφέρει. Πάντως δ᾽ ὅμως ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἤντλησεν ἐξ ἀρχαιοτέρων πηγῶν,[3] οὐδ᾽ εἶνε δυνατὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι αὐτὸς ἔπλασε καὶ μῦθον καὶ ὄνομα, ὡς περίπου νομίζει ὁ Rhode.[4]

Ἑτέρας τοπωνυμίας μνημονεύει ὁ Στράβων ἁπλῶς λέγων, ὅτι ἐν Λήμνῳ ὑπῆρχε τόπος ὀνομαζόμενος **Εὔβοια.**[5] Ἂν αὕτη δὲν

---

1) Εἰς Ἰλ. Α. 592.

2) Ἡρωικ. 5, 1.

3) Πιθανώτατον εἶναι ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι παλαιόν, ἂν δ᾽ εἰς τὴν γένεσιν αὐτοῦ ἔδωκεν ἀφορμὴν ἡ ἰαματικὴ δύναμις τῆς λημνίας γῆς (ἀκέομαι= θεραπεύω), ἢ ἂν δύναται νὰ σχετισθῇ πρὸς τὰ εἰς —(σ)σα λήγοντα πελασγικῆς ἀρχῆς τοπικὰ ὀνόματα, δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ εἴπωμεν. Δὲν θὰ θεωρηθῇ προσέτι τολμηρὸν ἂν εἴπωμεν ὅτι τὴν τοπωνυμίαν ταύτην νομίζομεν ἀνευρόντες ἐν τῷ τύπῳ Νάκισσα τῷ ἐπὶ τῶν βυζαντιακῶν χρόνων ἐν χρήσει (Miklosich et Muller Acta I σελ. 95) ὅστις παραμορφωθεὶς ἔτι μᾶλλον (Νάξια) σῴζεται νῦν ἐν τῇ Χερσονήσῳ τῆς Πλάκας πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου Σωτῆρα.

4) Res Lemniacae· Vratislaviae σελ. 9 καὶ 10.

5) 10, 2, 5.

δύναται νὰ ἐκληφθῇ κυριολεκτικῶς, ὡς σημαίνουσα δηλ. τόπον, ἔνθα ἐτρέφοντο καλοὶ βόες, ὧν ἀεὶ εἶχεν ἀνάγκην ἡ νῆσος διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, τότε πιθανὸν ἡμῖν φαίνεται ὅτι σχετίζεται πρὸς τοὺς Χαλκιδεῖς ἐκείνους τῆς Εὐβοίας, οἵτινες, καθ' ἃ μαρτυρεῖται ἐξ ἐπιγραφῆς[1] τινος ἐν Μυρίνῃ εὑρεθείσης κατῴκουν ἀληθῶς ἐν ἱστορικοῖς χρόνοις ἐν τῇ πόλει ταύτῃ.[2]

Παρὰ τῷ Φιλοστράτῳ ἐπίσης εὑρίσκομεν τὴν ὀνομασίαν **Κέρας** περὶ ἧς τὰ ἑξῆς παραδίδει ἡμῖν ὁ Λήμνιος σοφιστής: «Ἐδείπνουν μὲν κατὰ τὴν Λῆμνον ὑπὸ δρυΐ μεγάλῃ θερισταὶ ὀκτὼ περὶ τὸ καλούμενον **Κέρας** τῆς νήσου, τὸ δὲ χωρίον τοῦτο **λιμήν ἐστιν ἐς κεραίας ἐπιστρέφων λεπτάς,** νέφους δὲ τὴν δρῦν περισχόντος καὶ σκηπτοῦ εἰς αὐτὴν ἐκδοθέντος ἡ μὲν ἐβέβλητο, οἱ θερισταὶ δὲ ἐκπλήξεως αὐτοῖς ἐμπεσούσης ἐφ' οὗπερ ἔτυχον ἕκαστος πράττων, οὕτως ἀπέθανεν».

Ἁπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου πείθει, ὅτι ὁ μόνος λιμὴν ὅστις συμφωνεῖ πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Φιλοστράτου εἶνε ὁ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν κείμενος ὃ καὶ σήμερον ἔτι τὸ αὐτὸ ὄνομα φέρων μετὰ ἐλαχίστης μόνον παραφθορᾶς.[3]

Καὶ ὁ Ἡσύχιος μνημονεύει τοπωνυμίας ἐν Λήμνῳ **Νεαίρας**[4]· ἐὰν μὴ τὸ χωρίον εἶναι ἐφθαρμένον, διότι ὑποπτεύω ὅτι συνεχύθη

1) Bulletin de Corresp. Hellénique 9 (1885) σελ. 45 ἀριθ. 3.

2) Ὁ Rhode ἀπιθάνως καθ' ἡμᾶς νομίζει ὅτι ὁ τόπος οὗτος ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ τῶν Ἐρετριέων ἐκείνων, οἵτινες διωχθέντες, ὡς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος (Ἑλλην. αἴτ. 11) ἐκ Κερκύρας καὶ μὴ γενόμενοι δεκτοὶ ἐν τῇ ἑαυτῶν πατρίδι ἵδρυσαν ἀποικίαν κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα π. Χ. ἐν Μεθώνῃ, πόλει ἐν τῷ Θερμαϊκῷ κόλπῳ κειμένῃ.

3) Σήμερον ὁ λαὸς καλεῖ τὸ μέρος τοῦτο Κέρος, ὁ δὲ Ἄγγλος χαρτογράφος σημειοῦται διὰ τὴν ἰδιάζουσαν παρ' αὐτοῖς τοῦ στοιχείου α προφορὰν **Port Kharos**. Ἐκ τοῦ τελευταίου δὲ τούτου παραχθεὶς ὁ ἐν Μονάχῳ φίλος ἡμῶν Λ. Βύρχνερ ὁ γράψας τὸ ἄρθρον Χρύση ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκδόσει (1899) τῆς μεγάλης ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Pauly-Wissowa ἐσχέτισεν αὐτὸ ἀτόπως καθ' ἡμᾶς πρὸς τὸ Χάρων. Ὅτι διὰ τὸ σχῆμα ἐδόθη εἰς τὸν λιμένα τὸ ὄνομα Κέρας φαίνεται μὲν καὶ ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ Φιλοστράτου, ὅμοιόν δέ τι ἀναφέρει περὶ τοῦ ἐν Βοσπόρῳ Κερατίου κόλπου Διονύσιος ὁ Βυζάντιος (Ἀνάπλῳ Βοσπόρου 5 ἀπόσπασμ. 6)· «Dionysius Byzantius similiter Cornu nuncupat et rationem hujus affert a similitudine, quam habet cum cornu».

4) Βορείως τοῦ Μούδρου, νομίζομεν, ὑπάρχει σήμερον θέσις καλουμένη Νερά (ἡ).

ὑπὸ τοῦ λεξικογράφου πρὸς τὸ **Νέαι,** περὶ οὗ κατωτέρω, ἴσως θὰ ὠνομάζετο οὕτω τόπος τις πρὸς καλλιεργίαν ἐπιτήδειος, διότι οὐχὶ ἀπιθάνως ἡ λέξις σχετίζεται πρὸς τὰ **νεά, νέωμα,** ἅπερ σημαίνουσιν ἀγρὸν νέον, ἀκμαῖον.[1]

Ἐκ τῶν ὀρέων τῆς νήσου διέσωσαν ἡμῖν οἱ παλαιοὶ τὸ ὀνόματα δύο ἐξ αὐτῶν τοῦ **Ἑρμαίου** καὶ τοῦ **Μοσύχλου.** Τὸ πρῶτον ἀναφέρει ὁ Αἰσχύλος ἐν τῷ δράματι αὐτοῦ Ἀγαμέμνονι,[2] ἔνθα ἡ Κλυταιμνήστρα ἀφηγεῖται τῷ χορῷ, ὅτι ἡ εἴδησις τῆς ἁλώσεως τῆς Τροίας μετεδόθη διὰ φανοῦ ἐκ τῆς Ἴδης εἰς τὸ Ἑρμαῖον τῆς Λήμνου καὶ ἐκ τούτου εἰς τὸν Ἄθω καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἔπειτα δὲ ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ,[3] ἔνθα ὁ ὀφιόδηκτος ἥρως ἐγκαταλείπων τὸν τόπον τῶν βασάνων αὐτοῦ προσφωνεῖ τὰς λειμωνιάδας Νύμφας καὶ τὸ Ἑρμαῖον ὄρος, ὅπερ ἀνταπέδιδεν ἀντηχοῦν τοὺς στόνους τοῦ ἀλγοῦντος ἥρωος. Ἀμφότερα τὰ χωρία ταῦτα ἀριδήλως μαρτυροῦσιν ὅτι τὸ Ἑρμαῖον ἦτο ὄρος καὶ οὐχὶ ἀκρωτήριον.[4]

Τὸ Ἑρμαῖον ἠθέλησάν τινες[5] νὰ σχετίσωσι πρὸς τὰ **ἕρματα,** ἤτοι τὰ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν βατά, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἑπομένοις, ἀλλ' ἡμεῖς τοὐναντίον φρονοῦμεν, ὅτι δέον νὰ σχετισθῇ πρὸς τὸν Ἑρμῆν τὴν ἰδιαζόντως λατρευομένην ὑπὸ τῶν Πελασγῶν θεότητα, οἵτινες, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὑπῆρξαν ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Λήμνου.

Ἔκειτο[6] δὲ τὸ ὄρος τοῦτο, ὡς ἐξάγεται ἰδίᾳ ἐκ τῶν παρὰ Σοφοκλεῖ λεγομένων κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς νήσου, οὐχὶ

---

1) Καὶ ἀκρωτήριον δέ τι ὑπὸ τὸ ὄνομα Β ρ ῖ σ α τίθησιν ἐν Λήμνῳ ὁ Welcker (Die Aeschylische Trilogie σελ. 315 σημ.) ἀναφέρων, ὅτι ἐπὶ τούτου ἵδρυσεν ὁ Μάκαρ βωμὸν τῷ Διονύσῳ. Οἱ συγγραφεῖς ὅμως, εἰς οὓς παραπέμπει (Μ. Ἐτυμ. ἐν λ. Βρισαῖος καὶ Στέφ. ἐν λ. Βρῖσα) ῥητῶς λέγουσιν, ὅτι ἡ Βρῖσα εἶναι ἄκρα τῆς Λ έ σ β ο υ. Καὶ ὁ Βρισεὺς δὲ ὃν ὁ σοφὸς ἀνὴρ ἀναγράφει ὡς Λήμνιον παραπέμπων εἰς Ἰλιάδ. Α 271 δὲν κατάγεται ἐκ Λήμνου ἀλλ' ἐκ Λυρνησσοῦ (παράβ. Ἰλ. Β. 690).

2) Στίχ. 263.

3) Στίχ. 1459.

4) Ἔπιθι Rhode σελ. 6 καὶ Choiseul-Gouffier Voyage Pittoresque de la Grèce τόμ. 2 καὶ Ukert ἐν Allgem. Geograph. Ephem. τόμ. 39 (1812).

5) Ἴδε Roscher's Λεξικὸν τῆς ἑλλην. καὶ ῥωμαϊκῆς μυθολογ. II[2] σελ. 2524.

6) Ἡ παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Πλάκας θέσις αὐτοῦ ἐν τῷ χάρτῃ τοῦ Choiseul δύναται μὲν νὰ εἶναι πιθανὴ ἀλλὰ δὲν στηρίζεται ἐπ' οὐδεμιᾶς μαρτυρίας.

δὲ μακρὰν αὐτοῦ φαίνεται, ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἡ κρήνη τοῦ **Λυκίου Ἀπόλλωνος**, ἣν προσφωνεῖ ὁ Φιλοκτήτης ἀναχωρῶν εἰς Τροίαν.[1]

Σκοτεινότερα ἔτι εἶναι ὅσα παρεδόθησαν ἡμῖν καὶ περὶ τοῦ ἑτέρου τῆς Λήμνου ὄρους τοῦ **Μοσύχλου**· αἱ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι περισωθεῖσαι μέχρις ἡμῶν σχετικαὶ μαρτυρίαι εἶναι δυστυχῶς λίαν πενιχραί. Ὁ μῦθος ἐν τούτοις, καθ' ὅν ὁ Ἥφαιστος ριφθεὶς **ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίου** πίπτει ἐπὶ τῆς Λήμνου, ἡ φιλόφρων ὑπὸ τῶν Σιντίων δεξίωσις αὐτοῦ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς νήσου ἱδρυθέντα ἐργαστήριά του ἐμφανῶς δηλοῦσιν, ὅτι κατὰ τοὺς παμπαλαίους χρόνους ζωηρὰ ἡφαιστειώδης ἐνέργεια ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς νήσου, ἥτις καὶ προυκάλεσε τὴν γένεσιν καὶ μόρφωσιν αὐτοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν πιθανῶς αἰτίαν ὀφείλεται καὶ τὸ ἐπίθετον **Αἰθάλεια,** ὅπερ φαίνεται ὅτι ἔλαβέν ποτε ἡ νῆσος. Βεβαιοτέρας καὶ εὐκρινεστέρας πως μαρτυρίας ἀπαντῶμεν κατερχόμενοι ἐκ τῶν μυθικῶν χρόνων εἰς τοὺς ἱστορικούς. Οὕτως ὁ Εὐστάθιος ἑρμηνεύων τὴν πτῶσιν τοῦ Ἡφαίστου λέγει, ὅτι δέον αὕτη νἀποδοθῇ εἰς τοῦτο, ὅτι **πῦρ ἐκεῖ γῆθεν ἀνεδίδετο αὐτόματον** καὶ ὀλίγον κατωτέρω προσθέτει, ὅτι ἡ ἱστορία καὶ ἄλλως προσοικειοῖ τῷ Ἡφαίστῳ τὴν Λῆμνον, οὐ μόνον διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ γῆθεν ἀναβαίνοντας κρατῆρας τοῦ πυρὸς, ἀλλὰ καὶ διότι χαλκεῖς ἄνδρας ἤνεγκέ ποτε ἡ νῆσος. Καὶ ὁ Ἡράκλειτος[2] δὲ ὅμοιά που παραδίδει ἀναφέρων, ὅτι ἐν Λήμνῳ ἀνίενται γηγενοῦς πυρὸς αὐτόματοι φλόγες. Οὐδ' ὑστέρησεν ὁ Ἡρόδοτος[3] ἐν τούτῳ ἀφηγούμενος καὶ αὐτὸς, ὅτι ὁ Ἵππαρχος ὁ Πεισιστρατίδης ἐξεδίωξεν ἐξ Ἀθηνῶν τὸν Ὀνομάκριτον, ἐπειδὴ οὗτος συνελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ ὑπὸ Λάσου τοῦ Ἑρμιονέως ὑποβάλλων ἴδιον χρησμὸν εἰς τοὺς τοῦ Μουσαίου, καθ' ὃν αἱ παρακείμεναι τῇ Λήμνῳ νῆσοι ἔμελλον νὰ καταποντισθῶσι. Καὶ ἐκ τοῦ Σοφοκλέους[4] δὲ καὶ τῶν λατίνων ποιητῶν Ἀκκίου,[5] Σενέκα,[6] Φλάκκου[7]

1) Σοφοκλ. Φιλοκτ. στιχ. 1461.

2) Mehler Herakl. Allegor. Homer. κεφ. 26. Τὸ χωρίον τοῦτο ἐσφαλμένως ἀπεδόθη Ἡρακλείδῃ τῷ Ποντικῷ ὑπὸ τοῦ Buttmann, ᾧ ἠκολούθησαν ὅ τε Dureau de la Malle καὶ ὁ Ukert.

3) 7, 6.

4) Φιλοκτ. στίχ. 796 καὶ 986.

5) Varro d. l. l. 7.

6) Ἡρακλ. Οἰτ. 1360.

7) Ἀργοναυτ. 2, 70 καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ.

καὶ Στατίου[1] οὐχὶ ἀπιθάνως ἐξάγεται ὅτι ἐπὶ τῆς νήσου ἐκάπνιζέ ποτε ἡφαίστειον.

Τὸ ὄνομα τούτου διέσωσεν ἡμῖν ὁ σχολιαστὴς τοῦ Νικάνδρου, ὅστις ἑρμηνεύων τὸ μέρος[2] ἐκεῖνο τοῦ ποιητοῦ, ἔνθα περιγράφων οὗτος εἶδός τι ὄφεως, τοῦ κεγχρίνου, ἀναφέρει ὅτι κατὰ τοὺς μεγάλους καύσωνας οἱ ὄφεις οὗτοι ἐπιζητοῦσι τὸ Σάον ἢ τὸ Μόσυχλον, ὅπου μόνον δύνανται νὰ εὕρωσι τροφὴν, διότι ἐκεῖ ὑπὸ τὰς ὑψηλὰς ἐλάτας ἀναψύχουσιν οἱ ποιμένες ἑαυτοὺς καὶ τὰ ποίμνια αὐτῶν, τὸ χωρίον, λέγω, τοῦτο τοῦ Νικάνδρου ἐξηγῶν λέγει ὅτι τὸ Μόσυχλον εἶναι ὄρος τῆς Λήμνου.

Διὰ μακρῶν πραγματεύονται ὅ τε Buttmann καὶ οἱ μετ' αὐτὸν περὶ Μοσύχλου γράψαντες Ukert καὶ Dureau περί τε τῆς θέσεως τοῦ ἡφαιστείου καὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐξαφανίσεως αὐτοῦ. Καὶ ἡ μὲν θέσις νομίζουσιν, ὅτι ὁρίζεται διὰ τῶν μνημονευθέντων ἀνωτέρω χωρίων τοῦ Σοφοκλέους, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τοῦ Φιλοκτήτου. Καθ' ὃν δηλ. χρόνον καταλαμβάνουσι τὸν ἥρωα τοῦτον δριμεῖαι ἕνεκα τῆς διαβόρου νόσου ἀλγηδόνες ἀδυνατῶν πλέον οὗτος νὰ ὑπομείνῃ αὐτὰς ἀσχάλλει ἐν τῇ ἐσχάτῃ αὐτοῦ ἀπογνώσει κατ' αὐτοῦ τοῦ θανάτου ὀργιζόμενος, ὅστις ἀεὶ καλούμενος δὲν προσέρχεται, συγχρόνως δὲ ἱκετεύει τὸν μετὰ τοῦ 'Οδυσσέως πρὸς ἀπαγωγὴν αὐτοῦ ἐλθόντα Νεοπτόλεμον, ὅπως συλλαβὼν **τῷ Λημνίῳ τῷδ' ἀνακαλουμένῳ πυρὶ** ἐμπρήσῃ αὐτόν. Διὰ τῆς ἐπιφωνήσεως ταύτης φαίνεται ὁ Φιλοκτήτης ὡσεὶ δεικνύων διὰ τῆς χειρὸς αὐτοῦ τὸ ἡφαίστειον. 'Επειδὴ δὲ εἶναι γνωστὸν ὅτι οὗτος ἔμενε

---

1) Θηβαΐδ. 5, 49 καὶ ἑξ.

2) Τὸ χωρίον τοῦ σχολιαστοῦ ἔχει ὧδε: « καὶ γὰρ τὸ μὲν Σάον καὶ τὸ Μόσυχλον ὄρη εἰσὶ τῆς Σάμου μέμνηται δὲ τούτων τῶν τόπων ἐν Λήμνῳ τε καὶ Σαμοθρᾴκῃ τὰς νήσους ἑκατέρας ἀπὸ τούτων σημαίνων· ἐκαλεῖτο δὲ Σάος ἡ ὅλη Θρᾳκικὴ Σάμος· καὶ Μόσυχλον δὲ τὰ ὄρη τῆς Λήμνου ὡς 'Αντίμαχος :

Ἡφαίστου πυρὶ εἴκελον ἣν (γράφε ὅρ) ῥα τιτύσκει
δαίμων ἀκροτάτης ὄρεος κορυφῇσι Μοσύχλου,

καὶ 'Ερατοσθένης φησί :

ἐν δὲ οἱ ὄσσε
ξανθοῖς παμφαίνεσκε Μοσυχλαίῃ φλογὶ ἶσον ».

Μετὰ τὸ Σάμου κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν ἐξέπεσον αἱ λέξεις καὶ Λήμνου, αἵτινες νομίζομεν, ὅτι πρέπει νὰ παρεντεθῶσιν ἵνα μὴ χωλαίνῃ ἡ ἔννοια. Ὁ τύπος Μόσυχλον (τὸ) φαίνεται ὀρθότερος κυρούμενος ὑπὸ δύο χειρογράφων (G. P.) μαρτυρούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου. (ἐν λ.)

ἐπὶ τῆς πρὸς Α τῆς νήσου κειμένης νησῖδος Χρύσης, ἢ τοὐλάχιστον κατὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν ἐκείνης συνάγουσιν ὅτι τὸ Μόσυχλον ἔκειτο κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς νήσου.

Ἔτι περαιτέρω δὲ προβαίνων ὁ Buttmann ἀποφαίνεται ὅτι ἐπὶ τοῦ Μοσύχλου τούτου ἐξωρύσσετο ἡ καλουμένη λημνία γῆ, καὶ ὅτι ὁ λόφος, ὃν ὁ Γαληνὸς περιέγραψε μεταβὰς ἐπὶ τούτῳ εἰς Λῆμνον, ἵνα ἐκ τοῦ πλησίον ἐξετάσῃ τὴν λημνίαν σφραγῖδα καὶ ἱστορήσῃ τὴν συμμετρίαν τῆς μίξεως αὐτῆς εἶναι αὐτὸ τὸ ἡφαίστειον ἐσβεσμένον. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Γαληνὸς λέγει περὶ τοῦ λόφου τούτου, ὅτι ἦτο ὁμοιότατος κεκαυμένῳ κατὰ τὴν χρόαν, ὅτι οὐδὲν ἐπ' αὐτοῦ ὑπῆρχεν οὔτε δένδρον οὔτε φυτὸν καὶ ὅτι πρὸς τὴν σύστασιν καὶ ἐξωτερικὴν ὄψιν αὐτοῦ ἁρμόττει ὁ ὑφ' Ὁμήρου ἀναφερόμενος μῦθος τῆς πτώσεως τοῦ Ἡφαίστου, ἐκ τούτων δὲ φαίνεται παραχθεὶς καὶ ὁ Buttmann εἰς τὸ νὰ μορφώσῃ τὴν ἀνωτέρω γνώμην. Ἀλλ' ὅμοιοι πρὸς τὸν λόφον τοῦ Γαληνοῦ ὑπάρχουσι μάλιστα κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νήσου οὐκ ὀλίγοι, ἐξ ὧν εἷς παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Καμίνια **καϋμένη πέτρα** καλούμενος, ἐνέχει πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ ἐκ Περγάμου ἰατροῦ καὶ φιλοσόφου. Οὐδεμία ἐν τούτοις ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ὁ εἰρημένος λόφος εἶναι ὁ αὐτός, ὃν εἶδον καὶ περιέγραψαν κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα μ. Χ. οἱ περιηγηταὶ Ἀλμπακάριος καὶ Βελώνιος, οἵτινες μάλιστα ῥητῶς ἀναφέρουσιν, ὅτι ἔκειτο παρὰ τὸ χωρίον Ρεπανίδιον, καὶ ἐφ' οὗ καὶ νῦν ἔτι γίνεται ἡ ἐξαγωγὴ τῆς λημνίας γῆς. Τοῦτον λοιπὸν τὸν λόφον νομίζουσι πάντες που οἱ περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀσχοληθέντες μηδ' αὐτοῦ τοῦ ἐπ' ἐσχάτων ὑπὸ γεωλογικὴν ἔποψιν ἐξετάσαντος τὴν νῆσον De Launay ὡς τὸ ἀρχαῖον Μόσυχλον.

Ἐν ᾧ δὲ πάντες ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ὁμοφωνοῦσι, οὐ μικρὰ τοὐναντίον διχογνωμία κρατεῖ μεταξὺ αὐτῶν ὅσον ἀφορᾷ ἕτερον σχετικὸν ζήτημα, τὸν χρόνον δηλ. τῆς ἐξαφανίσεως αὐτοῦ. Ἐν ᾧ δηλ. ὁ Buttmann γράφει ὅτι, « ἀφ' οὗ ὁ Γαληνὸς ἔζη κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα μ. Χ. ὁ δὲ Σοφοκλῆς καὶ Ἀντίμαχος κατὰ τοὺς μεταξὺ Περικλέους καὶ Μ. Ἀλεξάνδρου χρόνους, δικαιοῦταί τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι τὸ ἡφαίστειον ἐσβέσθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ὅτι ὁ Ἀλεξανδρινὸς Ἐρατοσθένης ἁπλῶς λόγιος ποιητὴς μετεχειρίσθη τὴν παραβολὴν ἐκείνην (μοσυχλαίῃ φλογὶ ἶσον) μόνον ὡς μιμητὴς τοῦ Ἀντιμάχου, οὗ τὰς λέξεις παραφράζει », ὁ Ukert καὶ ὁ Dureau διαφωνοῦσι· διότι ὁ μὲν πρῶτος ἐπιθυμεῖ ὅπως τὸ ὅριον τοῦτο

μετατεθῇ εἰς μεταγενεστέρους κατά τι χρόνους, ὁ δὲ δεύτερος εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀντωνίνων.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε νέα γνώμη[1] προσήχθη εἰς τὸ μέσον καθ' ἣν τὸ Μόσυχλον δὲν ἦτο ἡφαίστειον ἀλλ' ἁπλῶς ἀνεδίδετο ἐξ αὐτοῦ **γηγενὲς πῦρ**. Ἡ γνώμη αὕτη ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος χωρίου τοῦ Ἡρακλείτου, ὅπερ ἔχει ὧδε: « Λῆμνον δὲ πρῶτον οὐκ ἀλόγως ἐμύθευσε τὴν ὑποδεξαμένην τὸ θεόβλητον πῦρ· ἐνταῦθα γὰρ ἀνίενται [ἐγ]γηγενοῦς πυρὸς αὐτόματοι φλόγες· δηλοῖ δὲ σαφῶς, ὅτι τοῦτο θνητόν ἐστι τὸ πῦρ, ἐξ ὧν ἐπήνεγκε

κάππεσον ἐν Λήμνῳ ὀλίγος δ' ἔτι θυμὸς ἐνῆεν·

ἀπόλλυται γὰρ εὐθέως μαρανθὲν, εἰ μὴ λάβοιτο τῆς διαφυλάττειν αὐτὸ δυναμένης προνοίας ».

Ὁμολογοῦμεν ὅτι δὲν φαίνεται ἡμῖν εὔκολος ἡ ἀποδοχὴ τῆς γνώμης ταύτης, εἰμὴ ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τοῦ παρὰ τὸ Ρεπανίδιον λόφου. Αἱ παρατεθεῖσαι ἀνωτέρω μαρτυρίαι τῶν παλαιῶν περὶ τοῦ Μοσύχλου καὶ μάλιστα ἡ ἐντόπισις τῆς λατρείας τοῦ Ἡφαίστου δὲν δύνανται καθ' ἡμᾶς νὰ ἐξηγηθῶσιν ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἁπλοῦ γηγενοῦς πυρός. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ εἰρημέναι μαρτυρίαι εἶναι οὕτω πενιχραὶ καὶ ἀσαφεῖς, ὥστε δὲν δύναταί τις ὡρισμένον τι καὶ θετικὸν νὰ συμπεράνῃ. διὰ τοῦτο δ' ὅμως μᾶλλον θέλομεν νὰ φρονῶμεν ὅτι ἀπηχοῦσι κατάστασιν παλαιτάτην, καθ' ἣν δὲν θὰ ἠδύνατό τις νἀρνηθῇ τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ὕπαρξιν ἡφαιστείου, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ ἐν ἱστορικοῖς μᾶλλον χρόνοις, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὁλόκληρος παρακειμένη τῇ Λήμνῳ νησὶς, ἡ Χρύση, κατεπόθη ὑπὸ τῶν κυμάτων.

Βεβαίως δυσκολευόμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὡς ἔπραξεν ὁ Buttmann καὶ Dureau τὴν ἐνεργῆ ὕπαρξιν ἡφαιστείου κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Ἀντωνίνων· οὔτε τὸ κῦρος τοῦ Ἀντιμάχου, ποιητοῦ ἀντλοῦντος τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ οὐ μόνον ἐκ τῆς φαντασίας ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐνεργοῦ αἰσθήσεως καὶ τοσοῦτον τιμωμένου ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, οὔτε ἡ σπουδαιότης τοῦ Ἐρατοσθένους, ἀστέρος πρώτου μεγέθους ἐν τῷ ἀλεξανδρεωτικῷ στερεώματι, πείθει ἡμᾶς ὅτι τὸ ἡφαίστειον ἦν ἐν ἐνεργείᾳ τότε. Εἴμεθα δὲ τῆς γνώμης, ὅτι λεπτομερὴς ἐπὶ τόπου γεωλογικὴ ἔρευνα, οἵα ἡ τοῦ Fouqué περὶ Θήρας, ἡ τοῦ

1) Neumann und Patsch Physikalische Geograph. von Griechenland 1885, σελ. 314 καὶ ἑξ.

Hörnes περὶ Σαμοθράκης καὶ ἄλλαι δὲν θὰ καταλήξῃ ἁπλῶς εἰς τὴν γνώμην τῆς σοφῆς συνωρίδος τῶν συγγραφέων τῆς φυσικῆς γεωγραφίας τῆς Ἑλλάδος.

Οὐχὶ σαφέστερον τοῦ ἀνωτέρω προβάλλει καὶ ἕτερον τῆς λημνιακῆς τοπογραφίας ζήτημα τὸ **περὶ τοῦ λαβυρίνθου,** ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Πλίνιος[1] ὑπάρχοντα ἐν Λήμνῳ. Ἀληθῶς ποιούμενος λόγον περὶ λαβυρίνθων καθόλου ὁ συγγραφεὺς τῆς φυσικῆς ἱστορίας προσθέτει, ἀφ' οὗ ἐμνημόνευσε τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Κρήτῃ τοιούτους, ὅτι καὶ ὁ ἐν Λήμνῳ ἦτο ὅμοιος ἐκείνοις θαυμασιώτερος δ' ὅμως, διότι εἶχεν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα κίονας. Ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἀρχιτέκτονας αὐτοῦ παραλείπει ὁ Πλίνιος νὰ μνημονεύσῃ, οἵτινες ἦσαν τρεῖς τὸν ἀριθμὸν ὁ Σμῖλις, Ροῖκος καὶ Θεόδωρος, οὐδ' ὅτι ἐσῴζοντο ἤδη ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ λείψανα τοῦ οἰκοδομήματος τούτου ἐν ᾧ τοῦ ἐν Κρήτῃ καὶ Ἰταλίᾳ οὐδὲν ἴχνος ὑπῆρχε.

Ἐκ τῶν σῳζομένων ὅμως ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πλινίου λειψάνων δυστυχῶς σήμερον οὐδὲν οὐδαμοῦ φαίνεται· εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὑπόγειόν τι κατασκεύασμα ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου τινὸς παρὰ τὴν Ἡφαιστίαν κειμένου καὶ νῦν **Καστροβουνίου** καλουμένου ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν λογιωτέρων τῶν κατοίκων ὡς ὁ μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Πλινίου λαβύρινθος· ἀλλὰ τοῦτο μικρῶν ὅλως διαστάσεων οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ δεξαμενὴ ὕδατος κατασκευασθεῖσα κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους καὶ χρησιμοποιουμένη ὑπὸ τῶν ἐν τῷ ὀχυρώματι φρουρούντων μάλιστα ἐν καιρῷ πολιορκίας.[2]

1) Hist. Nat. 36, 19, 3.— Διὰ τοῦ λαβυρίνθου ἐνόουν οἱ παλαιοὶ μεγάλα ὑπὸ τὴν γῆν οἰκοδομήματα ἔχοντα πολλὰς καὶ σκολιὰς διόδους καὶ μέγαν ἀριθμὸν δωματίων (3000 εἶχεν ὁ ἐν Αἰγύπτῳ).

2) Ἡ γνώμη ὅτι ἡ ἐν λόγῳ δεξαμενὴ ἦτο ὁ ἀρχαῖος λαβύρινθος φαίνεται ὅτι ἐμορφώθη κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ὡς δεικνύει ἡ ἀκόλουθος μυθικὴ παράδοσις, δι' ἧς ὁ λαὸς ἠθέλησεν ἅμα νὰ ἑρμηνεύσῃ καὶ τὴν ὀνομασίαν τοῦ πλησίον κειμένου λιμένος τῶν Ἑκατὸν Κεφαλῶν. Κατά τινα δηλ. πειρατικὴν ἐπιδρομήν, λέγει ἡ παράδοσις, ὡραία τις γυνὴ κατέφυγεν εἰς τὸ ὑπόγειον ἐκεῖνο κατασκεύασμα τοῦ Καστροβουνίου ἵνα σωθῇ· ἐν ᾧ δ' ὅμως ἔφευγεν ἐξέπεσε τοῦ θυλακίου αὐτῆς κρέμβολον μετάξης τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ ἑτέρα ἄκρα διετηρήθη περιπεπλεγμένη ἐπ' αὐτῆς καὶ οὕτω ἐκ τοῦ μίτου τούτου (τῆς νέας Ἀριάδνης) ἀνεῦρον μὲν οἱ διώκοντες τὸ κρυσφύγετον αὐτῆς ἀλλὰ περιπεσόντες εἰς ἔριδα περὶ τῆς ἀποκτήσεως αὐτῆς ἐσφάγησαν ἑκατὸν τὸν ἀριθμόν.

Διὰ ταῦτα οὐχὶ ἀπίθανος φαίνεται καὶ ἡμῖν ἡ γνώμη ἣν προέτεινεν ὁ Hirt,[1] καὶ καθ' ἣν διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Πλινίου **Lemnius** εἰς **Samius** καὶ τοῦ **in Lemno** εἰς **in Samo** προκύπτει ὅτι ἐπὶ τῆς Λήμνου οὐδέποτε ὑπῆρξε λαβύρινθος, ἀλλ' ὅτι ὁ Πλίνιος συνέχυσε τὰ πράγματα μεταθέσας τὸν ἐπὶ τῆς Σάμου τοιοῦτον εἰς Λῆμνον.[2]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Πόλεις, ὄνομα καὶ ἐπίθετα τῆς Λήμνου.

Ἤδη ὁ Γαληνὸς καθ' ὃν χρόνον μετέβη εἰς Λῆμνον ἐξέφρασε τὸν θαυμασμὸν αὐτοῦ, διότι ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης ὑπῆρχεν οὐχὶ μία πόλις, ὡς συνήθως συνέβαινεν ἐν ταῖς πλείσταις ὁμοταγέσι τοῦ Αἰγαίου, ἀλλὰ δύο ἡ Ἡφαιστία καὶ ἡ Μύρινα.

Ἐν τούτοις οὐδετέρας τούτων μνημονεύει ὁ Ὅμηρος ἀναφέρων[3] μόνον πόλιν ἐν Λήμνῳ ἥτις ὠνομάζετο ὁμωνύμως πρὸς τὴν νῆσον.[4] Ἡ ὁμηρικὴ αὕτη πόλις εἶναι πιθανὸν ὅτι ὑπῆρξε μία τῶν μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων δύο πόλεων τῆς νήσου.

---

1) Böttiger Amalthea I σελ. 268.

2) Παράβαλε Encyclop. Britann. τόμ. 14 σελ. 180 (ἔκδ. 9η καὶ Pauly-Wissowa Real-encyclop. d. Klass. Altertumswissenschaft τόμ. 4 σελ. 705.

3) Ἰλ. Ξ. 230 καὶ Ὀδύσσ. θ. 282.

4) Δὲν φαίνεται ἡμῖν ὀρθὴ ἡ γνώμη τοῦ Rhode (σελ. 11), ᾧτινι φαίνεται ἀκολουθῶν καὶ ὁ Conze (Reise auf der Inseln des Thrakissher Meeres σελ. 118 , νομίζοντος ὅτι διὰ τοῦ στίχου :

Λῆμνον δ' εἰσαφίκανε πόλιν θείοιο Θόαντος

δὲν νοεῖται πόλις ἐπὶ τῆς νήσου ἀλλ' αὐτὴ ἡ νῆσος. Ἐμφανῶς διδάσκει ἡμᾶς ὁ ποιητὴς περὶ τοῦ ἐναντίου ἔνθα τὴν αὐτὴν « εὐκτίμενον πτολίεθρον » ἐπο-

Ἡ ἐν Λήμνῳ ἐγκαθίδρυσις τῶν Μινυῶν φαίνεται ὅτι ἀναβιβάζει τὴν ὕπαρξιν τῆς Μυρίνης εἰς παλαιτάτους χρόνους.[1] Ἀλλὰ καὶ ὁ μῦθος τῆς πτώσεως τοῦ Ἡφαίστου, ὃν γινώσκει ἤδη ὁ Ὅμηρος δὲν δύναται βεβαίως νὰ ἀναχθῇ εἰς ὀψίους χρόνους. Οἱ πρῶτοι ἀναφερόμενοι κάτοικοι τῆς Λήμνου παραδίδονται ἡμῖν ὡς σιδηρουργοὶ καὶ ἑπομένως λάτρεις τοῦ Ἡφαίστου· ἐπειδὴ δὲ τὸ ὄνομα τῆς Ἡφαιστίας ἐδόθη πάντως ἕνεκα τῆς ἤδη παλαίτατα ἐπιχωριαζούσης λατρείας τοῦ Ἡφαίστου, νομίζομεν ὅτι δὲν θὰ εἴμεθα μακρὰν τῆς ἀληθείας, ἂν δεχθῶμεν ὅτι ἡ τελευταία αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχαιοτέρα ἐν Λήμνῳ πόλις.[2]

Ἀμφοτέρων τούτων σκόπιμον εἶναι νὰ καθορισθῇ ἡ θέσις, διότι ἡ μὲν Ἡφαιστία ὁλοσχερῶς κατεστράφη ἐν δὲ τῇ θέσει τῆς ἑτέρας

νομάζει. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὑπάρχουσι δύο νομίσματα, ὧν τὸ μὲν φέρει ἐπιγραφὴν ΛΗΜΝ, τὸ δὲ ΛΗΜ, ἀλλὰ ταῦτα οὐδαμῶς βοηθοῦσιν ἡμᾶς ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ, διότι ἀνήκουσιν εἰς χρόνους μεταγενεστέρους. Τῶν νομισμάτων τούτων τὸ μὲν πρῶτον δύναται ὁ βουλόμενος νὰ ἴδῃ ἐν τῷ 9ῳ τόμῳ τῶν Ὑπομνημάτων τῆς Αὐτοκρατορ. Ἀκαδημ. τῶν Ἐπιστημῶν ἐν Βιέννῃ (1859 σελ. 304 πίν. I ἀριθμ. 8) τὸ δὲ ἄλλο ἐν τῷ 4ῳ τόμῳ τοῦ Numismatic Chronicle 1841—1842. Περὶ τοῦ τελευταίου μάλιστα βεβαίως γινώσκομεν κατὰ μαρτυρίαν τοῦ κατόχου αὐτοῦ Ivanoff Ῥώσσου προξένου ἐν Σμύρνῃ ὅτι ἠγοράσθη ἐν Λήμνῳ. Ἡ γνώμη, ἣν προτείνει ὁ Head (Ἱστορ. τῶν Νομισμ. I σελ. 333) πρὸς ἑρμηνείαν τῶν νομισμάτων τούτων, καὶ καθ' ἣν πρέπει νὰ δεχθῇ τις ἤδη κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους πόλιν ὑπὸ τὸ ὄνομα Λῆμνον, δὲν φαίνεται ἡμῖν πιθανή. Ὀρθότερον ἴσως θὰ εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὰ νομίσματα ταῦτα ἐκφράζουσι τὴν κοινὴν ἐπωνυμίαν τῶν κατοίκων τῆς νήσου, οἵτινες ἐνίοτε παρίστανται καὶ ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα τῶν Λημνίων (C I A, I, 86). Ἂν μάλιστα θεωρήσωμεν ὡς γνήσια, ὅπερ ὅμως δὲν φαίνεται εὔκολον, δύο νομίσματα (Sestini Descrizione delle medaglie Greche d. M. Herdevar 1830 τεῦχ. α'. σελ. 83) ἐφ' ὧν φέρεται ἐπιγεγραμμένον ἔνθεν μὲν τὸ ὄνομα τῶν Ἡφαιστιέων, ἑτέρωθεν δὲ τὸ τῶν Μυριναίων δυνάμεθα ἴσως νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἡ συνένωσις τῶν δύο πόλεων ἐλάμβανεν ἐνίοτε πραγματικωτέραν ὑπόστασιν. Γενικῶς δ' ὅμως καὶ ἐν νομίσμασι καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς καὶ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι μνημονεύονται ἰδιαιτέρως ἑκάστη πόλις οὗ ἕνεκα ἡ νῆσος ἔλαβε τὸ ἐπίθετον δίπολις.

1) Müller Orchomenos σελ. 301 καὶ ἑξ. Ἀπολλών. Ρόδ. 1,604 καὶ 634. Καὶ τὸ νῦν δ' ἔτι σῳζόμενον ἐν Κάστρῳ, ἔνθα ἔκειτο ἡ Μύρινα, τμῆμα πελασγικοῦ τείχους μαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος αὐτῆς. (Παράβ. καὶ Conze Reise σελ. 108)

2) Δὲν εἶναι ἴσως ἀπίθανον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ παρὰ ταύτην κείμενος λόφος γνωστὸς νῦν ὑπὸ τὸ ὄνομα Καστροβοῦνι ὑπῆρξε κατὰ τοὺς παλαιτάτους χρόνους ἡ ἀκρόπολις τῆς Ἡφαιστίας.

ὑπάρχει μὲν ἡ σημερινὴ πρωτεύουσα τῆς νήσου ἀλλ' ὑπὸ διάφορον ὄνομα.

Ὅτι ἡ Μύρινα ἔκειτο κατὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς νήσου ἀπέναντι τοῦ ὄρους Ἄθω δεικνύει ὁ πολυθρύλητος στίχος τοῦ Σοφοκλέους

Ἄθως σκιάζει νῶτα λημνίας βοός.

Βασιμωτέραν ἀπόδειξιν παρέχει ἡμῖν ὁ Γαληνὸς, ὅστις ὅτε τὸ πρῶτον μετέβη εἰς Λῆμνον ἀπέβη εἰς Μύριναν καὶ ἐπειδὴ, ὡς λέγει, ἡ Ἡφαιστία δὲν ἔκειτο πλησίον τῆς Μυρίνης καὶ ὁ ναύκληρος δὲν ἠδύνατο νὰ περιμένῃ αὐτὸν, ἵνα μεταβῇ ἐκεῖσε, ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ καὶ δεύτερον. Ὁ αὐτὸς παραδίδει ἡμῖν ὅτι δύο πόλεων οὐσῶν ἐν τῇ νήσῳ κατὰ μὲν τὸ πρὸς ἀνατολαῖς μέρος αὐτῆς κεῖται ἡ Ἡφαιστία κατὰ δὲ τὸ πρὸς δυσμαῖς ἡ Μύρινα. Τὴν μαρτυρίαν ταύτην κυροῖ καὶ ὁ Πτολεμαῖος, ὅστις θέτει τὴν Ἡφαιστίαν 10′ τῆς μοίρας ἀνατολικώτερον τῆς Μυρίνης.[1]

Πάντα δ' ὅμως ταῦτα ὀλίγον θὰ ἐβοήθουν ἡμᾶς πρὸς ἀκριβῆ ὁρισμὸν τῆς θέσεως τῶν δύο πόλεων, ἂν μὴ προσήρχοντο ἰσχυροὶ ἐπίκουροι τὰ νομίσματα καὶ αἱ ἐπιγραφαί· τῷ ὄντι ἐν δυσὶ μόνον τόποις τῆς νήσου εὑρέθησαν καὶ εὑρίσκονται ἀθρόα νομίσματα καὶ ἐπιγραφαὶ, ἐν ᾗ δηλ. θέσει κεῖται τὸ Κάστρον, ἡ νῦν πρωτεύουσα τῆς νήσου, καὶ ἐν ἄλλῃ τινὶ κατὰ τὴν βορείαν παραλίαν τῆς νήσου, ἔνθα ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς λιμὴν τῶν Ἑκατὸν Κεφαλῶν, ἥτις σήμερον εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Παλαιόπολις. Ἐν ταύταις πλὴν ἄλλων εὑρίσκονται συχνὰ νομίσματα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα· καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ δὲ πᾶσαι σχεδὸν, ἃς ἔχομεν, ἐν τοῖς τόποις τούτοις εὑρέθησαν καὶ νέας καθ' ἑκάστην ἐκσκάπτει τὸ ἄροτρον ἢ ἡ σκαπάνη τοῦ ἀγρότου.[2]

Ταῦτα καὶ τὸν μάλιστα δύσπιστον πείθουσιν, ὅτι ἡ μὲν Μύρινα ἔκειτο ἔνθα ἡ νῦν πρωτεύουσα, ἡ δὲ Ἡφαιστία ἔνθα ἡ σημερινὴ

---

1) Οἱ συγγραφεῖς ἐν οἷς γίνεται μνεία τῶν δύο πόλεων εἶναι ὁ Ἑκαταῖος (F H G, I. ἀπόσπ. 102—104), ὁ Ἡρόδ. (4,137), ὁ Ἀπολλώνιος (ἔνθ. ἀνωτ.), καὶ ὁ Σχολιαστὴς αὐτοῦ, ὁ Πολυδεύκης 18, 31, ὁ Ὑπερείδης εἰς Διονύσ. Χαλκιδ. παρ' Ἁρποκρ. (ἐν λ.), ὁ Στέφανος (ἐν λ.), τὸ Μ. Ἐτυμολ. ὁ Ἡσύχιος, ὁ Σουΐδας καὶ ἄλλοι.

2) Προκειμένου περὶ ἐπιγραφῶν τῆς Μυρίνης ἴδε BCH. τόμ. 9 σελ. 45 καὶ ἑξ. τῆς δὲ Ἡφαιστίας BCH τόμ. 4 σελ. 592 καὶ Conze Reise σελ. 104 καὶ 118 καὶ Νέαν Ἡμέραν Τεργέστης ἀριθ. 1317—1319 ἔνθα τινὲς τὸ πρῶτον ὑφ' ἡμῶν ἐκδοθεῖσαι.

Παλαιόπολις.[1] Ἡ μαρτυρία τοῦ Πτολεμαίου καθ' ἣν ἡ τελευταία αὕτη ἦτο μεσόγειος εἶναι πάντως ἐσφαλμένη, ἡ δ' ἑρμηνεία διὰ τῆς ὁποίας ὁ Rhode[2] προσπαθεῖ νὰ σώσῃ τὸν Ἀλεξανδρινὸν γεωγράφον λέγων, ὅτι οὗτος εἶχεν ὑπ' ὄψει τὴν θέσιν τῆς πόλεως πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Χρύσης καὶ τοῦ Μοσύχλου, εἶναι ἄρδην ἀνυπόστατος, διότι πλὴν ἄλλων ἡ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν μάλιστα παραλίαν ἐπελθοῦσα ἀλλοίωσις εἶχεν ἤδη πολὺ πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Πτολεμαίου (3 αἰῶνος) συντελεσθῆ. Πιθανώτερον εἶναι, καθ' ἃ παρατηρεῖ καὶ ὁ Conze ὅτι ἐπὶ τοῦ χάρτου, ὃν εἶχεν ὑπ' ὄψει ὁ Πτολεμαῖος, εἶχε τεθῆ ἐσφαλμένως ἡ θέσις τῆς Ἡφαιστίας.

Ὁ ἀνωτέρω παρατεθεὶς στίχος τοῦ Σοφοκλέους, ὅστις μόνος δυστυχῶς διεσώθη ἐκ δράματος αὐτοῦ ἐπιγραφομένου πιθανῶς **Λήμνιαι,**[3] ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν ζητήματος, περὶ οὗ δὲν νομίζομεν ἄσκοπον νὰ εἴπωμεν ὀλίγα· τὸ ζήτημα εἶναι ὅτι ἡ σκιὰ τοῦ Ἄθω ἔφθανε μέχρι τῆς Μυρίνης καὶ ἵνα ἀκριβέστερον εἴπωμεν, δὲν ἐπήγασε τοῦτο ἐκ τοῦ στίχου, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τοῦ στίχου τούτου συντόμως ἅμα καὶ ποιητικῶς διετύπωσεν ὁ μέγας τραγικὸς ὅ,τι καὶ πρὸ τῆς διδασκαλίας τοῦ εἰρημένου δράματος ἀπησχόλει πιθανῶς τοὺς ἐκ τῶν παλαιῶν φιλοῦντας νὰ διατρίβωσι περὶ τὰ τοιαῦτα.

Ὁ στίχος εἶχε καταντήσει παροιμιώδης καὶ κατά τινα τῶν παροιμιογράφων ἐλέγετο ἐπὶ τῶν λυπούντων τινὰ ἢ βλαπτόντων, ὡς τὴν ἐν Λήμνῳ ἐκ λευκοῦ λίθου γεγλυμμένην βοῦν ἐλύπει σκιάζων ὁ Ἄθως. Περὶ τῆς βοὸς ταύτης, ἣν ὅμως παραδέχεται ἐκ χαλκοῦ πεποιημένην, ποιεῖται λόγον ὁ Πλούταρχος,[4] ὅστις καὶ τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος ἅπτεται λέγων: «Ἐν Λήμνῳ γὰρ οὐδέτερος ἡμῶν εὖ οἶδ' ὅτι γέγονε, τουτὶ μέντοι τὸ τεθρυλημένον ἰαμβεῖον πολλάκις ἀκηκόομεν

Ἄθως καλύπτει πλευρὰ Λημνίας βοὸς

ἐπιβάλλει γὰρ ἡ σκιὰ τοῦ ὄρους, ὡς ἔοικε χαλκέῳ τινι βοιδίῳ μῆκος ἀποτείνουσα διὰ τῆς θαλάσσης οὐκ ἔλαττον ἑπτακοσίων σταδίων τὸ

1) Ἐπειδὴ ἡ Παλαιόπολις ἀπέχει ἀπὸ τοῦ λόφου ἔνθα ἐξορύσσεται ἡ Λημνία γῆ, μόλις μίαν ὥραν (κακῶς δ' ἀναβιβάζει τὴν ἀπόστασιν ὁ Conze σελ. 118 εἰς τὸ διπλάσιον) συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Γαληνοῦ παραδίδοντος, ὅτι ὁ λόφος ἔκειτο παρὰ τὴν Ἡφαιστίαν.

2) Res Lemn. σελ. 13.

3) Frag. Trag. Graec. ὑπὸ Nauck σελ. 299.

4) Περὶ τοῦ ἐμφ. προσ. τῷ κύκλ. τῆς σελήν. 1, 2, 6.

κατασκιάζον ὕψος εἶναι διὰ τὴν αἰτίαν, ὅτι πολλαπλασίους αἱ τοῦ φωτὸς ἀποστάσεις τῶν σωμάτων τὰς σκιὰς ποιοῦσιν». Σχετικὴν λεπτομερεστέραν πως εἴδησιν διασῴζει ἡμῖν ὁ Πλίνιος[1] λέγων ὅτι ὁ Ἄθως ῥίπτει τὴν σκιὰν αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Μυρίνης κατὰ τὸ (θερινὸν) ἡλιοστάσιον.

Καὶ ταῦτα μὲν συντόμως τὰ παρὰ τῶν παλαιῶν παραδοθέντα ἡμῖν· ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων πρῶτος καθ' ὅσον ἡμεῖς τοὐλάχιστον γινώσκομεν, ὅστις ἠθέλησε νὰ ἐξετάσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπῆρξεν ὁ Ἰησουΐτης Ἀγγ. Λορεδάνος, ὅστις (τῇ 2ᾳ Ἀπριλίου τοῦ 1685) ἦλθεν ἐπὶ τούτῳ εἰς Λῆμνον. Εὑρισκόμενος κατὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς νήσου παρετήρησε κατὰ τὰς δύο ἑπομένας ἡμέρας, ὅτι ὁ ἥλιος τρία τέταρτα τῆς ὥρας πρὸ τῆς δύσεως ἐκρύπτετο κατὰ τὸ ἥμισυ ὄπισθεν τῆς κορυφῆς τοῦ Ἄθω, ἓν δὲ τέταρτον μετὰ ταῦτα, ὅτε ἦτο ἀφανὴς ὄπισθεν τῆς βορειοτέρας ἄκρας τοῦ ὄρους, σκιὰ λίαν καταφανὴς ἐκάλυπτε τὴν παραλίαν τῆς Λήμνου καὶ τὴν παρακειμένην θάλασσαν.

Ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως ταύτης τοῦ Λορεδάνου στηριζόμενος ὁ Riccioli[2] ὑπελόγισε καὶ κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ σκιὰ τοῦ Ἄθω φθάνει πράγματι μέχρι τῆς ἀγορᾶς τῆς Μυρίνης. Καὶ οἱ μὲν ὑπολογισμοὶ τούτου εἶναι ἴσως ἐπιστημονικῶς ἀκριβεῖς, δὲν δυνάμεθα ὅμως νἀποδώσωμεν τὴν αὐτὴν ἰδιότητα καὶ εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ Λορεδάνου, ἐφ' ἧς ἐκεῖνος ἐστηρίχθη. Οὕτω π. χ. ἵνα παραλίπωμεν τὰ λοιπά, τὸ ὕψος τοῦ Ἄθω ἀνεβίβασεν δι' ὑπολογισμῶν στηριζομένων ἐπὶ τῆς ἐν λόγῳ ἐκθέσεως εἰς 4 χιλ. περίπου μέτρων, διπλάσιον δηλ. καί τι πλέον τοῦ πραγματικοῦ.

Παραλείποντες ἄλλους, οἵτινες μετὰ τὸν Riccioli περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἠσχολήθησαν, χωρὶς νὰ παράσχωσιν ἀκριβές τι περὶ αὐτοῦ, ὀφείλομεν ἐν τούτοις νὰ μνημονεύσωμεν τοῦ Kästner,[3] ὅστις τῷ μὲν 1792 ἔγραψεν ἱκανῶς μακρὰν διατριβὴν περὶ τοῦ ὕψους καὶ τῆς σκιᾶς τοῦ Ἄθω, τῷ δὲ 1795 ἐπανέρχεται καὶ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ζήτημα συμπληρῶν, ὅ,τι ἐν τῷ προτέρῳ ἔργῳ αὐτοῦ εἶπεν.

---

1) H. N. 2, 3, 7. Παράβαλ. καὶ Σαλμάσιον Excurs. in Plin σελ. 129. Paroemiogr. Gr. σελ. 16, M. Ἐτυμ. ἐν λ. Ἄθως κ. ἅ.

2) Ἐν τῷ 15ῳ Κεφ. τῆς Γεωγραφίας του πραγματεύεται ἰδιαιτέρως «de altitudine absoluta montis Athi ex ejus solstitiali umbra vespertina exacte determinata».

3) Le Chevalier Reschreibung der Ebene von Troia, σελ. 231 καὶ ἑξ. καὶ Weitere Ausführung der Math. Geogr. Göttinger 1795 σελ. 407 καὶ ἑξ.

Πλὴν τοῦ Kästner τὸ ζήτημα ἐδελέασε καὶ τὸν γνωστὸν κόμιτα Choiseul-Gouffier ὅστις συνέλεξε μὲν κατὰ τὴν περιήγησίν του εἰς Ἑλλάδα τὰς ἀναγκαιούσας πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος σημειώσεις, ἀλλὰ πρὶν προλάβῃ νὰ κάμῃ χρῆσιν ἀπώλεσεν αὐτάς.[1] Ἐπειδὴ δ' ὅμως εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ μάθῃ, ἂν ἡ ἀρχαιότης ἠλήθευεν ἐν τούτῳ, ἀπετάθη πρὸς τὸν γνωστὸν ἀστρονόμον Delambre, ὅστις ἔπεμψεν αὐτῷ σχετικὴν ἐπιστημονικὴν μελέτην, ἐν ᾗ κατέληγεν εἰς συμπέρασμα καταφατικὸν ὡς καὶ ὁ Kästner.

Ἐνώπιον τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐργασίας τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν δὲν ἐδικαιοῦτο βεβαίως νὰ ἀμφιβάλλῃ τις περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ πράγματος, ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ ὁ Kästner καὶ ὁ Delambre δὲν ἐγνώριζον οὔτε τὸ ἀκριβὲς ὕψος τοῦ Ἄθω οὔτε τὴν μεταξὺ τούτου καὶ τῆς Λήμνου ἀπόστασιν· διὸ ἀμφότεροι τὴν μὲν ἀναβιβάζουσι σχεδὸν εἰς τὸ διπλάσιον, ἐπίσης δὲ καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὕψος σφάλλονται. Ἕνεκα τούτου παρεκαλέσαμεν τὸν ἐν Μονάχῳ διαπρεπῆ καθηγητὴν τῆς Μαθημ. Γεωγραφίας S. Günther ὅπως παράσχῃ ἡμῖν σήμερον, ὁπότε ἀκριβέστατα γνωρίζομεν τὴν ἀπόστασιν καὶ τὸ ὕψος, τελειωτικὴν τοῦ ζητήματος λύσιν. Φιλοφρόνως καὶ εὐγενῶς ἀποδεχθεὶς τὴν αἴτησιν ἡμῶν εὐηρεστήθη νὰ πέμψῃ ἡμῖν τὸ συμπέρασμα τῆς ἐρεύνης αὐτοῦ ἐν ἐπιστολῇ, ἣν παραθέτομεν ἐνταῦθα ἐν μεταφράσει ὡς ἀποτελοῦσαν τὸν τελευταῖον τῆς ἐπιστήμης λόγον ἐπὶ τοῦ πολυθρυλήτου τούτου ζητήματος :

« Παρὰ τῷ Kästner,[2] λέγει ὁ Günther, ἐλύθη τὸ ὑφ' ὑμῶν
» προταθέν μοι ζήτημα ὀρθῶς· ἡ σκιὰ τοῦ Ἄθω δύναται κατὰ τὰς
» ἑσπερινὰς ὥρας τοῦ θέρους νὰ φθάσῃ ἀληθῶς μέχρι Λήμνου. Εἶναι
» ἀληθές, ὅτι ὁ Kästner ἐδέχθη τὸ ὕψος τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐντελῶς
» ἐσφαλμένως ἀναβιβάσας εἰς 3807[3] ὀργυιάς, ἐν ᾧ τοῦτο μόνον εἰς 1935
» μέτρα ἀνέρχεται. Ἐν τούτοις τὸ ἀποτέλεσμα κατὰ τοὺς ὑπολογισμούς
» μου οὐσιωδῶς δὲν μεταβάλλεται. Ἡ ἄκρα τῆς σκιᾶς τοῦ ὄρους πίπτει
» ἀναμφιβόλως καὶ πέραν τοῦ σημερινοῦ Κάστρου (Μυρίνης) ἀλλὰ

1) Voyage pittoresq. 2 τόμ. σελ. 138.

2) Weit Ausf. κτλ. σελ. 467 καὶ ἑξ.

3) Ἐξ ἀβλεψίας πάντως ὁ σοφὸς καθηγητὴς ἀνέγραψεν, ὅτι ὁ Kästner ἀναβιβάζει τὸ ὕψος τοῦ ὄρους εἰς 3807 ὀργυιάς, ἐν ᾧ οὗτος δέχεται ὅτι 531,04 τοιαῦται ἀποτελοῦσι τὸ ὕψος αὐτοῦ· εἰς τὴν παραδρομὴν ταύτην περιέπεσεν, ὡς φαίνεται, διότι ἀντὶ νὰ λάβῃ τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸν (531,04) ἐσφαλμένως ἔλαβε τὸν 3,807, ὅσαι ὀργυιαὶ κατὰ τὸν Kästner ἀποτελοῦσιν ἓν γερμανικὸν μίλιον.

» μόνον θεωρητικῶς, διότι κατὰ κανόνα ἡ κωνικὴ τοῦ ὄρους σκιὰ συγ-
» κλείεται κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῆς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἡ ὕπαρξις αὐτῆς
» ἐκφεύγει τὴν παρατήρησιν ».

Ἡ ἀντίληψις τῆς ἀρχαιότητος κατὰ ταῦτα ἡ συνοψισθεῖσα ἐν τῷ στίχῳ τοῦ μεγάλου τραγικοῦ ἀποδείκνυται νῦν ἀκριβής.[1]

Τὸ σημερινὸν τῆς νήσου ὄνομα εἶναι, ὅπερ καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους αὕτη ἔφερεν. Ἤδη ὁ Ὅμηρος πολλαχοῦ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ οὕτω καλεῖ αὐτήν. Χωρίον τι τοῦ Ἑκαταίου[2] διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἡ νῆσος ὠνομάσθη οὕτως «ἀπὸ τῆς μεγάλης λεγομένης Θεοῦ, ἣν Λῆμνόν φασι» καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐθυσίαζον καὶ παρθένους. Τὴν ἀρχὴν τῆς ὀνομασίας τῆς νήσου ἄλλοι ἄλλως ἠθέλησαν νὰ ἑρμηνεύσωσιν, ἡμεῖς δ' ὅμως πιθανωτέραν νομίζομεν τὴν ἐκ τῆς φοινικικῆς παραγωγὴν αὐτῆς, καθ' ἣν σημαίνει **λευκή**[3]. Τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ἂν καὶ διὰ μέσου ποικίλων δοκιμασιῶν διῆλθεν ἡ νῆσος διετηρήθη ἐπὶ χιλιετηρίδας μέχρι σήμερον ἀναλλοίωτον.

Εἰς τὴν ἡφαιστειώδη αὐτῆς φύσιν ὀφείλει τὸ ἐπίθετον Αἰθάλεια[4]. Δι' ὅμοιον λόγον καὶ διὰ τὴν λατρείαν τοῦ Ἡφαίστου καλεῖται Vulcania,[5] ἐν ᾧ διὰ τοὺς πρώτους ὑφ' Ὁμήρου μνημονευομένους

---

1) Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐγράψαμεν τὸ πρῶτον ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 8120 φύλλῳ (Ἀπρίλ. 1905) τῆς ἐν Σμύρνῃ ἐφημερίδος «Ἀμαλθείας».

2) Παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντ. ἐν λ. Λῆμνος.

3) Πιθανῶς τὸ ὄνομα ἐδόθη ἐκ τούτου, ὅτι μὴ ἔχουσα ὑψηλὰ ὄρη οὖσα δὲ καὶ ἄδενδρος παρέχει ἀληθῶς εἰς τὸν ἀπὸ τῆς θαλάσσης προσερχόμενον λευκὴν ὄψιν. Ἡ ἐν τῷ Μ. Ἐτυμολ. μωρὰ ἐτυμολογία ἐκ τοῦ λα—ύπνος ὀφείλει τὴν γένεσίν της εἰς τοῦτο, ὅτι οἱ παλαιοὶ ἠδυνάτουν νὰ ἑρμηνεύσωσι τὴν ἐπὶ τῆς Λήμνου κατοικίαν τοῦ Θεοῦ Ὕπνου (Ἰλ. Ξ, 281)· διὸ καὶ ὁ Σχολιαστὴς προσπαθῶν νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸ χωρίον τοῦτο τῆς Ἰλιάδος λέγει πλὴν ἄλλων, ὅτι διαμένει ἐν Λήμνῳ ὁ Ὕπνος, διότι αὕτη εἶνε οἰνοφόρος χώρα, τοὺς δὲ πολυποτοῦντας μάλιστα παρακολουθεῖ ὁ Ὕπνος. Ὁ Welcker εἶναι διαφόρου γνώμης (Trilog σελ. 160) σχετίζων τὸ Λῆμνος πρὸς τὸ λήιον (=ἀγρὸς ἐσπαρμένος), ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Pauli (Altitalische Forrshungen II. 1 σελ. 42) πρὸς τὸ ὄνομα τῆς Καρικῆς πόλεως Ληψιμάνδου.

4) Στέφ. Βυζ. ἐν λ. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ὅπερ ἐδόθη τῇ νήσῳ οὐχὶ ἐκ τοῦ αἴθωνος σιδήρου ἀλλ' ἐκ τοῦ αἴθαλος (=καπνὸς) προσεπικυροῖ καὶ τὴν διόρθωσιν ἡμῶν ἐν Ω τῇ Ἰλιάδος 749, περὶ ἧς ἴδε παράρτημα Α'. ἐν τέλει.

5) Flacc. Argonaut. 2, 78 καὶ 4, 440.

κατοίκους καὶ διὰ τὴν θυγατέρα τοῦ πρώτου ἀναφερομένου αὐτῆς βασιλέως Ὑψιπύλην ὀνομάζεται Σιντηὶς[1] καὶ Ὑψιπύλεια.[2]

Ἐκ τῶν ἐπιθέτων τούτων οὐδέν ποτε παρέμεινεν ὡς κύριον ὄνομα τῆς νήσου, ἡ ὁποία ἀείποτε ὑπὸ πάντων τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων μνημονεύεται διὰ τοῦ νῦν γνωστοῦ ὀνόματος αὐτῆς. Ἡ δὲ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους γενομένη παραμόρφωσις εἰς Σταλημένη θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, ποῦ ὀφείλει τὴν γένεσιν αὐτῆς, πότε εἰσήχθη καὶ παρὰ τίσιν διετηρήθη ὡς κύριον ὄνομα τῆς νήσου[3].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Αἱ περὶ τὴν Λῆμνον νησῖδες

Ἐκτὸς ἀσημάντων τινῶν νησυδρίων κατὰ τὴν νοτίαν τῆς νήσου πλευρὰν καὶ ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Μούδρου κειμένων ὡς καὶ τῆς μικρᾶς ἐπίσης νησῖδος, ἥτις κατὰ τὴν ΒΔ παραλίαν κεῖται καὶ **Σιργίτσι** κοινῶς ἐπονομάζεται, οὐδεμία ἄλλη ἀξία ὁπωσδήποτε λόγου κεῖται

1) Ἀπολλών. Ἀργον. 1,608 καὶ 4, 1757.

2) Ovid. Fast. 3,82.

3) Ἐσφαλμένως ἐγράφη ἐν τῷ Λεξικῷ Totius Latinitatis τοῦ Forcellini (μέρος Β΄ ἢ Ὀνομαστικὸν σελ. 88) ὅτι ἡ νῆσος ἡμῶν ἔφερε πρὸς τούτοις παρὰ τοῖς παλαιοῖς καὶ τὸ ἐπίθετον Ἀ ε ρ ί α ἢ Ἀ ε τ ρ ί α. Οὕτω καλεῖ ὁ Πλίνιος (4, 23, 8) οὐχὶ τὴν Λῆμνον ἀλλὰ τὴν Θάσον, μαρτυρεῖ δὲ τούτῳ καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος. Ὁμοίῳ σφάλματι ὑπέπεσε καὶ ὁ Th. Schreiber ὅστις παραχθεὶς πιθανῶς ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ Müller (Orchom. σελ. 312) ἔγραψεν, ὅτι ἡ Λῆμνος ὠνομάζετό ποτε καὶ Τ α υ ρ ὶ ς (Pauly-Wissowa Realencycl ἐν ἄρθρῳ Ἄρτεμις), ἐν ᾧ παρ' οὐδενὶ τῶν συγγραφέων ἢ ποιητῶν λέγεται τοιοῦτόν τι.

σήμερον ἐγγὺς τῆς Λήμνου. Οὕτω δ' ὅμως δὲν ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς, οἵτινες διέσωσαν ἡμῖν ἱκανὰς μαρτυρίας περὶ δύο νησίδων παρὰ τὴν Λῆμνον κειμένων, τῆς Χρύσης καὶ τῆς Νέας ἢ κατ' ἄλλους τῶν Νεῶν.

Ὑπὸ τὸ ὄνομα Χρύση παρέδοσαν ἡμῖν οἱ παλαιοὶ γεωγράφοι πληθὺν πόλεων καὶ νήσων ἐχουσῶν συνήθως σχέσιν πρὸς μεταλλεῖα χρυσοῦ.[1] Ὁ διεξερχόμενος μετ' ἐπιστάσεως τὰ σχετικὰ χωρία τῶν παλαιῶν πείθεται, ὅτι ἀσφαλῶς ὑπῆρξε παρὰ τὴν Λῆμνον νῆσος Χρύση. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀφ' ἑνὸς μὲν Στέφανος ὁ Βυζάντιος[2] συγχέει ταύτην πρὸς τὴν ὁμώνυμον πόλιν τῆς Τρωάδος, ἐν ᾧ συγχρόνως ἀναφέρει καὶ ἀκρωτήριον ἐν Λήμνῳ ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα πρὸς Τένεδον βλέπον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Σοφοκλέους κακῶς ἡρμήνευσε τὸ ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ ἐπίθετον αὐτῆς **ποντία** διὰ τοῦ παραθαλασσία, ἕνεκα τούτων ἐγεννήθη ἤδη πρὸ πολλοῦ ἡ γνώμη, ἣν ὑπεστήριξεν ὁ Σαλμάσιος[3] ἠκολούθησαν δὲ καὶ ἄλλοι,[4] ὅτι Χρύση νῆσος παρὰ τὴν Λῆμνον οὐδέποτε ὑπῆρξε, καὶ ὅτι διὰ ταύτης δέον νὰ νοηθῇ ἡ ἐν τῇ Τρωάδι ὁμώνυμος πόλις.

Τὸ ἄτοπον τῆς γνώμης ταύτης νομίζομεν, ὅτι εὐκόλως δύναται νὰ δειχθῇ. Οἱ ἀσπασθέντες αὐτὴν δὲν προσέσχον εἰς τὰ δύο ἐπίθετα, ἅπερ ὁ Σοφοκλῆς ἀποδίδει τῇ Χρύσῃ, **ποντία** καὶ **ἀγχιτέρμονες πάγοι.**[5] Ἀμφότερα δηλοῦσιν, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τόπου ἐπὶ τῆς Λήμνου ἀλλὰ παρ' αὐτὴν κειμένου. Δὲν εἶναι ἑπομένως δυνατὸν οὔτε ἀκρωτήριον ὁμώνυμον ἐπὶ τῆς Λήμνου κείμενον νὰ νοηθῇ οὔτε ἡ νεωτέρα Χρύση (οὐχὶ ἡ ὁμηρική), ἥτις ἔκειτο ἐπὶ πετρώδους τινὸς ὑψώματος τῆς παραλίας μεταξὺ τῆς Ἀλεξανδρείας Τρωάδος (πρὸς Β) καὶ τῆς Ἁμαξιτοῦ (πρὸς Ν) ὡς ἠθέλησαν ἄλλοι[6].

---

1) Pauly-Wissowa Realencycl· ἐν ἄρθρῳ Chryse.

2) Ἐν λ. Τῷ σφάλματι τούτῳ ὑπέπεσεν ἀπατηθεὶς ἐκ τοῦ ἐκ τῶν Αἰχμαλωτίδων τοῦ Σοφοκλέους σῳζομένου ἀποσπάσματος. Ἔπιθι F. T. G. σελ. 139 ἀπόσπασμ. 37.

3) Εἰς τὸν δεύτερον βωμὸν τοῦ Δωσιάδα σελ. 147.

4) Παράβαλε Hoff Geschichte der durch Überlieferungen nachgewiesenen natürlichen Veränderungen der Erdoberfläche τόμ. 1, σελ. 33.

5) F. T. G. σελ. 215 ἀπόσπ. 353 καὶ Σοφ. Φιλοκτ. στίχ. 194, 269 καὶ 1327, Εὐστάθιος εἰς Ἰλιάδ. Β. 723 καὶ 724.

6) Δίκτυος τοῦ Κρητὸς De bello Trojano II 14.

Ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ Στεφάνου περὶ ὁμωνύμου ἀκρωτηρίου πρὸς Τένεδον βλέποντος καὶ περὶ Ἡφαιστίαν[1] κειμένου δυνάμεθα πιθανώτατα νὰ συναγάγωμεν ὅτι καὶ ἡ Χρύση ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τῆς Λήμνου ἔχουσα ἀπέναντι τὴν Τένεδον. Ἐν τῇ θέσει δ᾽ ἀληθῶς ταύτῃ εἰς ἀπόστασιν εἴκοσι περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς παραλίας ἐκτείνονται ὑπὸ τὰ ὕδατα βατὰ[2] γνωστὰ σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα **Μύθονες,** ἅπερ κατέχουσιν ἀκριβῶς τὴν ὑφ᾽ ἡμῶν καθορισθεῖσαν θέσιν τῆς Χρύσης,[3] ἥτις ἐνωρὶς μνημονεύεται ἐν τῇ μυθολογίᾳ, διότι ἐκεῖ ὁ Ἡρακλῆς, ὅτε ἐπορεύετο τὸ πρῶτον κατὰ τῆς Τροίας μετὰ τοῦ Φιλοκτήτου προσήνεγκε θυσίαν πρὸς τὴν ἐπ᾽ αὐτῆς λατρευομένην ὁμώνυμον θεάν, ἐκεῖ ἐδήχθη ὁ Φιλοκτήτης θέλων νὰ δείξῃ τοῖς Ἀχαιοῖς τὸν ἐπικεχωσμένον βωμὸν τῆς θεᾶς, ἐφ᾽ οὗ κατὰ τὸν χρησμὸν ἔπρεπε νὰ θυσιάσωσι[4], καὶ τὸν ὁποῖον κατὰ Φιλόστρατον[5] τὸν νεώτερον ἵδρυσεν οὐχὶ ὁ Ἡρακλῆς ἀλλ᾽ ὁ Ἰάσων πορευόμενος ἐπὶ Κόλχους.

Τὸ τοσοῦτον κινδυνῶδες νῦν τοῖς ναυτιλλομένοις μέρος τοῦτο τοῦ Αἰγαίου ὑπ᾽ οὐδενὸς τῶν παλαιῶν μνημονεύεται ὡς τοιοῦτον, ἐν ᾧ δι᾽ αὐτοῦ κειμένου οὐ μακρὰν τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου διήρχοντο κατ᾽ ἀνάγκην πάντα τὰ εἰσερχόμενα καὶ ἐξερχόμενα τοῦ πορθμοῦ πλοῖα, τὰ ὁποῖα καὶ μικρὰ κακοκαιρία θὰ ἠδύνατο νὰ προσρίψῃ ἐπὶ τῶν βατῶν, ἂν τότε ὑπῆρχον.

Ἐν τούτοις ἡ ἱστορία διέσωσεν ἡμῖν εὐτυχῶς τὸ γεγονὸς τῆς καταδύσεως τῆς νησῖδος παρὰ Παυσανίᾳ[6] λέγοντι ἐπὶ λέξει τάδε· « ἐπιδείκνυται δὲ (τὸ δαιμόνιον) καὶ ἐν τῷδε ἔτι τὴν ἰσχὺν μείζονα καὶ

---

1) Τὸ περὶ Ἡφαιστίαν εἶναι διόρθωσις τοῦ Σαλμασίου (ἔνθ. ἀνωτ.), ἣν δέχεται καὶ ὁ Λ. Ἀλλάτιος (De patria Homeri κεφ. 7 σελ. 128). Πρότερον ἐξεδίδετο Πανηφαιστίαν, ὅπερ ἡμεῖς θὰ προετιμῶμεν νὰ μεταγραφῇ εἰς παρ᾽ Ἡφαιστίαν οὐχὶ τόσον διὰ παλαιογραφικοὺς λόγους, ὅσον διὰ τὴν μᾶλλον ἁρμόττουσαν ἔννοιαν τῆς παρά.

2) Ἀκριβῶς ὁπωσδήποτε περιεγράφησαν ταῦτα ὑπὸ τοῦ Raccord ἀξιωματικοῦ τοῦ ναυτικοῦ καὶ Tondu ἀστρονόμου, οἵτινες κατ᾽ ἐντολὴν τοῦ Choiseul-Gouffier ἠρεύνησαν τὸ ἔδαφος τῆς Λήμνου λήγοντος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐν τούτοις σημειοῦνται ἤδη ἐν τῷ χάρτῃ τοῦ Bordone (Isolario σελ. 59. 1547), ἀλλ᾽ ὑπὸ τοῦ Choiseul πρώτου ἐνομίσθησαν τὰ ὑπὸ τὴν θάλασσαν λείψανα καταδύσης νησῖδος.

3) Ἴδε τὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα χάρτην τοῦ Ἀγγλικ. Ναυαρχείου.

4) Σοφοκλ. ἐν ὑποθέσ. Φιλοκτήτ.

5) Εἰκόν. 17. Παράβαλε καὶ Ἀνθολ. Παλατ. 1 κεφ. 15, 25.

6) 33, 4.

» θαύματος πλείονος ἢ κατὰ συμφορὰς καὶ εὐπραγίας πόλεων. Λήμνου » γὰρ πλοῦν ἀπεῖχεν οὐ πολὺν Χρύση νῆσος, ἐν ᾗ καὶ τῷ Φιλοκτήτῃ » γενέσθαι τὴν συμφορὰν ἐκ τοῦ ὕδρου φασί· ταύτην κατέλαβεν ὁ » κλύδων πᾶσαν καὶ κατέδυ τε ἡ Χρύση καὶ ἠφάνισται κατὰ τοῦ βυθοῦ· » νῆσον δ' ἄλλην καλουμένην Ἱερὰν. . . . . τόνδε οὐκ ἦν χρόνον».

Ἡ Ἱερὰ αὕτη ἣν ἀναφέρει ὁ Παυσανίας, ὅτι ἀνέδυ ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης καὶ ἥτις μνημονεύεται ὀνομαστὶ καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων συγγραφέων εἶναι ἡ μεταξὺ Θήρας καὶ Θηρασίας ἀναφανεῖσα, ὅπερ γεγονὸς ὡς βεβαίως ἐξάγεται ἐκ τοῦ Ἰουστίνου[1] καὶ ἄλλων συνέβη τῷ 197 π. Χ. Τότε λοιπὸν πιθανῶς συνέβη καὶ ἡ κατάδυσις τῆς Χρύσης, ὅπερ πάντες σχεδὸν οἱ περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀσχοληθέντες ἀσπάζονται πλὴν τοῦ Dureau[2] ὅστις θέλει νὰ μετενέγκῃ τὸ γεγονὸς εἰς τὸ τέλος τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος στηριζόμενος ἐπὶ μαρτυριῶν μεταγενεστέρων τινῶν συγγραφέων οἵτινες κατ' ἐνεστῶτα μνημονεύουσι τῆς Χρύσης. Ἀλλὰ πολλάκις οἱ μεταγενέστεροι ἀρυόμενοι εἰδήσεις ἐκ παλαιοτέρων ἀντιγράφουσιν αὐτοὺς αὐτολεξεὶ σχεδὸν, ὥστε τὸ ὡς ἐνεστὼς παριστάμενον ὑπ' αὐτῶν πολὺ ἀπέχει νὰ εἶναι πραγματικῶς τοιοῦτον.

Ἡ ἔκτασις τῆς νησῖδος, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν βατῶν δὲν ἦτο μεγάλη (δέκα χιλιόμετρα μήκους καὶ τέσσαρα πλάτους). Ἂν δ' ἀληθῶς ὑπῆρχεν ἐπ' αὐτῆς πόλις Χρύση ὡς ἀναφέρουσι πολλοὶ τῶν συγγραφέων, φαίνεται λίαν ἀπίθανον.

Οὕτω λοιπὸν ἐκεῖ, ὅπου ἡ μυθολογία παριστᾷ τὸν Ἰάσονα καὶ Ἡρακλέα ἱδρύοντας βωμὸν καὶ προσφέροντας θυσίαν τῇ ὁμωνύμῳ θεότητι, ἐκεῖ ὅπου ὁ Φιλοκτήτης ὑφίσταται ἐπὶ δεκάδα ἐτῶν φρικώδεις ἀλγηδόνας, ἐκεῖ ὅπου οἱ ναυτίλοι εὕρισκον ἄλλοτε ἄσυλον ἐν ὥρᾳ τρικυμίας, σήμερον ἁπλοῦται ταραχῶδες κῦμα ἐγκλεῖον ὄλεθρον[3] τοῖς ναυτιλλομένοις καὶ ἐν ὥρᾳ γαλήνης φαίνονται οἱ δελφῖνες συμπαίζοντες εὐαρέστως ἐν τῷ στοιχείῳ αὐτῶν.[4]

---

1) F. Fouqué Santorin et ses éruptions.

2) Dureau de la Malle Memoire sur la destrustion de l'île Chryses et du volcan de Lemnos.

3) Εἰς τινα σημεῖα τῶν βατῶν ἡ θάλασσα δὲν ἔχει βάθος πλεῖον τῶν τριῶν μέτρων.

4) Ἐνδιαφέρουσα μυθικὴ παράδοσις σχετιζομένη πρὸς κατάδυσιν ξηρᾶς κατὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν σῴζεται ἐν Λήμνῳ ἔτι καὶ νῦν ἡ ἑξῆς : Σύμπασα ἡ Λῆμνος μετὰ τῆς Ἴμβρου, ἥτις δὲν ἐχωρίζετο τότε διὰ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ θαλάσσης, ἀνῆκεν ἡγεμόνι τινὶ ὅστις ἀποθανὼν κατέλιπε δύο υἱοὺς κληρονόμους

Περισσότερον ἀκόμη συνεχύθησαν τὰ πράγματα ἐν τῷ ζητήματι τῆς **Νέας ἢ τῶν Νεῶν**. Ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ὑπῆρξε νῆσος παρὰ τὴν Λῆμνον κειμένη, βεβαιοῦται ἐκ τῶν μαρτυριῶν πλείστων συγγραφέων· ποία δ' ὅμως εἶνε αὕτη καὶ ποῦ κεῖται, τοῦτο θὰ προσπαθήσωμεν ἐν τοῖς ἑπομένοις νὰ δείξωμεν. Πρῶτος μνημονεύων ταύτης εἶνε ὁ Δωσιάδας, ὅστις ἀκμάζει τὸν 3ον αἰῶνα π. Χ. Οὗτος ἐν τῷ δευτέρῳ αὐτοῦ βωμῷ λέγει :

«καθαρὸς γὰρ ἐγὼ
ἰὸν ἱέντων τεράων, οἷα κέκευθ' ἐκεῖνος
ἀμφὶ **Νέαις Θρηικίαις**, ὃν σχεδόθεν Μυρίνης
σοὶ τριπάτωρ, πορφυρέου φὼρ ἀνέθηκε κριοῦ».

Ἐπίσης ἀναφέρει ταύτην Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος (οὐχὶ ὁ ποιητὴς) ὀλίγῳ μεταγενέστερος τοῦ προηγουμένου ἐν τῇ Συναγωγῇ αὐτοῦ παραδόξων ἱστοριῶν. «Ἐν δὲ ταῖς τῶν Λημνίων νήσοις, λέγει, ταῖς καλουμέναις Νέαις πέρδικες οὐ γίνονται, ἀλλὰ κἂν ἴδῃ τις ἀπόλλυνται· ἔνιοι δὲ τούτου τερατωδέστερον ἱστοροῦσιν, ὅτι κἂν ἴδωσιν τὴν χώραν».[1]

Ὁ Πλίνιος[2] ἐν τούτοις περὶ τῶν νήσων τούτων ποιούμενος λόγον, ἀναφέρει δύο διακεκριμένας, οὐχὶ πλέον πληθυντικῶς, τὴν μὲν μίαν πρὸ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου κειμένην, ἥτις ἦτο ἱερὰ τῇ Ἀθηνᾷ, τὴν δ' ἑτέραν τάσσων μεταξὺ τῶν ἡφαιστειογενῶν, θέτει μεταξὺ Λήμνου καὶ Ἑλλησπόντου[3].

Ἐκ τῶν παρὰ Πλινίῳ λεγομένων, εἰ καὶ ἐν τούτοις οὐ μικρὰ σύγχυσις ὑπάρχει, συνάγεται μετὰ πιθανότητός τινος, ὅτι αἱ δύο νῆσοι, εἰς ἃς ἀπέδιδον τὸ ὄνομα **Νέαι**, ἦσαν ἡ καταποντισθεῖσα βραδύτερον Χρύση καὶ ἡ τριάκοντα μόλις χιλιόμετρα πρὸς Ν. τῆς Λήμνου σημερινὴ νησὶς τοῦ Ἁγίου Εὐστρατίου. Φαίνεται δηλ. ὅτι καὶ ἡ Χρύση ἐν μεταγενεστέροις πως χρόνοις ὠνομάζετο καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος **Νέα**, οὗ ἕνεκα συνεχέοντο πρὸς ἀλλήλας. Ἡ σύγχυσις δὲ προέβη ἐπὶ τοσοῦτον

τοῦ βασιλείου. Ἐκ τούτων ὁ εἷς θελήσας νὰ ἀπατήσῃ τὸν ἕτερον, κατὰ τὸν περίεργον ἀληθῶς τρόπον τῆς διανομῆς, ἵνα γένηται κύριος τοῦ μεγαλυτέρου μέρους ἐτιμωρήθη μεταβληθέντος τοῦ ἀδίκως ἁρπαγέντος τμήματος εἰς τὴν μεταξὺ Λήμνου καὶ Ἴμβρου θάλασσαν.

1) Keller Rerum naturaliun script. Gr. min. Vol. I Paradoxogr.

2) Hist. Nat. 4, 23, 7 καὶ 2, 88.

3) Καὶ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ (Λούκουλλ. 12.2) ἀναφέρονται κατὰ πληθυντικὸν αἱ νῆσοι αὗται. Ἀντὶ δὲ τοῦ ἐν τῷ κειμένῳ φερομένου «ἐπὶ δὲ τοὺς

ὥστε πάντες σχεδὸν οἱ συγγραφεῖς οἱ ἀναφέροντες περὶ τοῦ ζητήματος προσθέτουσιν, ὅτι ἐπὶ τῆς Νέας ἐδήχθη ὁ Φιλοκτήτης καὶ ὅτι ἐπεκλήθη οὕτως ἐκ τοῦ **προσνήξασθαι**, ἤτοι προσπλεῦσαι εἰς αὐτὴν τὸν Ἡρακλέα, ἅπερ βεβαίως ἁρμόττουσι τῇ Χρύσῃ, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ὁ Πλίνιος παραδίδει τὴν πρὸ τοῦ Θερμαϊκοῦ κειμένην, ἥτις πάντως εἶνε, ὡς εἴπομεν, ὁ Ἅγιος Εὐστράτιος, ὡς ἱερὰν τῇ Ἀθηνᾷ, ὅπερ πάλιν ἁρμόττει, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ περὶ τῆς θεότητος Χρύσης κεφαλαίῳ, τῇ Χρύσῃ.

Ἀλλ' ἡ σύγχυσις κορυφοῦται παρὰ τῷ Ἀππιανῷ,[1] οὗ αἱ περὶ τὴν γεωγραφίαν ἰδίᾳ πλάναι εἶνε γνωσταί· οὗτος ἀφ' οὗ ἱστόρησεν, ὅτι ὁ Λούκουλλος συνέλαβε περὶ τὸν Ἀχαιῶν λιμένα δεκατρία πλοῖα τῶν πολεμίων προσθέτει, ὅτι ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς κατέλαβε τὸν Οὐάριον Ἀλέξανδρον καὶ Διονύσιον περὶ τὴν Λῆμνον ἐν ἐρήμῳ νήσῳ, ἔνθα δείκνυται βωμὸς Φιλοκτήτου καὶ χαλκοῦς ὄφις καὶ τόξα καὶ θώραξ ταινίαις περίδετος, μνῆμα τῆς ἐκείνου πάθης. Ἡ ἔρημος αὕτη νῆσος δὲν δύναται βεβαίως νὰ εἶναι ἡ Χρύση,[2] ἥτις πρὸ ἑκατὸν καὶ πλέον ἐτῶν εἶχε παύσει ὑπάρχουσα καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας κατὰ τὸν μῦθον ὑπῆρχεν ὁ βωμὸς τοῦ Φιλοκτήτου, ἀλλ' ἡ Νέα δηλ. ὁ Ἅγιος Εὐστράτιος.[3]

ἄλλους ἔπλει π ρ ῳ ρ έ α ς» ὅπερ οὔτε ἡ ἑρμηνεία τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ (κυβερνήτας) οὔτε τοῦ Schaefer ἡ διόρθωσις (πρωίας) δύναται νὰ σώσῃ, πρέπει κατὰ τὸν Sintenis, καὶ τὴν γνώμην τούτου ἀποδεχόμεθα πλήρως, νὰ γραφῇ π ρ ὸ ς Ν έ α ς· Ἐπιθ. καὶ Ἀππιαν. Μιθρ. 77. Καὶ ὁ Στέφανος δὲ (ἐν λ. Νέα) καὶ ὁ Ἡσύχιος καὶ ὁ Σουΐδας, οὓς αὐτολεξεὶ ἀντιγράφει ὁ Φαβωρῖνος παραδίδουσιν, ὅτι ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης ἐδήχθη ὁ Φιλοκτήτης.

1) Ἐνθ. ἀνωτ.

2) Ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει τῆς Ἐγκυκλ. τοῦ Pauly-Wissova λέγεται ὅτι ἡ νῆσος, ἐφ' ἧς εὗρεν ὁ Λούκουλλος τοὺς στρατηγοὺς τοῦ Μιθραδάτου, ἦτο β ε β α ί ω ς ἡ Χρύση, ὅπερ καθ' ἡμᾶς δὲν εἶνα ὀρθόν.

3) Αἱ παρὰ τοῖς παλαιοῖς παρατηρούμεναι αὗται ἀντιφάσεις ἐπήνεγκον καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις φιλολόγοις καὶ γεωγράφοις ἀπέραντον ποικιλίαν γνωμῶν ὅσον ἀφορᾷ τὸ περὶ τῶν Νεῶν ζήτημα. Οὕτως ὁ Hermann (ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Φιλοκτ. σελ. 24) λέγει, ὅτι διὰ τῆς νήσου τοῦ Ἀππιανοῦ δέον νὰ νοηθῇ οὐχὶ ἡ Νέα, ὡς ἐνόμιζεν ὁ Buttmann, ἀλλ' ἡ Χρύση. Ὁ Barbié du Bocage ἐξ ἄλλου, ᾧ συμφωνεῖ καὶ ὁ Choiseul, Νέαν νομίζει τὸν Ἅγ. Εὐστράτιον, ὅπερ δὲν ἀποδέχεται ὁ Heinrich (de Chryse insula et dea). Ὁ δὲ Beckmann (εἰς Ἀντίγονον σελ. 18) ὑπερβαίνει πάντας λέγων ὅτι Νέα εἶναι ἡ σημερινὴ Νιὸ, ἐν ᾧ ὁ Jacops (Animadvers in Anthol. Gr. vol. I p. II σελ. 217.) ὑποπτεύει, ὅτι ἥ τε Χρύση καὶ ἡ Νέα οὐδέποτε ὑπῆρξαν.

Ἐν τέλει σημειοῦμεν, ὅτι τὸ παρατεθὲν ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Παυσανίου περὶ τῆς καταδύσεως τῆς Χρύσης ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πεπλανημένην καθ' ἡμᾶς γνώμην, ἣν πρῶτος μὲν ὁ πολὺς Οτ. Müller,[1] εἶτα δὲ ὁ Uhden[2] καὶ τελευταῖον ὁ Lolling[3] ἐξήνεγκαν καὶ καθ' ἣν ὁ Ἅγ. Εὐστράτιος ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς παλαιοῖς **Ἱερά,** ἐν ᾧ αὕτη ἀσφαλῶς πως φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ τασσομένη ὑπὸ τοῦ Πλινίου μεταξὺ Θήρας καὶ Θηρασίας.[4]

1) Orchomen. σελ. 300.

2) Acta histor. philolog. Academ. Boruss. ann. 1804-1811 σελ. 69.

3) Geograph. und Geschichte des Gr. Altertums III τόμ. τοῦ Handbuch von I. Müller σελ. 221.

4) Εἰ καὶ ἐβεβαιώθημεν ὅτι εὑρίσκονται ἐπὶ τῆς νησῖδος τοῦ Ἁγίου Εὐστρατίου ἀρχαῖα νομίσματα, ἐν τούτοις δὲν περιῆλθον εἰς χεῖρας ἡμῶν τοιαῦτα, δι' ὧν ἴσως θὰ ἠδύνατο νὰ διευκρινηθῇ τὸ ὑφιστάμενον περὶ Νέας ὑπὸ νομισματικὴν ἔποψιν ζήτημα, ὅπερ μεγάλως θὰ συνετέλει εἰς ἀκριβέστερον καθορισμὸν τοῦ παρ' ἀρχαίοις ὀνόματος τῆς νησῖδος· παράβαλε Head Ἱστορία τῶν Νομισμ. 2 σελ. 80 καὶ 90.

*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Παλαίτατοι κάτοικοι

Σκότος πυκνὸν ἐπικαλύπτει τὴν ἀρχὴν παντὸς ἔθνους, παντὸς φύλου· οὐχὶ ὀλιγάκις μὲν τέλεον ἐλλείπουσιν αἱ ἱστορικαὶ παραδόσεις πολλάκις δὲ καὶ διασῳζόμεναι εὕρηνται ἐνυφασμέναι οὕτω δυσδιαλύτως ἐν καλοῖς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος μύθοις, ὥστε δυσχερὴς τὰ μάλα ἀποβαίνει ἡ ἀπολέπισις καὶ ἀποκάλυψις τοῦ ἱστορικοῦ πυρῆνος.

Ἤδη ἐν παλαιοτάτοις χρόνοις[1] φαίνεται, ὅτι σημιτικὰ φῦλα διέπλεον τὴν Μεσόγειον καὶ πολὺ πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἀχαιῶν, καθ' ὃν χρόνον ἀκόμη Πελασγοὶ κατεῖχον τὰς μετὰ ταῦτα ἑλληνικὰς χώρας, δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ζωηρὸν διενηργεῖτο ἐμπόριον μεταξὺ τούτων καὶ τῶν Φοινίκων καὶ μετὰ ταῦτα μεταξὺ τῶν τελευταίων καὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τούτοις πλὴν τῆς Κύπρου Ῥόδου καὶ Κρήτης ἐπὶ τῶν ὁποίων, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ἀρχαίων εὑρημάτων, φαίνεται ὅτι μονιμώτερον εἶχον ἐγκαθιδρυθῆ οἱ Φοίνικες, εἰς πολλὰς ἄλλας[2] προσήγγιζον ἁπλῶς ἐπὶ σκοπῷ ἀνταλλαγῆς τῶν ἐμπορευμάτων αὐτῶν. Βεβαίως γινώσκομεν, ὅτι τὰ ἐπὶ τῆς Θάσου μεταλλεῖα χρυσοῦ προσ-

---

1) Ἐκ τοῦ ἐπιγραφικοῦ περιεχομένου τοῦ ἀπὸ ἱκανῶν ἐτῶν εὑρεθέντος κυλίνδρου τοῦ Nabûnahid προκύπτει ὅτι ἤδη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Σάργωνος διεσχίζετο ἡ Μεσόγειος ὑπὸ σημιτικῶν φίλων. Ὁ Σάργων οὗτος τίθεται ὑπὸ τοῦ Hommel (die Semit. Völker und Sprachen I σελ. 338) περὶ τὸ 2250 π. Χ. καὶ θεωρεῖται ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἱστορικὸν πρόσωπον.

2) Kiepert Handb. σελ. 252, 284 καὶ 296 καὶ Olshausen Rhein. Mus. (1853) σελ. 322 καὶ ἑξ.

είλκυσαν ἤδη ἐνωρὶς αὐτούς· ἐπίσης δὲν εἶναι ἀφανὴς ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν κατὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ πανταχοῦ λοιπὸν τοῦ Αἰγαίου ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία τῶν Φοινίκων ἐπιτρέπει ἴσως ἡμῖν νὰ μὴ ἐξαιρέσωμεν ἀπὸ τῆς σφαίρας τῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν καὶ τὴν Λῆμνον.

Καὶ ὄντως, ἡ πιθανὴ ἐκ τῆς σημιτικῆς παραγωγὴ τοῦ ὀνόματος τῆς νήσου φαίνεται ἐν πρώτοις ὅτι στηρίζει πως τὴν γνώμην ταύτην· ἔπειτα δὲ καὶ ἡ ἐν Λήμνῳ παλαιότατα ἤδη ἐγκαθιδρυθεῖσα λατρεία τῶν Καβείρων ἀσφαλέστερον ὑποδεικνύει τὴν ἐπίδρασιν τῶν Φοινίκων· Καὶ ἐν τῇ ὁμηρικῇ δὲ ποιήσει ἀντικατοπτρίζεται αὕτη διὰ τοῦ ἀργυροῦ κρατῆρος τοῦ ὑπ' αὐτῶν τῷ μυθικῷ τῆς Λήμνου βασιλεῖ, τῷ Θόαντι, δωρηθέντι, τὸν ὁποῖον ὁ Εὔνηος μετὰ ταῦτα, ὁ υἱὸς τοῦ Ἰάσονος, ἔδωκεν εἰς τὸν Πάτροκλον πρὸς ἀγορὰν τοῦ Λυκάονος τοῦ υἱοῦ τοῦ Πριάμου[1].

Τὰ ὠφελήματα, ἅτινα ἀπεκόμιζον οἱ τῆς Λήμνου κάτοικοι ἐκ τῆς ἐπιμιξίας ταύτης, διαφαίνονται ἐν τῇ θρησκείᾳ, πιθανῶς δὲ καὶ ἐν τῇ κατεργασίᾳ τῶν μετάλλων καὶ τῇ θαλασσοπλοΐᾳ. Διαρκῶς φαίνεται ὅτι οὐδέποτε ἐγκατέστησαν οἱ Φοίνικες ἐν Λήμνῳ, ἐλλείπουσι δ' ἐπίσης εἰδήσεις, ἂν ἵδρυσαν τοὐλάχιστον πρακτορεῖον ἐπ' αὐτῆς, ὡς ἐπὶ ἄλλων νήσων εἶχον πράξει.

Μετὰ τῆς αὐτῆς πιθανότητος δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν Καρῶν, ὅ,τι εἴπομεν ἀνωτέρω περὶ τῶν Φοινίκων. Οὗτοι κατοικοῦντες ἐν τῇ ἐξ αὐτῶν ὀνομασθείσῃ Καρίᾳ κατὰ τὸ νοτιοδυτικὸν τμῆμα τῆς Μ. Ἀσίας καὶ εὐνοηθέντες ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ τῆς χώρας ἐνωρὶς ἤδη προήχθησαν. Παλαιόταται παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων παριστῶσιν αὐτοὺς ὡς θαλασσοκρατικὸν ἔθνος, ὅπερ οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ἠπείρου ἦρχεν, ἀλλ' ἐξέτεινε τὴν δεσποτείαν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ πασῶν σχεδὸν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου μέχρι τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς.

---

1) Ἰλιαδ. Ψ 740.

Πηλεΐδης δ' αἶψ' ἄλλα τίθει ταχυτῆτος ἄεθλα
ἀργύρεον κρητῆρα τετυγμένον· ἓξ δ' ἄρα μέτρα
χάνδανεν, αὐτὰρ κάλλει ἐνίκα πᾶσαν ἐπ' αἶαν
πολλὸν, ἐπεὶ Σιδόνες πολυδαίδαλοι εὖ ἤσκησαν,
Φοίνικες δ' ἄγον ἄνδρες ἐπ' ἠεροειδέα πόντον
στῆσαν δ' ἐν λιμένεσσι, Θόαντι δὲ δῶρον ἔδωκαν
υἷος δὲ Πριάμοιο Λυκάονος, ὦνον ἔδωκεν
Πατρόκλῳ ἥρωι Ἰησονίδης Εὔνηος.

Ἂν τὴν τύχην τῶν ἄλλων νήσων ὑπέστη καὶ ἡ Λῆμνος δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν. Ἡ μόνη ὑπὲρ τούτου μαρτυρία εἶναι ἡ τοῦ Νέπωτος,[1] ὅστις ἀναφέρει, ὅτι ἤδη ἐν ἱστορικοῖς χρόνοις ἔζων ἐπὶ τῆς Λήμνου Κᾶρες, οὓς ὅμως ὅ τε Ἡρόδοτος καὶ ἄλλοι ὀνομάζουσι **Τυρρηνοὺς Πελασγούς**. Ὀλίγον ἐπίσης δύναται νὰ βοηθήσῃ ἡμῖν ἡ εἴδησις,[2] καθ' ἣν ὁ Φιλοκτήτης, ἐπειδή, ὅτε διέτρεβεν ἐν Λήμνῳ συνεξῄρει μετὰ τοῦ τότε ἡγεμόνος τῆς Λήμνου Εὐνήου τὰς μικρὰς τῶν νήσων ἐκδιώκων ἐξ αὐτῶν τοὺς Κᾶρας, ἔλαβεν ὡς μισθὸν τῆς συμμαχίας τὸ μέρος τῆς νήσου, ὅπερ ἐπωνόμασεν Ἄκεσαν.

Τοὺς Κᾶρας ἐξέβαλον τοῦ ναυτικοῦ αὐτῶν κράτους οἱ Κρῆτες[3]. Καὶ ὁ μὲν Διόδωρος[4] λέγει ὅτι σχεδὸν πᾶσαι αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ὑπήκουον εἰς τὸν Μίνωα, ἐν ᾧ ὁ Θουκυδίδης περιορίζει τὸ κράτος αὐτῶν ἐπὶ τῶν Κυκλάδων μόνον. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι διὰ τῆς πρωΐμου φοινικικῆς ἐπιδράσεως ἐν Κρήτῃ παρήχθη ἐνωρὶς μεγάλη ἀκμὴ καὶ ἀνάπτυξις, ὥστε καὶ ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου νὰ ἐκταθῇ τὸ κράτος τῶν Κρητῶν, οἵτινες τὴν περίοδον ταύτην τῆς θαλασσοκρατίας περιληπτικῶς συμπεριελάμβανον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ μυθικοῦ αὐτῶν βασιλέως καὶ νομοθέτου Μίνωος. Εἰς τὴν θαλασσοκρατίαν ταύτην τῶν Κρητῶν πρέπει ἴσως νἀναφέρωμεν τὴν ὑπὸ τοῦ Διοδώρου[5] διασωθεῖσαν παράδοσιν, ὅτι ὁ Ραδάμανθυς, ὅστις ἐπίσης ὑπῆρξε βασιλεὺς τῆς Κρήτης ἐδώρησεν εἰς τὸν Θόαντα τὴν Λῆμνον.

Ὑπὸ μυθικοῦ ἐπίσης πέπλου περιβάλλεται καὶ τὸ φῦλον ὅπερ πρῶτον παρεδόθη ἡμῖν, ὅτι κατῴκησεν ἐν Λήμνῳ. Ὁ Ὅμηρος[6] ὅστις πρῶτος μνημονεύει αὐτῶν οὐδὲν ἐπὶ πλέον διδάσκει ἡμᾶς ἁπλῶς ἀναφέρων, ὅτι ἐδεξιώθησαν προθύμως τὸν ῥιφθέντα ἐξ οὐρανοῦ Ἥφαιστον καὶ ὅτι ἦσαν ἀγριόφωνοι. Τούτου ἕνεκα διαφόρους οἱ μετὰ ταῦτα ἐξέφρασαν εἰκασίας περὶ τῆς ἐθνογραφικῆς κατατάξεως

1) Μιλτιάδ. 2.
2) Φιλοστράτ. Ἡρωικ. 5. 1.
3) Θουκυδ. 1, 14.
4) 4, 60 καὶ 5 78, παράβ. καὶ Ἀπολλόδ. 3, 13 καὶ ἄ.
5) «Τῶν δ' ἄλλων, λέγει (5, 79), τῶν περὶ αὐτὸν ἡγεμόνων ἑκάστῳ νῆσον ἢ πόλιν δωρήσασθαι (τὸν Ῥαδάμανθυν), Θόαντι μὲν Λῆμνον . . ,»
6) Ἰλιάδ. Α 592 καὶ Ὀδυσσ. θ. 294.

αὐτῶν ἄλλοι[1] μὲν ὑπαγαγόντες αὐτοὺς εἰς τοὺς Θρᾷκας, ἄλλοι[2] εἰς τοὺς Πελασγοὺς καὶ ἄλλοι[3] θεωρήσαντες αὐτοὺς αὐτόχθονας. Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου οὐδὲν νομίζομεν ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν, διότι τὴν ἑρμηνείαν τούτου πρέπει νὰ ζητήσωμεν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ σύνηθες ἐκεῖνο αἴσθημα, καθ' ὃ οἱ Ἕλληνες ἐνησμένιζον νὰ καλῶσιν ἑαυτοὺς αὐτόχθονας, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν πολιὰν ἀρχαιότητα, ἥτις περιβάλλει αὐτούς.

Ἑκατέρα τῶν δύο ἄλλων γνωμῶν ἔχει τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῆς, ὡς παρὰ τοῖς παλαιοῖς οὕτω καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις, ἀλλὰ γενικώτερον ἀσπαστὴ εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν οἱ Σίντιες ἐκ τῆς Θρακικῆς παραλίας ἔπλευσαν τὸ πρῶτον εἰς Λῆμνον. Ἡ γειτνίασις τῆς νήσου ἡμῶν πρὸς τὴν Θράκην ἦτο ἀληθῶς σπουδαῖος λόγος, ὅπως στηριχθῇ τοιαύτη γνώμη, ἀλλὰ πλὴν τούτου καὶ ἄλλα προσάγονται ὑποβοηθοῦντα καὶ ἐπιρρωνύοντα αὐτήν.

Ἐν πρώτοις παραδίδεται ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος,[4] ὅτι ἐν Θράκῃ ὑπῆρχε φῦλον φέρον τὸ αὐτὸ περίπου ὄνομα μνημονευόμενον δὲ καὶ ἐν ἱστορικοῖς ἤδη χρόνοις[5]. Ἔπειτα ἔχομεν μαρτυρίαν Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ,[6] καθ' ἣν ἡ παρακειμένη τῇ Λήμνῳ Σαμοθράκη καλουμένη πρότερον Λευκανία μετωνομάσθη Θρᾳκία νῆσος, ἀφ' οὗ χρόνου Θρᾷκες κατέλαβον αὐτήν· ὅτε δὲ μετὰ 700 ἔτη κατέφυγον εἰς ταύτην Σάμιοι φυγάδες, ἐδόθη αὐτῇ τὸ καὶ νῦν ἐν χρήσει ὄνομα

---

1) Τὴν ὑπὸ Ἑλλανίκου τὸ πρῶτον ἐκφρασθεῖσαν ταύτην γνώμην (FHG τόμ. 1 ἀπόσπασμα 112, ὅπερ διασῴζει ὁ Σχολ. Ὁμήρου εἰς Ὀδύσσ. ἔνθ. ἀνωτ.) ἀκολουθοῦσιν ὅτε Στράβων [12, 3, 20 καὶ 7 ἀπόσπ. 45) καὶ ὁ Στέφανος (ἐν λ. Λῆμνος)· παράβαλε καὶ Σουΐδαν ἐν λ. Σίντιες.

2) Τῆς γνώμης ταύτης ἀντιπρόσωπος εἶναι ὁ Φιλόχορος (Σχολ. εἰς Ἰλ. ἔνθ. ἀνωτ.) μεθ' οὗ συμφωνεῖ καὶ ὁ Ἐρατοσθένης (αὐτόθ.)

3) Τοῦτο ἀναφέρει ὁ Εὐστάθιος (εἰς Ὀδύσσ. ἔνθ. ἀνωτ) ἄδηλον ὑπό τινος πρῶτον ἐξενεχθέν.

4) Ὁ Γεωγράφος ἐν 7, 45 μὲν λέγει: «Σιντοὶ ἔθνος θρᾳκικὸν κατῴκει τὴν Λῆμνον, ὅθεν Ὅμηρος Σίντιας αὐτοὺς καλεῖ», ἐν 10, 3, 20 δὲ τάδε. «Σίντιες γὰρ ἐκαλοῦντό τινες τῶν Θρᾳκῶν εἶτα Σάιοι.... οἱ δ' αὐτοὶ οὗτοι περὶ Ἄβδηρα τὴν οἴκησιν εἶχον καὶ τὰς περὶ Λῆμνον νήσους».

5) Σιντῶν μνημονεύει καὶ ὁ Θουκυδ. (2, 98, 1) ἐν Θράκῃ καὶ πόλις δὲ Σιντικὴ Ἡράκλεια, ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (3, 12, 27) ἐν Μακεδονίᾳ, περὶ τῆς θέσεως τῆς ὁποίας παράβ. Leak Travels in N. Greece 3 σελ. 227.

6) Ἀποσπ. 21.

αὐτῆς. Ἐπὶ τούτων στηριζόμενος ὁ Rhode[1] δέχεται τοὺς Σίντιας Θρᾷκας.

Ἀλλ' ἡ μὲν εἴδησις τοῦ Ἡρακλείδου δὲν φαίνεται πιθανή, διότι τὸ ὄνομα τῆς Σαμοθράκης ἀρχαιότατα ἤδη ἦτο Σάμος, ὡς μαρτυρεῖ ὅ τε Ὅμηρος διὰ τούτου καλῶν αὐτὴν καὶ ἡ πιθανὴ ἐκ τῆς σημιτικῆς παραγωγὴ αὐτοῦ, τὸ δὲ ἐπίθετον Θρᾳκία (Θρηικίη) ἀπεδόθη αὐτῇ πιθανῶς ἔνθεν μὲν πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς ἑτέρας ὁμωνύμου νήσου, ἔνθεν δὲ ὅπως δηλωθῇ ἁπλῶς ἡ παρὰ τὴν Θρᾴκην θέσις αὐτῆς. Πιθανὸν δ' ἐπίσης εἶναι, ὅτι δι' ἁπλοῦν ὁμοφωνίας λόγον ἐταυτίσθησαν οἱ ἐπὶ τῆς Λήμνου Σίντιες πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς Θρᾴκης Σιντοὺς ἢ Σαΐους ἢ ὡς ἄλλως ἀκόμη ὀνομάζει αὐτοὺς ὁ Στράβων.

Καὶ ἡ γνώμη δὲ τοῦ ἐτρουσκολόγου Pauli,[2] καθ' ἣν οἱ Σίντιες ὡρμήθησαν ἐκ Θρᾴκης, διότι ἐκ τῆς χώρας ταύτης ἔλαβε χώραν μετοικεσία τῶν Φρυγῶν εἰς Μ. Ἀσίαν δὲν πείθει κατὰ πάντα. Περὶ τῶν Φρυγῶν, ἔθνους οὕτω σπουδαῖον πρόσωπον διαδραματίσαντος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ, περὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ ὁποίου τοσαῦτα μνημεῖα μαρτυροῦσιν ἐν τῷ βορειοδυτικῷ τμήματι τῆς Μ. Ἀσίας δὲν δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἐκ Θρᾴκης ἦλθον εἰς τὴν Φρυγίαν, ἂν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ μετανάστευσις αὕτη κατὰ μὲν τὸν Λυδὸν Ξάνθον[3] ἐγένετο μετὰ τὸν τρωικὸν πόλεμον, κατὰ δὲ τὸν Κόνωνα[4] 90 ἔτη πρὸ τούτου, ἐν χρόνοις δηλ. οὐχὶ πολὺ ἀπέχουσι τῶν ἱστορικῶν. Καὶ ἂν δ' ἀκόμη δεχθῶμεν, ὅπερ ἴσως ἐννοεῖ ὁ Pauli, ὅτι δι' ὅσων ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος[5] νοεῖται ἁπλῶς παλινόστησις τμήματός τινος τῶν Φρυγῶν, οἵτινες πολλῷ πρότερον ἐκ Μ. Ἀσίας εἶχον διαπεραιωθῆ εἰς Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν, καὶ πάλιν δὲν ἕπεται ἔστω καὶ πιθανῶς ἡ ἐκ Θρᾴκης ἀρχὴ τῶν Σιντίων, διότι ἡ μετανάστευσις αὕτη μαρτυρεῖται γενομένη καθ' οὓς χρόνους ἤδη γνωρίζομεν, ὅτι ἐν Λήμνῳ εἶχον ἐγκαθιδρυθῆ οἱ Πελασγοί.

Ἐὰν ἐξ ἄλλου ἡ γλῶσσα τῆς πολυθρυλήτου ἐπιγραφῆς τῶν Καμινίων ἐδείκνυεν ὁμοιότητας πρὸς τὴν Θρᾳκικήν, ἴσως θὰ ἐδυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐπὶ τῆς Λήμνου ἐγκαθιδρύθη ποτὲ θρᾳκικὸν

1) Res Lemn. σελ. 26.
2) Eine vorgriechische Inschrift von Lemnos σελ. 19 καὶ ἑξ.
3) Στράβ. 14 σελ. 680.
4) Παρὰ Φωτίῳ σελ. 130 ἔκδ. Bekker.
5) 7, 73.

φῦλον· ἀλλὰ ἡ μὲν θρᾳκικὴ διάλεκτος ὁμοφώνως παρὰ πάντων σχεδὸν ἀνακηρύσσεται ὡς ἀνήκουσα εἰς τὴν ἰνδογερμανικὴν ὁμοφυλίαν,[1] ἐν ᾧ ἡ τῆς ἐπιγραφῆς, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, εἶναι ἐντελῶς ξένη πρὸς τὴν θρᾳκικήν.

Ἐὰν τοὐναντίον ἀποβλέψωμεν τὸ μὲν εἰς τὴν δεξιότητα, ἣν παραδίδονται οἱ Σίντιες ἔχοντες περὶ τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων, τὸ δὲ εἰς τὰ καθόλου εἰπεῖν μικρασιατικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀρχαιοτάτων ἐν Λήμνῳ θεοτήτων, τῆς Μεγάλης λεγομένης θεᾶς, ἥτις Λῆμνος ὠνομάζετο, καὶ τῆς Χρύσης φαίνεται, ὅτι ἡ ἐκ Μ. Ἀσίας προέλευσις τῶν Σιντίων προσκτᾶται μεγαλυτέραν πιθανότητα. Ὄντως εἶναι γνωστὴ ἡ ἀκμή, εἰς ἣν ἔφθασεν ἡ μεταλλουργία ἐν Φρυγίᾳ· ἤδη τὸ ἐπικὸν ποίημα Φορωνίς, ὅπερ τάσσεται κατὰ τὸν 7ον ἢ 8ον αἰῶνα ἐξυμνεῖ τοὺς Ἰδαίους Φρύγας, οἵτινες πρῶτοι εὗρον τὴν τέχνην τοῦ πολυμήτιος Ἡφαίστου καὶ

. . . . ἐν οὐρείῃσι νάπαις ἰόεντα σίδηρον
εἰς πῦρ ἤνεγκον καὶ ἀριπρεπὲς ἔργον ἔδειξαν.[2]

Ταῦτα λοιπὸν ὑποδεικνύουσι πιθανωτέραν ἴσως τὴν ἐξ ἀνατολῶν πρόσοδον τῶν πρώτων τῆς Λήμνου κατοίκων. Ὅτι δ' ἀληθῶς τοιαύτη πορεία τῶν Φρυγῶν ἔλαβέ ποτε χώραν ὑπεδείξαμεν ἤδη ἀνωτέρω, μαρτυρεῖται δὲ διαρρήδην καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλλανίκου.[3]

Ἡ ἀπόπειρα τοῦ Ot. Müller,[4] ὅπως ἀποδείξῃ τούτους Πελασγούς, ὡς καὶ τῶν παλαιῶν τινες παραδέχονται, φαίνεται ἡμῖν ἀποτυγχάνουσα, ἐφ' ὅσον ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ὀρχομενοῦ νομίζει, ὅτι ἡ εἰς Λῆμνον ἐποίκησις τῶν Σιντίων ἐγένετο βραδύτερον, οὗ ἕνεκα ἀναγκάζεται νὰ ταυτίζῃ αὐτοὺς τοῖς Τυρρηνοῖς Πελασγοῖς. Ἡ γνώμη αὕτη

1) Pauli ἔνθ. ἀνωτ.

2) Kinkel Fr. Ep. Gr. ἀπόσπ. 2.

3) Σχολ. εἰς Ὀδύσσ Θ. 294.

4) Orchom. σελ. 302. Πλὴν τοῦ Müller καὶ ἄλλοι (Giseke, Deimling) δέχονται τοὺς Σίντιας ὡς Πελασγούς, ὁ δὲ Π. Περβάνογλους (Attinenze dell'isola di Lemnos colle antichissime colonie sulle coste del mare Adriatico) ὑπάγει τούτους εἰς τὸν Καρο-λελεγικὸν κλάδον (κατὰ Hesselmeyer ὅμως οἱ μὲν Λέλεγες εἶναι οἱ αὐτοὶ τοῖς Πελασγοῖς, οἱ δὲ Κᾶρες συγγενεῖς τούτοις)· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν προέλευσιν αὐτῶν λέγει (σελ. 440) τάδε: «Ed al gruppo dei popoli che dalla Frigia emigrarono verso i paesi della Thracia, appartengono anche i Sinti dell'isola di Lemnos».

τότε μόνον θὰ ἐστηρίζετο ἴσως, ἐὰν ἐδέχετό τις ὅτι οἱ Σίντιες ἦσαν οὐχὶ οἱ αὐτοὶ τοῖς ἐξ Ἀττικῆς μεταβᾶσιν εἰς Λῆμνον Πελασγοῖς, ἀλλὰ τοιοῦτοι πρότερόν ποτε ἐκ Θεσσαλίας ἐν τῇ νήσῳ ἐγκαθιδρυθέντες. Ἀλλ' εἴπομεν ἤδη ὅτι τὸ χαῶδες σκότος τῶν προϊστορικῶν χρόνων δὲν δυνάμεθα δυστυχῶς ἐπαρκῶς νὰ φωτίσωμεν, ὥστε εὐκρινῶς νὰ διακρίνωμεν πάντα. Τὸ ἑξῆς μόνον πόρισμα ὅπερ δὲν θὰ ἀπέχῃ, νομίζομεν, πολὺ τῆς ἀληθείας, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ἀρκετόν, ὅτι δηλ. ἡ Λῆμνος ἐνωρὶς ἤδη ἐχρησίμευσεν ὡς μεσάζον σημεῖον μεταξὺ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου δεχθεῖσα μὲν πιθανῶς ἐκ Μ. Ἀσίας τοὺς πρώτους αὐτῆς κατοίκους εἰς ἐπιμιξίαν δ' ὅμως διατελοῦσα καὶ πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἤπειρον καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν ἀπέναντι αὐτῆς κειμένην Θρᾴκην[1].

Αἱ εἰδήσεις τῶν παλαιῶν,[2] ὅτι πρῶτοι οἱ Σίντιες ἐχάλκευσαν ὅπλα δεικνύουσιν, ὅτι οὗτοι εἶχον ὑψωθῇ εἰς βαθμόν τινα ἡμερώσεως καὶ ἀναπτύξεως. Ἂν ἐπὶ τῆς νήσου ἐξωρύσσοντο μέταλλα δὲν ἀναφέρουσιν οἱ παλαιοί· ἐκ χωρίου δ' ὅμως τινὸς τῆς Ἰλιάδος[3] μανθάνομεν τὴν ὁδὸν τὴν ὁποίαν ἠκολούθουν οἱ Λήμνιοι, ἵνα προμηθεύωνται τὴν ἀναγκαιοῦσαν αὐτοῖς ὕλην. Ἐν τούτῳ βλέπομεν, ὅτι ἀνταλλάσσουσιν οἶνον πρὸς τοὺς ἐν Τροίᾳ Ἀχαιοὺς ἄλλοι μὲν ἀντὶ χαλκοῦ, ἄλλοι δὲ ἀντὶ σιδήρου καὶ ἄλλοι ἀντὶ ἀνδραπόδων[4].

---

1) Ἡ πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Ἡφαίστου σχέσις τῶν Σιντίων παρήγαγέ τινας (Preller Geschichte d. Mythol. σελ. 178) νὰ νομίσωσιν ὅτι οὗτοι δεν εἶναι ἱστορικὸν φῦλον ἀλλ' ὅτι ἀνάγονται ἐντελῶς εἰς τὴν μυθολογίαν καὶ ἔχουσι πρὸς τὸν Ἥφαιστον τὴν αὐτὴν σχέσιν, ἣν ὁ Κηδαλίων καὶ οἱ Κάβειροι, οἵτινες παρίστανται ὡς μυθικὰ ὄντα διακονοῦντες τῷ θεῷ τῶν μεταλλευτικῶν τεχνῶν. Ἀλλ' ἡ πρὸς τὸν θεὸν τοῦτον σχέσις τῶν Σιντίων μαρτυρεῖ ἁπλῶς τὴν περὶ τὰς σιδηρουργικὰς τέχνας ἐνασχόλησιν αὐτῶν, διὸ καὶ ἡ ἄρνησις τῆς ἱστορικῆς αὐτῶν ὑποστάσεως φοβούμεθα μὴ εἶναι ἀποτέλεσμα ἀσυγγνώστου ὑπερκριτικῆς. Ἄλλοι ἠθέλησαν νὰ σχετίσωσι πρὸς τοὺς Σ ί ν δ ο υ ς (Geograph. Gr. Minores 72), οὓς νομίζουσι καταγομένους ἐκ τῶν Φοινίκων τῶν ἄλλως καλουμένων καὶ Σιδονίων (Παράβ. Rhode σελ. 29).

2) Σχολ. Ἀπολλων. Ῥοδ. 1,608 καὶ ἐκ τούτου ὁ Φαβωρῖνος ἐν λ. Σιντηΐς, Τζέτζ. εἰς Λυκόφρ. 460, Εὐστάθ. εἰς Ἰλιάδ. Α 529 καὶ ἄ.

3) Η. 467.

4) Ἡ περὶ τὰ ὅπλα ἐνασχόλησις αὐτῶν ἴσως δὲ καὶ ἡ πειρατεία, ἣν παραδίδεται, ὅτι ἤσκουν, ἔδωκεν ἀφορμήν, ὅπως παραχθῇ τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐκ τοῦ σίνομαι (= βλάπτω).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

Μινύαι

Μέχρι τοῦδε διάφορα φῦλα, Φοίνικες, Κᾶρες κ. ἄ. ἤσκησαν τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν ἐπὶ τῆς Λήμνου ἢ κατῴκησαν ἐν αὐτῇ, ἀλλ᾽ ἤδη ἄρχεται μικρὸν κατὰ μικρὸν νὰ φεγγοβολῇ ὁ ἀστὴρ τῶν Ἀχαιῶν, οἵτινες ἀπὸ πολλοῦ ἤδη παλαίοντες πρὸς τοὺς πρὸ αὐτῶν κυρίους τῆς χώρας, τοὺς Πελασγούς, ἐπιβάλλουσι βαθμιαίως τὴν δεσποτείαν αὐτῶν μέχρις οὗ τελείως κύριοι τῆς χώρας ἐγένοντο.

Δυστυχῶς ὅμως ἀντὶ νὰ εἰσερχώμεθα ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον εἰς τὸ ἱστορικὸν λυκαυγὲς ἀπαντῶμεν ἐν τῇ πορείᾳ ἡμῶν σωρείαν ὅλην μύθων πολυπλόκων καὶ δυσερμηνεύτων. Οἱ μῦθοι οὗτοι περιεπλάκησαν τόσον, διότι εἰς προϋπάρχοντα ἐγχώρια στοιχεῖα προσετέθησαν ἕνεκα τοῦ ἐν Λήμνῳ ἐπισυμβάντος ἐπεισοδίου τῶν Ἀργοναυτῶν, ὅπερ ἀμέσως νῦν θὰ ἐκθέσωμεν, καὶ ἄλλα ξενικά. Ἵνα λοιπὸν δυνηθῶμεν νὰ ἀνιχνεύσωμεν ἐν αὐτοῖς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, θὰ γίνῃ ἀνάγκη νὰ ἐκθέσωμεν πρῶτον ὡς οἷόν τε συντόμως αὐτούς.

Καὶ ἀνωτέρω ἤδη ἐμνημονεύσαμεν τοῦ μυθικοῦ τῆς Λήμνου βασιλέως, τοῦ Θόαντος. Οὗτος παρίσταται ὡς ὁ ἀρχαιότατος τῶν βασιλέων τῆς νήσου γεννηθεὶς μὲν ἐκ τοῦ θεοῦ τοῦ οἴνου Διονύσου καὶ τῆς Ἀριάδνης ἔχων δὲ σύζυγον τὴν Μύριναν τὴν κόρην τοῦ Κρηθέως καὶ θυγατέρα τὴν Ὑψιπύλην. Ἐπὶ τῆς βασιλείας λοιπὸν τούτου, ἐπειδὴ αἱ γυναῖκες παρημέλησαν τὴν λατρείαν τῆς Ἀφροδίτης, ἡ θεὰ ὀργισθεῖσα διὰ τοῦτο ἐνέβαλεν εἰς αὐτὰς δυσοσμίαν, ἕνεκα τῆς ὁποίας οἱ ἄνδρες μὴ δυνάμενοι νὰ πλησιάσωσιν αὐταῖς ἔλαβον ἐκ τῆς ἀπέναντι παραλίας τῆς Θρᾴκης μέγαν ἀριθμὸν αἰχμαλωτίδων, τὰς ὁποίας

εἶχον εἰς θέσιν συζύγων. Αἱ Λήμνιαι ἐξοργισθεῖσαι τότε καὶ ἐκδίκησιν διψῶσαι συνέλαβον τὸ ἀνόσιον σχέδιον, ὅπως φονεύσωσιν αὐτούς· τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ ἐκ τῆς ζηλοτυπίας μανία αὐτῶν, ὥστε πλὴν τῶν συζύγων ἐξωλόθρευσαν πάντα ἄρρενα γόνον, ἵνα μὴ ὑπάρχῃ τις ἐν τῷ μέλλοντι δυνάμενος νὰ ἐκδικηθῇ αὐτάς.

Κατὰ τὴν πανωλεθρίαν ταύτην μόνη ἡ εὐσεβὴς καὶ φιλοπάτωρ Ὑψιπύλη ἀπέκρυψε τὸν πατέρα αὐτῆς καὶ ἔσωσεν ἀπὸ τῆς μανίας τῶν γυναικῶν[1]· μὴ δυναμένη ὅμως ἐπὶ μακρὸν νὰ ἔχῃ αὐτὸν κεκρυμμένον καὶ φοβουμένη μὴ ἀνακαλυφθῇ, ἐνέβαλεν αὐτὸν εἰς κίστην καὶ ἐνεπιστεύθη εἰς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης, τὰ ὁποῖα ἔφερον αὐτὸν κατά τινας μὲν εἰς νησῖδα παρὰ τὴν Εὔβοιαν πρότερον μὲν Οἰνόην εἶτα δὲ Σίκινον καλουμένην, κατ' ἄλλους δὲ εἰς Χίον, ἔνθα κατέλαβε τὴν ἐξουσίαν· διότι ἐβασίλευεν ἐν αὐτῇ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Οἰνοπίων, εἰς ὃν ὁ Ῥαδάμανθυς εἶχε δωρήσει τὴν νῆσον, κατὰ τρίτην δὲ παράδοσιν ὁ Θόας φερόμενος ὑπὸ τρικυμίας κατήχθη εἰς τὴν Ταυρικὴν Χερσόνησον.

Μετὰ τὸ ἔγκλημα τοῦτο τῶν γυναικῶν, ἀφ' οὗ εἶχε παρέλθει ἤδη ὁλόκληρον ἔτος προσήγγισαν εἰς Λῆμνον οἱ Ἀργοναῦται πλέοντες πρὸς τὴν Κολχίδα, ἵνα λάβωσι τὸ χρυσοῦν δέρας. Ὅτε τὸ πρῶτον εἶδον αἱ Λημνιάδες τὴν Ἀργὼ πλέουσαν πρὸς τὴν νῆσον αὐτῶν ἀπεφάσισαν,[2] ὡς ἀφηγοῦνται οἱ μυθογράφοι, νὰ ἀντεπεξέλθωσι κατὰ τῶν ἐπιδρομέων. Ἐν τούτοις αἱ ἐπακολουθήσασαι διαπραγματεύσεις διὰ τοῦ κήρυκος Αἰθαλίδου μὲν ἐκ μέρους τῶν ἡρώων, τῆς Ἰφινόης δὲ ἐκ μέρους τῆς Ὑψιπύλης ἔσχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν συμφιλίωσιν μεταξὺ ἀμφοτέρων· Ἀποβιβασθέντες λοιπὸν οἱ Ἀργοναῦται συνάπτουσι φιλίαν πρὸς τὰς Λημνιάδας.

Τότε ἐν μέσῳ τοῦ ἐπαναληφθέντος κανονικοῦ βίου, ἐν μέσῳ τῆς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης δὲν λησμονεῖ τὸν πατέρα αὐτῆς ἡ Ὑψιπύλη· πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἱδρύει ἀγῶνας, τῶν ὁποίων τὰ βραβεῖα ἦσαν

---

1) Ἡ παρ' Ἡροδότῳ (6,138) φράσις «τοὺς ἅμα Θόαντι ἄνδρας σφετέρους ἀποκτείνασαι» δέον κατὰ ταῦτα νὰ ἑρμηνευθῇ, ἀποκτείνασαι τοὺς ἑαυτῶν συζύγους ἐπὶ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἄρχων ἦτο ὁ Θόας.

2) Αἰσχύλ. Ὑψιπύλ. παρὰ Σχολ. Ἀπολλ. 1,769, παράβ. καὶ Στάτ. Θηβ. 5,362 καὶ ἑξ. Ὁ Σοφοκλῆς μάλιστα (FTG σελ. 215) ἀναφέρει, ὅτι καὶ μάχη συνεκροτήθη μεταξὺ αὐτῶν, ἐν ᾧ ὁ Αἰσχύλος λέγει, ὅτι ἡ ἐχθρότης τῶν γυναικῶν σκοπὸν εἶχε, ὅπως ἐξαναγκάσωσιν αὐτοὺς νὰ ὁρκισθῶσιν, ὅτι ἐξελθόντες θὰ συνέλθωσιν αὐταῖς, ἵνα οὕτω μὴ καταστραφῇ ἄρδην ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου.

πολυτελεῖς ἐσθῆτες· εἰς τούτους διακρίνεται Ἐργῖνος ὁ υἱὸς τοῦ Κλυμένου, ὅστις ἂν καὶ εἶχε λευκὰς τὰς τρίχας καὶ ἐχλευάζετο ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἐνίκησε τοὺς συναγωνιστὰς αὐτοῦ Ζήτην καὶ Κάλαϊν θαυμασθεὶς καθ' ὑπερβολήν.[1]

Οἱ Ἀργοναῦται τέλος ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ ἀδυσωπήτου Ἡρακλέους νἀπέλθωσι τῆς νήσου[2]· τὴν ἀποχώρησιν δὲ ταύτην, ὡς καὶ ὅλον τὸ ἐν Λήμνῳ ἐπεισόδιον, ἐκόσμησαν διὰ μακρῶν ποιητικῶν περιγραφῶν οἱ ποιηταὶ τοῦ ἀργοναυτικοῦ μύθου. Προσέτι ὁ μῦθος διασῴζει ἡμῖν τὴν εἴδησιν, ὅτι ἡ μὲν Ὑψιπύλη ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ἰάσονος δύο υἱούς, αἱ δέ ἄλλαι Λημνιάδες τέκνα τὰ ὁποῖα ὠνόμασαν ὁμωνύμως πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν[3]· οἱ γόνοι δ' οὗτοι τῶν Ἀργοναυτῶν συνδέονται μετὰ ταῦτα πρὸς τοὺς περὶ μεταναστεύσεως μυθικοὺς λόγους τῶν ἐν Λήμνῳ Μινυῶν εἰς Λακεδαίμονα, Θήραν καὶ Κυρήνην.

Τοσαῦτα περὶ τοῦ μυθικοῦ καθόλου περιεχομένου, ὅπερ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως σχετίζεται πρὸς τὸ ἐν Λήμνῳ ἀργοναυτικὸν ἐπεισόδιον[4]. Ἀπόπειραν πρὸς ἑρμηνείαν τούτου εὑρίσκομεν ἤδη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.

---

1) Τοὺς ἀγῶνας τούτους ὡς καὶ τὴν δεξίωσιν τῶν Ἀργοναυτῶν ὑπὸ τῶν Λημνιάδων, τὴν τέλεσιν τῶν γάμων τοῦ Ἰάσονος καὶ τῆς Ὑψιπύλης καὶ τἀπαρομαρτοῦντα τούτοις ἀνέπτυξεν εἰς τριλογίαν, τοὺς Κωπευστάς, Ὑψιπύλην καὶ Καβείρους δυστυχῶς μὴ διασωθεῖσαν ἡ μοῦσα τοῦ Αἰσχύλου. Ἴδε Ἀθήν. 10,428 καὶ ἑξ. καὶ Welcker Aesch. Tril. σελ. 311. Καθόλου δὲ παράβαλε Πίνδ. Ὀλύμπιον 4,18 καὶ ἑξ. Πυθιον. 4,251, Ἀπολλών. 2,30 καὶ 3,1205 καὶ 4,423, Valer. Flacc. 2,409 καὶ 3,341, Σχολ. Σιμωνίδ. ἀπόσπ. 205, Καλλίμ. ἀπόσπ. 197, Φιλόστρ. Γυμν. 3 κ. ἄ.

2) Ovid. Heroid. 6, 56, Stat. 5, 460. Ὀρφ. Ἀργον. 481 κ. ἄ.

3) Ἐκ τῶν δύο υἱῶν τῆς Ὑψιπύλης ὁ μὲν ὠνομάζετο Εὔνηος, ὁ δὲ ἄλλος κατά τινας μὲν Θόας (Stat. Theb. 4,465 κ. ἄ), κατ' ἄλλους δὲ (Ἀπολλόδ. 1, 9, 17) Νεβροφόνος καὶ κατ' ἄλλους (Ὑγῖν. 15 καὶ 273) Δηίπυλος ἢ Δηίφυλος. Πιθανὸν εἶνε, ὅτι κύριον ὄνομα εἶνε τὸ τοῦ πάππου, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπεδόθησαν αὐτῷ ὡς ἐπίθετα διὰ διαφόρους λόγους. Ἐκ τῶν ἄλλων γόνων τῶν Μινυῶν διέσωσεν ἡμῖν ὁ μῦθος τὸ ὄνομα τοῦ Λευκοφάνους ὃν ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Εὐφήμου ἡ Μαλάχη ἢ (κατὰ Τζέτζ. εἰς Λυκόφρ. 886) Λαμάχη, ἐκ τοῦ Λευκοφάνους δὲ τούτου ἐν δευτέρᾳ γενεᾷ κατάγεται ὁ Σήσαμος ἢ Σάμος καὶ ἐκ τούτου ὁ Ἀριστοτέλης, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἀποικιστῶν τῆς Θήρας, ὁ δὲ ἕτερος ἱδρυτὴς τῆς Κυρήνης. Εἰς τὸν Εὔνηον δὲ ἀνέφερον τὴν καταγωγὴν αὐτῶν οἱ ἐν Ἀθήναις Εὐνεῖδαι, περὶ ὧν ὁ Ἡσύχιος λέγει (ἐν λ.) ὅτι ἦσαν ὀρχησταὶ καὶ κιθαρισταί.

4) Τὸν ἀργοναυτικὸν μῦθον ἔλαβεν ὡς ὑπόθεσιν τοῦ ἐπικοῦ αὐτοῦ ποιήματος Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος καὶ οἱ Ρωμαῖοι Βαλέριος καὶ Στάτιος.

Οὕτως ὁ μὲν Εὐστάθιος[1] θέλων νὰ ἐξηγήσῃ φυσικώτερον τὴν δυσοσμίαν τῶν γυναικῶν, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη τοῦ κακοῦ αἰτία, λέγει, ὅτι αὕτη ἐξήρχετο ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, ὁ δὲ Δίων ὁ Χρυσόστομος[2] νομίζει, ὅτι προήρχετο ἐκ τῶν μασχαλῶν[3]. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ μὲν **Müller**[4] ἀποδίδει αὐτὴν εἰς τὴν κακὴν κατάστασιν τῆς λημνιακῆς ἀτμοσφαίρας, ὁ δὲ Welcker ἀναφερόμενος εἰς χωρίον τι τοῦ Ἀριστοτέλους[5], καθ' ὃ λέγεται ὅτι ἐν Θράκῃ κατὰ τὴν χώραν τῶν Σιντῶν λίθοι τινὲς καιόμενοι, ἀνέδιδον ὀσμὴν παραπλησίαν ἀσφάλτῳ καὶ οὕτω κακὴν καὶ δριμεῖαν ὥστε οὐδὲν ἑρπετὸν ἠδύνατο νὰ μένῃ ἐν τῷ τόπῳ τῆς καύσεως, δεχόμενος δ' ἅμα, ὅτι ἐν Λήμνῳ ἐπεχωρίαζεν ἔθιμόν τι, καθ' ὃ αἱ γυναῖκες ἐποιοῦντο καθαρτηρίους τελετὰς διὰ τῆς καύσεως τοιούτων λίθων, φρονεῖ, ὅτι ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἡ μυθευομένη δυσοσμία.

Ἀποφεύγοντες νὰ ἐκταθῶμεν εἰς λεπτομερείας ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου περιοριζόμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐν τῷ βάθει τῶν μυθικῶν τούτων παραστάσεων κρύπτεται κυρίως τὸ φαινόμενον τῆς ἐναλλασσομένης φύσεως, ἡ ἐκπληκτικὴ δηλ. ἀντίθεσις ἔαρος καὶ χειμῶνος ἀφ' ἑνός, καὶ σχέσις ἐπιμιξίας μεταξὺ Λήμνου καὶ Θεσσαλίας ἀφ' ἑτέρου.

Ἡ δύσοσμος ἀσθένεια τῶν γυναικῶν, ἡ συμβίωσις τῶν ἀνδρῶν μετὰ αἰχμαλωτίδων ἐκ τῆς τραχείας Θράκης, ἥτις ἐθεωρεῖτο ὡς ἕδρα τοῦ Βορέου καὶ ὁ φόνος τῶν ἀνδρῶν εἰκονίζουσι τὴν χειμερινὴν περίοδον, ἐν ᾧ τοὐναντίον ἡ ἄφιξις τῶν Ἀργοναυτῶν, ὁ γάμος τοῦ Ἰάσονος καὶ τῆς Ὑψιπύλης καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα χαρὰ καὶ εὐθυμία παριστῶσι τὸ ἔαρ δεσπόζον τοῦ χειμῶνος καὶ ἐπιβάλλον τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ κατανίκησις τοῦ χειμῶνος δὲν εἶναι ὁριστική· οὗτος μετὰ μικρὸν θὰ ἐπισκήψῃ πάλιν· τοῦτο συμβολίζουσιν αἱ περιπέτειαι τοῦ Θόαντος, οὗτινος ἡ σωτηρία δέον νὰ χρησιμεύσῃ τρόπον τινὰ πρὸς διαιώνισιν τοῦ εἴδους. Σύμφωνος δὲ πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦτον τοῦ Θόαντος, εἶναι καὶ ἡ εἴδησις, καθ' ἣν οὗτος ὑπὸ τρικυμίας, ὡς εἴπομεν

---

1) Εἰς Ἰλ. Α. 592.

2) Λόγ. 33, παράβ. καὶ Λακτάντ. εἰς Στάτ. 5,29.

3) Κατὰ τὸν Μυρσίλον (FTG, ἀπόσ. 7) ἡ δυσοσμία αὕτη ἐγεννήθη ἐκ φαρμάκου, ὅπερ ἡ Μήδεια ζηλοτυποῦσα τῇ Ὑψιπύλῃ ἔρριψεν ἐπὶ τῆς νήσου παραπλέουσα μετὰ τοῦ Ἰάσονος αὐτήν· ὁ αὐτὸς προσθέτει, ὅτι κατ' ἔτος, καθ' ἃς ἡμέρας ἱστοροῦσιν, ὅτι ἡ Μήδεια διῆλθε διὰ τῆς Λήμνου τόσον δύσοσμοι ἐγίνοντο αἱ γυναῖκες, ὥστε οὐδεὶς ἐπλησίαζεν αὐτάς.

4) Orchomen, σελ. 302.

5) [Ἀριστοτέλ.] περὶ θαυμασ. ἀκουσμάτ. 115.

ἀνωτέρω, φερόμενος κατάγεται εἰς τὴν Ταυρικὴν Χερσόνησον, εἰς χώραν δηλ. ἔνθα δριμὺς βασιλεύει χειμών.[1]

Ἀλλ' ὁ μῦθος χωρεῖ ἔτι περαιτέρω συνδέσας πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς Ὑψιπύλης καὶ ἄλλα ἐπεισόδια. Ὅτε δηλ. ἐνόησαν αἱ Λημνιάδες, ὅτι αὕτη εἶχεν ἀποκρύψει ἐντὸς κίστης τὸν πατέρα αὐτῆς, ταύτην μὲν ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ δὲ τῆς νεαρᾶς βασιλίδος ἐψήφισαν θάνατον. Ἵνα λοιπὸν ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν ἔφυγεν ἀλλὰ περιπεσοῦσα εἰς πειρατῶν χεῖρας ἐπωλήθη ὡς δούλη τῷ βασιλεῖ τῆς Νεμέας Λυκούργῳ, ὅστις ἀνέθηκεν αὐτῇ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ μικροῦ αὐτοῦ υἱοῦ Ὀφέλτου.[2] Διὰ τῆς Νεμέας συνέπεσε τότε νὰ διέλθωσιν οἱ ἑπτὰ στρατηγοὶ πορευόμενοι ἐναντίον τῶν Θηβῶν· συναντήσαντες δέ που τὴν Ὑψιπύλην ἐζήτησαν παρ' αὐτῆς ὕδωρ, ὅπερ προθυμηθεῖσα νὰ χορηγήσῃ ἐγένετο αἰτία μεγάλου κακοῦ· διότι τὸν μικρὸν Ὀφέλτην, τὸν ὁποῖον ἀφῆκε κατὰ γῆς, ἔδηξε τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὄφις θανατηφόρος.[3] Ὁ Ἄδραστος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἥρωες σπεύσαντες τότε ἐφόνευσαν μὲν τὸν ὄφιν, πρὸς τιμὴν δὲ τοῦ ἀποθανόντος Ὀφέλτου ἵδρυσαν τὸν ἐν Νεμέᾳ τριετηρικὸν ἀγῶνα,[4] ἀλλ' ἡ Ὑψιπύλη ἐτιμωρήθη ὑπὸ τῆς Εὐρυδίκης τῆς μητρὸς τοῦ Ὀφέλτου ἐγκλεισθεῖσα ἐν κρυφίῳ τόπῳ, ὁπόθεν ἠλευθερώθη εἶτα ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτῆς ὁδηγηθέντων εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ μάντεως Ἀμφιαράου.[5]

---

1) Ἡ εἰς Ταυρίδα μετάβασις τοῦ Θόαντος σχετίζεται ἐπίσης καὶ πρὸς τὴν λατρείαν τῆς Ἀρτέμιδος ἢ Ἰφιγενείας, περὶ ἧς θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ. Καὶ τὰ ὀνόματα δὲ αὐτὰ Θόας καὶ Ὑψιπύλη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον παράγει ὁ Welcker ἐκ τοῦ θέω καὶ νομίζει ὅτι ἐξεβλάστησεν ἐκ τοῦ ἀγῶνος τοῦ δρόμου τοῦ γενομένου κατὰ τὴν ἐν Λήμνῳ παρουσίαν τῶν Ἀργοναυτῶν, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου φρονεῖ, ὅτι σημαίνεται πυργοδέσποινα καὶ ταῦτα, λέγω, τὰ ὀνόματα καθ' ἡμᾶς ἐκφράζουσιν ἁπλῶς ἀτμοσφαιρικὰς καὶ μετεωρολογικὰς σχέσεις.

2) Σχολ. Πινδάρ. ἐν ὑποθέσει Νεμέων. Ὁ Ἀπολλόδωρος (3, 6, 4) ἀφ' ἑτέρου λέγει, ὅτι τὸν μὲν Θόαντα ἐφόνευσαν, τὴν δ' Ὑψιπύλην ἐπώλησαν αὐταὶ αἱ ἴδιαι.

3) Ἀνάγλυφον λαμπρᾶς τέχνης εἰκονίζον τὴν σκηνὴν ταύτην καὶ ἀποκείμενον ἐν τῷ Palazzo Spada ἐν Ῥώμῃ ἴδε ἐν Overbeck B. D. Theb. und Troj. H. S 110.

4) Παράβαλ. Ὑγῖν. Fab. 74, ὅστις συγχέει τὸν Λυκοῦργον πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Θηβῶν Λύκον καὶ Roscher's Λεξικ. ἐν ἄρθρ. **Hypsipyle.**

5) Ἐν τῇ τραγῳδίᾳ τοῦ Εὐριπίδου Ὑψιπύλῃ σῴζεται ἡ βασιλὶς ὑπὸ τοῦ Διονύσου. Ἔργα τέχνης ἀναφερόμενα εἰς τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τῆς Ὑψιπύλης

Ἐγχώρια λοιπὸν μυθικὰ στοιχεῖα βάσιν ἔχοντα τὰς ὥρας τοῦ ἔτους, ἰδίᾳ δὲ τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ χειμῶνος καὶ ἔαρος καὶ τὴν ἀντίθεσιν ψύχους καὶ καύσωνος, ξηρασίας καὶ πολυομβρίας ὑπῆρξαν τὸ πρῶτον στρῶμα, τὸ ὁποῖον ποικίλως κατόπιν ἐπηυξήθη διὰ τῆς προσεγγίσεως τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν στοιχείων.[1] Ἡ ἀνάμιξις δ' ὅμως τῶν Ἀργοναυτῶν δὲν δύναται ἄλλως νὰ ἐξηγηθῇ, ἢ ἐὰν δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἐμφάνισις αὐτῶν ἐν Λήμνῳ εἶναι ἱστορικὸν γεγονός. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην ἐξέφρασαν τὸ πρῶτον καὶ τῶν παλαιῶν τινες, οἵτινες ἐν τῷ ἀργοναυτικῷ μύθῳ ἐν γένει ἔβλεπον πραγματικὸν γεγονὸς, τὸν πρῶτον ἀπὸ κοινοῦ ἐπιχειρηθέντα πλοῦν τῶν Ἑλλήνων, ὅστις διήνοιξεν εἰς αὐτοὺς τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ διηυκόλυνεν οὕτω τὰς ἐμπορικὰς καὶ ἀποικιακὰς αὐτῶν ἐπιχειρήσεις.[2]

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν οἱ Μινύαι, λαὸς ἐμπορικὸς καὶ ναυτικὸς ἐνωρὶς ἤδη εἰς μεγάλην προαχθεὶς ἀκμὴν ἵδρυσαν ἀποικίαν ἐν Λήμνῳ, ἥτις ἕνεκα τῆς θέσεως αὐτῆς ἀπετέλει καταλληλότατον σταθμὸν διὰ τοὺς πλόας αὐτῶν ἀπὸ Θεσσαλίας εἰς τὴν Προποντίδα καὶ Εὔξεινον.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ γεγονότος τούτου ἡ πραγματικότης διημφεσβητήθη ὑπό τινων. Παραλείποντες τὸν Welcker[3] ἰσχυριζόμενον, ὅτι ἡ μετάβασις τῶν Μινυῶν εἰς Λῆμνον ἐπλάσθη ὑπὸ τῶν ποιητῶν ἕνεκα τοῦ γυναικοκρατικοῦ πολιτεύματος, ὅπερ ἦν ἐν χρήσει ἐν Λήμνῳ τε καὶ

ἴδε ἐν Arch. Zeit 1854 πίν. 67, 68 καὶ O. Jahn Bericht der Sach. Ges. 1853 21—32 πίν. 3, πρὸς δὲ ἀνάγνωθι καὶ Παυσανίαν 3, 18, 7.

1) Καὶ ἐν τῷ ὅλῳ δὲ ἀργοναυτικῷ μύθῳ ὁ μὲν Forchhammer (Hellenik. σελ. 205 καὶ ἑξ.) νομίζει, ὅτι διαβλέπει συμβολικὴν εἰκόνα φυσικῶν φαινομένων συνδεομένων πρὸς γεωργικὰς σχέσεις (οὕτω τὸ χρυσοῦν δέρας εἰκονίζει κατ' αὐτὸν τὸ γονιμοποιοῦν τοὺς ἀγροὺς νέφος), ὁ δὲ Kühn (Abhandl. d. Berl. Ak. 1873 σελ. 138) καὶ ὁ Mannhardt (Zeitschrift für Ethnol. 7 σελ. 243 καὶ ἑξ.) συμβολικὴν παράστασιν τῆς ἐμφανίσεως καὶ ἐξαφανίσεως τοῦ ἡλίου. Καθ' ὅλου δὲ περὶ τῶν προϊστορικῶν μύθων παράβαλε Schwartz Der Ursprung der Mythologie (1860) καὶ Die poetischen Naturanschauungen, πρὸς δὲ καὶ Schröter, Die Argonautensage und Verwandtes.

2) Πλούτ. Θησεὺς 19, Εὐστάθ. εἰς Διονύσ. 689, Ἀππιαν. Μιθραδ. 103 κ. ἄ. Ἐπιθι καὶ Müller (Orchom. 303) λέγοντα ἐπὶ λέξει «μόνον τὸ τελευταῖον μέρος τῆς διηγήσεως δύναται νὰ θεωρηθῇ βεβαίως ἱστορικὸν σχετιζόμενον πρὸς ἀποικίαν τῶν Μινυῶν ἐν Λήμνῳ».

3) Τὴν γνώμην ταύτην, τὴν ὁποίαν ἐν μακρῷ παραρτήματι τῆς Αἰσχυλείου αὐτοῦ Τριλογίας προσπαθεῖ νὰ στηρίξῃ, προβάλλει ὁ Welcker, κυρίως θέλων δι' αὐτῆς νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸν μῦθον τῆς ἀνδροκτονίας.

παρὰ τοῖς Μινύαις, μνημονεύομεν τῆς γνώμης τοῦ Gröger,[1] ὅστις ἐπίσης διατείνεται, ὅτι τὸ ἐν Λήμνῳ ἐπεισόδιον τῶν Ἀργοναυτῶν εἶναι πλάσμα μεταγενεστέρων ποιητῶν, διότι πρῶτον μὲν δὲν συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν ὅλην ὑπόθεσιν τοῦ ἀργοναυτικοῦ πλοῦ, ἔπειτα δὲ στερεῖται τοῦ θαυμασίου καὶ παραδόξου χαρακτῆρος, δι' οὗ περιβάλλονται τὰ λοιπὰ τοῦ ὅλου μύθου μέρη. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει ἐν τῇ Ἰλιάδι υἱὸν τοῦ Ἰάσονος ἐν Λήμνῳ, νομίζει, ὅτι αἴρει τὴν δυσχέρειαν ταύτην λέγων, ὅτι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Εὐνήου δὲν εἶναι βέβαιον, ἂν ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑπ' ὄψει ἀληθῶς υἱὸν τοῦ Ἰάσονος.

Ὅτι ὁ πυρὴν τοῦ ἀργοναυτικοῦ μύθου προσέλαβε κατὰ διαφόρους περιόδους νέας προσθήκας καὶ πολυειδῶς διεπλατύνθη, τοῦτο εἶναι ἐκτὸς ἀμφιβολίας, ἁπλουστάτη δ' ἀπόδειξις εἶναι ἡ Κυρήνη, ἥτις εἰσῆλθεν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ μύθου τούτου βεβαίως ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, ὅτε ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐγκαθιδρύθησαν ἐκεῖ[2]. Ἀλλ' ἂν μεταξὺ τῶν νεωτέρων τούτων προσθηκῶν πρέπει νὰ ταχθῇ καὶ τὸ λημνιακὸν ἐπεισόδιον, εἰς ἡμᾶς τοὐλάχιστον φαίνεται λίαν ἀμφίβολον. Ἐκεῖνο δ' ἀκριβῶς, ὅπερ προβάλλεται ὁ Gröger ὑπὲρ τῆς γνώμης αὐτοῦ, τοῦτο ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι ἀποδεικνύει ἀκριβῶς τοὐναντίον· ἐπειδὴ δῆλα δή, λέγει, ἦτο γνωστόν, ὅτι ὁ Ἰάσων ἔπλεε πρὸς ἀνατολάς, ἡ δὲ Λῆμνος ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης, τούτου ἕνεκα ἐπλάσθη μεταγενεστέρως τὸ λημνιακὸν ἐπεισόδιον. Ἀλλ' ἀκριβῶς, διότι ἡ Λῆμνος ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Ἀργοναυτῶν, εἶναι φυσικὸν λαμβάνοντες μάλιστα ὑπ' ὄψει τὸ εὐλίμενον τῆς νήσου νὰ δεχθῶμεν τὴν ἐναντίαν γνώμην.

Καὶ τὸ ἄλλο δ' ἐπιχείρημα, ὅπερ ἐπάγεται καὶ καθ' ὃ δῆθεν τὰ ὀνόματα Μινύαι καὶ Μινύειος ἦσαν συνδεδεμένα πρὸς τὸν Ὀρχομενὸν μᾶλλον καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν Ἰωλκόν, ἐξ ἧς λέγεται, ὅτι ἀπέπλευσαν οἱ Ἀργοναῦται, δὲν ἔχει πολλὴν βαρύτητα, διότι πλὴν τούτου, ὅτι καὶ

1) De Argonautarum fabul. historia 1889 σελ. 56 καὶ ἑξ. Τούτῳ συμφωνοῦσι καὶ ὁ Busolt (Griechische Geschichte σελ. 56) καὶ ὁ Niese (Entwickelung der Homer. Poesie σελ. 238 καὶ ἑξ.), ὅστις μάλιστα προσθέτει, ὅτι καὶ ὁ παρ' Ὁμήρῳ ἀναφερόμενος Ἰάσων δὲν εἶναι ὁ Ἀργοναύτης ἥρως καὶ ὅτι μόλις βραδύτερον, ἐπειδὴ ὁ Ἰάσων ὑπῆρξεν ἀρχηγὸς τῶν Ἀργοναυτῶν ἐπλάσθη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στίχων ἐκείνων τῆς Ἰλιάδος ἀπόβασις τῶν Ἀργοναυτῶν εἰς Λῆμνον.

2) Παράβαλ. Müller Orchom. κεφ. 17. καὶ Kirchhoff Die Homer. Odyss. σελ. 324, ὅστις δέχεται, ὅτι οἱ εἰς τὴν Κυρήνην ἀναφερόμενοι μῦθοι ἐγεννήθησαν μετὰ τὴν 37ην Ὀλυμπιάδα.

τῶν παλαιῶν τινες[1] ρητῶς ἀναφέρουσιν, ὅτι οἱ Μινύαι κατῴκουν καὶ ἐν Ἰωλκῷ, θὰ ἦτο λίαν ἀπίθανον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι λαὸς ναυτικὸς καὶ ἐμπορικός, οἷοι ἦσαν οἱ Μινύαι, δὲν θὰ διεῖδον ἤδη ἐνωρὶς τὴν σημασίαν τοῦ παρακειμένου Παγασητικοῦ κόλπου[2].

Ἡ πόλις, ἐν ᾗ οἱ Μινύαι ἐγκατέστησαν ἐν Λήμνῳ φαίνεται, ὅτι ὑπῆρξεν ἡ Μύρινα, ἥτις πιθανῶς ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ὁμωνύμου κόρης τοῦ βασιλέως τῆς Ἰωλκοῦ Κρηθέως[3]. Ἡ πρὸς τὴν ἀπέναντι παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας ἐπικοινωνία αὐτῶν μαρτυρεῖται ἤδη ἐν Ἰλιάδι ἔνθα λέγεται, ὅτι πλὴν τοῦ οἴνου, ὃν ὁ Εὔνηος ἔπεμψεν ὡς δῶρον εἰς τοὺς Ἀτρείδας,[4] καὶ πολλὰ ἄλλα λημνιακὰ πλοῖα εἶχον κομίσει τοιοῦτον. Τὸ οἰκογενειακὸν οἰκόσημον τοῦ Εὐνήου καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ, ἡ χρυσῆ ἄμπελος,[5] μαρτυρεῖ καταφανῶς τὸν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἐγχωρίας παραγωγῆς εἰσρέοντα εἰς τὴν νῆσον πλοῦτον. Καὶ ἡ ὑπὸ μυθικὴν δὲ μορφὴν παρεχομένη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου εἴδησις, ἧς ἐμνημονεύσαμεν καὶ ἀνωτέρω, φαίνεται, ὅτι εἶναι ἀπήχησις τῆς πραγματικῆς τῶν Μινυῶν ἀκμῆς ἐν Λήμνῳ.

Ἡ ἀκμὴ δ' ὅμως αὕτη τῶν Μινυῶν δὲν ἐξηκολούθησεν οὕτως ἀτάρακτος ἐπὶ μακρόν. Ἡ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι προϊοῦσα ἀνάπτυξις

1) Σχολ. Ἀπολλων. I, 763, Στράβ. 9 σελ. 144, Δημ. Σκήψ. ἀπόσπ. 51.

2) Τὴν γένεσιν τοῦ ἐν Λήμνῳ ἀργοναυτικοῦ ἐπεισοδίου τάσσει ὁ Gröger εἰς τὸν 7ον ἢ 6ον αἰῶνα, ἀλλὰ πόση σύγχυσις κρατεῖ ἐν τῷ ὁρισμῷ τῶν τοιούτων χρονολογιῶν μαρτυρεῖ καὶ τοῦτο, ὅτι ἄλλο ἐπεισόδιον τῶν Ἀργοναυτῶν, τὸ ἐν Κυζίκῳ, αὐτὸς μὲν τάσσει τῷ 4ῳ ἢ 3ῳ αἰῶνι, ἐν ᾧ ὁ Kirchhoff νομίζει (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 278 καὶ ἑξ.) ὅτι αὐτὸ ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις, ὅπως μορφωθῶσι τὰ ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ κ—μ καὶ ἑπομένως ἀνάγει εἰς τὸν 8ον ἢ 7ον αἰῶνα.

3) Ὁ Pauli (Altital. Forsch. II, 2, σελ. 111) σχετίζει μὲν τὸ Μύρινα πρὸς τὸ Μύραι καὶ Ἄμυρος, πόλεις τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, ἀναφέρει δ' ὅμως εἰς τοὺς Πελασγούς.

4) Ἡ φιλοξενία, ἧς καθ' Ὅμηρον ἔτυχον οἱ Ἀχαιοὶ διελθόντες διὰ Λήμνου κατὰ τὴν ἐπὶ Τροίαν στρατείαν καὶ ἡ ἐπιδειχθεῖσα φιλικὴ σχέσις τοῦ Ἀχιλλέως πρὸς τὴν Λῆμνον (Δημήτρ. Σκήψ. παρὰ Στράβ. 1, 2, 38· ἡ παρὰ Κοΐντῳ τῷ Καλαβρῷ (3,543) ὑπάρχουσα ἐν σχέσει πρὸς τοῦτο ἀντίφασις φαίνεται, ὅτι προέκυψεν ἐκ συγχύσεως τῆς Λέσβου πρὸς τὴν Λῆμνον) ἀντιφάσκει πρὸς τὸ ἐν Ἰλιάδι ἐπίθετον τῆς νήσου ἀμιχθαλόεσσα, ὅπερ ἑρμηνεύεται συνήθως διὰ τοῦ ἀφιλόξενος, ὡς παρετήρησεν ἤδη καὶ ὁ Müller. Ἴδε τὸ ἐν τέλει σχετικὸν παράρτημα, ἔνθα αἴρομεν τὴν ἀντίφασιν ταύτην.

5) Ἐν τῷ ἐν Κυζίκῳ ναῷ, ὅνπερ πρὸς τιμὴν τῆς Ἀπολλωνίδος εἶχον ἱδρύσει οἱ τέσσαρες αὐτῆς υἱοί, ὑπῆρχε κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ πλευρὰν παράστασις, ἥτις ἐν ἀναγλύφῳ εἰκόνιζε τοὺς δύο υἱοὺς τῆς Ὑψιπύλης «ἀναγνωριζο-

τῶν Ἑλλήνων προήχθη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ πρὸ αὐτῶν κατέχοντες τὴν χώραν Πελασγοὶ κατὰ μέγα μὲν μέρος ἀναγκάζονται νὰ κύψωσιν ἀφομοιούμενοι πρὸς αὐτούς, τμῆμα δέ τι αὐτῶν, ὅπερ μακρότερον χρόνον κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ αὐθυπαρξίαν ἐν Ἀττικῇ ὑποχρεοῦται ἤδη ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν Ἑλλήνων νὰ καταλίπῃ τὰς παλαιὰς αὐτοῦ ἕδρας καὶ νὰ ζητήσῃ νέας. Οὗτοι λοιπὸν πλεύσαντες καταλαμβάνουσι τὴν Λῆμνον, ἀφ' οὗ συγκρουσθέντες πρὸς τοὺς Μινύας ἐπέτυχον νὰ ἐκδιώξωσιν αὐτούς. Πρὶν ὅμως εἰσέλθωμεν εἰς τὰ κατὰ τοὺς Πελασγούς, δὲν νομίζομεν ἄσκοπον νὰ ἐκθέσωμεν ἐν συντομίᾳ τὰ κατὰ τοὺς ἐξελαθέντας Μινύας οὐχὶ δι' ἄλλον τινὰ λόγον, εἰμή, ὅτι οὗτοι παραδίδονται ὑπὸ τῶν παλαιῶν ὡς Λήμνιοι συνεχίζοντες τὸ ἐν τῇ νήσῳ ἡμῶν ἀρχίσαν ἤδη ἀποικιακὸν ἔργον αὐτῶν.

Ὁ Ἡρόδοτος[1] διὰ μακρῶν ἐν μυθικῇ περιβολῇ ἀφηγεῖται, ὅτι οἱ Μινύαι διωχθέντες ἐκ Λήμνου κατέφυγον εἰς Λακεδαίμονα, ὅπου οἱ Σπαρτιᾶται καὶ μέρος γῆς ἔδοσαν αὐτοῖς καὶ εἰς τὰς φυλὰς συμπεριέλαβον. Ἐνταῦθα ἐνυμφεύθησαν Σπαρτιάτιδας, τὰς δὲ Λημνιάδας, ἃς εἶχον μεθ' ἑαυτῶν ἐξέδοσαν εἰς ἄλλους· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺν χρόνον, ἐπειδὴ προέβαλλον ἀξιώσεις συμμετοχῆς εἰς τὴν βασιλείαν ἐρρίφθησαν εἰς τὴν εἱρκτήν, ὁπόθεν ἐσώθησαν διὰ τῆς πανουργίας τῶν συζύγων αὐτῶν. Τότε ὀλίγοι μὲν ἐξ αὐτῶν ἠκολούθησαν τὸν Θήραν ὁδηγήσαντα αὐτοὺς εἰς τὴν νῆσον, ἥτις ἐξ αὐτοῦ ὠνομάσθη Θήρα, πρότερον καλουμένη Καλλίστη, οἱ δὲ περισσότεροι ἐτράπησαν πρὸς τὴν Τριφυλίαν, ἔνθα ἵδρυσαν τὰς πόλεις Λέπρεον, Μάκιστον, Φρίξας, Πύργον, Ἔπειον καὶ Νούδιον[2].

μένους τῇ μητρὶ καὶ τὴν χρυσῆν δεικνύοντας ἄμπελον, ὅπερ ἦν αὐτοῖς τοῦ γένους σύμβολον καὶ ῥυομένους αὐτὴν τῆς διὰ τὸν Ἀρχεμόρου θάνατον παρ' Εὐρυδίκῃ τιμωρίας». Σχετικὸν πρὸς τὸν πίνακα τοῦτον εἶναι τὸ ἐν τῇ Παλατ. Ἀνθ. (1 τόμ. 3, 10) ἐπίγραμμα ἀνωνύμου ποιητοῦ ἔχον ὧδε :

Φαῖνε, Θόαν, Βάκχου φυτὸν τόδε, μητέρα γάρ σου
ῥύσῃ τοῦ θανάτου οἰκέτιν Ὑψιπύλαν,
ἃ τὸν ἀπ' Εὐρυδίκης ἔτλη χόλον, ἦμος ὀρούσας
ὕδρος ὁ γᾶς γενέτας ὤλεσεν Ἀρχέμορον.
Στεῖχε δὲ καὶ σὺ λιπὼν Ἀσωπίδος νέαν κούραν
γειναμένην ἄξων Λῆμνον ἐς ἠγαθέην».

1) 4, 145, παράβαλ. καὶ Πινδ. Πυθ. 4, 88, Στράβ. 8,319, Πολύαιν. 8, 71 καὶ Valer. Maxim. 4, 6.

2) Πλείονα περὶ τούτων δύναται ὁ βουλόμενος νὰ ἴδῃ παρὰ Müller Orchom. σελ. 313 καὶ ἑξ. Buttmann Mytholog. 2, 212 καὶ ἑξ. Lachmann Spart.

Κατ' ἄλλην πάλιν εἴδησιν[1] εὑρίσκομεν Μινύας ἐν Ἀμύκλαις, πόλει εἴκοσι σταδίους ἀπεχούσῃ τῆς Σπάρτης, τοὺς ὁποίους ὡδήγησεν ἐκ Λήμνου καὶ Ἴμβρου Φιλόνομος ὁ Ἀχαιὸς συνοικίσας οὕτω τὰς Ἀμύκλας, ἃς ἔλαβεν ὡς δῶρον παρὰ τῶν Δωριέων, ἐπειδὴ προέδωκεν αὐτοῖς τὴν Λακεδαίμονα. Καὶ ἐνταῦθα ὅμως κατὰ τὴν τρίτην γενεὰν ἐπανεστάτησαν οἱ Μινύαι καὶ διωχθέντες πορεύονται συνοδευόμενοι καὶ ὑπό τινων Σπαρτιατῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πόλλιδος καὶ Δελφοῦ εἰς Κρήτην, ἔνθα συνῴκισαν τὴν Γόρτυνα διὰ τῶν περιοίκων Κρητῶν.[2]

Ταῦτα παρεδόθησαν ἡμῖν περὶ τῆς ἐκ Λήμνου φυγῆς τῶν Μινυῶν. Ἡ εἰς Λακωνίαν μετάβασις αὐτῶν δὲν εἶναι βεβαίως εὐεξήγητος, καθότι ἡ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καθόλου συντελεσθεῖσα ἤδη ἐξάπλωσις τῶν Δωριέων, οἵτινες, καὶ ἂν μὴ εἶχον ἀκόμη τελείως δεσπόσει, ἦσαν ὅμως τὸ ἐπικρατοῦν στοιχεῖον, δὲν ἐπέτρεπεν ἴσως νέας νέων ἐπηλύδων ἀποικίας. Τολμηρὰ ἐν τούτοις φαίνεται ἡμῖν ἡ γνώμη,[3] καθ' ἣν ἡ ἀφήγησις αὕτη στερεῖται πάσης ὑποστάσεως, ἡ δὲ παράδοσις ὡδήγησε δῆθεν τοὺς Μινύας μέχρι Λακωνίας, οὐχὶ ὅπως ἐγκαθιδρυθῶσιν ἐνταῦθα ἀλλ' ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς ἀρχηγέται τῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἱδρύθησαν ὑπ' αὐτοὺς ἐν Θήρᾳ, Κρήτῃ καὶ Κυρήνῃ. Πιθανώτερον ἴσως δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τοῦτο συνέβη, διότι ἐν Λακωνίᾳ κατῴκουν ἤδη ἄλλοι Μινύαι ἀπὸ παλαιοτέρων χρόνων ἐκεῖ ἐγκαθιδρυθέντες[4].

Staatsverf 73 καὶ ἑξ. Gilbert Studien zur Altspart. Gesch. 53 καὶ ἑξ. Studniczka Kyrene 45 καὶ ἑξ. κ. ἄ.

1) Ταύτην διέσωσεν ἡμῖν ὁ Κόνων παρὰ Φωτίῳ Βιβλιοθ. 36.

2) Τρίτην σφόδρα συγκεχυμένην ἀφήγησιν διασῴζει ὁ Πλούταρχος (2 τόμ. σελ. 208 ἔκδ. Βερναρδάκι), καθ' ἣν οἱ Τυρρηνοὶ Πελασγοὶ διωχθέντες ἐκ Λήμνου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατέφυγον εἰς Λακεδαίμονα, ὅπου, ἐπειδὴ ἐβοήθησαν τοὺς Σπαρτιάτας κατά τινα ἐπανάστασιν τῶν Εἱλώτων, ἔλαβον δικαιώματα πολιτείας καὶ ἐπιγαμίας· καὶ ἐνταῦθα ὅμως ἐπαναλαμβάνει ὁ μῦθος, ὅτι οὗτοι ἐστασίασαν καὶ ἐγκαθειρχθέντες ἐσώθησαν ὑπὸ τῶν συζύγων, ὁπότε ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πόλλιδος καὶ Κραταΐδα μέρος μὲν αὐτῶν ἐγκαθιδρύθη ἐν Μήλῳ, οἱ δὲ πλεῖστοι ἔπλευσαν εἰς Κρήτην. Ἐκεῖ μετὰ τὴν πλήρωσιν τοῦ χρησμοῦ, καθ' ὃν ἔπρεπεν ἐκεῖ νὰ ἐγκαταστῶσιν, ὅπου ἤθελον ἀπολέσει τὴν ἄγκυραν καὶ τὸ ξόανον τῆς Ἀρτέμιδος κατέσχον τὴν χώραν καὶ μετὰ πολλοὺς πρὸς τοὺς ἐγχωρίους ἀγῶνας ἵδρυσαν τὴν πόλιν Λύκτον.

3) Lachmann Spart. Staatsverf. σελ. 73 καὶ ἑξ.

4) Müller Orchom. σελ. 313 καὶ ἑξ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Τυρρηνοὶ Πελασγοὶ

Τὸ γεγονὸς τῆς ἐν Λήμνῳ ἐγκαθιδρύσεως τῶν Πελασγῶν παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς ὁ Ἡρόδοτος[1]. Ὁ αὐτὸς ἀφηγεῖται ὅτι πρὸ τῆς ἐν Λήμνῳ ἐγκαταστάσεώς των διέμενον οἱ Πελασγοὶ ἐν Ἀττικῇ, ἔνθα οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον παραχωρήσει εἰς αὐτοὺς ὡς Θηβαίους φυγάδας τὸ παρὰ τὸν Ὑμηττὸν πετρῶδες διαμέρισμα, ὅπερ ἐκεῖνοι μετεμόρφωσαν εἰς γονίμους γαίας. Ἡ αἰτία τοῦ ἐξ Ἀττικῆς διωγμοῦ ὑπῆρξε κατὰ μὲν τὸν Ἑκαταῖον[2], διότι οἱ Ἀθηναῖοι μὲ φθονερὸν βλέμμα ἔβλεπον τὴν πρόοδον ταύτην αὐτῶν, κατὰ δὲ τὰ λεγόμενα τῶν Ἀθηναίων, διότι οἱ Πελασγοὶ οὐ μόνον ἠνώχλουν τὰς ἐκ τῆς Ἐννεακρούνου ὑδρευομένας Ἀθηναίας παρθένους ἀλλὰ τολμηρότεροι γενόμενοι συνώμοσαν καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ πολιτεύματος.

Ἡ ἐξ Ἀττικῆς προέλευσις τῶν Πελασγῶν διημφεσβητήθη ὑπ' ἄλλων τε καὶ ὑπὸ τοῦ Ed. Meyer,[3] φρονοῦντος, ὅτι οὗτοι ὑπῆρξαν ἔποικοι Ἐτροῦσκοι, οἵτινες κατὰ τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ πειρατικὰς αὐτῶν ἐπιδρομὰς κατέλαβον τὴν Λῆμνον καὶ ἄλλας μήπω ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατειλημμένας νήσους. Τὴν γνώμην του δὲ ταύτην στηρίζει τὸ μὲν ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν Καμινίων, περὶ ἧς κατωτέρω, τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ

1) 4, 145, παράβ. πρὸς τούτῳ καὶ Παυσαν. 7, 22, Ἀπολλών. 4, 1760. Σχολιαστ. Εὐριπίδ. εἰς Ἑκάβην 887 κ. ἄ.

2) Παρ' Ἡροδότ. 6, 137.

3) Studien κ.τ.λ. 1 σελ. 27 καὶ ἑξ.

ἐπωνύμου **Τυρρηνοὶ** ὅπερ παρὰ τῷ Πελασγοὶ φέρουσιν οὗτοι συνήθως. Ἡ εἴδησις λοιπὸν περὶ μεταναστεύσεως αὐτῶν ἐξ Ἀττικῆς εἶναι κατ' αὐτὸν πλάσμα τοῦ Ἑκαταίου. Ἀλλ' οὔτε ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐξάγεται, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ περὶ αὐτῆς λόγῳ, ὅ,τι θέλει ὁ Meyer, οὔτε ἡ ὀνομασία Τυρρηνοὶ ἦτο ἀχώριστον καὶ στερεότυπον αὐτῶν ἐπώνυμον· τοὐναντίον μάλιστα καὶ ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Θουκυδίδης[1] καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι ἀρκοῦνται ὀνομάζοντες αὐτοὺς μόνον Πελασγούς. Καὶ ἡ ἑρμηνεία δέ, ἣν θέλει νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως πελασγικὸν τεῖχος, ὅπερ παρέχει ἐνδείξεις τῆς ἐνταῦθά ποτε διαβιώσεως αὐτῶν, καὶ καθ' ἣν στηριζόμενος εἰς τὸν τύπον **πελαργικὸν**[2] ἀποφαίνεται ὅτι οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τοὺς Πελασγούς, καὶ ἡ ἑρμηνεία, λέγω, αὕτη δὲν εἶναι νοητή, ἀφ' οὗ μάλιστα παρὰ πολλοῖς τῶν παλαιῶν παρὰ τὸ Πελασγοὶ φέρεται καὶ ὁ τύπος Πελαργοί[3].

Ἀλλὰ πλὴν τούτων πῶς ἐγεννήθησαν οἱ ἐπιχωριάζοντες ἐν Ἀττικῇ περὶ Πελασγῶν μῦθοι, ἂν μὴ ἴχνη πελασγικὰ ἔδοσαν τὴν πρὸς τοῦτο αἰτίαν; Πῶς ἔπειτα ἐμορφώθησαν οἱ τὴν Λῆμνον καὶ Ἀττικὴν ἀφορῶντες πελασγικοὶ μῦθοι, ἂν μηδεμία Πελασγῶν ἐποίκησις μεταξὺ τῶν δύο τούτων χωρῶν συνέβη; Ὅτι δ' οἱ μῦθοι οὗτοι δὲν εἶναι μεταγενέστερον δημιούργημα δεικνύει ἰδίᾳ ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν διωγμὸν αὐτῶν ἐξ Ἀττικῆς, οὗτινος μνημονεύει καὶ αὐτὸς ὁ Ἑκαταῖος ἀκμάσας πρὸ τῆς ὑπαγωγῆς τῆς Λήμνου ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους.

Οὐ μόνον δὲ περὶ τῆς προελεύσεως ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἐν Λήμνῳ ὑπάρξεως Πελασγῶν ἠθέλησε νὰ ἐγείρῃ ἀμφισβητήσεις ὁ Meyer, αἵτινες ὅμως καθ' ἡμᾶς εἶναι ἀστήρικτοι. Ἡ ἐπὶ τῆς νήσου ἡμῶν ἐνοίκησις αὐτῶν θετικῶς συνάγεται οὐ μόνον ἐκ τῶν τοπικῶν ὀνομάτων **Ἑρμαίου** καὶ **Ἀκέσης** ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μυστηρίων τῶν Καβείρων, περὶ ὧν ὁ Hesselmeyer[4] ἐπὶ λέξει λέγει, ὅτι **εἶναι γνησίως**

---

1) 4, 109. Παράβαλ. καὶ Σοφοκλέα (παρὰ Διονυσ. Ἁλικαρν. 1, 28) ἀναφέροντα Τυρρηνοὺς καὶ Πελασγοὺς ἐν Ἄργει, ἐξ οὗ φαίνεται, ὅτι δὲν ἐκαλοῦντο οὕτω μόνον οἱ ἐν Λήμνῳ οἰκοῦντες.

2. Τὸν τύπον τοῦτον παρέχει ἐπιγραφή τις τῆς Ἐλευσῖνος (CIA, 1, 27 b), ὁ δὲ Meyer ἑρμηνεύει διὰ τοῦ φωλεὰ πελαργῶν (storchnest).

3) Στράβ. 5, 24 καὶ 9, 1, 18, Φιλόχ. ἀπόσπ. 7, Μυρσίλ. παρὰ Διονυσ. Ἁλικαρν. ἔνθ. ἀνωτ.

4) Die Pelasgerfrage κ.τ.λ. σελ. 68.

πελασγικῆς ἀρχῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ μνημονευθεῖσα ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ τῶν Καμινίων φαίνεται, ὅτι ἐπιρρωνύει τὴν γνώμην ταύτην, διότι ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε συμπερασμάτων, τὰ ὁποῖα προέκυψαν ἐκ τῆς μελέτης αὐτῆς, μόνον εἰς αὐτοὺς δύναται νἀποδοθῇ.

Περὶ τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης ἐπιγραφῆς ἐγράψαμεν πρό τινων ἐτῶν μακρὰν μελέτην,[1] ἣν μετὰ μικρῶν παραλλαγῶν δημοσιεύομεν ἐν παραρτήματι τοῦ παρόντος τεύχους περιοριζόμενοι ἐνταῦθα ὀλίγα μόνον νὰ εἴπωμεν περὶ αὐτῆς.

Τὸ μνημεῖον τοῦτο πολυειδῶς μέχρι τοῦδε ἐκρίθη καὶ διὰ ποικίλων διῆλθε φάσεων· οὕτως ὁ μὲν Bréal[2] ἐνόμισεν, ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ σχετισθῇ πρὸς τὴν θρᾳκικήν, ὁ δὲ ἡμέτερος Ἀποστολίδης[3] πρὸς τὴν φρυγικὴν διάλεκτον· διὰ τῆς μετὰ ταῦτα ὅμως ἐργασίας τοῦ Pauli[4] ἤρθη πᾶσα ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀμφιβολία ἀποδειχθέντος ἔκ τε τῶν θρᾳκικῶν τοπωνυμιῶν καὶ προσωπικῶν ὀνομάτων καὶ ἐκ τῶν φρυγικῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων, ὅτι αἱ γλῶσσαι αὗται οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὴν τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς. Πᾶσα λοιπὸν ἀπόπειρα, ὅπως ἀποδοθῇ ἡ πατρότης τοῦ μνημείου τούτου εἴς τι τῶν φύλων τῶν πρὸ τῶν Πελασγῶν μονίμως οἰκησάντων ἐν Λήμνῳ ἢ ἁπλῶς ἕνεκα ἐμπορικῶν λόγων ἐλθόντων εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς αὐτὴν προσκρούει οὐ μόνον εἰς γλωσσικούς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἱστορικοὺς λόγους ἀναφερομένους εἰς τὴν ἡλικίαν τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐπειδὴ δὲ σχεδὸν βέβαιον φαίνεται, ὅτι οἱ χρόνοι, εἰς οὓς δέον νὰ ταχθῇ τὸ μνημεῖον τοῦτο, εἶναι ὁ 7ος αἰών, ἀναμφίβολον φαίνεται, ὅτι μόνον εἰς τοὺς Πελασγοὺς δύναται νἀποδοθῇ, οἵτινες, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐξακολουθοῦσιν ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἰκοῦντες ἐν Λήμνῳ. Ὑπέροχον διὰ τοῦτο σπουδαιότητα προσκτᾶται ἡ ἐπιγραφὴ διὰ τῆς εἰς τοὺς Πελασγοὺς ἀποδόσεως αὐτῆς, καθόσον εἶναι τὸ πρῶτον καὶ μόνον γλωσσικὸν μνημεῖον, ὅπερ ἔχομεν τοῦ ἔθνους τούτου, περὶ τῆς γλώσσης τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας[5] δὲν ἠδύνατο ἀκριβῶς νὰ

1) Ταύτην ἐδημοσιεύσαμεν τὸ πρῶτον ἐν ἐπιφυλλίδι τῶν ὑπ' ἀριθ. 1347—1349 φύλλων (1900) τῆς ἐν Τεργέστῃ ἐκδιδομένης ἑβδομαδιαίας πολιτικῆς ἐπιθεωρήσεως «Νέας Ἡμέρας».

2) BCH τόμ. 10 ἐν ἀρχῇ.

3) Essai d'interprétation de l'inscription préhellenique de l'île de Lemnos.

4) Altitalische Forschung. II 1 σελ. 20 καὶ ἑξ. καὶ II 2 σελ. 29 καὶ ἑξ.

5) 1, 57.

εἴπῃ, ὁποία τις ἦτο, περιοριζόμενος νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὴν ὡς βάρβαρον, ἤτοι ἀκατάληπτον τοῖς Ἕλλησι, ἣν μαρτυρίαν περιφανῶς κυροῖ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἡμῶν.

Ἀλλ' ἡ παραδόξως κατ' ἀρχὰς προσπίπτουσα συγγένεια τῆς γλώσσης τῆς ἐπιγραφῆς πρὸς τὴν Ἐτρουσκικὴν παρήγαγέ τινας[1] εἰς ἄτοπα συμπεράσματα δοξάσαντας, ὡς καὶ ὁ Meyer ἀνωτέρω, ὅτι οἱ Ἕλληνες Τυρρηνοὶ εἶναι Ἐτροῦσκοι, οἵτινες ἐξ Ἰταλίας ὁρμηθέντες ἐγκαθιδρύθησαν ἐπὶ τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ διακόψωσιν ἐντελῶς τὰς πρὸς τὴν μητρόπολιν σχέσεις αὐτῶν. Ἡμεῖς τοὐναντίον φρονοῦμεν, ὅτι οἱ Πελασγοί, οἵτινες νῦν διὰ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν Καμινίων δείκνυνται συγγενεῖς πρὸς τοὺς Τυρρηνοὺς ἔπλευσαν ἀπὸ τῆς Μ. Ἀσίας, ἧς τὰς κατὰ τὸ νοτιοδυτικὸν μάλιστα τμῆμα κειμένας χώρας κατεῖχον καὶ διαπεραιωθέντες εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐγκαθιδρύθησαν μέρος μὲν ἐν τῇ βορείῳ παραλίᾳ αὐτῆς κατὰ μῆκος τῆς Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος, μέρος δὲ πορευθὲν πρὸς τοὺς Ὀζόλας Λοκροὺς καὶ τὴν Φωκίδα ἀφ' ἑνὸς μὲν μετέβη εἰς Θεσσαλίαν καὶ Κρηστῶνα, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς Βοιωτίαν καὶ Ἀττικήν.

Οἱ Πελασγοὶ οὗτοι εἶναι πιθανώτατα οἱ πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἀχαιῶν κατέχοντες πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας μὴ δυνηθέντες δὲ νἀντιστῶσιν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν νεηλύδων ὑπέκυψαν μικρὸν κατὰ μικρὸν εἰς αὐτούς. Ἐν τούτοις ἐπὶ μακρότερον χρόνον διετηρήθησαν ἐν Ἀττικῇ,[2] ἐξ ἧς τὰ τελευταῖα αὐτῶν λείψανα πιεζόμενα ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἀπέπλευσαν διὰ τῆς Εὐβοίας καὶ Σκύρου μέρος μὲν εἰς Λῆμνον, Ἴμβρον, Σαμοθρᾴκην καὶ τὴν νοτίαν παραλίαν τῆς Προποντίδος, μέρος δὲ εἰς Λέσβον καὶ Τρῳάδα.

Πότε οἱ Πελασγοὶ ἦλθον εἰς Λῆμνον δὲν δυνάμεθα ἀκριβῶς νὰ προσδιορίσωμεν· ἡ φράσις τοῦ Ἡροδότου, καθ' ἣν οὗτοι ἐξέβαλον ἐκεῖθεν **τοὺς παῖδας τῶν ἐκ τῆς Ἀργοῦς ἐπιβατέων παίδων,** εἶναι πολὺ ἀόριστος· ἴσως ὅμως δύναται νὰ ταχθῇ τὸ γεγονὸς εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἔλαβε χώραν μετανάστευσις τῶν Ἰώνων ἐξ Ἀττικῆς

1) S. Bugge Der Ursprung der Etrusker durch zwei lemnische Inschriften erläutert σελ. 57 καὶ ἑξ.

2) Ἡ γνώμη καθ' ἣν οἱ Ἴωνες ἦσαν Πελασγοὶ ἐξελληνισθέντες φαίνεται ὅτι στηρίζεταί πως ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ Ἡροδότου (2, 51) καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων δέ τινες δέχονται αὐτήν· παράβ. Hesselmeyer σελ. 17 καὶ Pauli II 2 σελ. 45.

προϋποθέτουσα βεβαίως ὑπεραύξησιν τοῦ πληθυσμοῦ. Τότε ἢ μᾶλλον πρὸ τῶν χρόνων τούτων οἱ Πελασγοὶ ἦτο φυσικὸν νἀπέλθωσι τῆς Ἀττικῆς[1].

Οἱ Πελασγοὶ οὗτοι χρησιμεύουσι μετὰ ταῦτα ὡς κρίκος τῆς ἁλύσεως, ἥτις ἐπὶ τέλους συνέδεσε τὴν Λῆμνον πρὸς τὰς Ἀθήνας. Ὁ εἰς μυθικὰς διηγήσεις ἀσμενίζων Ἡρόδοτος παραδίδει, ὅτι οὗτοι ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐκδικηθῶσιν τοὺς ἐξελάσαντας αὐτοὺς Ἀθηναίους παρεσκεύασαν πεντηκοντόρους τινὰς καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζον ἀκριβῶς τόν τε χῶρον καὶ χρόνον τῆς τελέσεως τῶν ἐν Ἀττικῇ ἑορτῶν ἐνεδρεύσαντες κατὰ τῶν γυναικῶν καὶ παρθένων τῶν Ἀθηναίων, ἐν ᾧ ἐτέλουν τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Βραυρῶνι, ἥρπασαν ἐξ αὐτῶν ἱκανὸν ἀριθμὸν καὶ ὁδηγήσαντες εἰς Λῆμνον μετεχειρίζοντο ὡς παλλακάς. Τὰ τέκνα δ' ὅμως τούτων, ἐπειδὴ ἐξεπαιδεύθησαν ὑπὸ τῶν μητέρων αὐτῶν κατὰ τὰ ἀττικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, οὐ μόνον οὐδεμίαν σχέσιν ἤθελον νὰ ἔχωσι πρὸς τὰ ἄλλα τέκνα τῶν Πελασγῶν, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἤρχοντο εἰς ῥῆξιν πρὸς αὐτά.

Ταῦτα βλέποντες, ἐξακολουθεῖ ἀφηγούμενος ὁ Ἡρόδοτος, οἱ πατέρες καὶ φοβούμενοι μήπως ἀνδρωθέντα προβῶσιν εἰς ἔτι χείρω ἀπεφάσισαν νὰ φονεύσωσιν αὐτά, ὅπερ καὶ ἔπραξαν, ἐν ᾧ συγχρόνως ἐφόνευσαν καὶ τὰς μητέρας αὐτῶν.[2] Ἀλλ' ὁ φόνος οὗτος ἐπήνεγκεν αὐτοῖς μεγάλα κακά, διότι οὔτε ἡ γῆ πλέον ἔφερε καρπούς, οὔτε αἱ γυναῖκες καὶ τὰ ποίμνια ἐγέννων ὡς καὶ πρότερον· ἕνεκα τούτου ἔπεμψαν εἰς Δελφοὺς ζητοῦντες σωτηρίαν ἀπὸ τῶν παρόντων κακῶν, ἀλλὰ τὸ μαντεῖον ἐκέλευσεν αὐτοὺς νὰ πράξωσιν ὅ,τι ἤθελον προστάξει οἱ Ἀθηναῖοι, διὸ καὶ μεταβάντες εἰς Ἀθήνας ὑπισχνοῦντο, ὅτι ἦσαν

---

1) Ὁ Müller (σελ. 307) λέγει, «ἂν οἱ Πελασγοὶ 70 ἔτη περίπου μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας ἐκ τῆς Βοιωτίας μετενάστευσαν καὶ ἐν Ἀττικῇ μίαν τοὐλάχιστον γενεὰν παρέμειναν, ἔχομεν ἀκριβῶς τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ οἱ Μινύαι ἐμφανίζονται ἐν Λακεδαίμονι»· παράβ. καὶ Larcher εἰς Ἡρόδ. V, 7, σελ. 251.

2) Ἐκ τούτου καὶ τῆς ἀρχαιοτέρας ἀνδροκτονίας προέκυψαν αἱ παροιμιώδεις φράσεις λήμνια κακὰ ἢ ἁπλῶς λήμνια, δι' ὧν σημαίνεται τὸ μέγα καὶ ἀπάνθρωπον κακόν, καὶ λημνίᾳ χειρί, ὅπερ ἑρμηνεύεται διὰ τοῦ ὠμῇ καὶ παρανόμῳ. Ἄλλη ἐπίσης συνήθης παροιμία εἶναι ἡ λήμνιον βλέπειν, ἥτις σχετίζεται πρὸς τὸν Ἥφαιστον καὶ σημαίνει πυρῶδες βλέπειν. Παράβ. Paroemiograph. Gr. σελ. 71 καὶ 147, Ζηνόβ. 4, 91, Διογενιαν. 6, 2, Σουΐδ. ἐν λήμνιον βλέπειν, Ἡσύχ. ἐν λ. κ. ά.

πρόθυμοι νὰ ὑποστῶσιν οἱανδήποτε τιμωρίαν διὰ τὸ ἀδίκημα, ὅπερ ἔπραξαν αὐτοῖς. Οὗτοι δὲ τότε, ἀφ' οὗ παρέθεσαν τράπεζαν ἐν τῷ πρυτανείῳ πλήρη πάντων τῶν ἀγαθῶν, προσέταττον τοὺς Πελασγοὺς τοιουτοτρόπως καὶ αὐτοὶ νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν χώραν των. Πρὸ τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης ἀπαιτήσεως οἱ Πελασγοὶ ἀπήντησαν, ὅτι τότε θὰ πράξωσι τοῦτο, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι κατορθώσωσι αὐθημερὸν νὰ πλεύσωσιν ἐξ Ἀττικῆς εἰς Λῆμνον πνέοντος ἀνέμου βορρᾶ.

Θρησκευτικοὶ λόγοι καὶ σχέσεις τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὴν Λῆμνον ἐδημιούργησαν τὰς μυθικὰς ταύτας παραδόσεις. Τὸ πρῶτον ἰδίᾳ τοῦ μύθου μέρος, ἡ ἁρπαγὴ τῶν γυναικῶν ἐκ Βραυρῶνος καὶ ἡ σφαγὴ αὐτῶν ὑπὸ τῶν Πελασγῶν σχετίζεται πρὸς τὴν λατρείαν τῆς Ἰφιγενείας Ἀρτέμιδος. Γνωρίζομεν δῆλα δή, ὅτι ἡ Ἰφιγένεια, τῆς ὁποίας ἡ θυσία ἐκρίθη ἀναγκαία, ὅπως ἐξιλεωθῇ ἡ Ἄρτεμις καὶ εὐπλοήσωσιν οἱ Ἀχαιοί, ἦτο ἀρχικῶς ἡ αὐτὴ τῇ Ἀρτέμιδι. Εἶναι γνωστὴ ἐπ' ἴσης ἡ παράδοσις,[1] καθ' ἥν, αὕτη δὲν ἐθυσιάσθη ἐν Αὐλίδι ἀλλ' ἐν Βραυρῶνι τῆς Ἀττικῆς, ἐνταῦθα δ' ἐπ' ἴσης ἰσχυρίζοντο οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι ἦλθον φεύγοντες ἐκ Ταυρίδος ὁ Ὀρέστης καὶ ἡ Ἰφιγένεια καὶ ἵδρυσαν ναὸν τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος[2]. Κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ὅτι καὶ ἐν Λήμνῳ ὑπῆρχεν ἐν παλαιοτάτοις χρόνοις ἡ λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Χρύσης καὶ τῆς Λήμνου. Ἡ ἁρπαγὴ λοιπὸν τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἐτέλουν ἑορτὴν τῇ Ἀρτέμιδι ἐν Βραυρῶνι, οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ μετάβασιν τῆς λατρείας τῆς θεᾶς ταύτης διὰ τῶν ἐξ Ἀττικῆς εἰς Λῆμνον μεταβάντων Πελασγῶν. Τὸ ἕτερον μέρος τοῦ μύθου, ἡ κατὰ τὰ ἀττικὰ ἤθη ἀνατροφὴ τῶν τέκνων τῶν ἁρπαγεισῶν γυναικῶν, ἡ μετάβασις τῶν Πελασγῶν εἰς Ἀθήνας κτλ. εἶναι πιθανώτατον, ὅτι ἐνοθεύθη ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἀθηναίων ἐπιθυμούντων οὕτω νὰ στηρίξωσι τὰ ἐπὶ τῆς νήσου παλαιὰ δικαιώματα αὐτῶν· ἐν τούτοις δικαιούμεθα ἴσως νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι διὰ τούτων ὑποδηλοῦται, ὅτι αἱ σχέσεις τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὴν Λῆμον ὑφίσταντο πολὺ πρὸ τοῦ χρόνου καθ' ὃν τελείως κατέκτησαν αὐτήν.

Εἰ καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον φαίνεται, ὅτι ἦρξαν ἐν Λήμνῳ οἱ Πελασγοί, ἐν τούτοις οὐδὲν ἰδιαιτέρως περὶ αὐτῶν ἀξιόλογον γεγονὸς παρεδόθη ἡμῖν. Γενικῶς μόνον γινώσκομεν, ὅτι ἀφ' οὗ κατέλαβον

1) Σχολ. Ἀριστοφ. εἰς Λυσιστρ. 645.
2) Εὐριπ. Ἰφιγ. ἐν Ταύρ. 1446 καὶ Στράβ. 8, 399 καὶ ἑξ.

τὴν Λῆμνον καὶ τὰς παρακειμένας νήσους προήχθησαν ναυτικῶς καὶ κατέστησαν θαλασσοκράτορες,[1] εἰς αὐτοὺς δὲ ἀποδίδεται καὶ ἡ ἐφεύρεσις τοῦ ἐμβόλου τῶν πλοίων[2]. Αἱ δὲ ὀλίγαι ἱστορικαὶ εἰδήσεις, ἃς περὶ αὐτῶν ἔχομεν, ἀναφέρονται εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἀρχῆς αὐτῶν καὶ ἐκθέτουσιν ἡμῖν τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἠγωνίσθησαν ἔνθεν μὲν πρὸς τοὺς Πέρσας, ἔνθεν δὲ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, εἰς τὴν δύναμιν τῶν ὁποίων ἠναγκάσθησαν τέλος νὰ ὑποκύψωσιν.

Γινώσκομεν δηλ. ὅτι ὁ Δαρεῖος ἀποχωρῶν μετὰ τὴν ἐπὶ Σκύθας ἐκστρατείαν εἰς Ἀσίαν κατέλιπεν ἐν Εὐρώπῃ τὸν Μεγάβαζον μετὰ τῆς ἐντολῆς, ὅπως διευθετήσῃ τὰ τῶν ὑποταγεισῶν χωρῶν. Ἀφ' οὗ δὲ οὗτος συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Θρᾴκης καὶ διαβὰς τὸν Στρυμόνα ὑπέταξε τοὺς Παίονας καὶ κατέστησε φόρου ὑποτελεῖς τοὺς Μακεδόνας, ἀπῆλθεν εἰς Περσίαν καταλιπὼν τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ Ὀτάνην.

Τούτου ἡ προσοχὴ ἐστράφη νῦν εἰς τὰς νήσους καὶ τὰς παραλίας πόλεις ἔν τε τῷ Αἰγαίῳ καὶ τῇ Προποντίδι. Κυριεύσας λοιπὸν τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Χαλκηδόνα ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ κατὰ τῆς Λήμνου προσλαβὼν εἰς τοῦτο βοηθὸν καὶ τὸν τύραννον τῆς Λέσβου Κώην, ὃν ὁ Δαρεῖος ἅμα τῇ ἐκ Σκυθίας ἐπιστροφῇ του εἶχε καταστήσει τύραννον τῆς νήσου ταύτης. Οἱ Λήμνιοι, καθ' ἃ παραδίδει ἡμῖν ὁ Ἡρόδοτος[3] δὲν ὑπέκυψαν εὐκόλως πολεμήσαντες ἀνδρείως καὶ γενναίως· ἀλλ' ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς πείσμονος ταύτης ἀντιστάσεως αὐτῶν ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα ἐκ μέρους τοῦ Ὀτάνου γενομένου τῷ 511 π. Χ. κυρίου τῆς νήσου.[4] Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν φαίνεται, ὅτι κατεσφάγησαν ἢ

1) Ὁ Κάστωρ περιέλαβεν αὐτοὺς ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν θαλασσοκρατησάντων ἐθνῶν ὁρίσας μάλιστα, ὅτι ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ἤρχισε τῷ 1088 καὶ διήρκεσεν ἐπὶ 85 ἔτη. Παράβ. Goodwin De potentiae veterum gentium epochis σελ. 3 καὶ ἑξ· καὶ E. Meyer (Studien σελ. 23), ὅστις ὅμως δέχεται, ὅτι, ἐπειδὴ οὔτε παρ' Ὁμήρῳ οὔτε παρ' Ἡσιόδῳ μνημονεύονται οἱ Τυρρηνοί, οἱ χρόνοι καθ' οὓς ἤσκησαν τὴν θαλασσοκρατίαν αὐτῶν δέον νὰ τεθῶσι πολὺ μεταγενεστέρως καὶ δὴ τῷ 7ῳ καὶ 6ῳ αἰῶνι π. Χ.

2) Ἴδε Giseke Thrakisch-Pelasgische Stämme σελ. 88.

3) 5, 27.

4) Ὁ Duncker (Geschichte d. Altertums 7 τόμ. σελ. 64) διατείνεται ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο συνέβη τῷ 512, ὅπερ ἡμῖν δὲν φαίνεται πιθανόν, διότι τῆς ἐπὶ Σκύθας στρατείας γενομένης τῷ 513 ἓν ἔτος μόνον δὲν θὰ ἤρκει βεβαίως διὰ τὴν εἰς Περσίαν ἀποχώρησιν τοῦ βασιλέως καὶ τὰς ἐν Θρᾴκῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἐπιχειρήσεις τοῦ Μεγαβάζου. Μόνον ἂν ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου ἐχειροῦτο ἡ Λῆμνος, θὰ ἦτο πιθανὴ ἡ γνώμη τοῦ Duncker.

ἠνδραποδίσθησαν, διότι ὁ Ἡρόδοτος προσθέτει, ὅτι εἰς τοὺς **περισωθέντας** ἐξ αὐτῶν ἐπέβαλον οἱ Πέρσαι ὡς ἡγεμόνα τὸν Λυκάρητον, ἀδελφὸν τοῦ Μαιανδρίου τότε τυράννου τῆς Σάμου.

Ποῖοι λόγοι παρεκίνησαν τὸν Ὀτάνην, ὅπως ὑποτάξῃ τὴν Λῆμνον καὶ Ἴμβρον εἰς τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν δὲν εἶναι δύσκολον νὰ νοήσωμεν. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι εἰς τοῦτο προέβη ὁ Πέρσης στρατηγὸς ἁπλῶς, ἵνα ἐκδικηθῇ τοὺς κατοίκους ἐνοχλήσαντας τὸν ἐκ Σκυθίας ἐπανερχόμενον στρατὸν τοῦ Δαρείου. Ὑποθέτομεν μᾶλλον, ὅτι τοῦτο ἦτο φαινομενικὴ πρόφασις, τὴν δὲ κυρίαν αἰτίαν δέον νὰ ζητήσωμεν βαθύτερον. Ἵνα δηλ. στερεωθῇ ἡ ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου δύναμις τῶν Περσῶν, ἦτο ἀνάγκη νὰ δεσπόσωσιν οὗτοι καὶ τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ νήσων καὶ ἰδίᾳ τῆς Λήμνου καὶ τῶν περὶ αὐτήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ἡ Λῆμνος περιέρχεται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων

Ἐπὶ πόσον ἀκριβῶς χρόνον ἔμειναν οἱ Πέρσαι κύριοι τῆς νήσου δὲν γνωρίζομεν· καὶ ἀπέθανε μὲν ὁ Λυκάρητος ἐν ᾧ διετέλει ἄρχων τῆς νήσου, ἀλλὰ πάντως ἡ ἐξουσία αὐτῶν δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ, ἀφ' οὗ μετ' οὐ πολὺ ἐμφανίζονται οἱ Ἀθηναῖοι διεκδικοῦντες τὴν ἡγεμονίαν τῆς νήσου. Ὁ ἀφελὴς Ἡρόδοτος σχετίζει τὴν κατάληψιν τῆς Λήμνου πρὸς τὴν ὑπόσχεσιν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν, ὡς εἴδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εἶχον δώσει πρὸς τοὺς Ἀθηναίους οἱ Πελασγοὶ καὶ καθ' ἣν τότε θὰ παρέδιδον τὴν νῆσον, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον ἐπιτύχει δι' ἀνέμου βορρᾶ πλέοντες νὰ φθάσωσιν ἐξ Ἀττικῆς εἰς Λῆμνον. Τοῦτο ἐξετέλεσε Μιλτιάδης ὁ υἱὸς τοῦ Κίμωνος, ὅστις ἀποπλεύσας ἐξ Ἐλαιοῦντος τῆς Χερρονήσου, ὅπου ἀπὸ δεκαετηρίδων ἤδη ἦρχεν ὁ ἀττικὸς οἶκος τῶν Φιλαϊδῶν, ἔφθασεν πνέοντος βορρᾶ εἰς Λῆμνον καὶ ἀπήτησεν, ὅπως οἱ Πελασγοὶ ἐκπληροῦντες τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν παραδώσωσι τὴν νῆσον. Οἱ μὲν λοιπὸν Ἡφαιστιεῖς ἀμέσως ἐπείθοντο, ἀλλ' οἱ Μυριναῖοι ἀνθίσταντο λέγοντες ὅτι ἡ Χερρόνησος δὲν εἶναι Ἀττική, διὸ καὶ ἠναγκάσθη νὰ πολιορκήσῃ αὐτοὺς μέχρις οὗ καὶ αὐτοὶ ὑπετάγησαν.[1]

Ἡ ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου ὁριστικὴ κατάληψις τῆς Λήμνου, ἣν διὰ τῆς ἀνωτέρω μυθικῆς ἀφηγήσεως περιεκόσμησεν ὁ Ἡρόδοτος, κατά

---

1) Ἡρόδοτ. 6, 139.

τινας[1] ἐγένετο, καθ' ὃν χρόνον (513) ὁ Δαρεῖος ἐπὶ τοὺς Σκύθας πορευόμενος εὑρίσκετο ἐν Θρᾴκῃ· τοῦτο ὅμως δὲν φαίνεται πιθανόν, διότι πρῶτον μὲν εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἠναγκάσθη μετ' ἄλλων δεσποτῶν καὶ τυράννων νὰ λάβῃ μέρος καὶ ὁ Μιλτιάδης, ἔπειτα δὲ ἡ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη πρότασις τῆς λύσεως τῆς γεφύρας, οὗ γινομένου θὰ ὑφίστατο πανωλεθρίαν ὁ στρατὸς τοῦ Δαρείου, πάντως θὰ ἐξήγειρε τὴν κατ' αὐτοῦ μῆνιν τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ ἑπομένως δὲν θὰ ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ σκεφθῇ περὶ κατακτήσεων.

'Αλλ' οὔτε κατὰ τὰ δύο ἑπόμενα ἔτη ἦτο δυνατὸν νὰ λάβῃ χώραν ἡ κατάκτησις τῆς Λήμνου, διότι εἰς τὸν χρόνον τοῦτον συμπίπτει ἡ ἐνέργεια τοῦ Μεγαβάζου ἐν Θρᾴκῃ καὶ Μακεδονίᾳ καὶ τοῦ 'Οτάνου ἐν αὐτῇ τῇ Λήμνῳ.

Λείπεται λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τοῦτο συνέβη κατὰ ἓν τῶν ἀμέσως ἑπομένων ἐτῶν (510 ἢ 509), ὅπερ κοινῶς ἀποδέχονται πάντες,[2] εἰ καὶ θὰ ἐπεθυμοῦμεν νὰ μετακινήσωμεν τὸ ὅριον τοῦτο ἔτι κατωτέρω περὶ τὸ 500 π.Χ. ἀποβλέποντες ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν οὐχὶ εὐάρεστον θέσιν τοῦ Μιλτιάδου κατὰ τὴν δεκαετίαν ταύτην, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἀνώμαλον κατάστασιν τῶν ἐν 'Αθήναις πραγμάτων ἕνεκα τῶν ἐσωτερικῶν ἀγώνων τοῦ 'Ισαγόρου καὶ Κλεισθένους καὶ τῶν πολέμων πρὸς τοὺς Βοιωτούς, Χαλκιδέας καὶ Αἰγινήτας, εἰς οὓς εἶχον τότε περιπλακῆ οἱ 'Αθηναῖοι. Κατὰ τὸ εἰρημένον ἔτος κλονηθείσης τῆς ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ ἠπείρῳ δυνάμεως τῶν Περσῶν ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως τῶν 'Ιώνων εἶναι πιθανόν, ὅτι ἐδόθη καιρὸς τῷ Μιλτιάδῃ καὶ τὴν ἐν Χερρονήσῳ ἡγεμονίαν αὐτοῦ νὰ ἀνακτήσῃ καὶ στερεώσας τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ νὰ σκεφθῇ περί περαιτέρω κατακτήσεων.

Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι οἱ μὲν κάτοικοι τῆς 'Ηφαιστίας ὑπήκουσαν ἀμέσως, οἱ δὲ Μυριναῖοι διὰ τῆς βίας εἰς τὸ πρόσταγμα τοῦ Μιλτιάδου, ὅπως ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς νήσου[3]. 'Εντεῦθεν ἐγείρεται τὸ ζήτημα, ἂν διὰ

1) Ζηνόβ. 3, 85, Διόδωρ. Excerpt. Vatic 19, 10, 6.

2) 'Η γνώμη τοῦ γνωστοῦ ἤδη ἡμῖν Meyer, ὅτι ἡ κατάληψις τῆς νήσου ἐτελέσθη πολλῷ πρότερον ἤτοι ἐπὶ τοῦ πρεσβυτέρου Μιλτιάδου, ὅστις ἀπὸ τοῦ 560 περίπου ἦρχεν ἐν Χερρονήσῳ φαίνεται μὲν δελεαστική, ἀλλ' εἶναι ἐναντία πρὸς πάσας τὰς περισωθείσας ἡμῖν σχετικὰς μαρτυρίας (Forschungen σελ. 16 καὶ ἑξ.).

3) 'Η ὑπὸ τοῦ τυράννου τῆς 'Ηφαιστίας 'Ερμωνος ἄνευ ἀντιστάσεως παράδοσις ἐπὶ τῇ προφάσει μὲν ὅτι οἱ 'Αθηναῖοι ἦσαν φίλοι καὶ ὅτι ἤθελεν ἅμα νὰ τηρήσῃ τὰς πάλαι δοθείσας αὐτοῖς ὑποσχέσεις, πράγματι δὲ διότι ἐφο-

τῶν εἰδήσεων τούτων τοῦ Ἡροδότου πρέπει νὰ νοήσωμεν, ὅτι πάντες οἱ τότε οἰκοῦντες ἐν Λήμνῳ ἐξεδιώχθησαν, ἢ ὅτι παρέμεινε καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν μέρος τοὐλάχιστον τοῦ ἰθαγενοῦς στοιχείου.

Τὴν πρώτην γνώμην ὑποστηρίζει καὶ αὖθις ὁ Meyer[1] φρονῶν ὅτι τοῦτο συνάγεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τούτου, ὅτι ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἡ νῆσος εἶναι πλέον Ἑλληνικὴ κατοικουμένη ὑπὸ ἀττικῶν ἀποίκων τασσομένων καὶ ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν νεκρῶν ἐν τῷ Κεραμεικῷ κατὰ τὰς ἀττικὰς φυλάς, ἀφ' ἑτέρου δέ, ὅτι ἀείποτε μετὰ ταῦτα θεωρεῖται κανονικὴ καὶ ἀχώριστος τῶν Ἀθηναίων κτῆσις, ἀπὸ τῶν ὁποίων οὔτε διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 387 ἀπεσπάσθη. Καὶ ταῦτα μὲν πάντα, ἡμεῖς δὲ προσθέτομεν, καὶ ἄλλα πολλὰ ἀκόμη καὶ ἀληθῆ εἶναι καὶ δεικνύουσι τὸν τελείως Ἑλληνικὸν ἢ μᾶλλον τὸν ἰδιαιτέρως ἀθηναϊκὸν χαρακτῆρα, ὃν ἐνωρὶς προσέλαβεν ἡ νῆσος, ἀλλὰ δὲν ἀποδεικνύουσι τὴν γνώμην τοῦ Meyer.

Ὅτι μέρος τοῦ ἰθαγενοῦς πληθυσμοῦ ἠναγκάσθη τότε νὰ καταλίπῃ τὴν Λῆμνον εἶναι ἐκτὸς ἀμφιβολίας· πάντες οἱ μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ἐξουσίαν τοῦ Μιλτιάδου ἦτο φυσικὸν νὰ ζητήσωσιν ἀλλαχοῦ χώρας πρὸς οἴκησιν. Ἀλλ' ἤδη ὁ Ἡρόδοτος προσθέτει, ὅτι οἱ Ἡφαιστιεῖς ὑπετάγησαν οἰκειοθελῶς, μόνοι δὲ οἱ Μυριναῖοι ἀντέστησαν. Εἴτε ἀποδώσωμεν τὰ ἀντίθετα ταῦτα φρονήματα, ὧν ἐμφοροῦνται αἱ δύο πόλεις, εἰς τὴν ἀνεξάρτητον θέσιν ἐν ᾗ διετέλουν πιθανῶς πρὸς ἀλλήλας, εἴτε εἰς ἄλλον τινὰ ἄγνωστον ἡμῖν λόγον, δὲν εἶναι φυσικὸν νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι καὶ ἡ πρὸς αὐτὸς διαγωγὴ τοῦ κατακτητοῦ ὑπῆρξεν ἀνάλογος, καὶ ὅτι πρὸς τοὺς Ἡφαιστιεῖς τοὐλάχιστον ἐδείχθη ἐπιεικέστερος ;

Ἔπειτα αἱ σχέσεις μεταξὺ Ἀττικῆς καὶ Λήμνου ἀνάγονται καθ' ἡμᾶς εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους· ἵνα καταλάβῃ Μιλτιάδης ὁ Κυψέλου (τῷ 560 π.Χ.) τὴν Χερρόνησον, ἔπρεπε πάντως νὰ διέλθῃ διὰ Λήμνου· ἂν δ' ἡ ἀκμάζουσα τότε ὁπωσδήποτε ναυτικὴ δύναμις τῶν Πελασγῶν δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ καταλάβῃ τὴν νῆσον, πάντως ὅμως θὰ ἐδόθη ἀφορμή, ὅπως περισσότερον συμπλησιάσωσι Λῆμνος καὶ Ἀθῆναι. Ὁ

βεῖτο τὴν δύναμιν τῶν Περσῶν ἐγέννησε τὴν παροιμίαν Ἑ ρ μ ώ ν ε ι ο ς χ ά ρ ι ς, ἥτις λέγεται ἐπὶ τῶν κατ' ἀνάγκην προσποιουμένων, ὅτι χαρίζουσί τι (Ζηνόβ. III 85 καὶ ἄ.)

1) Studien σελ. 14 παράβ. καὶ Beloch Rhein. Mus. τόμ. 49 σελ. 46 καὶ Bevölkerung der Griech. röm. Welt σελ. 81.

μῦθος, καθ' ὃν οἱ Πελασγοὶ ἐφόνευσαν τὰ ἐκ τῶν 'Ατθίδων τέκνα αὐτῶν, διότι εἶχον ἐκπαιδευθῆ κατὰ τὰ ἀττικὰ ἤθη, τί ἄλλο σημαίνει, ἢ ὅτι ἡ ἀττικὴ διάλεκτος δὲν ἦτο ξένη εἰς τὰ ὦτα τῶν Πελασγῶν[1] καὶ ὅτι στεναὶ ἐμπορικαὶ σχέσεις ἰδίᾳ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Χερρονήσου συνέδεον ἀμφοτέρους; Ἡ ἀπόπειρα τοῦ Μιλτιάδου, ἥτις ἐστέφθη τέλος ὑπὸ ἐπιτυχίας, καὶ δι' ἧς ἡ Λῆμνος συνεδέθη ἀρρήκτως πλέον πρὸς τὰς 'Αθήνας δὲν θὰ ἦτο ἴσως ἡ μόνη οὐδὲ ἡ πρώτη. Καθ' ἡμᾶς λοιπὸν δὲν ὑφίστατο μεταξὺ τῶν Λημνίων τότε καὶ τῶν 'Αθηναίων ἀπότομος ἀντίθεσις, ἥτις νὰ ἐπιβάλῃ τὸν ἄρδην ἐκπατρισμὸν τῶν Πελασγῶν.

'Αλλὰ πλὴν τούτων ἔχομεν καὶ θετικωτέρας ἀποδείξεις, ὅτι τὸ ἰθαγενὲς στοιχεῖον, τοὐλάχιστον μέρος αὐτοῦ, παρέμεινε καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν ἐπὶ τῆς νήσου. Εἶναι δῆλα δὴ γνωστὸν ἡμῖν, ὅτι οἱ ἐν πάσαις ταῖς κληρουχίαις ἐγκαθιδρυμένοι 'Αθηναῖοι οὐδένα οὐδέποτε κατέβαλον φόρον εἰς τὴν μητρόπολιν· ἀφ' ἑτέρου ὅμως πολλάκις εὑρίσκομεν τοὺς Λημνίους ἀναγεγραμμένους ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν λογιστῶν μεταξὺ τῶν καταβαλλόντων τοιοῦτον φόρον.[2] 'Εὰν μὴ λοιπὸν ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς Λήμνου ἰθαγενεῖς, τίνες θὰ ὑπεβάλλοντο εἰς τοῦτον ς

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν οὐδεμία καθ' ἡμᾶς ὑπολείπεται ἀμφιβολία,; ὅτι ἐκ τῶν Πελασγῶν, οἵτινες ἐπὶ αἰῶνας κατῴκησαν ἐν Λήμνῳ, ἀφ' οὗ ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν δύναμιν τῶν 'Αθηναίων μέρος μὲν ἀπῆλθε[3] τῆς νήσου μέρος δὲ παρέμεινεν ἐν αὐτῇ. Καὶ ὁποία μὲν ὑπῆρξεν ἡ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσις τῶν τελευταίων τούτων θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἑπομένοις, ἐνδιαφέρον ὅμω ἐπίσης εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν, τί ἀπέγειναν οἱ ἀποχωρήσαντες ἐξ αὐτῆς.

---

1) Παράβ. Θουκυδ. 4, 109, 4.

2) Τὴν γνώμην ταύτην ἐξέφρασε πρῶτος ὁ Kirchhoff (Die Tributpflichtigkeit der Attischen Kleruchen ἐν τοῖς Abh. Berl. Ak. 1873 σελ. 9—35), ἀσπάζονται δὲ πάντες που οἱ ἀσχοληθέντες περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο· παράβ. Foucart Memoire sur les colonies Atheniennes σελ. 361 ἐν τῷ 9ῳ τόμ. τῶν Memoires de l'Acad. des Inscript. et Belles lettres, καὶ Köhler Mittheilungen I 257 καὶ ἑξ. καὶ Wilamowitz Hermes σελ. 243 καὶ ἄ.

3) Ὁ Duncker μάλιστα φρονεῖ, ὅτι τοιαύτη τις φυγὴ τῶν Πελασγῶν οὐδαμῶς ἔλαβε χώραν καὶ ὅτι ἡ εἴδησις αὕτη ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἰδέας, ὅτι Πελασγοὶ καὶ Ἕλληνες ἦσαν διάφορα φῦλα, διὸ καὶ ἐνομίζετο ἀναγκαῖον, ὅπως απομακρυνθῶσιν οἱ πρῶτοι τοῦ χώρου, ἔνθα ἦλθον νὰ κατοικήσωσιν Ἕλληνες.

Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι οὗτοι μετέβησαν εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον πόλεις Πλακίαν καὶ Σκυλάκην, ἔνθα καθ' Ἡρόδοτον κατῴκουν Πελασγοὶ οἱ γενόμενοί ποτε σύνοικοι τοῖς Ἀθηναίοις· ἄλλοι δὲ φρονοῦσιν, ὅτι ἐτράπησαν πρὸς τὴν Ἀκτήν, ἐν ᾗ κατὰ τὸν Θουκυδίδην[1] ὑπῆρχον ἓξ πόλεις οἰκούμεναι «ξυμμίκτοις ἔθνεσι βαρβάρων διγλώσσων καί τι καὶ Χαλκιδικοῦ ἔνι βραχύ, τὸ δὲ πλεῖστον Πελασγικὸν τῶν καὶ Λῆμνόν ποτε καὶ Ἀθήνας Τυρσηνῶν οἰκησάντων». Εἰ καὶ πιθανωτέρα φαίνεται ἡ τελευταία γνώμη, ἐν τούτοις δὲν εἶναι ἴσως ἀδύνατον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ ἐκ Λήμνου φυγάδες οὗτοι κατέφυγον καὶ ἀλλαχόσε πρὸς τοὺς ὁμοφύλους αὐτῶν, οἵτινες ἦσαν ἐγκαθιδρυμένοι ἐν διαφόροις πόλεσι κατὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Ἑλλησπόντῳ καὶ Προποντίδι ἅμα δὲ καὶ κατὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον κειμέναις.

Καὶ διὰ νὰ πληρώσῃ τὸ κενὸν τὸ παραχθὲν ἐκ τῆς φυγῆς ταύτης ἀλλὰ καὶ ἕνεκα ἀνωτέρων πολιτικῶν λόγων ἔπρεπε νὰ φροντίσῃ ὁ Μιλτιάδης, ὅπως ἐνοικίσῃ μεταξὺ τῶν ὑπολειφθέντων Λημνίων Ἀθηναίους ἀποίκους. Ὅτι τοιοῦτόν τι θὰ ἔπραξε εἶναι σχεδὸν βέβαιον· δυστυχῶς ὅμως ἡ μόνη σῳζομένη σχετικὴ μαρτυρία εἶναι ἡ τοῦ Ἡροδότου[2] ἀναφέροντος τὸν Λήμνιον Ἀντίδωρον κυβερνῶντα ναῦν ἐν τῷ στόλῳ τοῦ Ξέρξου αὐτομολήσαντα δὲ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους αὐτοῦ, εὐθὺς ὡς εὗρεν εὐκαιρίαν ἐν τῇ ἐπ' Ἀρτεμισίῳ ναυμαχίᾳ. Ὁ Λήμνιος οὗτος ἦτο βεβαίως Ἀθηναῖος ἐκ τῶν ἐγκατασταθέντων ἐπὶ τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου. Πόθεν ἔλαβε τοὺς ἀποίκους τούτους δὲν γνωρίζομεν, πιθανώτερον ὅμως φαίνεται ἡμῖν ἐκ τῶν ἐν Χερρονήσῳ Ἀθηναίων.

---

1) Ἐνθ. ἀνωτ.
2) 8, 11.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Ἡ Λῆμνος κληρουχία Ἀθηναίων

Διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου συντελεσθείσης ἐν Λήμνῳ μεταβολῆς ἀρχομένου ἤδη τοῦ 5ου αἰῶνος λαμβάνει νέαν ὅλως φάσιν ἡ ἱστορία τῆς Λήμνου. Ἂν ἡ ἐν Χερρονήσῳ ἀρχὴ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ὑπῆρξεν ἀνεξάρτητος ἢ διετέλει ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν Ἀθηναίων, τούτου ἡ ἔρευνα ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τοῦ ἔργου ἡμῶν. Ὅπερ δ' ἐνδιαφέρει ἡμᾶς εἶναι, ὅτι ὁ ἐν Μαραθῶνι νικητὴς τῶν Περσῶν δὲν ἠδύνατο, καὶ ἂν ἔτι ὑποτεθῇ, ὅτι ἦρχεν κατ' ἀρχὰς αὐτογνωμόνως ἐν Χερρονήσῳ, νὰ ἐξακολουθήσῃ κατ' ἰδίαν ἐνεργῶν. Μετὰ τῆς Χερρονήσου λοιπὸν περιέρχεται καὶ ἡ Λῆμνος ἐπισήμως πλέον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἡ πρὸ τῶν στενῶν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς παραλίας τῆς Θρᾴκης θέσις αὐτῆς, τὸ εὐλίμενον ἴσως δὲ καὶ τὸ ἀρκούντως εὔφορον ἔδαφος εἵλκυσαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ διορατικὸν τῶν Ἀθηναίων βλέμμα. Ἀπὸ τοῦδε πλέον καθίσταται οὐδὲν πλέον οὐδὲν ἔλαττον ἢ τμῆμα τῆς Ἀττικῆς, ὅπερ μετὰ τῶν δήμων αὐτοῦ οἱονεὶ μετηνέχθη ἐπὶ τῆς νέας κτήσεως. Διὰ τοῦτο εἰς Λῆμνον ὡς ἐπὶ ἀσφαλοῦς ἀττικοῦ ἐδάφους κομίζει ὁ Περικλῆς τοὺς Σαμίους ὁμήρους πρὸς φύλαξιν, διὰ τοῦτο οἱ ἀποστάντες σύμμαχοι θέλοντες νὰ ἐκδικηθῶσι τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τῆς Λήμνου ἐπιτίθενται καὶ αὐτὴν δῃοῦσιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ Λῆμνος αὐτὴ ἀπὸ τῆς περιόδου ταύτης ἀκολουθεῖ ἀείποτε ὡς πιστὴ ὀπαδὸς τὰ βήματα τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων καὶ καθίσταται ἓν τῶν εὐγενῶν καὶ ἀναποσπάστων μελῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ σώματος. Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ πράγματα.

Δυστυχῶς ἡ θριαμβευτικὴ καταστολὴ τῆς ἰωνικῆς ἀποστασίας ἐπέτρεψε καὶ πάλιν εἰς τοὺς Πέρσας νὰ ἑδραιώσωσι τὴν κλονηθεῖσαν ἐξουσίαν αὐτῶν. Ὅτε ὁ στόλος τούτων δουλώσας τοὺς ἐν Μ. Ἀσίᾳ Ἕλληνας ἐπήρχετο καὶ κατὰ τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου, ὁ Μιλτιάδης μάτην περιμένων βοήθειαν ἐξ Ἀθηνῶν ἠναγκάσθη μετὰ πέντε τριήρεων νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἀθήνας. Ὅτι δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ ἐγκαταλίπῃ τήν τε Χερρόνησον καὶ τὴν Λῆμνον καὶ Ἴμβρον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Περσῶν φαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι μόλις τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἀπελπίσας πλέον περὶ βοηθείας ἐξ Ἀθηνῶν ἀνεχώρησεν, ἑνὸς μάλιστα τῶν πλοίων, ἐφ' οὗ ἐπέβαινεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μητίοχος, συλληφθέντος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ αὐτὸς δ' ὁ ἴδιος ὀλίγον ἔλειψε νὰ ὑποστῇ τὴν αὐτὴν τύχην.

Τὸ δεύτερον λοιπὸν ἤδη ἡ Λῆμνος ὑποκύπτει εἰς τὸν περσικὸν ζυγόν. Οἱ ἐπ' αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου ἐγκαθιδρυθέντες Χερρονησῖται Ἀθηναῖοι φαίνεται, ὅτι δὲν ἐξεδιώχθησαν ὑπ' αὐτῶν, εἰς τὴν ἠπίαν δέ πως ταύτην συμπεριφορὰν αὐτῶν συνέτεινεν ἴσως καὶ τοῦτο, ὅτι περὶ ἀνακλήσεως τῶν διωχθέντων Πελασγῶν δὲν ἠδύναντο νὰ σκεφθῶσιν ἐνθυμούμενοι ἀκόμη τὴν λυσσώδη ἀντίστασιν τὴν ἀντιταχθεῖσαν ὑπὸ τῶν τελευταίων τούτων κατὰ τοῦ Ὀτάνου. Ἀπὸ τοῦ 493 λοιπόν, ὁπότε οἱ Πέρσαι ἐκ δευτέρου κατέλαβον τὴν Λῆμνον, ἐξηκολούθησεν αὕτη δουλεύουσα αὐτοῖς συνεχῶς ἢ ἐκ διαλειμμάτων μέχρι τοῦ 479, μέχρι δῆλα δὴ τῆς ὁριστικῆς κατανικήσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Δύναται δέ τις νὰ φαντασθῇ τὰ βάρη, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπεβάλλοντο αἱ ὑπὸ τὸν μέγαν βασιλέα πόλεις καθ' οὓς μάλιστα χρόνους ἐπανειλημμένας στρατείας διενήργησεν οὗτος κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλὰ τὰ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι τρόπαια τῶν Ἑλλήνων ἔγειναν ἀμέσως αἰσθητὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Ὁ ὑπὸ τὸν Ξάνθιππον ἀθηναϊκὸς στόλος μετὰ τὴν ἐν Μυκάλῃ νικηφόρον ναυμαχίαν ἀποκατέστησε τὴν ἐπὶ τῆς Θρᾴκης ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων, ὁπότε εἶναι πιθανόν, ἂν καὶ δὲν ἔχωμεν ῥητὴν τούτου μαρτυρίαν, ὅτι ἐξεβλήθησαν διὰ παντὸς ἀπὸ τῆς νήσου ἡμῶν οἱ Πέρσαι.

Οἱ ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου ἐνοικισθέντες ἄποικοι οὔτε πολλοὶ φαίνεται ὅτι ἦσαν καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα δ' ἀμέσως ἀτυχήματα τῆς νήσου δὲν ηὐνόησαν βεβαίως τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπηλλάγησαν τῶν φόβων τοῦ περσικοῦ κινδύνου, ἐσκέφθησαν, ὅτι ἔπρεπε νὰ στερεώσωσι τὴν ἐπὶ τῆς νήσου δύναμιν αὐτῶν· πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἔπεμψαν[1] **κληρούχους,** Ἀθηναίους δηλ. πολίτας,

1) CIA II, 14, 488, 591—593.

εἰς τοὺς ὁποίους ἐδίδετο ὡρισμένον τμῆμα γῆς (κλῆρος) καὶ οἵτινες ἐγκαθιστάμενοι μεταξὺ τῶν ἰθαγενῶν κατοίκων κατώρθουν ὄχι μόνον τούτους νὰ κρατῶσιν εἰς ὑποταγήν, ἀλλὰ καί, ἂν ἐκεῖ που πλησίον ἐξερρηγνύετο στάσις, νὰ σπεύδωσιν ἀμέσως πρὸς καταστολὴν αὐτῆς.

Κατὰ ποῖον ἔτος ἐγένετο ἡ ἀποστολὴ αὕτη δὲν γνωρίζομεν· ἔκ τινων δ' ὅμως ἐνδείξεων, τὰς ὁποίας ἔχομεν, δυνάμεθα ἴσως νὰ ὁρίσωμεν κατὰ προσέγγισιν τὸν χρόνον τοῦ γεγονότος τούτου. Ἐν πρώτοις γινώσκομεν, ὅτι τοὺς καὶ ἀνωτέρω μνημονευθέντας Σαμίους ὁμήρους κομίζουσιν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς φύλαξιν ἐν Λήμνῳ·[1] καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἐξέκλεψαν αὐτοὺς ἐκεῖθέν τινες τῶν ὀλιγαρχικῶν Σαμίων, ἀλλὰ βεβαίως δὲν θὰ προετίμων οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ὁδηγήσωσιν αὐτοὺς εἰς Λῆμνον, ἂν μὴ ἦσαν βέβαιοι, ὅτι ἐκεῖ ἦσαν ἐπίσης ἀσφαλεῖς ὡς καὶ ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τούτου φαίνεται πιθανόν, ὅτι ἡ ἀποστολὴ τῆς κληρουχίας δὲν πρέπει νὰ τεθῇ μετὰ τὸ 440/439, καθ' ὃ ἔτος συνέβη τὸ εἰρημένον τῶν Σαμίων ὁμήρων ἐπεισόδιον.

Πλὴν τούτου εἶναι εἰς ἡμᾶς γνωστόν, ὅτι μετὰ τὴν ὁριστικὴν κατατρόπωσιν τῶν Περσῶν συνέστη περὶ τὸ 476 ἡ ἐν Δήλῳ ὁμοσπονδία, καθ' ἣν πᾶσαι αἱ εἰς αὐτὴν προσχωρήσασαι πόλεις ὑπεχρεοῦντο νὰ συνεργῶσιν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, ὅπως πλὴν ἄλλων μὴ ἐπιτρέπηται εἰς τοὺς Πέρσας νὰ ὑποδουλῶσιν ἑλληνικὰς πόλεις· πρὸς τοῦτο ὑπεχρεοῦτο ἑκάστη νὰ καταβάλλῃ ὡρισμένον φόρον. Μεταξὺ λοιπὸν τῶν πόλεων, αἵτινες ἀναγράφονται ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν λογιστῶν[2] ὡς τελοῦσαι τὸν φόρον τοῦτον εἶναι καὶ αἱ ἐπὶ τῆς Λήμνου Ἡφαιστία καὶ Μύρινα. Οἱ κατάλογοι οὗτοι ἄρχονται ἀπὸ τοῦ 454 π. Χ. καὶ κατὰ μὲν τὰ πρῶτα ἔτη ἕνεκα τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ τοῦ λίθου τῆς ἐπιγραφῆς δὲν γνωρίζομεν τὸ ποσὸν τοῦ καταβαλλομένου κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν Λημνίων φόρου, ἀλλὰ τῷ 452 βλέπομεν τοῦτον ἀνερχόμενον εἰς ἐννέα τάλαντα. Μετά τινα δ' ἔτη ἀπὸ τοῦ 447 καὶ ἑξῆς κατέρχεται σημαντικῶς τὸ ἀρχικὸν τοῦτο ποσόν, διότι οἱ μὲν Ἡφαιστιεῖς καταβάλλουσι τρία τάλαντα, οἱ δὲ Μυριναῖοι ἓν καὶ ἥμισυ, ἤτοι συνόλως τὸ ἥμισυ ἀκριβῶς τοῦ προτέρου φόρου.

Τοῦτο δὲν ἦτο βεβαίως μέτρον ἕνεκα λόγου τινὸς προσκαίρως ληφθέν, διότι συνεχίζεται ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, καθ' ὅσον τοὐλάχιστον

1) Θουκ. 1, 115, 4.
2) CIA I, 226—240.

ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν νὰ ἴδωμεν αἱ βλάβαι τοῦ λίθου. Ἡ ἐλάττωσις δ' αὕτη ἔλαβε χώραν κατὰ ἓν τῶν τεσσάρων ἐτῶν μεταξὺ τοῦ 451 καὶ 448, ὁ δὲ λόγος ταύτης οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ εἶναι, ἢ ὅτι κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα μέρος τῆς χώρας τῆς νήσου παρεχωρήθη κατ' ἀκολουθίαν φιλικῆς πιθανῶς συμφωνίας εἰς Ἀθηναίους κληρούχους. Οἱ Λήμνιοι στερηθέντες οὕτω μέρος τῶν ἀγρῶν ἔπρεπε φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ ἐλαφρυνθῶσιν, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐτησίως τελούμενον ὑπ' αὐτῶν πρότερον φόρον. Ἐκ τούτων λοιπὸν πάντων πιθανῶς συνάγεται,[1] ὅτι ἡ ἐγκαθίδρυσις κληρούχων ἐν Λήμνῳ πρέπει νὰ τεθῇ κατὰ τὰ εἰρημένα ἔτη 451—448.

Ὑπὸ ὡρισμένας διατυπώσεις καὶ ὑποχρεώσεις, ἅς, ἵνα εὐκρινέστερον ἐννοήσῃ ὁ ἀναγνώστης τήν τε δρᾶσιν τῶν κληρούχων καὶ τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς παλαιοτέρους κατοίκους, διὰ μακροτέρων ἐκθέτομεν ἐν τῷ ἐν τέλει σχετικῷ παραρτήματι, ἐλάμβανον οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς κλήρους αὐτῶν. Ἡ εἰς τὴν κληρουχίαν μετάβασις φαίνεται, ὅτι ἦτο ὑποχρεωτικὴ καὶ ὅτι ἕκαστος ὤφειλε νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν αὐτῇ[2].

Τὸ ἀσθενὲς μέρος τοῦ θεσμοῦ τῆς κληρουχίας, ὅστις ἄλλως ἠδύνατο νὰ γείνῃ πρόξενος ἀνεκτιμήτων ἀγαθῶν τοῖς Ἀθηναίοις, ἦτο, ὅτι οἱ κληροῦχοι διετέλουν μεμονωμένοι ἀπὸ τῶν ἰθαγενῶν ἐπιδρῶντες μὲν ἐπ' αὐτοὺς διὰ τῆς γλώσσης τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ἀλλ' οὐδέποτε συναδελφούμενοι, διότι ἐχώριζεν αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων τὸ δικαίωμα τῆς πολιτείας, οὗτινος ἐστεροῦντο οἱ ἐγχώριοι. Ὅτι ἕνεκα τούτου οἱ τελευταῖοι δὲν θὰ ἔμενον ἐντελῶς εὐχαριστημένοι δικαιούμεθα νὰ πιστεύωμεν· ἡ δυσαρέσκεια ὅμως αὕτη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ ἐξωτερικῶς, κυρίως μὲν διότι ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς, ἔπειτα δὲ καὶ διότι ὁ ἀριθμὸς

1) Παράβ. Kirchhoff Über die Tributpfl. σελ. 33 καὶ ἑξ., ἔνθα δείκνυται, ὅτι καὶ ἡ εἰς Ἴμβρον κληρουχία ὀλίγῳ βραδύτερον ἐπηκολούθησε καὶ πιθανῶς τῷ 443.

2) Ἐκ τῶν παρὰ Θουκυδίδῃ (3, 50) λεγομένων δὲν ἐξάγεται, ὥς τινες θέλουσι, τὸ ἐναντίον. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἔχομεν ἐπιτυμβίους τινὰς ἐπιγραφὰς (CIA, II, 2453, 3138 [καὶ III, 2836]) ἀναφερομένας εἰς Λημνίους ἀποθανόντας ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' εἶναι πιθανώτατον, ὅτι τοῦτο συνέβη, καθ' ὃν χρόνον οἱ κληροῦχοι εἶχον ἐκδιωχθῆ τῆς Λήμνου. Καὶ οἱ διασωθέντες δὲ κατάλογοι (CIA, I, 443 καὶ 444) τῶν ἐν τῷ Κεραμεικῷ τεθαμμένων Λημνίων ἀναφέρονται εἰς κληρούχους, οἵτινες ἐτάχθησαν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον καὶ ἀπέθανον ἐν ταῖς διαφόροις μάχαις αὐτοῦ.

τῶν παροικούντων κληρούχων, οἵτινες εἶχον εἰς χεῖρας πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν, φαίνεται, ὅτι δὲν ἦτο μικρός τις ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἐγχωρίους.

Ὁμαλῶς φαίνεται, ὅτι ἐχώρησαν τὰ πράγματα μέχρι τοῦ 404. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ χρονικῷ διαστήματι συναντῶμεν πολλάκις τοὺς Λημνίους μαχομένους μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἐν διαφόροις μάχαις τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὡς ἐν Λέσβῳ, ἐν Πύλῳ, ἐν Χαλκιδικῇ καὶ ἐν Σικελίᾳ[1].

Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς νίκην τοῦ Λυσάνδρου εἶναι βέβαιον,[2] ὅτι οἱ κληροῦχοι ἠναγκάσθησαν νἀπέλθωσιν εἰς Ἀθήνας, ἡ δὲ νῆσος μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ὑπήχθη ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τούτων. Ἂν πρὸ τοῦ 387 ἀνέκτησαν ταύτην οἱ Ἀθηναῖοι δὲν γινώσκομεν· εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι περὶ τὸ 394 ὁ Κόνων κατώρθωσε τῇ ὑποστηρίξει τῶν Περσῶν νὰ παρασκευάσῃ στόλον, νικήσῃ τὸν Λακεδαιμόνιον Πείσανδρον ἐν Κνίδῳ καὶ διώξῃ μετὰ τοῦ σατράπου Φαρναβάζου ἐκ τῶν νήσων τοὺς ἁρμοστὰς τῶν Λακεδαιμονίων, ὁμοίως δ᾽ ἐπιτυχῶς διεξήγαγον τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμον καὶ οἱ μετὰ ταῦτα στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων Θρασύβουλος καὶ Ἰφικράτης, ἀλλ᾽ οὐδεμίαν ἰδιαιτέρως περὶ τοῦ ζητήματος τούτου εἴδησιν ἔχομεν.

Βεβαίως ὅμως ἀπεδόθη[3] ἡ νῆσος μετὰ τῆς Ἴμβρου καὶ Σκύρου τοῖς Ἀθηναίοις κατὰ τὸ 387, ὁπότε ἐξεδόθη καὶ ψήφισμα τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, καθ᾽ ὃ οἱ πρὸ δέκα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν ἐκδιωχθέντες κληροῦχοι ἐδικαιοῦντο νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἑστίας αὐτῶν. Ἡ φθορὰ τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης ἐπιγραφῆς δὲν ἐπιτρέπει δυστυχῶς ἡμῖν νὰ

---

1) Θουκυδ. 3, 5, 1 καὶ 4, 28, 4 καὶ 5, 8, 2 καὶ 7, 57, 2, παράβ. καὶ Διόδ. 12, 42, 25.

2) Τοῦτο κυροῦται ἐξ ἐπιγραφῆς (BCH 9, 45 καὶ ἑξ.) ἀνασκαφείσης μὲν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Μυρίνῃ περιεχούσης δὲ ψήφισμα τοῦ δήμου Μυριναίων. Ἡ φράσις ἀκριβῶς αὕτη δηλοῖ, ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς νήσου ἐξουσία τῶν Ἀθηναίων δὲν ὑφίσταται· διὰ τοῦ πολέμου δέ, ὃς ἀορίστως ἄλλως καὶ γενικῶς ἀναφέρεται ἐν αὐτῇ, δὲν δυνάμεθα δυστυχῶς νὰ νοήσωμεν ὡρισμένον τινὰ ἐκ τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους γενομένων, φαίνεται δ᾽ ὅμως, ὅτι αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, ὧν ἐμνημονεύσαμεν ἄνωθι θὰ ἔγειναν αἰσθηταὶ καὶ ἐν Λήμνῳ, ἕνεκα δὲ ὑπηρεσιῶν, ἃς παρέχει τοῖς Μυριναίοις ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονευόμενος Πολύμνηστος ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς πόλεως διὰ τῆς προξενίας, ἀτελείας καὶ προεδρίας· παράβ. καὶ Αἰσχίν. 2, 76.

3) Ξενοφ. Ἑλλ. 5, 1, 31.

μάθωμεν ὑπὸ ποίους ὅρους οἱ παλαιοὶ κληροῦχοι ἴσως δὲ καὶ νέοι μετ' αὐτῶν κατέλαβον καὶ αὖθις τὴν Λῆμνον. Τοῦτο μόνον κεῖται ἐκτὸς ἀμφιβολίας, ὅτι διὰ τῆς ἐπανόδου αὐτῶν ἀνανεοῦται καὶ αὖθις ὁ πρό τινων ἐτῶν κοπεὶς δεσμὸς καὶ ἡ νῆσος συνδέεται ἐκ νέου πρὸς τὴν μητρόπολιν.

Ἡ δευτέρα κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία, ἣν τότε μάλιστα διὰ τοῦ Τιμοθέου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Κόνωνος, κατήρτισαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐστερέωσε τὴν ἐπὶ τῶν νήσων ἐν γένει ἐξουσίαν αὐτῶν. Ὁ δὲ κατὰ τὸ 358 ἐκραγεὶς **συμμαχικὸς πόλεμος,** καθ' ὃν οἱ Χῖοι, Ῥόδιοι καὶ Βυζάντιοι μετὰ 100 πλοίων ἐπελθόντες κατὰ τῆς Λήμνου καὶ Ἴμβρου ἐδῄωσαν[1] αὐτὰς θέλοντες νὰ ἐκδικηθῶσι τοὺς Ἀθηναίους, οὐδεμίαν ἄλλην πλὴν τῆς δῃώσεως ταύτης ἔσχεν ἐπὶ τῆς νήσου ἡμῶν ῥοπήν, καθ' ὅσον ἠναγκάσθησαν μὲν οἱ Ἀθηναῖοι νἀφήσωσιν αὐτονόμους τοὺς ἀποστατήσαντας συμμάχους, ἐξακολουθοῦσιν ὅμως ἄρχοντες τῆς τε Λήμνου καὶ τῶν λοιπῶν κατὰ τὴν θρᾳκικὴν παραλίαν κτήσεων αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Ἡ Λῆμνος ἐπὶ τῶν μακεδονικῶν χρόνων

Ἐμαίνετο ἔτι ὁ μνημονευθεὶς συμμαχικὸς πόλεμος, ὅτε ἐνεφανίσθη ἡ σφριγῶσα δύναμις τοῦ Φιλίππου, πρὸς ὃν ἐνωρὶς περιῆλθον εἰς σύγκρουσιν οἱ Ἀθηναῖοι. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν στερούμενος ναυτικῆς δυνάμεως ἠδυνάτει νὰ ἀντεπεξέλθῃ τοῖς Ἀθηναίοις κατὰ θάλασσαν ἀρκούμενος νὰ ὑποτάσσῃ τὰς ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Θρᾴκης καὶ Μακε-

1) Διόδ. 16, 21, 30.

δονίας κτήσεις αὐτῶν· μετὰ μικρὸν ὅμως ἀνέλαβε μετὰ θαυμαστῆς εὐτολμίας καὶ δραστηριότητος καὶ τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα. Φυσικὸν εἶναι, ὅτι ἡ Λῆμνος ἕνεκα τῆς γειτνιάσεως πρὸς τὴν Μακεδονίαν ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων, αἵτινες ὑπέστησαν τὰς δῃώσεις τοῦ Φιλίππου. Ῥητῶς παραδίδει εἰς ἡμᾶς τὸ γεγονὸς τοῦτο ὁ Δημοσθένης[1].

Ἡ ὀργὴ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῇ τόλμῃ ταύτῃ τοῦ Φιλίππου αἰχμαλωτίσαντος ἐν Λήμνῳ Ἀθηναίους κληρούχους ὑπῆρξε μεγάλη, διὸ καὶ ὁ Δημοσθένης συμβουλεύει αὐτοῖς νὰ ἐπέλθωσιν ἐρρωμένως κατ' αὐτοῦ ἐξαίρων ἅμα τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα παρεῖχεν ἡ κατοχὴ τῆς Λήμνου καὶ τῶν παρακειμένων νήσων, ἐν αἷς, μάλιστα δὲ ἐν Λήμνῳ, καὶ λιμένες ὑπῆρχον ἀσφαλέστατοι πρὸς διαχείμασιν τοῦ στρατοῦ καὶ τρόφιμα ἐν ἀφθονίᾳ, ἅπερ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεταμίευον εἰς κατεπειγούσας καὶ προχείρους τοῦ στρατοῦ ἀνάγκας. Ἐν τούτοις, ὅτε μετά τινα ἔτη (τῷ 346) συνωμολογήθη εἰρήνη μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Φιλίππου, οἱ Ἀθηναῖοι διετήρησαν τὴν Λῆμνον καθὼς καὶ τὴν παρακειμένην Ἴμβρον καὶ ὀλίγας ἄλλας ἐκ τῶν προτέρων ἐξωτερικῶν κτήσεων αὐτῶν[2].

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους συνέβη πιθανώτατα καὶ ἡ ἐν Λήμνῳ ἐγκατάστασις τῶν Χαλκιδέων, ἧς δι' ὀλίγων λέξεων, ὡς ἐνθυμεῖται ὁ ἀναγνώστης, ἐμνημονεύσαμεν ἐν τοῖς προηγουμένοις· ἂν δ' οὗτοι προήρχοντο ἐκ Χαλκίδος τῆς Εὐβοίας ἢ ἐκ τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, τῆς ὁποίας τριάκοντα καὶ δύο πόλεις παραδίδεται κυριεύσας ὁ Φίλιππος (μεταξὺ τοῦ 350 καὶ 347), δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ὁρίσωμεν.[3] Εἰς τούτους χορηγοῦσιν[4] οἱ Μυριναῖοι χῶρον, ἵνα στήσωσι στήλην τινὰ

---

1) 4, 34. Ἐκ τῆς φράσεως αὐτοῦ «τὸν παρελθόντα χρόνον εἰς Λῆμνον καὶ Ἴμβρον ἐμβαλὼν» δὲν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν τὸ ἔτος τῆς εἰσβολῆς. Ἐν τούτοις αὕτη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῇ πρὸ τοῦ 354, τὸ μὲν διότι ὁ Φίλιππος ἐστερεῖτο ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀξιολόγου στόλου, τὸ δὲ διότι ἦτο ἀπησχολημένος ἐν Θρᾴκῃ καὶ Ἰλλυρίᾳ· ἐπειδὴ δὲ ὁ α'. φιλιππικὸς ἐξεφωνήθη τῷ 351 φαίνεται, ὅτι τὸ γεγονὸς δέον νὰ τεθῇ μεταξὺ τοῦ 354—352. Παράβ. καὶ Schäter Demosthenes und seine Zeit 2 τόμ. σελ. 25 καὶ ἑξ. καὶ Αἰσχίν. 2, 72,

2) Ἡγησίππ. Περὶ Ἁλονν. 4· παράβ. καὶ Schäfer 2, σελ. 162 καὶ 163 σημ. 2α.

3) Ἐκ τῆς Χαλκίδος τῆς Εὐβοίας δὶς κατέφυγον πρὸς τοὺς Ἀθηναίους φυγάδες, πρῶτον μέν, ὅτε τύραννος τῆς πόλεως ταύτης τῇ ὑποστηρίξει τοῦ Φιλίππου ἦτο ὁ Καλλίας ἔπειτα δὲ μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην. Παράβ. καὶ Αἰσχίν. Κατὰ Κτησιφ. 85, Δημοσθ. 3, 26 καὶ Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. 6, 1 καὶ ἄ.

4) Τοῦτο διδάσκει ἡμᾶς ἐπιγραφὴ τῆς Μυρίνης δημοσιευθεῖσα ἐν BCH τόμ. 9 σελ. 45 ἀριθ. 3. Παράβ. καὶ αὐτόθι ἀρ. 1.

πρὸς τιμὴν τοῦ ἐπιμελητοῦ Θεοφίλου ἕνεκα εὐεργεσιῶν, ἃς οὗτος παρέσχεν αὐτοῖς. Ἐὰν δ' ὁ Θεόφιλος οὗτος εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου τὴν μαρτυρίαν ἐπικαλεῖται[1] ὁ ἐν Λήμνῳ ἱππαρχήσας Λυκόφρων, τότε δέον νὰ δεχθῶμεν τὴν ἐποίκησιν τῶν Χαλκιδέων γενομένην περὶ τὸ 350.

Ὀλίγα μετὰ ταῦτα ἔτη ἐπέτυχεν ὁ Φίλιππος νὰ ἐπικρατήσῃ ὁριστικῶς τῶν Ἀθηναίων διὰ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ λαμπρᾶς αὐτοῦ νίκης (338). Ποία ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῆς Λήμνου κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν τῇ μάχῃ ταύτῃ εἰρήνην ;

Ὁ Schäfer[2] νομίζει, ὅτι πιθανῶς ἔμεινε καὶ τότε ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων, τοῦτο δ' εἶναι πραγματικῶς ἀληθές, ἀλλ' οὐχὶ δι' οὓς θέλει λόγους· πράγματι παραπέμπει εἰς ἐπιγραφήν τινα,[3] ἥτις ἀληθῶς δεικνύει, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἐξεδόθη κατεῖχον οἱ Ἀθηναῖοι τὴν Λῆμνον, ἀλλ' αὕτη ἀνάγεται εἰς χρόνους πολλῷ μεταγενεστέρους εἰκονίζουσα κατάστασιν κατὰ ἕνα καὶ ἥμισυν περίπου αἰῶνα νεωτέραν.[4] Ὅτι ἔμεινε τότε ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἡ νῆσος συνάγεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τούτου, ὅτι ἡ Σκύρος καὶ Ἴμβρος ἐξακολουθοῦσι τελοῦσαι[5] ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξ ἐπιγραφῆς[6] ἀνευρεθείσης ἐν Ἐλευσῖνι καὶ περιεχούσης λογοδοσίαν τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἱεροῦ. Ἐν ταύτῃ χαραχθείσῃ ἐπὶ τῆς ἀρχοντείας τοῦ Κηφισοφῶντος (329/8), βλέπομεν, ὅτι μεταξὺ τῶν ἄλλων, οἵτινες κομίζουσιν τὰς ὡρισμένας ἀπαρχὰς συγκαταριθμοῦνται καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν κληρούχων τῶν δύο πόλεων τῆς Λήμνου. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης μέχρι τοῦ ἔτους τούτου οὐδὲν συνέβη δυνάμενον νὰ δώσῃ ἀφορμήν, ὅπως ἡ νῆσος ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ πάλιν ἀποδοθῇ αὐτοῖς, ἔχομεν πάντα λόγον νὰ πιστεύωμεν, ὅτι βεβαίως διὰ τῆς ἐν

---

1) Ἐν τῷ ὑπὲρ Λυκόφρονος λόγῳ τοῦ Ὑπερείδου 20.

2) Demosthenes 3 σελ. 25.

3) CIG 2155.

4) Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν εἰς τὸν Πλαῦτον (Trucul. 1, 1, 74) παραπομπὴν αὐτοῦ.

5) Τὴν γνώμην ταύτην, ἣ οὐκ ὀλίγοι τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν ἀκολουθοῦσι, (παράβ. Köhler Mittheil. 1 σελ. 261) δὲν ἀποδέχεται μὲν ὁ Schäfer· ἀμφίβολον δὲ νομίζει ὁ Droysen (Ἱστορ. τῶν Διαδόχ. σελ. 368 σημ. 1η)· ἔπιθι, ἐν τούτοις Στράβ. 9, σελ. 437 καὶ Curt. Ruf. 4, 5, 29.

6) Ἐφημ. Ἀρχαιολ. Περίοδ. Τρίτ. 1883 σελ. 123 καὶ BCH 8 σελ. 194.

Χαιρωνείᾳ ἥττης δὲν ἐστερήθησαν αὐτῆς οἱ Ἀθηναῖοι.[1] Καὶ ἐκ τῆς καθόλου δὲ συμπεριφορᾶς τοῦ Φιλίππου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους δικαιούμεθα νὰ συμπεράνωμεν τοῦτο, διότι περὶ ἄλλους πολλῷ ὑψηλοτέρους καὶ γενναιοτέρους σκοποὺς ἔχων ἐστραμμένην τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, ἀπέφευγεν, ὅπως καιρίως τρώσῃ τοὺς Ἀθηναίους.

Πιθανώτατον ἐπίσης εἶναι, ὅτι καὶ κατὰ τὴν εἰρήνην, ἥτις ἐπηκολούθησε μετὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον (322) οἱ Ἀθηναῖοι διετήρησαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν τὴν νῆσον. Τοῦτο δὲ προκύπτει οὐ μόνον ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Ἀντίπατρος ἐπειγόμενος νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Μ. Ἀσίαν οὐδαμῶς ἐφρόντιζεν «εἰ Ἀθήνας τε ἐλευθέραν καὶ τὴν πᾶσαν Ἑλλάδα ἀφήσει», ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν παρὰ Διοδώρῳ[2] λεγομένων, καθ' ἃ «συνεχώρησεν (τοῖς Ἀθηναίοις) ἔχειν τήν τε πόλιν καὶ **τὰς κτήσεις** καὶ τἄλλα πάντα».

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐξ ἐπιγραφῆς[3] τινος ἠθέλησεν ὁ Droysen νὰ συναγάγῃ τοὐναντίον, ἀλλ' αὕτη βεβαίως δὲν ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τῶν χρόνων τούτων. Καὶ ἐν τῷ διαγράμματι δέ, ὅπερ περιελθὼν εἰς ἔριδα πρὸς τὸν Κάσσανδρον ἐξέδωκε τῷ 319 ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντιπάτρου περιβληθεὶς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ κράτους Πολυσπέρχων, οὐδὲν περὶ Λήμνου λέγεται, ἥτις σιγὴ ἐμφανῶς πως ὑποδηλοῖ, ὅτι δὲν ἦσαν ἀπεξενωμένοι τῆς νήσου οἱ Ἀθηναῖοι, διότι ἄλλως εἶναι πιθανώτατον, ὅτι δὲν θὰ παρέλιπε νὰ κάμῃ λόγον ὁ Διόδωρος ὡς π.χ. ἔπραξε περὶ Ὠρωποῦ.[4]

Δὲν χωροῦσι δ' ὅμως μετὰ τῆς αὐτῆς σαφηνείας τὰ πράγματα καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα. Οἱ Ἀθηναῖοι δελεασθέντες ἐκ τῆς διὰ τοῦ εἰρημένου διαγράμματος παρεχομένης ἐλευθερίας εἶχον ἤδη κηρυχθῆ ὑπὲρ τοῦ Πολυσπέρχοντος, ὅτε ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν ὁ Κάσσανδρος καὶ καταναυμαχήσας αὐτοὺς ἐν Σαλαμῖνι ἐξηνάγκασεν εἰς εἰρήνην, καθ' ἣν[5] συνέθεντο «ἔχειν πόλιν τε καὶ χώραν καὶ προσόδους καὶ ναῦς καὶ

1) Παράβ. καὶ Droysen Ἱστορ. τοῦ Μ. Ἀλεξ. τόμ. 1 σελ. 56.

2) 18, 18, 4.

3) CIA II, 268.

4) Τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Διοδώρου ἔχει ὧδε· «Ἀθηναίοις δ' εἶναι τὰ μὲν ἄλλα καθάπερ ἐπὶ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, Ὠρωπὸν δὲ Ὠρωπίους ἔχειν, καθάπερ νῦν. Σάμον δὲ δίδομεν Ἀθηναίοις, ἐπειδὴ καὶ Φίλιππος ἔδωκεν ὁ πατήρ».

5) Διόδ. 18, 74, 3.

τἆλλα πάντα φίλους ὄντας καὶ συμμάχους Κασσάνδρου». Ἐκ τῆς ἀοριστίας ταύτης δὲν δύναται βεβαίως νὰ συμπεράνῃ τις περὶ τῆς τύχης τῆς νήσου, φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι ἡ κατ' ἀρχὰς ἐπιδειχθεῖσα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐκ μέρους τοῦ Κασσάνδρου αὐστηρότης ἐμετριάσθη μετ' οὐ πολὺ καὶ ἕνεκα τῶν ἐν γένει πολιτικῶν αὐτοῦ περισπασμῶν, ἴσως δὲ καὶ ἕνεκα τῆς ὀγκουμένης ὁσημέραι ἐν Ἀσίᾳ δυνάμεως τοῦ Ἀντιγόνου, πρὸς ὃν περιῆλθε τέλος εἰς ῥῆξιν συμμαχήσας μετὰ τοῦ Σελεύκου, Πτολεμαίου καὶ Λυσιμάχου. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀπίθανον, ὅτι καὶ κατὰ τὸ 318 δὲν διεσπάσθη ὁ δεσμὸς μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Λήμνου.

Τοῦτο ἄλλως τε ἐνισχύει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι, ὅτε τῷ 315 κατελήφθη ἡ νῆσος ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, ἐξ Ἀθηνῶν πέμπονται πλοῖα πρὸς ἀνάκτησιν αὐτῆς.

Τίνα αἴτια ἠνάγκασαν τοὺς Λημνίους νὰ ἀσπασθῶσι τὴν μερίδα τοῦ Ἀντιγόνου δὲν γνωρίζομεν, ἄλλως τε δὲ τοσαύτη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους σύγχυσις καὶ ἀνωμαλία ἐπεκράτησε καθ' ἅπαν τὸ ἀχανὲς κράτος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ μάλιστα ἐν Ἑλλάδι, ὥστε αἱ διάφοροι πόλεις συχνὰ μετέβαλον γνώμας φροντίζουσαι ἑκάστοτε νὰ ἐγκολπῶνται τὴν μερίδα τοῦ ἰσχυροτέρου τῶν στρατηγῶν.

Ἡ στάσις ὅμως αὕτη τῶν Λημνίων ἀπήρεσκεν εἰς τὸν Κάσσανδρον, ὅστις ἴσως καὶ καθ' ὑποκίνησιν τῶν Ἀθηναίων προσέταξε Δημήτριον τὸν Φαληρέα τὸν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἄρχοντα τότε τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως διενεργήσῃ τὴν κατάληψιν τῆς νήσου. Τὸ πρόσταγμα αὐτοῦ ἐξετελέσθη καὶ ἀμέσως ἐξέπλευσαν εἴκοσι πλοῖα ὑπό τινα Ἀριστοτέλη ὡς ναύαρχον, ὅστις φθάσας εἰς Λῆμνον καὶ προσλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Σέλευκον, ὄντα τότε πολέμιον ἐπίσης τοῦ Ἀντιγόνου, προσεπάθησε νὰ πείσῃ τοὺς Λημνίους ὅπως ἐγκαταλίπωσι τὸν Ἀντίγονον καὶ προσχωρήσωσι πρὸς τὸν Κάσσανδρον. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτοι δὲν ἐπείθοντο ἐλεηλάτησε τὴν χώραν καὶ κατασκευάσας ὀχυρώματα πέριξ τῆς πόλεως ἐπολιόρκει αὐτήν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ ταῦτα ὁ Σέλευκος ἀπῆλθε καὶ ἠλαττώθη οὕτω ἡ δύναμις τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐπῆλθε κατὰ τούτου ὁ τοῦ Ἀντιγόνου ναύαρχος Διοσκορίδης, ὅστις κατανικήσας αὐτὸν ἐξέβαλεν ἐκ τῆς νήσου καὶ τὰ περισσότερα τῶν πλοίων αὐτοῦ ἔλαβεν αὔτανδρα.[1]

1) Διόδ. 19, 68, 15. Εἰς τῶν χρόνων τούτων τὰ συμβάντα πάντως ἀναφέρεται καὶ τὸ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθὲν ὑφ' ἡμῶν ψήφισμα (CIA II 268),

Εἰ καὶ ἀπέτυχεν ἡ ἀπόπειρα τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς νήσου, ἐν τούτοις μετ' οὐ πολὺν χρόνον περιῆλθεν αὕτη καὶ αὖθις εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν. Τοῦτο ἤκασεν ἤδη ἡ φαεινὴ διάνοια τοῦ Droysen ὅστις ἐξέφρασε τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Δημήτριος ὑπισχνεῖται μὲν (τῷ 307) νὰ δώσῃ τὴν Ἴμβρον εἰς τοὺς Ἀθηναίους οὐδένα δὲ λόγον κάμνει περὶ τῆς Λήμνου, θὰ εἶχον ἤδη πρότερον ἀνακτήσει ταύτην οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτε μετὰ τὴν ἐν Λήμνῳ καταστροφὴν τῶν ὑπὸ τοῦ Φαληρέως σταλέντων πλοίων προσῆλθε βοηθὸς αὐτοῖς ὁ ἀδελφὸς τοῦ σατράπου τῆς Καρίας Ἄσανδρος μετὰ πλοίων καὶ στρατοῦ[1].

Ἡ ὑπόνοια αὕτη τοῦ ἐπιφανοῦς ἱστορικοῦ θὰ ἐκυροῦτο καὶ δι' ἐπιγραφικῆς μαρτυρίας, ἂν διὰ τοῦ ἄρχοντος Νικοδώρου, ἐφ' οὗ ἐξεδόθη ὀργεωνική τις ἐπιγραφή[2] τῆς Λήμνου ἐσχάτως ἀνευρεθεῖσα ὑφ' ἡμῶν ἐπὶ τόπου, ἦτο δυνατὸν νὰ νοηθῇ ὁ ἐν Ἀθήναις τοιοῦτος ἄρξας τῷ 314/3 καὶ οὐχὶ ὁ ἐν Λήμνῳ ἐπώνυμος τῶν κληρούχων.

Ἑτέρα δ' ἐπιγραφὴ[3] χρονολογουμένη ἀπὸ τοῦ τέλους Φεβρουαρίου τοῦ 313 χορηγεῖ ἡμῖν νύξιν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐπετεύχθη ἡ ἀνάληψις αὕτη τῆς νήσου ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων· ἐν ταύτῃ δηλ. βλέπομεν, ὅτι ὁ δῆμος ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ πρὸς τὸν μνημονευθέντα Ἄσανδρον, διότι «παραγενόμενος εἰς τὴν πόλιν τάς τε ναῦς τὰς ἰδίας καὶ τοὺς στρατιώτας παρέσχετο τοῖς Ἀθηναίοις εἰς τὰς χρείας». Ὁ Ἄσανδρος δηλ. οὗτος, ὅστις εἶχεν ἤδη ταχθῆ πρὸς τὸ μέρος τῆς κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου συστάσης ὁμαιχμίας, εἶναι πιθανὸν, ὅτι μετὰ τὴν ἐν Λήμνῳ ἧτταν ἐβοήθησε τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἄλλως καὶ εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς νήσου, οὗ ἕνεκα εὐγνωμονοῦντες ἐξέδοσαν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τὸ εἰρημένον ψήφισμα[4].

ὅπερ φαίνεται μέν ἐκδοθὲν μεταξὺ τοῦ 307/6 καὶ 301/0, ἔκ τινων δ' ὅμως φράσεων αὐτοῦ τεκμηριοῦται, ὅτι ἡ νῆσος εἶχεν ἀποστῇ τῶν Ἀθηναίων.

1) CIA, II, 234.

2) Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ ὑπ ἀριθμ. 7?39, (1902) φύλλῳ τῆς ἐφημερίδος «Ἀμαλθείας».

3) CIA ἔνθ. ἀνωτ.

4) Περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ μετὰ ταῦτα, μέχρι τοῦ 301, ὑπάρχουσιν ἱκαναὶ ἐπιγραφικαὶ μαρτυρίαι (CIA II 737). Ἐν πρώτοις ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 306/5, ἥτις περιέχει λογαριασμοὺς τῶν ταμιῶν τῆς Ἀθηνᾶς, βλέπομεν ὅτι Χιωνίδης τις μετά τινων ἄλλων ἐκόμισεν εἰς Ἀθήνας ἐκ Λήμνου καὶ Ἴμβρου τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα οἱ κάτοικοι τῶν νήσων τούτων ὤφειλον τοῖς Ἀθηναίοις πιθανῶς ὡς ἔμμεσον φόρον, ἀντὶ τοῦ κατὰ τὴν 5ην

Ἀλλ' οἱ χρόνοι καθ' οὓς οἱ Ἀθηναῖοι διετήρουν ἐξωτερικὰς κτήσεις εἶχον παρέλθει καὶ ὁ χαλαρὸς δεσμός, ὅστις μετὰ δυσκολίας συνήφθη πρὸς τὴν Λῆμνον ἐκόπη μετ' ὀλίγον. Εἴπομεν ἤδη, ὅτι ἡ ἀπειλητικῶς αὐξανομένη δύναμις τοῦ Ἀντιγόνου ἐγένετο ἀφορμή, ὅπως συνασπισθῶσιν κατ' αὐτοῦ οἱ τέσσαρες ἄλλοι στρατηγοί, κατὰ δὲ τὴν ἐν Ἰψῷ (301) μάχην, τὴν ὁποίαν οὗτοι συνῆψαν κατ' αὐτοῦ νικᾶται μὲν καὶ ἀποθνήσκει ὁ τελευταῖος, τὸ δὲ κράτος αὐτοῦ διανέμονται οἱ ἀντίπαλοι. Δὲν γνωρίζομεν βεβαίως, εἶναι ὅμως πιθανόν, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τῆς μάχης ταύτης περιῆλθεν ἡ Λῆμνος εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Λυσιμάχου, ὅστις ἐβασίλευε μὲν τῆς Θρᾴκης, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντιγόνου ἔλαβε καὶ τὰς δυτικὰς χώρας τῆς Μ. Ἀσίας[1]. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου Δημήτριος ἐξακολουθεῖ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἔχων δύναμίν τινα μάλιστα κατὰ θάλασσαν, ἀλλ' εἶναι ἀπίθανον, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ διαφιλονικήσῃ τὴν κατοχὴν νήσου, ὁποία ἡ Λῆμνος κειμένη παρ' αὐτὰ τὰ παράλια τοῦ βασιλείου τοῦ Λυσιμάχου.

Ὁπωσδήποτε ὅμως καὶ ἂν μὴ κατέλαβε τὴν Λῆμνον ὁ Λυσίμαχος τῷ 301 πάντως συνέβη τοῦτο καθ' ἓν τῶν ἑπομένων ἐτῶν, διότι, ὅτι ἦρξε τῆς Λήμνου ἔχομεν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Φυλάρχου[2].

ἑκατονταετηρίδα καταβαλλομένου ὑπ' αὐτῶν ἀμέσου τοιούτου. Ἔπειτα ἐν ψηφίσματι τῶν Ἡφαιστιέων διὰ τοῦ ὁποίου οὗτοι ἀπονέμουσι τιμὴν πρός τινα ἐξ Ἀθηνῶν, διατάσσεται ὁ γ ρ α μ μ α τ ε ὺ ς τ ο ῦ δ ή μ ο υ ὅπως γράψῃ τὸ ψήφισμα τοῦτο εἰς στήλην λιθίνην καὶ στήσῃ αὐτὴν παρὰ τὴν εἰκόνα τοῦ πρὸς ὃν ἀπεδίδοντο αἱ τιμαί. Τὸ ἐνδιαφέρον ἡμᾶς ἐν τούτῳ εἶναι ἡ φράσις ὁ γ ρ α μ μ α τ ε ὺ ς τ ο ῦ δ ή μ ο υ. Κατωτέρω διὰ μακροτέρων θὰ ἐκθέσωμεν, ὅτι ἡ πολιτικὴ ὀργάνωσις τῶν κληρούχων ἐν Λήμνῳ ἦτο ἀκριβῶς ὁμοία τῇ ἐν Ἀθήναις καὶ αἱ ἐν τῇ μητροπόλει γινόμεναι ἑκάστοτε μεταβολαὶ περὶ τὴν οὐσίαν ἢ τοὺς τύπους τοῦ πολιτεύματος εἶχον ἀμέσως τὸν ἀντίκτυπον αὐτῶν καὶ ἐν Λήμνῳ καὶ ταῖς ἄλλαις κληρουχίαις ἐν γένει. Ἡ φράσις λοιπὸν αὕτη ἐμφανίζεται ἐν τοῖς ψηφίσμασι τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων (ἀντὶ τῆς πρότερον ἐν χρήσει γ ρ α μ μ α τ ε ὺ ς τ ῆ ς β ο υ λ ῆ ς κ α ὶ τ ο ῦ δ ή μ ο υ) κατὰ πρῶτον μετὰ τὸ 307, ἐξαφανίζεται δὲ ὀλίγον μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἑπομένης ἑκατονταετηρίδος. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ εἰρημένον ψήφισμα τῶν Ἡφαιστιέων φέρει τὴν φράσιν ταύτην, ἐπιτρέπει ἡμῖν μετὰ βεβαιότητος νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ Λῆμνος συνεδέθη καὶ αὖθις πρὸς τὴν μητρόπολιν· (Παράβ. καὶ Mittheil. 1 σελ. 262 καὶ Hermann's Lehrbuch d. gr. Antiquit. I τόμ. 2 μέρ. σελ. 502).

1) Ἴδε Droysen Ἱστορ. τῶν Διαδόχ. σελ. 590.

2) Παρ' Ἀθηναίῳ 6,254 f.

Ἡ διοίκησις τοῦ Λυσιμάχου φαίνεται, ὅτι ὑπῆρξε τυραννική, διότι, ὅτε τῷ 281 κατέλαβε τὴν νῆσον ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Σέλευκος, οἱ Λήμνιοι ἔσπευσαν μετὰ χαρᾶς νὰ δεχθῶσι τοῦτον ἅτε **πικρῶς ἐπιστατούμενοι** ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου ὡς παραδίδει ὁ αὐτὸς Φύλαρχος·[1] ὁ Σέλευκος τοὐναντίον προσηνέχθη πρὸς αὐτοὺς εὐμενῶς παραχωρήσας αὐτοῖς ἐλευθερίαν τινὰ καὶ ἀνεξαρτησίαν, διὸ καὶ εὐγνωμονοῦντες ἤγειραν ναοὺς πρὸς τιμὴν αὐτοῦ καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἀντιόχου.[2]

Ἐκ τῆς εἰδήσεως ταύτης ἐπιτρέπεται ἴσως ἡμῖν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς νήσου κυριαρχία τοῦ Σελεύκου, εἰ καὶ οὗτος μετ' ὀλίγον ἐδολοφονήθη ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ, δὲν ὑπῆρξε λίαν βραχυχρόνιος τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ὁ διὰ τῆς δολοφονίας τοῦ Σελεύκου στερεωθεὶς ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας Πτολεμαῖος ἠπειλήθη ἀμέσως μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν βαρβαρικῶν ὀρδῶν τῶν Γαλατῶν, πρὸς οὓς μαχόμενος ἔπεσεν.

Ποῖαι ὑπῆρξαν αἱ μετὰ ταῦτα περιπέτειαι τῆς Λήμνου ἐν μέσῳ τῶν ἀδιαλείπτων ἐκείνων πολέμων, οἵτινες χαρακτηρίζουσι καθόλου τοὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου χρόνους;

Τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας καταλαμβάνει ἀμέσως μετ' ὀλίγον Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς. Ἐπὶ τούτου ἀνέλαβον οἱ Ἀθηναῖοι γενναῖον ἀληθῶς ἀγῶνα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν. Ἡ νίκη ὅμως ἔστεψεν ἐπὶ τέλους τὰ ὅπλα τοῦ Ἀντιγόνου καὶ αἱ Ἀθῆναι περιεκλείσθησαν ἐντὸς σιδηροῦ κλοιοῦ Μακεδόνων φρουρῶν ἀποπτάσης πάσης ἐλπίδος ἐλευθερίας. Ἐν τούτοις οὐδεμίαν περὶ Λήμνου σχετικὴν εἴδησιν ἔχομεν καὶ ἐπομένως δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἂν αὕτη κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, ἢ κατείχετο ἀκόμη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας

1) Ἐπιγραφή τις ἐκσκαφεῖσα ἐν Μυρίνῃ (BCH 9 σελ. 45 ἀριθμ. 5) δεικνύει, ὅτι ὁ δῆμος τῶν Μυριναίων ἐστεφάνωσεν διὰ χρυσοῦ στεφάνου Λυσίμαχόν τινα υἱὸν Λυσιμάχου εὐγνωμονῶν ἕνεκα τῆς δικαιοσύνης, ἣν ἐπέδειξε πρὸς αὐτόν. Βεβαίως δὲν δύναται νὰ νοηθῇ διὰ τούτου ὁ βασιλεὺς Λυσίμαχος οὔτε ἴσως ὁ ὁμώνυμος αὐτοῦ υἱός, ὃν εἶχεν ἐκ τῆς τετάρτης αὐτοῦ συζύγου Ἀρσινόης, διότι ἐλλείπει ὁ τίτλος βασιλέως.

2) Ἕνεκα τῶν τιμῶν τούτων ψέγει αὐτοὺς ὁ Φύλαρχος ἀποκαλῶν κόλακας. Δυστυχῶς ἡ μομφὴ δὲν ἁρμόττει μόνον εἰς τοὺς Λημνίους. Αἱ τιμαὶ αὗται εἶναι μηδαμιναὶ παραβαλλόμεναι πρὸς ἐκείνας, δι' ὧν οἱ Ἀθηναῖοι τῷ 307 ἡμιλλῶντο ἐξευτελιστικώτατα νὰ περιβάλωσιν Δημήτριον τὸν Πολιορκητήν.

Ἀντιόχου. Ἐν μέσῳ τοῦ σκότους τούτου ἐπιγραφή τις[1] θὰ ἔρριπτεν ἴσως ἀκτῖνάς τινας σωτηρίου φωτός, ἂν μὴ καὶ αὕτη κατὰ δυστυχίαν ἦτο ἐντελῶς ἐφθαρμένη. Ἐκ τῶν ὀλίγων ἀναγινωσκομένων λέξεων αὐτῆς φαίνεται, ὅτι εἶναι ψήφισμα πρὸς τιμὴν πολλῶν προσώπων μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται εὐκρινῶς τὸ ὄνομα ναυάρχου τινὸς **Νειλέως,** ὅπερ ὑποδεικνύει αἰγυπτιακὴν προέλευσιν.

Πράγματι γινώσκομεν, ὅτι πλὴν Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, τοῦ ὁποίου στόλος ἀπεστάλη εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας, ἵνα ὑποστηρίξῃ τὸν ἐναντίον τοῦ Ἀντιγόνου ἀγῶνα τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης μεγάλως ἐπεξέτεινεν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι τὸ κράτος αὐτοῦ ὑποτάξας ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Θρᾴκην καὶ Ἰωνίαν.[2] Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀπίθανον, ὅτι καὶ ἡ Λῆμνος ὑπέκυψε ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου. Βραδύτερον ὀλίγον βλέπομεν Σέλευκον τὸν Β΄. ἀντεπεξερχόμενον κατὰ τῆς ἐν τῷ Αἰγαίῳ δυνάμεως τῶν Πτολεμαίων, ἀλλ᾽ οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ, εἰ καί, ὡς φαίνεται, ἔτυχον προθύμου ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους ἱκανῶν πόλεων ἠπειρωτικῶν τε καὶ νησιωτικῶν, μεθ᾽ ὧν φαίνεται, ὅτι πρέπει νὰ ταχθῇ καὶ ἡ Λῆμνος,[3] δὲν εὐωδόθησαν οὐ μόνον διὰ τὴν ἀπρόσμαχον δύναμιν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ Σέλευκος περιεπλάκη κατ᾽ ἀρχὰς μὲν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀντίοχον, εἶτα δὲ πρὸς τὸν Μιθραδάτην.

Τῷ 229 ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Δημητρίου ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχὴν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου αὐτοῦ υἱοῦ Ἀντίγονος ὁ Δώσων, ὅστις ἀπησχολημένος εἰς διαφόρους πολέμους ἔδωκε καιρὸν τοῖς Ἀθηναίοις, ὅπως τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ἀράτου ἀπαλλαγῶσι τῆς μακεδονικῆς φρουρᾶς καὶ ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν. Καὶ οὕτως ὅμως βεβαίως ἠδυνάτουν ἀφ᾽ ἑαυτῶν νὰ προβαίνωσιν εἰς ἐξωτερικὰς ἐπιχειρήσεις, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡ πολιτικὴ τῶν Πτολεμαίων ἦτο φιλικὴ πρὸς αὐτούς, εἶναι πιθανόν, ὅτι ἔγειναν καὶ πάλιν κύριοι τῆς Λήμνου Ἴμβρου καὶ Σκύρου. Ἡ γνώμη δ᾽ αὕτη συνάγεται καὶ ἐκ ψηφίσματος[4] τῶν Ἡφαιστιέων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐκδοθέντος, καθ᾽ ὃ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης πέμπουσι πέντε πρέσβεις εἰς Ἀθήνας, ἵνα

1) BCH 9 σελ. 45 ἀριθμ. 6.
2) Ἴδε τὴν πολυθρύλητον ἐπιγραφὴν τῆς Ἀδούλιδος ἐν CIG 5127.
3) Παράβαλ. Droysen Geschichte d. Hellenismus III² σελ. 398
4) CIA II 592.

ζητήσωσι παρὰ τοῦ δήμου, ὅπως θεωρήσῃ ἔγκυρον τὸ ἐν λόγῳ **ψήφισμα.** Κατὰ ποῖον ἔτος ἐγένετο ἡ ἀνάκτησις τῆς νήσου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπωμεν, πάντως ὅμως οὐχὶ πρὸ τοῦ 229 π.χ.

'Επὶ ἕνα περίπου **αἰῶνα** (315—229) ἐκτὸς ὀλιγοετοῦς κατοχῆς τῶν 'Αθηναίων διατελεῖ ἡ Λῆμνος εἰς ξένας χεῖρας. 'Αντίγονος, Λυσίμαχος, Σέλευκος, Πτολεμαῖος διαδέχονται ἀλλήλους ἐν τῇ κυριαρχίᾳ αὐτῆς. 'Οποία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὑπῆρξεν ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις αὐτῆς δὲν γνωρίζομεν. Οἱ κληροῦχοι, φαίνεται, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο παραμένουσιν ἐπὶ τῆς νήσου. Τοῦτο τοὐλάχιστον βεβαιοῦται ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ Φυλάρχου· «Κόλακας δ' εἶναι καὶ τοὺς **ἐν Λήμνῳ κατοικοῦντας 'Αθηναίων»** καὶ «χάριν γὰρ ἀποδιδόντες τοῖς Σελεύκου καὶ 'Αντιόχου ἀπογόνοις . . . . **οἱ Λημνόθεν 'Αθηναῖοι».**

'Η παραμονὴ αὕτη τῶν κληρούχων καὶ καθ' ὃν χρόνον ἡ νῆσος δὲν ἐτέλει ὑπὸ τοὺς 'Αθηναίους φαίνεται καὶ ἄλλως πιθανή, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐπὶ τρεῖς ἤδη σχεδὸν αἰῶνας ζῶσιν ἐπὶ τῆς νήσου, ἐκτὸς τοῦ ὅτι, μεθ' ὅλην τὴν ἀπομόνωσιν, ἐν ᾗ ἔζων ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς, πάντως ἐπῆλθε σύγκρασίς τις καὶ ἰσοπέδωσις μεταξὺ τῶν δύο τούτων τάξεων, ἐκτός, λέγω, τούτων δὲν ὑπῆρχε νῦν λόγος, ὅπως ἐκδιώκωνται οὗτοι ὑπὸ τῶν ἑκάστοτε ἐξουσιαστῶν τῆς νήσου. Εἶναι ἀληθές, ὅτι τῷ 405 εἴδομεν αὐτοὺς ἐξελαθέντας, ἀλλὰ τότε ὁ ἀγὼν ἦτο μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ 'Αθηναίων· ἀπὸ τοῦ Φιλίππου δ' ὅμως καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου ὑποπνέει ἀνὰ τὴν 'Ελλάδα πανελλήνιος αὔρα. Οὐδαμῶς ἐπίσης ἀμφίβολον εἶναι, ὅτι ἐν τοιαύτῃ πολιτικῇ καταστάσει τὰ δύο στοιχεῖα, κληροῦχοι καὶ ἰθαγενεῖς, προσήγγισαν ἔτι μᾶλλον πρὸς ἄλληλα, καθ' ὅσον οἱ πρῶτοι δὲν ἦσαν βεβαίως νῦν εἰς θέσιν, εἰ καὶ ἐν πᾶσιν ἐπρώτευον, νὰ ἐπιβάλλωσι τὴν δύναμιν αὐτῶν, ὡς ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν 'Αθηναίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Ἡ Λῆμνος ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων

Διὰ τῆς αὐξανομένης ὁσημέραι πολιτικῆς ἐξαχρειώσεως καὶ τῶν αἰωνίων ἐρίδων δὲν ἐβράδυναν οἱ Ἕλληνες νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὸν οἶκον αὐτῶν νέον πολέμιον, ὅστις ἔμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ καταλύσῃ καὶ τὴν ἐλαχίστην ὑπάρχουσαν ἔτι μερίδα ἐλευθερίας· ὁ πολέμιος οὗτος εἶναι οἱ Ῥωμαῖοι, τοὺς ὁποίους διὰ πρεσβειῶν ἐκάλεσαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ αὐτῶν, τοῦ τότε βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου.

Ἀρχομένου τοῦ πολέμου τούτου βλέπομεν τὸν ἀνθύπατον Σουλπίκιον καὶ τὸν βασιλέα τοῦ Περγάμου Ἄτταλον πλέοντας πρὸς τὴν Λῆμνον[1]. Ἂν αὕτη τότε εἶχεν ἤδη καταληφθῇ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ὡς ὑποδηλοῖ ἡ εἰς αὐτὴν μετάβασις τοῦ στόλου τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, δὲν προκύπτει εὐκρινῶς, διότι οὐδὲν πλέον προσθέτει ὁ Ῥωμαῖος ἱστορικὸς Λίβιος. Ὡς ἦτο φυσικὸν ἐν μέσῳ τῆς ἀλληλοκτονίας ἐκείνης τῶν Ἑλλήνων ὁ πόλεμος οὗτος (200—197 π.χ.) ἀπέβη τέλος ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων, Ἐν τοῖς ὅροις ὅμως τῆς εἰρήνης, τὴν ὁποίαν οὗτοι ἐπέβαλον εἰς τὸν Φίλιππον καὶ τοὺς Ἕλληνας βλέπομεν, ὅτι παρὰ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἀθηναίων ἡ Λῆμνος κηρύσσεται ἐλευθέρα.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς συγκλήτου τῆς Ῥώμης φαίνεται τοσούτῳ μᾶλλον παράδοξος, ὅσῳ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀπαράγραπτα δικαιώματα ἐπὶ τῆς κτήσεως τῆς νήσου· ἔπειτα αὐτοὶ κυρίως ἦσαν οἱ ἐνεργήσαντες ὑπὲρ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν Ῥωμαίων ἔχοντες διὰ τοῦτο ἀξίωσιν ἀνταμοιβῆς ἐκ μέρους αὐτῶν· πλὴν τούτου δὲ καὶ ἄλλος τῆς εἰρήνης ὅρος

1) Livius 28, 5.

προσπίπτει παραδόξως, ἐκεῖνος, καθ' ὃν ἡ Ἴμβρος καὶ Σκύρος, αἵτινες πάντοτε σχεδὸν ἠκολούθουν τὴν τύχην τῆς Λήμνου, παρεχωρήθησαν αὐτοῖς[1].

Τὴν δυσεξήγητον ταύτην διαγωγὴν τῆς συγκλήτου ἠθέλησε νὰ ἑρμηνεύσῃ ὁ Kirchhoff[2] λέγων, ὅτι ἐπειδὴ ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι ἀπολέσει τὴν Λῆμνον, αἱ ἐπ' αὐτῆς ἀξιώσεις αὐτῶν ἐθεωροῦντο πεπαλαιωμέναι καὶ ἄνευ κύρους.

Ὅτι ἡ γνώμη αὕτη τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς δὲν εἶναι ὀρθή, δεικνύουσιν οὐ μόνον τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα, καθ' ἃ οἱ Ἀθηναῖοι ἀμέσως πρὸ τοῦ 197 ἦσαν κύριοι τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ αὐτοὶ Ῥωμαῖοι, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἀπέδοσαν ταύτην τῷ 166 τοῖς Ἀθηναίοις, εἰ καὶ εἶχε παρέλθει ὁλόκληρος τριακονταετία, καθ' ἣν ἦσαν ἀπεξενωμένοι αὐτῆς.

Πλὴν τοῦ Kirchhoff καὶ ὁ Köhler[3] ἐπειράθη νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο. Οὗτος φρονεῖ, ὅτι, ἐπειδή, καθ' ὃν χρόνον κατέλαβεν αὐτὴν ὁ Φίλιππος, ἐδίωξεν ἐξ αὐτῆς τοὺς κληρούχους, οἱ Ἀθηναῖοι ἐφαίνοντο πλέον ξένοι πρὸς αὐτήν, διὸ καὶ δὲν ἐπεδίκασαν τοῖς Ἀθηναίοις οἱ Ρωμαῖοι, ἀποζημιώσαντες διὰ τῆς Πάρου. Ἀλλὰ καὶ ἂν δεχθῶμεν, ὅτι ἐδιώχθησαν οἱ κληροῦχοι, ὅπερ ἐν τούτοις δὲν μαρτυρεῖται, καὶ ὅτι ἡ Πάρος ἐδόθη ἀντὶ τῆς Λήμνου, ὡς πράγματι φαίνεται, τὸ ζήτημα οὐδὲ κατὰ βῆμα προχωρεῖ πρὸς τὴν λύσιν του, διότι οἱ μὲν κληροῦχοι καὶ δεδιωγμένοι ὄντες ἠδύναντο νὰ ἐπανέλθωσιν (ὡς θὰ ἔπραξαν, ἐὰν πράγματι εἶχον ἀπελαθῇ, μετὰ τριάκοντα ἔτη), οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἠδύναντο, ἂν μὴ εἶχον ὀπισθοβουλίαν τινά, νὰ ἀποζημιώσωσι τοὺς Ἀθηναίους διατυποῦντας ἀξιώσεις οὐχὶ διὰ τῆς Πάρου ἀλλὰ δι' αὐτῆς τῆς Λήμνου.

---

1) Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἔν τινι τῶν χειρογράφων (cod. Bamb.) τοῦ Λιβίου κεῖται **Lemnum** ἀντὶ τοῦ συνήθους **Paron**, ἀλλὰ πλὴν τούτου, ὅτι τὸ ἄριστον χειρόγραφον (cod. Mog.) φέρει Paron, καὶ ἄλλοθεν ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ τελευταία αὕτη εἶναι ἡ ὀρθὴ γραφή· μεταξὺ δηλ. τῶν ἐλευθερωτέων πόλεων φέρεται ἐν τῇ συνθήκῃ καὶ ἡ Μύρινα (Liv. 33, 80), καὶ εἶναι μὲν πιθανόν, ὅτι διὰ ταύτης νοεῖται ἡ ἐν τῇ Αἰολίδι ὁμώνυμος πόλις, ἀλλ' ὅτι τοῦτο εἶναι ἱστορικὴ ἢ μᾶλλον γεωγραφικὴ πλάνη τοῦ Λιβίου δεικνύει χωρίον τι τοῦ Πολυβίου (18, 48) ἐν ᾧ ἀντὶ τοῦ Μύρινα κεῖται ἡ ἑτέρα τῶν ἐν Λήμνῳ πόλεων, ἡ Ἡφαιστία.

2) Hermes Attische Kleruchie auf Lemnos σελ. 227.

3) Mittheilungen Über den auswärtigen BesitzstandAthens in Zweitem Jahrhundert 1 σελ. 257 καὶ ἑξ.

Ὁ Köhler νομίζει, ὅτι ἡ ἐπιτροπεία, ἥτις ὡρίσθη ὑπὸ τῆς συγκλήτου μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου, ὅπως ρυθμίσῃ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, δὲν ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀξιώσεις τῶν Ἀθηναίων, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Λῆμνον, διότι τὰ τῆς συνθήκης ἦσαν καθωρισμένα πλέον. Ὅτι τοιαύτην ἀπάντησιν ἔδωκεν ἡ ἐπιτροπεία εἶναι πιθανώτατον, ἀλλὰ διατί ἡ σύγκλητος ἐθέσπισε νὰ μένῃ ἡ Λῆμνος ἐλευθέρα; Βεβαίως ὄχι ἐξ ἀγνοίας τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, ὡς φαίνεται δοξάζων ὁ Köhler.

Καθ' ἡμᾶς ἄλλοι λόγοι παρήγαγον αὐτὴν εἰς τοῦτο. Εἴπομεν καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὁπόσην σημασίαν εἶχεν ἡ κατοχὴ τῆς Λήμνου διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Λαμβάνοντες ταύτην θὰ ἠδύναντο ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν νὰ ἀναπτύξωσι καὶ πάλιν τὸ ναυτικὸν αὐτῶν, ὅπερ δὲν συνέφερεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ Ρόδιοι καὶ ὁ Ἄτταλος ἦσαν ἀρκούντως ἰσχυροί, ὥστε νὰ μὴ ἐπιθυμῶσι νὰ δημιουργήσωσι καὶ τρίτον ἀνταγωνιστήν[1].

Ἡ ἀπόφασις λοιπὸν τῆς συγκλήτου μεθ' ὅλας τὰς διαμαρτυρίας καὶ παρακλήσεις τῶν Ἀθηναίων ἔμεινεν ἔγκυρος καὶ ὁ Λεύκιος Στερτίνιος εἷς τῶν ἀποτελούντων τὴν ἐπιτροπείαν μετέβη εἰς Λῆμνον, ἵνα κηρύξῃ αὐτὴν ἐλευθέραν[2]. Ὁποία ὑπῆρξεν ἡ ἐλευθερία αὕτη δὲν γνωρίζομεν· δυνάμεθα δ' ὅμως νὰ σχηματίσωμεν ἰδέαν ταύτης, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐκήρυξαν μὲν ἐπίσης κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους, ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους καὶ τοῖς πατρίοις νόμοις χρωμένους, ἀλλὰ δὲν παρέλιπον νὰ ἐγκαταστήσωσι ῥωμαϊκὰς φρουρὰς ἐν αὐταῖς καὶ νὰ ῥυθμίζωσι τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν ὡς καὶ αὐτοὶ ἤθελον.

Ὅ,τι δὲν ἐπέτυχον οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ πρὸς τὸν Φίλιππον πολέμου τῶν Ῥωμαίων κατώρθωσαν μετὰ ταῦτα, ὅτε οὗτοι κατετρόπωσαν τὸν τότε βασιλέα τῆς Μακεδονίας Περσέα. Πρεσβεία, τὴν ὁποίαν ἐπὶ τούτῳ ἔπεμψαν εἰς Ῥώμην, ἐπέτυχεν, ὅπως δοθῇ αὐτοῖς ἡ Λῆμνος. Φαίνεται δ' ὅμως,[3] ὅτι καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην δὲν ἐδείχθησαν πολὺ πρόθυμοι οἱ ἐν Ῥώμῃ, ἀλλ' εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι νῦν δὲν ὑπῆρχον σπουδαῖοι λόγοι, ὅπως ἐπιμεί-

1) Παράβ. καὶ Mommsen Röm. Geschichte 1 σελ. 748.
2) Πολύβ. 18, 48 καὶ Λίβ. 33, 35.
3) Πολύβ. 30, 21.

νωσιν ἀρνούμενοι. Αἱ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου[1] ἀναφερόμεναι δυσχέρειαι, ἃς ἀπήντησαν οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν ἐκ νέου ἀνάληψιν τῆς νήσου δὲν γνωρίζομεν, ὁποῖαί τινες ὑπῆρξαν, πάντως ὅμως θὰ προήρχοντο ἐκ μερίδος τινὸς δυσηρεστημένων, διότι ὡς ἀντίδρασιν πρὸς ταύτας δυνάμεθα ἴσως νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἐνέργειαν τοῦ δήμου τῶν Μυριναίων, οἵτινες θέλοντες νὰ ἐκδηλώσωσι τὴν ἐπὶ τούτῳ χαρὰν καὶ εὐγνωμοσύνην αὐτῶν ἔπεμψαν εἰς Ἀθήνας πρέσβεις, ἵνα θύσωσι **τῇ Ἀθηνᾷ τῇ ἀρχηγέτιδι καὶ σωτείρᾳ τῆς πόλεως** καὶ ἀναθέσωσιν αὐτῇ χρυσοῦν στέφανον, συγχρόνως δὲ προσελθόντες πρὸς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον συγχαρῶσιν αὐτοὺς «ἐπὶ τῷ νενικηκέναι τὸ γενόμενον κρῖμα καὶ τέλος αὐτοῖς εἰληφέναι τὰς ὑπὲρ τῶν νήσων . . . . ἀμφισβητήσεις»[2].

Ἡ ἀναστήλωσις αὕτη τῆς ἐπὶ τῆς Λήμνου κυριαρχίας τῶν Ἀθηναίων θὰ ἐνόμιζέ τις ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ μακρόν· καὶ ὅμως μεθ' ὅλην τὴν πολιτικὴν ἀπονέκρωσιν, ἣν ἔπαθεν ἡ πόλις τοῦ Περικλέους ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη χρόνον νὰ δεσπόζῃ αὐτῆς.

Οὐδένα λόγον ἔχομεν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐπῆλθε μεταβολή τις κατὰ τὸ 146, ὅτε ὁ Μόμμιος κατέλυσε τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος· οἱ Ρωμαῖοι ἄλλως τε δὲν μετέβαλον ἀμέσως τότε αὐτὴν εἰς ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ἐπιτρέψαντες νὰ διατηρῇ εἶδός τι αὐτονομίας ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτῶν. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησεν ἤρεμος καὶ μετὰ ταῦτα, οὐδ' εἶναι πιθανόν, ὅτι διεταράχθη ἕνεκα τοῦ μιθραδατικοῦ πολέμου, ὅστις ἐπολεμήθη μεταξὺ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθραδάτου καὶ τῶν Ῥωμαίων (87—84 π.χ.). Ὁ ἀληθῶς μεγαλεπήβολος οὗτος ἀνὴρ γνωρίζομεν, ὅτι, ἀφ' οὗ διερρύθμισε τὰ ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ πράγματα, ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς αὐτὴν τὴν Ἰταλίαν καὶ πρὸς τοῦτο κατέλαβε πάσας σχεδὸν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου διὰ τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ Ἀρχελάου. Εἶναι ἐν τούτοις πιθανώτατον, ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς Λήμνου ἐξουσία τῶν Ἀθηναίων οὐδὲν ἐκ τούτου ἔπαθε, καθ' ὅσον οὗτοι συμμαχήσαντες τῷ βασιλεῖ τούτῳ ἀπεδόθησαν ζωηρῶς εἰς τὸν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἀγῶνα θελήσαντες

---

4) Ἐνθ. ἀνωτ. Τὰ λεγόμενα τοῦ Μεγαλοπολίτου ἱστορικοῦ ἔχουσιν ὧδε: «Καὶ τὴν μὲν Λῆμνον καὶ τὴν Δῆλον κατὰ τὴν παροιμίαν τὸν λύκον τῶν ὤτων ἔλαβον· πολλὰ γὰρ ὑπέμειναν δυσκληρήματα συμπλεκόμενοι τοῖς Δηλίοις».

2) CIA, II, 593 καὶ Kirchhoff Hermes I 217 καὶ ἑξ.

μάλιστα νὰ ἐξαναγκάσωσιν εἰς τοῦτο καὶ ἄλλην νησιωτικὴν κτῆσιν αὐτῶν, τὴν Δῆλον, μὴ συμμορφουμένην πρὸς τὰς διαθέσεις τῆς μητροπόλεως.

Καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν δὲ τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα καὶ κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα δεύτερον μιθραδατικὸν πόλεμον, ὅτε συνέβη (73 π.χ.) ἡ περὶ τὴν Νέαν ναυμαχία μεταξὺ τοῦ Λουκούλλου καὶ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μιθραδάτου, ἧς ἐμνημονεύσαμεν καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔργου ἡμῶν, εἶναι πιθανόν, ὅτι διετηρήθη ἡ αὐτὴ κατάστασις.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ ἐν τῷ Αἰγαίῳ πολυπληθεῖς πειραταὶ προσέβαλον καὶ ἐλεηλάτησαν πολλὰς νήσους μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Σαμοθράκην, τῆς ὁποίας ἐσύλησαν τὸ ἱερὸν ἔχον, ὡς λέγεται, κόσμον χιλίων ταλάντων[1].

Ἐπὶ τῶν μετὰ ταῦτα μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν διεξαχθέντων ἐμφυλίων πολέμων οἱ Ἀθηναῖοι ἐτάσσοντο πάντοτε παραδόξως πρὸς τὸ μέρος ἐκείνου, ὅστις ἐνικᾶτο. Καὶ ὅμως καὶ ὁ Καῖσαρ εὐμενῶς προσηνέχθη πρὸς αὐτοὺς καὶ ὁ Ἀντώνιος ἔδωκεν αὐτοῖς τὰς νήσους Αἴγιναν Σκίαθον καί τινας ἄλλας, καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἐπέδειξεν ἐπιείκειαν ἀφαιρέσας αὐτοὺς μόνον τὴν Αἴγιναν καὶ Ἐρέτριαν. Ὁμοίαν διαγωγὴν ἐπέδειξαν πάντες σχεδὸν οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες τοῦ 1ου καὶ 2ου αἰῶνος μ. χ. Τινὲς μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἐπεδαψίλευσαν αὐτοῖς πολλὰς καὶ μεγάλας εὐεργεσίας.

Ὅτι ἡ Λῆμνος καθ' ἅπαν τοῦτο τὸ χρονικὸν διάστημα διετέλει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων συνάγομεν ἐκ τῶν ἑξῆς· ἐν πρώτοις ἐπὶ Ἀδριανοῦ (117—138 μ. χ.) γινώσκομεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ τὸ δημόσιον αὐτῶν ταμεῖον ἦτο κενόν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκποιήσωσι τὰς νήσους, τὰς ὁποίας διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐμενῆ διάθεσιν τῶν αὐτοκρατόρων κατεῖχον· ἀπὸ τούτου ὅμως ἀπέτρεψεν αὐτοὺς ὁ τότε στρατηγὸς αὐτῶν Λολλιανὸς ὁ ἐξ Ἐφέσου. Ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (γράψαντος κατὰ τὸ 170 μ. χ.) παραδίδεται ἡμῖν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμπον κατ' ἔτος φρουρὰν εἰς τὴν Δῆλον πρὸς φύλαξιν τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐκ τούτων λοιπὸν δείκνυται, ὅτι ἡ πόλις διετήρει ἔτι κτήσεις τινάς.

Περιελαμβάνετο μεταξὺ τούτων καὶ ἡ Λῆμνος; Νομίζομεν ὅτι δυνάμεθα νἀπαντήσωμεν καταφατικῶς καὶ δι' ὅσα εἴπομεν ἀνωτέρω,

---

1) Εἰς τοὺς χρόνους τούτους πρέπει ἴσως νὰ ταχθῇ ἐπιγραφή τις τῆς Ἴμβρου (BCH, 7 σελ. 163) ἐν ᾗ γίνεται λόγος περὶ πειρατικῆς ἐπιδρομῆς.

καὶ διότι ἡ Ἴμβρος, ἥτις σχεδόν πάντοτε συνεμερίσθη τὰς τύχας τῆς Λήμνου, βεβαίως ὑπήγετο ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τὸν 1ον καὶ 2ον αἰῶνα μ. χ. ὡς συνάγεται ἐκ δύο ἐπιγραφῶν, τῶν ὁποίων ἡ μὲν ἑτέρα δεικνύει ἡμῖν τοὺς κληρούχους ἀπονέμοντας τιμὴν πρὸς τὴν Ἰουλίαν Αὐγούσταν, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ ἀπαντῶμεν ἱερέα τῶν Καβείρων κληροῦχον[1].

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἀρνητικῶν τούτων ἀποδείξεων ἔχομεν καὶ θετικάς. Πρῶτον μὲν ἐπιγραφικὸν κείμενον τῆς Ἡφαιστίας[2] διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι οἱ κληροῦχοι τῆς πόλεως ταύτης κατεσκεύασαν ἄγαλμα πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἐξ οὗ δείκνυται. ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ δέον νὰ τεθῇ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ὁπότε κυρίως ἐκτήσατο μεγάλην σπουδαιότητα ἡ ἐν λόγῳ βουλή[3]. Ἔπειτα ἐξ ἄλλης ἐπιγραφῆς τῆς Ἡφαιστίας ἐσχάτως ἐκσκαφείσης συνάγεται ὅτι ἡ ἐξουσία τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶχεν ἐκλίπει ἐν Λήμνῳ ἤδη κατὰ τὸν 2ον μ. χ. αἰῶνα, διότι ἐν αὐτῇ μνημονεύεται κληροῦχός τις (ἐκ τοῦ δήμου τῆς Ἀττικῆς ὅστις εἶνε γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Πρόσπαλτα**) ἀρχιερεὺς τῆς Ἡφαιστίας[4]. Ἐκ τούτων λοιπὸν πάντων προκύπτει, ὅτι καὶ κατὰ τοὺς δύο πρώτους μ. χ. αἰῶνας δὲν ἀπεξενώθη τῶν Ἀθηναίων ἡ Λῆμνος.

Τί δ' ὅμως συμβαίνει κατὰ τὸν ἑπόμενον τρίτον αἰῶνα δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν· ὁ μίτος τῆς ἱστορικῆς συνεχείας, ὃν μετὰ δυσχερείας ἐκρατήσαμεν μέχρι τοῦδε, τέμνεται ἐνταῦθα ἐγκαταλείπων ἡμᾶς ἐν τῇ σκοτίᾳ τοῦ λαβυρίνθου. Ἂν ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου (192—211 μ.χ.) ὅστις ἠλάττωσε τὰ προνόμια τῶν Ἀθηναίων, ἐγένετο μεταβολή τις ἀγνοοῦμεν. Μία μόνη καὶ αὕτη πενιχρὰ εἴδησις διεσώθη ἡμῖν, καθ' ἣν τῷ 267 αἱ βαρβαρικαὶ ὀρδαὶ τῶν Γότθων καὶ Αἰρούλων, οἵτινες ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ αἰῶνος τούτου ἤρχισαν νὰ προσβάλλωσι τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον, διαπλεύσασαι τὸν Εὔξεινον ἐπὶ πεντακοσίων πλοιαρίων κατέλαβον τὸ Βυζάντιον καὶ εἶτα διαπεραιωθεῖσαι εἰς

1) BCH 13 σελ. 431 καὶ 7 σελ. 165.

2) BCH 4 σελ. 542 καὶ ἑξ.

3) Παράβ. Κικέρ. De natur. deor. II 74 καὶ Παυσαν. 1, 28, 5 καὶ CIA II 47.

4) Τὴν σπουδαιοτάτην ταύτην ἐπιγραφὴν ἐδημοσιεύσαμεν τὸ πρῶτον διὰ τῆς «Ν. Ἡμέρας» (ἀρ. 1349) καὶ εἶτα πληρέστερον διὰ τῆς «Ἀμαλθείας». Ἐκεῖ ἐξητάσαμεν διὰ μακρῶν τὸ περὶ ἀρχιερέων ζήτημα, ὁποῖοι ἐμφανίζονται μὲν τὸ πρῶτον ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Διαδόχων, ἀλλ' ἰδίᾳ εὐρύνεται ὁ θεσμὸς οὗτος ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἀναφέρονται δὲ οὐ μόνον θεότητός τινος ἀρχιερεῖς ἀλλὰ καὶ πόλεως.

Λῆμνον ἐλεηλάτησαν αὐτήν[1]. Ἄγνωστον ἡμῖν εἶναι, ἂν καὶ μετὰ ταῦτα (270) περιέπεσεν ἡ νῆσος ἡμῶν τῇ αὐτῇ συμφορᾷ, ὅτε καὶ πάλιν πολυάριθμα στίφη βαρβάρων ἐπέδραμον τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ νήσους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Πολίτευμα τῶν κληρούχων

Ἡ πολιτικὴ ὀργάνωσις τῶν ἐν Λήμνῳ Ἀθηναίων δὲν ὑπῆρξε καρπὸς πολιτικῆς δράσεως ἐπὶ τῆς νήσου αὐτῆς λαβούσης χώραν, ἀλλ' εἶναι αὐτὸ τὸ δένδρον τοῦ ἀθηναϊκοῦ συντάγματος τεχνητῶς ὅλως μεταφυτευθὲν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς νήσου.

Ἐν πρώτοις δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι οἱ κληροῦχοι καὶ ἐν τῇ νέᾳ πατρίδι ἐξηκολούθουν διατηροῦντες πλῆρες καὶ ἀμείωτον τὸ δικαίωμα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν διασωθέντων ὀνομάτων κληρούχων, οἵτινες κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις συνήθειαν φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς κατὰ γενικὴν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ δήμου, εἰς ὃν ἀνήκουσιν· οὕτως ἐπιτύμβιος στήλη εὑρεθεῖσα ἐν Μυρίνῃ καὶ ἀνήκουσα εἰς τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 4ου αἰῶνος π. Χ. φέρει τὴν ἐπιγραφήν[2]

Εὔθιππος Ἀμεινοκλείδου Ἀχαρνεύς.

Ὁ Εὔθιππος οὗτος καὶ μετὰ τὴν ἐν Λήμνῳ ἐγκατάστασιν ἐξακολουθεῖ νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸν δῆμον Ἀχαρνῶν καὶ ἑπομένως εἰς τὴν Οἰνηίδα φυλήν.

---

1) Σύγκελλ. 383. Παράβ. καὶ Finlay Greece under the Romans σελ. 84.
2) Conze Reise σελ. 109.

Τὸ δικαίωμα τοῦτο ὑφίσταται ἀκέραιον καὶ ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, ὡς συνάγεται ἐξ ἐπιγραφῶν τοῦ 2ου καὶ 1ου π. χ. αἰῶνος[1].

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐδηλοῦτο τὸ ὄνομα τῶν κληρούχων, καὶ ὅτε συνέβαινε νὰ εὑρίσκωνται ἐκτὸς τῆς Λήμνου· ἐπειδὴ ὅμως αὕτη πλέον ἦτο ἡ πατρὶς αὐτῶν, προσελάμβανον καὶ τὸ ἐπώνυμον Λήμνιοι. Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ δύο ἐπιγραφῶν,[2] ἐφ' ὧν εἶναι κεχαραγμένα τὰ ὀνόματα κληρούχων Λημνίων πεσόντων κατὰ τὰς μάχας τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐν ταύταις τάσσονται μὲν κατὰ τὰς φυλάς, ἀλλὰ χαρακτηρίζονται ἐν μὲν τῇ πρώτῃ διὰ τῆς προσωνυμίας **Λήμνιοι ἐκ Μυρίνης**, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ **Ἱπποθωντίδος** (φυλῆς) **Λήμνιοι.**

Τὸ πολύτιμον τοῦτο δικαίωμα τῶν κληρούχων πρέπει κατὰ φυσικὸν λόγον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι μετεβιβάζετο καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν, διότι καὶ ἐν ταῖς κληρουχίαις ἐτηροῦντο τὰ αὐτὰ νόμιμα καὶ τὸ αὐτὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον ὅπερ καὶ ἐν Ἀθήναις.[3]

Ἀλλ' ἵνα διατηρῶσι τὸ δικαίωμα τοῦτο, ἵνα ἐπιτρέπηται τοῖς κληρούχοις, νὰ φέρωσι τὸ δημοτικὸν τῆς οἰκογενείας αὐτῶν ὄνομα ἔπρεπε νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τοὺς δημότας. Γνωρίζομεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν πολὺ προσεκτικοὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ ὅτι, ἵνα ἐγγραφῇ τις εἰς τὸ δημοτολόγιον, ἔπρεπε προηγουμένως νἀποφασίσωσι περὶ τούτου οἱ συνδημόται καταθέτοντες ἐνόρκως, ὅτι ἦτο ἐνήλικος, ἐλεύθερος καὶ τέκνον γνησίων Ἀθηναίων. Ἡ πρᾶξις αὕτη εἶναι πιθανόν, ὅτι ἔδει νὰ γίνῃ ἐν Ἀθήναις, ὅπου ὑπεχρεοῦντο νὰ μεταβῶσιν οἱ νέοι κληροῦχοι καὶ ὅπου ἐτέλουν καὶ τὴν θητείαν αὐτῶν ὑπηρετοῦντες ἐπὶ διετίαν ἐν τῷ στρατῷ τῶν Ἀθηναίων, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ πολῖται.[4] Ἔπειτα διὰ τῆς μεταβάσεως ταύτης τῶν ἐφήβων εἰς Ἀθήνας ἐξυπηρετοῦντο ἴσως καὶ ἄλλοι ὑψηλότεροι σκοποί, διότι οὐ μόνον συνεσφίγγοντο ἑκάστοτε οἱ δεσμοὶ τῆς κληρουχίας πρὸς τὴν μητέρα πόλιν, ἀλλὰ καὶ ἐλάμβανον τὴν εὐκαιρίαν οἱ νεαροὶ ἄποικοι νὰ σπουδάσωσι τοὺς

---

1) BCH 4 σελ. 542 καὶ ἑξ.

2) CIA I 443 καὶ 444.

3) Ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ἴμβρου (παρὰ Conze Reise σελ. 85) περιέχονται τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν οἰκογενείας τινός, τῆς ὁποίας τὸ μὲν ἀνδρόγυνον συνῆψε τὸν κατὰ τὸ Ἀττικὸν δίκαιον νόμιμον γάμον, ἡ θυγάτηρ φέρει μὲν τὸ δημοτικὸν τοῦ πατρός, συζεύγνυται δέ τινα γνήσιον πολίτην ἐκ τοῦ δήμου Ἀφιδνῶν τὸ δὲ τέκνον τούτων τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τὸ δημοτικόν.

4) Παράβ. καὶ Foucart Memoire κτλ. σελ. 351 καὶ ἑξ.

νόμους καὶ κατανοήσωσι τὸ πνεῦμα τοῦ πολιτεύματος, ὅπερ μετὰ ταῦτα ἔμελλον ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι νὰ ἐφαρμόσωσιν.

Ὡς πολῖται Ἀθηναῖοι οἱ κληροῦχοι ἦσαν πάντοτε ὑποκείμενοι εἰς τοὺς νόμους τοῦ ἀττικοῦ πολιτεύματος, ἀπετέλουν δ' ὅμως καὶ ἰδίαν κοινότητα διοικοῦσαν τὰς καθαρῶς κοινοτικὰς ὑποθέσεις αὐτῆς αὐτοβούλως καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων[1]. Τὴν κοινοτικὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν ἀποδεικνύει οὐ μόνον ἡ ἰδιαιτέρα προσωνυμία, τὴν ὁποίαν ὡς σῶμα πολιτικὸν ἔφερον, ἀλλὰ καὶ τὰ διάφορα ψηφίσματα τὰ ἐκδιδόμενα ὑπ' αὐτῶν ἐν συνελεύσει τοῦ δήμου. Οἱ ἐπίσημοι τύποι, διὰ τῶν ὁποίων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὠνόμαζον αὐτοὺς καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς εἶναι : **ὁ δῆμος ὁ ἐν Λήμνῳ** δι' ἧς φράσεως νοοῦνται καὶ οἱ δύο δῆμοι, **ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων τῶν ἐν Ἡφαιστίᾳ** καὶ **ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων τῶν ἐν Μυρίνῃ**, ὅταν ὁ λόγος εἶναι περὶ ἑκατέρου ἰδιαιτέρως.[2]

Καὶ παρ' αὐτοῖς, ὡς καὶ ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχε βουλή, ἄρχων, εἷς ἢ περισσότεροι ταμίαι, γυμνασιάρχης, ἀγωνοθέτης κ. ἄ. Ἡ βουλὴ ἦτο

---

1) Παράβ. καὶ Gilbert Handbuch der gr. Staatsaltert. I 423 καὶ ἑξ. τῆς 2ας ἐκδόσεως.

2) Ἐν μὲν τοῖς καταλόγοις τῶν λογιστῶν, ἔνθα σημειοῦνται πάντες οἱ ὑποτελεῖς τοῖς Ἀθηναίοις ἀναγράφεται ἅπαξ μὲν Λήμνιοι ἡνωμένως, πολλάκις δ' ἔπειτα κεχωρισμένως, Ἡφαιστιεῖς καὶ Μυριναῖοι (CIA I, 37, 227, 233, 235—238, 288 κ. ἀ.)· ἀλλ' αἱ ἐκφράσεις αὗται δηλοῦσι τοὺς ἰθαγενεῖς. Ἐν δὲ τοῖς ψηφίσμασι, τὰ ὁποῖα εἴτε Ἀθηναῖοι ἐξέδιδον περὶ ὑποθέσεων ἀφορωσῶν τὴν Λῆμνον, εἴτε οἱ δύο δῆμοι τῶν Λημνίων ἀπαντῶσι κατὰ χρονολογικὴν τάξιν αἱ ἑξῆς φράσεις: ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων τῶν ἐν Ἡφαιστίᾳ (380 περίπου π. Χ.), ὁ δῆμος ὁ ἐν Ἡφαιστίᾳ καὶ Ἀθηναῖοι οἱ ἐν Ἡφαιστίᾳ κατοικοῦντες (τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος), οἱ ἐν Ἡφαιστίᾳ οἰκοῦντες (220 π. Χ.) καὶ ὁ δῆμος ὁ Ἡφαιστιέων, προκειμένου δὲ περὶ τῆς Μυρίνης: ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων ὁ ἐν Μυρίνῃ οἰκῶν (πρὸ τοῦ 330 π. Χ.), ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων τῶν ἐν Μυρίνῃ, οἱ ἐν Μυρίνῃ Ἀθηναῖοι, οἱ οἰκοῦντες ἐν Μυρίνῃ πολῖται, οἱ ἐν Μυρίνῃ πολῖται (ἀμέσως μετὰ τὸ 166 π. Χ.). Ἴδε CIA II 284, 591—592 καὶ III 318, καὶ BCH 4 σελ. 542 καὶ ἑξ. καὶ 9 σελ. 45 καὶ ἑξ. Ἡ φράσις ὁ δῆμος ὁ Μυριναίων ἢ οἱ Μυριναῖοι εἶναι ὁ ἐπίσημος τύπος, δι' οὗ δηλοῦνται οἱ κάτοικοι τῆς Μυρίνης, καθ' οὓς χρόνους εἶναι ἀνεξάρτητοι τῶν Ἀθηναίων. Τῶν Ἡφαιστιέων ἐν ἀνεξαρτησίᾳ διατελούντων δὲν ἔχομεν δυστυχῶς οὐδὲν ψήφισμα μέχρι τοῦδε· εἶναι δ' ὅμως περίεργον, ὅτι ἡ ἀντίστοιχος φράσις ὁ δῆμος ὁ Ἡφαιστιέων δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν σημασίαν, πρὸς τὴν ὁ δῆμος ὁ Μυριναίων.

τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον προπαρεσκεύαζε τὰ ζητήματα κατ' ἰδίαν καὶ εἶτα εἰσῆγεν ἐνώπιον τοῦ δήμου. Εἶναι πιθανώτατον, ὅτι ἡ ἐκλογὴ τῶν βουλευτῶν ἐγίνετο διὰ κλήρου καὶ ἡ διάρκεια τῆς ἀρχῆς ἦτο ἐτησία, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς πάντως θὰ ἦτο μικρότερος ἢ ὁ τῶν ἐν 'Αθήναις. Καθόλου δὲ ὅ τε καταρτισμὸς καὶ ἡ λειτουργία τῆς βουλῆς οὐδαμῶς διέφερον τῆς ἐν 'Αθήναις.[1]

'Υπεράνω τῆς βουλῆς καὶ πάσης ἐν γένει ἀρχῆς ἵστατο ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ δικαιοδοσία δὲν ἦτο ἀπεριόριστος διαγραφομένων τῶν ὁρίων αὐτῆς ἐν τῷ ψηφίσματι τοῦ δήμου τῶν 'Αθηναίων, τὸ ὁποῖον ἐκανόνιζε καὶ καθώριζε τὰ κατὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς κληρουχίας καὶ τὸ ὁποῖον ἀπετέλει τρόπον τινὰ τὸν συνταγματικὸν χάρτην αὐτῆς. Ἄν ποτε ἀνεφύετο ἔρις τις μεταξὺ τῶν κληρούχων, διηυθετεῖτο ὑπὸ τοῦ ἀθηναϊκοῦ δήμου[2]. Τὰ ψηφίσματα αὐτῶν, ἵνα περιβληθῶσι τὸ κῦρος τοῦ νόμου, ἔδει νὰ γίνωσιν ἀποδεκτὰ ὑπὸ τοῦ δήμου ἐν 'Αθήναις,[3] πλὴν δὲ τούτου ὑπεχρεοῦντο οἱ κληροῦχοι νὰ τηρῶσι καὶ σέβωσι τὰς διατάξεις τῶν ὑπὸ τοῦ ἀθηναϊκοῦ δήμου ἑκάστοτε ψηφιζομένων, διότι αἱ ἀποφάσεις τούτου ἀφεώρων καὶ αὐτοὺς ὡς ἀθηναίους πολίτας.

'Η δὲ ἀνεξαρτησία αὐτῶν, περὶ ἧς εἴπομεν ἀνωτέρω, συνίστατο εἰς τὸ νὰ ἐκδίδωσι ψηφίσματα, δι' ὧν ἢ ἐπῄνουν ἢ ἐστεφάνουν τινὰ διὰ τὰς πρὸς αὐτοὺς εὐεργεσίας ἢ καὶ ἄλλας ἀπένεμον τιμάς, οἷον

---

1) Παραθέτομεν τεμάχιον ἐπιγραφῆς ἐξ 'Ηφαιστίας, ἐν ᾗ βλέπει τις ὅτι ἡ ὁμοιότης ἐχώρει μέχρι τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν.

Θεοὶ

« Ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ· 'Ακαμαντὶς ἐπρυτάνευεν· Χαρίας Λαμ-
» πτρεὺς ἐγραμμάτευεν.... Παλληνεὺς ἐπεστάτει. Εὐθύδημος εἶπεν.....» (BCH 9 σελ. 45 ἀρ. 2. Ἴδε καὶ ἐπιγραφὴν Ἴμβρου παρὰ Conze Reise πίν. 15 ἀρ. 7).

2) Παράδειγμα τούτου παρέχει ἡμῖν ψήφισμα τῶν 'Αθηναίων τοῦ 1ου αἰῶνος π. Χ., ἐν ᾧ τῇ αἰτήσει τῶν Μυριναίων κανονίζεται διαφορὰ ἐγερθεῖσα μεταξὺ αὐτῶν.

3) Διὰ τοῦτο συχνὰ βλέπομεν ἐκλεγομένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πέντε συνήθως πρέσβεις, οἵτινες μετέβαινον εἰς 'Αθήνας καὶ παρεκάλουν, ὅπως ὁ δῆμος « ἐπικυρώσῃ τάς τε δωρεὰς καὶ ὅσα ὁ δῆμος ὁ ἐν 'Ηφαιστίᾳ ἐψήφισται ». (CIA III 318 καὶ II 593 καὶ ἀ.).

σίτησιν ἐν πρυτανείῳ, προεδρίαν, πρόσοδον πρὸς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον μετὰ τὰ ἱερὰ κ. τ. δ.[1]

Κατὰ τὰ εἰρημένα λοιπὸν οἱ κληροῦχοι ἦσαν πολῖται Ἀθηναῖοι ἔχοντες βουλὴν μετὰ τῶν ὑποκειμένων[2] αὐτῇ ἀρχῶν ὠργανωμένην ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις καὶ βουλευομένην ἐν συνελεύσει[3] περὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς πόλεως, τῶν ὁποίων τὰς μὲν αὐστηρῶς κοινοτικὰς ἐκανόνιζον κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς πᾶσαν δὲ ἄλλην ἀπόφασιν αὐτῶν ὑπέβαλλον εἰς τὴν κύρωσιν τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων.

---

1) Ἀνάγνωθι τὸ ἐν CIA II 592 ψήφισμα τῶν Ἡφαιστιέων, ἐν ᾧ ὁ δῆμος ἀπεφάσισε « ἐπαινέσαι (τὸ ὄνομα τοῦ ἐπαινουμένου ἐφθαρμένον) καὶ στεφανῶσαι αὐτὸν χρυσῷ στεφάνῳ » καὶ κατωτέρω « εἶναι δὲ αὐτῷ καὶ σίτησιν ἐν πρυτανείῳ καὶ προεδρίαν ἐν τοῖς ἀγῶσιν, οὓς ὁ δῆμος ὁ ἐν Ἡφαιστίᾳ συντελεῖ καὶ πρόσοδον πρὸς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον πρώτῳ μετὰ τὰ ἱερά». Παράβ. καὶ CIA II 1343 καὶ BCH 4 σελ. 542.

2) Εἰς τὴν βουλὴν ὑπήγετο ὁ ταμίας καὶ ὁ γραμματεύς.

3) Τὰ ψηφίσματα τῶν κληρούχων ἐχρονολογοῦντο κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους διὰ τῆς πρυτανευούσης φυλῆς, τοῦ γραμματέως, τοῦ ἐπιστάτου καὶ τοῦ εἰσηγουμένου τὴν πρότασιν ῥήτορος, ἐπὶ δὲ τῶν ῥωμαϊκῶν διὰ τοῦ στρατηγοῦ ἐπὶ τοὺς ὁπλίτας καὶ τοῦ κατὰ πόλιν. (BCH 9 σελ. 45 καὶ 4 σελ. 542 καὶ CIA II 593). Ἡ ὕπαρξις τοῦ καλουμένου ἐπωνύμου ἄρχοντος, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποίου ἐχρονολόγουν ἐν ἄλλαις κληρουχίαις μαρτυρεῖται τὸ πρῶτον ἐν ἐπιγραφῇ τῶν Ἡφαιστιέων («Ν. Ἡμέρ. ἀριθ. 1349) ἀναγομένῃ πιθανῶς εἰς τὸν 2ον αἰῶνα μ. Χ. Ἂν δ' οἱ ἄρχοντες Νικόδωρος καὶ Ἀρχίας οἱ μνημονευόμενοι ἐν δυσὶν ὀργεωνικαῖς ἐπιγραφαῖς («Ἀμάλθ.» 7339) εἶναι ἄρχοντες τῶν κληρούχων ἢ οἱ ἐν Ἀθήναις ἐπώνυμοι δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν· ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν εἰρημένων ἐπιγραφῶν ἀναφερόμενος Ἀρχίας δὲν ἀπαντᾷ ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰ ἐπακολουθοῦντα τὸ 314/3 (ἔτους τῆς ἀρχοντείας τοῦ Νικοδώρου) ἔτη, ἐν ᾧ ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λίθου ἀμέσως μετὰ τὴν πρώτην, πρέπει ἴσως νὰ θεωρήσωμεν τούτους ἄρχοντας τῶν κληρούχων. Ἡ εἰκασία ἐν τούτοις τοῦ Schoeffer (Pauly-Wissowa II 598) φρονοῦντος, ὅτι ἀπεστέλλετο καὶ εἰς Λῆμνον τοιοῦτος ἄρχων ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων καὶ δαπάναις αὐτῶν, ὡς συνέβαινεν ἔν τισιν ἄλλαις κληρουχίαις, δὲν φαίνεται ἡμῖν πιθανή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Σχέσις τῶν κληρούχων πρὸς τὴν μητρόπολιν ὑπὸ ἔποψιν οἰκονομικὴν διοικητικὴν καὶ θρησκευτικὴν

Φόρους οἱ κληροῦχοι οὐδέποτε κατέβαλλον, διότι τοῦτο δὲν συνεβιβάζετο πρὸς τὴν ἰδιότητα αὐτῶν ὡς ἐλευθέρων Ἀθηναίων πολιτῶν. Καὶ τὸν κλῆρόν του δὲ ἕκαστος φαίνεται, ὅτι ἀτελῶς ἐκαρποῦτο, ἐφ᾽ ὅσον τοὐλάχιστον προσωπικῶς ἐξεμεταλλεύετο αὐτόν, μόνον δ᾽ ὅτε ἤθελε νὰ ἐκμισθώσῃ αὐτὸν εἰς ἄλλον εἶναι πιθανόν, ὅτι ὑπεχρεοῦτο νὰ καταβάλλῃ ποσόν τι τῇ πολιτείᾳ.[1]

Οἱ Ἀθηναῖοι, εἶναι γνωστόν, ὅτι ὑπεβάλλοντο εἰς δύο εἰδῶν εἰσφορὰς πρὸς τὴν πόλιν, τὰς ἐκτάκτους, ἅς ἕκαστος κατέβαλλεν ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης ἀναλόγως τῆς περιουσίας αὐτοῦ, καὶ τὰς καλουμένας λειτουργίας, ὧν σπουδαιότεραι ἦσαν ἡ γυμνασιαρχία, ἡ χορηγία καὶ πρὸ πασῶν ἡ τριηραρχία, ἃς ἀνελάμβανον οἱ πλουσιώτεροι τῶν Ἀθηναίων. Καὶ εἰς μὲν τὰς ἐκτάκτους ὑπέκειντο ἀναμφιλόγως καὶ οἱ κληροῦχοι οἱ ἔχοντες κτηματικὴν περιουσίαν ἐν Ἀττικῇ, ἐν ᾧ τῶν λειτουργιῶν βεβαίως ἐξῃροῦντο, διότι οἱ ἀναλαμβάνοντες τοιαύτας ἔδει νὰ εἶναι παρόντες ἐν Ἀθήναις, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συνέβαινε εἰς τοὺς κληρούχους.[2] Ἐννοεῖται δέ, ὅτι ἡ ἐξαίρεσις αὕτη ὡς μόνον λόγον εἶχε τὴν ἀπουσίαν αὐτῶν ἐξ Ἀθηνῶν· ἐὰν δέ ποτε ἐπανήρχοντο

1) [Ἀριστοτέλ.] Οἰκονομ. II 5. Παράβ. καὶ Mittheil. 9 (1884) σελ. 117—126.
2) Δημοσθ. Περὶ συμμοριῶν 16.

καὶ ἡ περιουσία αὐτῶν ἀνήρχετο εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζόμενον ποσόν, οὐδεὶς λόγος ἐξαιρέσεως ὑπῆρχε.[1]

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐγεννήθη καὶ ἄλλη τις διαφορὰ μεταξὺ κληρούχων καὶ Ἀθηναίων πολιτῶν. Γνωρίζομεν δηλ. ὅτι ὁ ἐναγόμενος εἰς δίκην ἐδικαιοῦτο κατὰ τὸν νόμον νὰ μὴ προσέλθῃ πρὸ τῶν δικαστῶν, ἐν ὅσῳ διετέλει εἰς ὑπηρεσίαν δημοσίαν μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν.[2] Οἱ κληροῦχοι ὑπήγοντο βεβαίως εἰς τοὺς ἀττικοὺς νόμους· ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπειδὴ εὑρίσκοντο μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, φαίνεται ὅτι ἐπετρέπετο μετὰ ὡρισμένον χρόνον, πόσον ὅμως ἀγνοοῦμεν, νὰ ἐμφανισθῶσιν εἰς τὸ δικαστήριον, ἐάν ποτε ἐνήγοντο.

Τοῦ δικαιώματος τούτου ἔκαμνον πολλοὶ κατάχρησιν, διὸ καὶ ἐπεκράτησαν παρὰ τοῖς παλαιοῖς αἱ παροιμιώδεις δικανικαὶ φράσεις **Σκυρία δίκη, Ἴμβριος καὶ Λήμνιος,**[3] διὰ τῶν ὁποίων ἐδήλουν καθόλου τοὺς φυγοδικοῦντας.[4]

Διοικητικῶς ὑπήγετο ἡ Λῆμνος εἰς τὰς Ἀθήνας· οἱ κληροῦχοι ἦσαν, ὡς εἴπομεν, ἐλεύθεροι πολῖται, ἀλλ' αἱ πόλεις αὐτῶν ἀπετέλουν τρόπον τινὰ τμῆμα τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ὤφειλον νὰ ἐπαγρυπνῶσιν ὑπὲρ τῆς ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας αὐτῶν. Τούτου ἕνεκα εὑρίσκομεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 4ου π. χ. αἰῶνος ὑπαλλήλους τῶν Ἀθηναίων ἐν Λήμνῳ ἐπιτετραμμένους τὴν τήρησιν τῆς τάξεως καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς νήσου. Ὀνόματα ἀρχόντων, οἵους οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμπον εἰς Λῆμνον, γνωρίζομεν μέχρι τοῦδε τρία, **τὸν ἐπιμελητήν, ἵππαρχον καὶ στρατηγόν.**

Τὸν ἐπιμελητὴν ἢ μᾶλλον τοὺς ἐπιμελητάς, διότι δύο κυρίως ἦσαν συναντῶμεν τὸ πρῶτον ἐν ἐπιγραφαῖς τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἐκ τούτων φαίνεται μέν, ὅτι ὑπῆρχεν εἷς ἐν Ἡφαιστίᾳ καὶ

1) Hermann Lehrbuch der Gr. Antiq. I 438.

2) Δημοσθ. Κατὰ Ὀλυμπιοδ. 24.

3) Πολυδ. 8, 81: «Σκυρίαν δὲ δίκην ὀνομάζουσιν οἱ κωμῳδιοδιδάσκαλοι τὴν τραχεῖαν· οἱ γὰρ φυγοδικοῦντες ἐσκήπτονιο εἰς τὴν Σκύρον ἢ εἰς τὴν Λῆμνον ἀποδημεῖν». παράβ. καὶ Σουΐδ. ἐν λ. Καὶ παρ' Ἡσυχίῳ «Ἴμβριος καὶ Λήμνιος· οἱ τὰς διαίτας ὑποφεύγοντες ἐσκήπτοντο ἐν Λήμνῳ ἢ ἐν Ἴμβρῳ εἶναι».

4) Ἡ ἑρμηνεία, ἣν θέλει νὰ δώσῃ ὁ Welcker (Aesch. Tril. σελ. 216) εἰς τὰς φράσεις ταύτας νομίζων, ὅτι οἱ ἐπὶ σοβαροῖς ἐγκλήμασιν κατηγορούμενοι Ἀθηναῖοι ἐφυγοδίκουν εἰς Λῆμνον, ἔνθα ἐθεωροῦντο ἀπρόσβλητοι ἕνεκα δικαιώματός τινος ἀσυλίας τοῦ ἐν αὐτῇ ἱεροῦ τῶν Καβείρων φαίνεται ἐσφαλμένη.

ἕτερος ἐν Μυρίνῃ,[1] ἀλλ' οὐδὲν συνάγεται περὶ τῆς δικαιοδοσίας καὶ τοῦ κύκλου τῆς ἐνεργείας αὐτῶν[2]. Ὁ Khöler[3] νομίζει, ὅτι ἔργον αὐτῶν ἦτο ἡ τήρησις τῆς τάξεως καὶ ἡ ἐπαγρύπνησις ἐπὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων, ἴσως δ' ὅμως δυνάμεθα νὰ σχετίσωμεν αὐτοὺς πρὸς τὸ ἐμπόριον καὶ νὰ θεωρήσωμεν ἐπιμελητὰς τοῦ ἐμπορίου, ἀφ' οὗ καὶ ἐν Ἀθήναις ὑφίστατο ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ὁμοία ἀρχή.[4]

Περὶ τῆς δευτέρας ἀρχῆς τῆς τοῦ ἱππάρχου ἔχομεν ἀκριβεστέρας ὁπωσδήποτε πληροφορίας, διότι ταύτην ἀναφέρουσι συγγραφεῖς[5] ἤδη περὶ τὰ μέσα τοῦ 4ου π. χ. αἰῶνος. Οἱ Ἀθηναῖοι δηλ. ἔπεμπον κατ' ἔτος τὸν ἕτερον τῶν δύο ἱππάρχων εἰς Λῆμνον, ὅστις ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ σῶμα ἱππικοῦ ἐφρόντιζεν, ὅπως περιφρουρῇ τὴν νῆσον προασπίζων αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἐπερχομένων τυχὸν ἐπιδρομέων· καθῆκον αὐτοῦ πρὸς τούτοις ἦτο καὶ ὅπως αἱ δύο τῆς νήσου πόλεις διάγωσιν ἐν ὁμονοίᾳ.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη φαίνεται, ὅτι ἦτο ἐνιαυσία, ἐν τούτοις ἔχομεν παράδειγμα ἱππάρχου ἄρξαντος ἐπὶ δύο ἔτη. Ἐννοεῖται δ' ὅτι τὰς δαπάνας τῆς διατροφῆς τοῦ ἱππικοῦ ὤφειλον νὰ καταβάλλωσιν οἱ κληροῦχοι.[6] Ἕνεκα τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν οἱ ἑκάστοτε ἵππαρχοι πολλάκις ἐλάμβανον εὐκαιρίαν νὰ φανῶσι χρήσιμοι τοῖς ἐν Λήμνῳ, διὸ καὶ βλέπομεν μεγάλας τιμὰς ἀπονεμομένας ἑκάστοτε αὐτοῖς.[7]

---

1) BCH 9 σελ. 45 ἀριθ. 2 καὶ 3. Ἡ φράσις τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς ὁ ἐπιμελητὴς ὁ ἐν Ἡφαιστίᾳ ἀρκεῖ νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι ὑπῆρχον δύο, ἀλλ' ἔχομεν καὶ ἐπιγραφὴν τῆς Μυρίνης, ἔνθα πρόκειται περὶ τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς πόλεως ταύτης Θεοφίλου, ὃν ἀναφέρει ὁ Ὑπερείδης ὡς μαρτυρήσαντα ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τοῦ Λυκόφρονος. Ἐπὶ ταύτης μόνης τῆς πληροφορίας στηρίζεται ἡ γνώμη, ὅτι οἱ ἐπιμεληταὶ ἐπέμποντο ἐξ Ἀθηνῶν, ἐν ᾧ δὲν εἶναι ἀδύνατον καὶ ὁ ῥηθεὶς Θεόφιλος νὰ εἶναι κληροῦχος, ὁπότε ἡ ἀρχὴ αὕτη θὰ ἦτο ἰδία τῶν κληρούχων ὡς συνέβαινε παρὰ τοῖς ἐν Σαλαμῖνι κληρούχοις (CIA II 469 καὶ 470 καὶ 594 καὶ 595).

2) Ἐξ ἐπιγραφῶν ἄλλων κληρουχιῶν βλέπομεν μὲν τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιμελητοῦ συχνὰ παρατιθέμενον τῷ τοῦ ἄρχοντος ἢ ἱερέως καὶ χρησιμεῦον πρὸς δήλωσιν τοῦ ἔτους τῆς ἐκδόσεως τοῦ ψηφίσματος, ἀλλ' οὐδὲν διδασκόμεθα περὶ τῶν καθηκόντων αὐτοῦ (BCH 3 σελ, 376 καὶ 4 σελ. 320 καὶ 491 καὶ CIG 2298).

3) Mittheil. 1 σελ. 267 καὶ ἑξ.

4) Ἀριστοτ. Πολιτεία Ἀθηναίων 51.

5) Δημοσθ. 4, 27 Ὑπερείδ. Ὑπὲρ Λυκόφρ. 17 καὶ 18.

6) Ὑπερείδ. ἔνθ. ἀνωτ.

7) Ὁ Λυκόφρων ἄρξας τὴν ἀρχὴν ταύτην κατὰ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰῶνος ἔλαβε τρεῖς στεφάνους παρὰ τῶν Ἡφαιστιέων καὶ ἄλλους παρὰ τῶν Μυριναίων,

Τρίτος ἄρχων πεμπόμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἶναι ὁ στρατηγός. Ὑπάρχουσί τινες νομίζοντες, ὅτι οὗτος δὲν ἐστέλλετο ἐξ Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἦτο ἐκ τῶν ἐν Λήμνῳ κληρούχων.[1] Εὐτυχῶς σήμερον δυνάμεθα εὐκόλως νὰ βεβαιωθῶμεν περὶ τοῦ ἐναντίου χάρις πρὸ πάντων εἰς ἐπιγραφήν τινα,[2] ἐν ᾗ εὐκρινῶς φαίνεται πλὴν τοῦ στρατηγοῦ **κατὰ πόλιν**, ὅστις εἶναι ὁ ὑπὸ τῶν κληρούχων διοριζόμενος καὶ ἐκ τῶν κληρούχων ὤν, καὶ ἕτερος **ἐπὶ Λῆμνον**,[3] ὅστις εἶναι ὁ ἐξ Ἀθηνῶν στελλόμενος.

Αἱ ἐπιγραφαὶ ἐκ τῶν ὁποίων μόνων μανθάνομεν τὴν ὕπαρξιν τοῦ στρατηγοῦ τούτου εἶναι πᾶσαι μεταγενέστεραι, τοῦ 2ου καὶ 1ου π. Χ. αἰῶνος.[4] Δικαιούμεθα ἆρά γε νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι καὶ πρὸ τῶν χρόνων τούτων ὑφίστατο ἡ ἀρχὴ αὕτη ; Ἡ μνεία τοῦ ἱππάρχου ὡς ἰδιαιτέρας καὶ τακτικῆς ἀρχῆς δὲν ἀποκλείει μὲν τὴν πιθανότητα, ὅτι παρ' αὐτὴν ὑπῆρχε καὶ ἡ τοῦ στρατηγοῦ, ἀλλ' ἀποδεικνύει, ὅτι οὗτος δὲν ἦτο ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων τακτικὸς ἄρχων ὡς ὁ πρῶτος κατ' ἔτος πεμπόμενος εἰς Λῆμνον. Ἂν οὕτως εἶχε τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ παρέλιπε νὰ μνημονεύσῃ αὐτοῦ ὁ Δημοσθένης.

Δὲν θὰ εἴμεθα λοιπὸν μακρὰν τῆς ἀληθείας, ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἀπεστέλλετο ἐνίοτε στρατηγὸς ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Λῆμνον, ἀλλ' οὐχὶ ὅπως διαρκῶς ἐκεῖ παραμένῃ, ὡς τοιοῦτος ἐχρησίμευεν ὁ ἵππαρχος, ἀλλὰ μόνον, ὅτε ἔκτακτοι ἀνώμαλοι περιστάσεις ἀπῄτουν τὴν ἐν Λήμνῳ παρουσίαν αὐτοῦ. Οὕτω βλέπομεν, ὅτι ἐν ἔτει 329/8 δύο στρατηγοὶ ὁ μὲν ἐκ Μυρίνης ὁ δὲ ἐξ Ἡφαιστίας κομίζουσι τὰς ἀπαρχὰς τῆς κριθῆς καὶ τοῦ σίτου, αἵτινες ἦσαν προωρισμέναι διὰ

ὁ Κωμέας, ἄλλος ἵππαρχος, ἔτυχε παρὰ τοῦ ἐν Ἡφαιστίᾳ δήμου ἐπαίνου καὶ στεφάνου χρυσοῦ, σιτήσεως ἐν πρυτανείῳ καὶ προεδρίας ἐν τοῖς ἀγῶσι, πρὸς δὲ τούτοις ἔστησαν αὐτοῦ χαλκῆν εἰκόνα (CIA III 318).

1) Gilbert Handbuch 425 A 1.

2) BCH 4 σελ. 54?.

3) Ἡ ἀντίρρησις, ὅτι ὁ ἐπὶ Λῆμνον ἦτο κληροῦχος προεδρεύων τῶν λοιπῶν ἐν Λήμνῳ στρατηγῶν εἶναι ἀστήρικτος καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, ἀλλὰ μάλιστα διότι, ἂν οὕτως εἶχε τὸ πρᾶγμα, ἡ φράσις, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Thumser παραπέμπων εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Μυρίνης (CIA II 593) θὰ ἦτο ἐν Λήμνῳ καὶ οὐχὶ ἐπὶ Λῆμνον. Παράβαλ. καὶ Hermann's Lehrbuch κ.τ.λ. I σελ. 436.

4) CIA II 488 καὶ 592.

τὸν ἐν Ἐλευσῖνι ναὸν τῆς Δήμητρος.[1] Πάντως ἔκτακτός τις ἀνάγκη ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς ἐν Λήμνῳ παρουσίας αὐτῶν.

Τοσαῦται καὶ τοιαῦται ἦσαν αἱ ἀρχαί, τόσας τοὐλάχιστον μέχρι τοῦδε γνωρίζομεν, αἱ ἐν ὀνόματι τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας ἐπιτετραμμέναι τὴν ἐπὶ τῆς νήσου περιφρούρησιν τῆς ἡγεμονίας. Ἐκ τούτων αἱ δύο ἦσαν στρατιωτικαί, ἐξ οὗ φαίνεται, ὅτι οὐ μικρὰν σημασίαν ἀπέδιδον εἰς τὴν νῆσον οἱ Ἀθηναῖοι εὐλόγως θεωροῦντες αὐτὴν ὡς στρατιωτικὸν σταθμὸν κατὰ τῶν πλησίον αὐτῇ ἐχθρῶν.

Ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἀρχόντων τούτων πρὸς τοὺς κληρούχους ἦτο βεβαίως τοιαύτη, οἵα ἥρμοζε πρὸς πολίτας Ἀθηναίους. Τοῦτο δεικνύει οὐ μόνον τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν παράδειγμα τοῦ Λυκόφρονος, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτῶν ψηφίσματα τῶν Λημνίων.

Λείπεται ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν, ὁποία ἐν γένει, ἦτο ἡ σχέσις τῶν κληρούχων πρὸς τὴν μητρόπολιν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν θρησκείαν.

Ἀναχωροῦντες ἐξ Ἀττικῆς δὲν ἐλησμόνουν οἱ κληροῦχοι τοὺς θεοὺς τῶν πατέρων αὐτῶν· ἐπικαλούμενοι τὴν ἀντίληψιν καὶ προστασίαν αὐτῶν, ὅτε ἐξεκίνουν ἐκ τῆς πατρίου χώρας μετεκόμιζον αὐτοὺς μεθ᾽ ἑαυτῶν καὶ ἐγκαθίδρυον ἐν τῇ νέᾳ πατρίδι. Διὰ τοῦτο παρὰ τὸν Ἥφαιστον καὶ τὴν Ἄρτεμιν, οἵτινες ἦσαν ἐγχώριοι τῆς Λήμνου θεοί, οἱ πολιοῦχοι τῆς Ἡφαιστίας καὶ Μυρίνης, βλέπομεν νῦν καὶ τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἓν τῶν καλλίστων ἔργων τοῦ Φειδίου, τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, εἶχε ποιηθῇ δαπάναις τῶν κληρούχων, οἵτινες ἀφιέρωσαν αὐτὸ τῇ θεᾷ ἐν τῇ ἀκροπόλει, καὶ δι᾽ ὃν λόγον τὸ ἀριστούργημα ἐκεῖνο τῆς τέχνης ὠνομάζετο **ἡ Λημνία Ἀθηνᾶ.**[2] Συχνότατα δ᾽ ἐπίσης εἰκονίζεται κεφαλὴ τῆς θεᾶς ταύτης ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Λήμνου.

Παραμένοντες δ᾽ ὅμως οἱ κληροῦχοι καὶ μετὰ τὴν ἐν τῇ νέᾳ πατρίδι ἐγκατάστασιν αὐτῶν πολῖται Ἀθηναῖοι ἀπέλαυον ἐν σχέσει πρὸς τὴν θρησκείαν πάντων τῶν δικαιωμάτων, ὧν οἱ ἐν Ἀθήναις. Προσερχόμενοι εἰς τὴν μητρόπολιν ἠδύναντο ἀμέσως, ἄνευ δηλ. τῆς μεσολαβήσεως πολίτου Ἀθηναίου, ὡς ἀπῃτεῖτο διὰ πάντα ξένον,[3] νὰ προσφέρωσι θυσίαν. Οὕτως, ὅτε οἱ Μυριναῖοι ἠθέλησαν νὰ ἐκδηλώσωσι

1) CIA III 831 b. Περὶ στρατηγῶν καθόλου παρ᾽ Ἀθηναίοις ἀνάγνωθι τὸ ἔργον τοῦ Hauv. Resnault « Les stratèges Atheniens ».

2) Παυσαν. 1, 28, 2.

3) Foucart Inscript. ined. de l'île de Rhodes ἀριθ. 60.

πρὸς τοὺς θεοὺς τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν ἐπὶ τῇ εἰς τοὺς Ἀθηναίους (τῷ 166 π. Χ.) ἀποδόσει τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἔπεμψαν πέντε πρέσβεις εἰς Ἀθήνας, ἵνα θύσωσι τῇ Ἀθηνᾷ καὶ ἀφ' οὗ καλλιερήσωσιν ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ σωτηρίας τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν ἐν Μυρίνῃ πολιτῶν, ἀναθέσωσιν αὐτῇ στέφανον. Αἱ εὐχαὶ δ' αὐτῶν αὗται ὑπὲρ τοῦ ἀθηναϊκοῦ δήμου, ἀνταπεδίδοντο αὐτοῖς ἀμοιβαίως ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.[1]

Ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἀκόμη ἐδηλοῦτο ἡ ταὐτότης τῶν θρησκευτικῶν δικαιωμάτων μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ κληρούχων. Δὲν ἔχομεν μὲν μαρτυρίαν εἰδικῶς διὰ τὴν Λῆμνον, ἀλλὰ κατ' ἀναλογίαν ἐκ τῶν ἄλλων κληρουχιῶν δικαιούμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐλευθερίαν συμμετοχῆς εἶχον οἱ κληροῦχοι καὶ εἰς τὰς μεγάλας ἐν Ἀθήναις ἑορτάς, τὰ Παναθήναια π. χ. καὶ τὰ Διονύσια, καθ' ἃς ἔπεμπον θεωροὺς καὶ θύματα.[2] Καὶ τὰ ψηφίσματα δὲ αὐτῶν κατέθετον καὶ αὐτοὶ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου βράχου, ὅστις ἐχρησίμευεν ὡς ἐπίσημον ἀρχεῖον τῶν Ἀθηναίων.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δ' ὅμως δὲν πρέπει νὰ νομίσῃ τις, ὅτι οἱ κληροῦχοι ἐδείχθησαν πολέμιοι πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὴν θρησκείαν ἐν γένει τῶν ἰθαγενῶν Λημνίων. Τοὐναντίον ἡ λατρεία τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἀρτέμιδος ἐξακολουθεῖ καὶ μετὰ ταῦτα, μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων. Ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Μυρίνῃ καθίσταται τὸ ἐπίσημον τῆς πόλεως ἱερόν.

Ἐκ τούτων λοιπὸν καὶ ἐκ παραπλησίων εἰδήσεων, ἃς ἔχομεν περὶ τῶν ἄλλων κληρουχιῶν[3] συνάγομεν μετ' ἀσφαλείας, ὅτι οἱ ἐγχώριοι θεοὶ οὐ μόνον δὲν ὑπεχώρησαν πρὸ τῶν τῶν κληρούχων ἀλλὰ καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου κατέλαβον πρωτεύουσαν θέσιν.

---

1) Κουμανούδ. Ἀθήναιον τόμ. 5 σελ. 427.

2) CIA I 31 καὶ II 592.

3) Blau und Schlottmann Monatsber. d. Berl. Ak. 1855 σελ. 623 καὶ 629 καὶ Kirchhoff αὐτόθ. 1865 σελ. 121· παράβ. καὶ Conze Reise πίν. 15 ἀριθμ. 1 καὶ 9 κ. ἄ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄.

Κατάστασις τῶν ἰθαγενῶν
καὶ συμπεριφορὰ τῶν κληρούχων πρὸς αὐτοὺς

Καιρὸς εἶναι πλέον νὰ στρέψωμεν ἐπί τινα χρόνον τὸ βλέμμα ἡμῶν καὶ πρὸς τοὺς μὴ κληρούχους Λημνίους, ἵνα ἴδωμεν, ὁποία ὑπῆρξεν ἡ κατάστασις αὐτῶν μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῆς νήσου καὶ καθόλου ἡ μεταξὺ ἀμφοτέρων σχέσις ὑπό τε οἰκογενειακὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν ἔποψιν.

Γενικῶς εἰπεῖν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν προσηνέχθησαν κακῶς πρὸς τοὺς Λημνίους. Ἐὰν δὲν ἐπετρέπετο αὐτοῖς τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιγαμίας μετὰ κληρούχων, τοῦτο δὲν εἶναι ἔνδειξις σκληρότητος ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες εἶναι γνωστόν, ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον ἦσαν δεδεσμευμένοι δι' αὐστηροτάτων νόμων· οὐδένα γάμον ἀνεγνώριζε τὸ ἀττικὸν δίκαιον, τοῦτο δ', ὡς εἴπομεν, ἴσχυε καὶ ἐν Λήμνῳ, ἂν μὴ ὅ τε ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ ἦσαν ἐλεύθεροι πολῖται καὶ κατήγοντο ἐκ τοιούτων.

Ἐπίσης τὸ δικαίωμα τῆς πολιτείας δὲν ἐχορηγεῖτο εὐκόλως· οἱ Ἕλληνες ἐν γένει ἦσαν λίαν φειδωλοὶ περὶ τὴν παροχὴν τούτου εἰς ξένους, οὐδ' ἐνόησαν δυστυχῶς τὰ ἀνυπολόγιστα ἀγαθά, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπορίζοντο, ἂν ἐτρέποντο τὴν ἐναντίαν ὁδόν. Συμπεριφερόμενοι λοιπὸν οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι, ἀποκλείοντες δηλ. τοὺς Λημνίους τῆς ἐπιγαμίας καὶ τῆς πολιτείας οὐδὲν καινὸν ἔπραττον, φερόμενοι πρὸς αὐτούς, ὡς θὰ ἐφέροντο πρὸς πάντα καὶ ἐν Ἀθήναις ἔτι ζῶντα.

Ὁ ἀποκλεισμὸς οὗτος φαίνεται, ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους τοὐλάχιστον χρόνους ἦτο πλήρης, διότι μεταξὺ τῶν πολλῶν ὀνομάτων, τὰ

ὁποῖα ἀπαντῶμεν ἐν τοῖς ψηφίσμασι καὶ ἐπιγραφαῖς τῆς νήσου πάντα ἀνήκουσιν εἰς κληρούχους, ὅπερ δεικνύει, ὅτι οἱ ἰθαγενεῖς δὲν ἔδρων πολιτικῶς μετ' αὐτῶν.

Δὲν πρέπεί ὅμως ἕνεκα τούτου νὰ νομίσωμεν, ὅτι ἦσαν ἄξεστοι καὶ βάρβαροι· οἱ περιστοιχοῦντες αὐτοὺς κληροῦχοι ἐπέδρων ἐκπολιτιστικῶς ἐπ' αὐτοὺς μεταδίδοντες γλῶσσαν, ἤθη, ἔθιμα καὶ καθ' ὅλου ἀφομοιοῦντες αὐτούς. Ἡ ἀφομοίωσις δ' αὕτη φαίνεται, ὅτι ἤρχισεν ἐνωρίτατα καὶ προέβη γιγαντιαίοις βήμασιν, ὥστε μόλις μετὰ πάροδον αἰῶνος νὰ εἶναι συντετελεσμένη· τοῦτο τοὐλάχιστον δεικνύει σπουδαιοτάτη ἐπιγραφὴ τῆς Μυρίνης, ἧς καὶ ἄνωθι ἐμνημονεύσαμεν, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τῶν Μυριναίων ἀνεξαρτήτων ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν ἴσως ἁρμοστοῦ Σπαρτιάτου. Ἐκ ταύτης λοιπὸν διδασκόμεθα, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης, οἱ ἐγχώριοι Λήμνιοι, εἶναι συντεταγμένοι πολιτικῶς, ἔχουσι βουλὴν καὶ συσκέπτονται ἐν συνελεύσει τοῦ δήμου αὐτῶν, καὶ χορηγοῦσι πρός τινα Πολύμνηστον, υἱὸν Νόμωνος ἐξ Ἀκροθώων τῆς Χαλκιδικῆς, **ἀτέλειαν,** ἤτοι ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν δημοσίων βαρῶν καὶ φόρων, ἐφ' ὅσον καὶ ὅπου ἐκτείνεται ἡ ἐξουσία αὐτῶν, καὶ **προεδρίαν** εἰς τοὺς ἀγῶνας τοὺς τελουμένους δημοσίᾳ δαπάνῃ. Τὸ ψήφισμα δὲ τοῦτο διατάσσεται **ὁ γραμματεὺς τῆς βουλῆς** νἀναγράψῃ ἐν στήλῃ λιθίνῃ.

Ἴσως ἀπορήσῃ τις, διότι ἐν χρονικῷ διαστήματι μόλις ἑνὸς αἰῶνος συνετελέσθη σχεδὸν ἡ ἐξελλήνισις ἢ εἰδικώτερον ἐξαθηνάισις τῆς νήσου· ἀλλ' ἡ ἀπορία αὕτη αἴρεται, ὅταν ἀποβλέψῃ τις ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς ὅσα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν περί τε τῆς κατακτήσεως τῆς νήσου καὶ τῶν πρὸ ταύτης σχέσεων τῶν Ἀθηναίων πρὸς αὐτήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τοῦτο, ὅτι ἡ χρονικὴ αὕτη περίοδος περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τοῦ ἀθηναϊκοῦ μεγαλείου, τὴν μάγον στιλβηδόνα τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ ὀλυμπίου Περικλέους, ἥτις κατεθάμβει καὶ προσείλκυε πάντα πρὸς ἑαυτήν.

Ἡ εἰς κοινότητα ἐπισήμως ἀνεγνωρισμένην σύμπηξις τῶν ἰθαγενῶν διευκολύνει τὴν λύσιν διαφιλονικηθέντος μέχρι τοῦδε ζητήματος, ἂν δηλ. οὗτοι εἶχον τὸ δικαίωμα **τοῦ κόπτειν νομίσματα** ἢ ὄχι. Ὁ Foucart[1] ἐνόμισεν, ὅτι καθ' ὃν μὲν χρόνον ἡ ἐπὶ τῆς Λήμνου κυριαρχία τῶν Ἀθηναίων ἦτο καταλελυμένη, οἱ Λήμνιοι ἔκοπτον νομίσματα

1) **Memoire** σελ. 371.

καὶ ὡς τοιαῦτα ἀναγνωρίζει τὰ φέροντα γνήσια λημνιακὰ σύμβολα, μετὰ ταῦτα ὅμως ἀνέλαβον τὸ δικαίωμα τοῦτο οἱ κληροῦχοι, εἰς οὓς ἀποδίδει τὰ ἐφ' ὧν εἰκονίζονται ἀθηναϊκὰ σύμβολα.

Ἡ γνώμη αὕτη δὲν φαίνεται ὀρθή, ὡς παρετήρησεν ἤδη καὶ ὁ Köhler[1] δοξάζων τοὐναντίον, ὅτι τὸ δικαίωμα τὸ νομισματοκοπεῖν ἦτο ἐπιτετραμμένον τοῖς μὴ κληρούχοις Λημνίοις, ὡς λείψανον προτέρας αὐτονομίας. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην ἀσπαζόμεθα καὶ ἡμεῖς, καθ' ὅσον οἱ διάφοροι τύποι τῶν νομισμάτων δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ θεωρήσωμεν ταῦτα ὡς ἐκ μέρους τῶν κληρούχων ἐκτυπούμενα. Καὶ τοῦτο δέ, ὅτι μόνον χαλκᾶ νομίσματα τῆς Λήμνου ὑπάρχουσιν, ὑποδεικνύει, ὅτι παρεχωρήθη μὲν τὸ δικαίωμα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀλλὰ μόνον μετὰ τοῦ περιορισμοῦ τούτου.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλης ἔτι σπουδαιοτέρας προνομίας ἀπέλαυον οἱ ἐγχώριοι, καθ' ἣν εἶχον τὸ δικαίωμα **τῆς ἐγκτήσεως γῆς**, ἤτοι τῆς ἰδιοκτησίας ἀκινήτων. Τοῦτο συνάγεται βεβαίως ἔνθεν μὲν ἐκ τοῦ ὑπερόγκου ποσοῦ, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα καταβάλλουσιν ὡς φόρον τοῖς Ἀθηναίοις, ἔνθεν δὲ ἐκ τῆς ἐλαττώσεως αὐτοῦ, ὅτε πιθανῶς μέρος τῶν γαιῶν αὐτῶν κατελήφθη ὑπὸ κληρούχων.

Ταῦτα πάντα μαρτυροῦσιν, ὅτι ἀπέλαυον ἱκανῆς ἐλευθερίας. Ἕνεκα δὲ τούτου οὐδεμία σχεδὸν εἴδησις ὑπάρχει περὶ ἀντιστάσεως ἢ ἀποστασίας αὐτῶν οὐ μόνον ὅτε ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων εὑρίσκετο ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα, ὁπότε δὲν ἔλειψαν νὰ παρουσιασθῶσιν αὐτοῖς διάφοροι εὐνοϊκαὶ περιστάσεις.

Ὁμόγλωσσοι πρὸς τοὺς κληρούχους καὶ μετ' αὐτῶν συζῶντες δὲν εἶχον λόγον νὰ θεωρῶσι τυραννικὴν τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων.

---

1) Mittheilung. 4 σελ. 263.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄.

Θρησκεία τῶν Λημνίων

Ἡ ζωηρὰ ἀντίθεσις, τὴν ὁποίαν παρετηρήσαμεν μεταξὺ κληρούχων καὶ ἐγχωρίων, ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐν τῇ πολιτείᾳ δικαιώματα ἀμφοτέρων, δὲν εἶχεν, ὡς ὑπεδηλώσαμεν ἤδη, τὴν αὐτὴν ὀξύτητα καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ. Εἴδομεν, ὅτι οἱ κληροῦχοι κομίζουσι μὲν μεθ' ἑαυτῶν ἰδίους θεούς, ἀλλ' οὔτε τούτων τὴν ἀποκλειστικὴν λατρείαν ἐπιβάλλουσι τοῖς ἰθαγενέσιν, οὔτε τῶν ἐπὶ τόπου λατρευομένων τὴν προσκύνησιν θεωροῦσιν ἑαυτοῖς ἀναξίαν. Τούτου ἕνεκα ἄλλαι μὲν τῶν ἐγχωρίων θεοτήτων παραμένουσιν ἄθικτοι, ἄλλαι δὲ σχετισθεῖσαι πρὸς ὁμοιοδυνάμους νέας μετεμορφώθησαν καὶ ἠλλοιώθησαν, χωρὶς δ' ὅμως καὶ παντελῶς νὰ ἐκλίπωσιν.

Εἰς τὴν ἐπίδρασιν ταύτην καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰς ἐπανειλημμένας κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐποικήσεις, περὶ ὧν ἐν τοῖς προηγουμένοις ὡμιλήσαμεν, ὀφείλεται ἡ πληθώρα καὶ ποικιλία τῶν θεῶν, καθ' ὅ οὐδεμία ἴσως ἄλλη νῆσος εἶναι πλουσιωτέρα τῆς ἡμετέρας.

Ἥφαιστος, Κάβειροι, Λῆμνος εἶναι βεβαίως θεότητες ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ περιόδῳ τῆς θρησκευτικῆς ἱστορίας τῆς νήσου· ἀλλὰ νέαι ἐπιδράσεις ἐπιφέρουσι νέας μεταβολὰς οὐ μόνον ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ· εἰς τοῦτο ὀφείλεται, ὅτι ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ἀπόλλων λαμβάνουσι τιμητικὴν θέσιν μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτέρων θεῶν τῶν Λημνίων. Καθ' ἅπασαν ὅμως ταύτην τὴν ἀέναον ῥοὴν καὶ μεταμόρφωσιν, ἥτις ἐπὶ αἰῶνας ὅλους ἐξηκολούθησεν, δύο θεοτήτων ἡ λατρεία παραμένει ἐξέχουσα, τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, σβεσθεῖσα μόνον πρὸ τοῦ ἀνεσπέρου φωτὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Περὶ μιᾶς ἑκάστης τούτων λέγομεν ἐφεξῆς τὰ εἰκότα.

Ἥφαιστος

Οὗτος εἶναι ὁ θεὸς τοῦ ὁποίου τὴν λατρείαν παλαιότατα εὑρίσκομεν ἀνεπτυγμένην ἐπὶ τῆς νήσου. Εἶναι γνωστόν, ὅτι εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν **θεὸς τοῦ πυρός** καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην εὐκόλως νοεῖ ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῶν περὶ Μοσύχλου εἰρημένων τὴν ἐπὶ τῆς νήσου πτῶσιν αὐτοῦ. Ἡ πτῶσις αὕτη ἐκ τοῦ Ὀλύμπου εἶχεν ὡς αἰτίαν τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν οὗτος ἠθέλησε νὰ παράσχῃ εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ Ἥραν ἐρίζουσαν πρὸς τὸν σύζυγον αὐτῆς Δία. Θυμωθεὶς τότε οὗτος ἥρπασεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ποδὸς καὶ ἔρριψεν κάτω τοῦ οὐρανοῦ· ἀφ' οὗ δὲ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐφέρετο διὰ τοῦ αἰθέρος περὶ τὴν ἑσπέραν κατέπεσε κεκμηκὼς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Λήμνου, ἔνθα οἱ Σίντιες προθύμως ἐδεξιώθησαν αὐτόν.[1]

Πρὸς τῇ πρώτῃ καὶ ἀρχικῇ σημασίᾳ εὐκόλως προσετέθη καὶ ἄλλη συγγενὴς ἡ **τοῦ μεταλλουργοῦ καὶ τεχνίτου.** Τὸ πῦρ εἶναι τὸ στοιχεῖον, δι' οὗ καὶ μόνου τελεῖται ἡ κατεργασία τῶν μετάλλων· φυσικὸν λοιπὸν εἶναι ὁ θεὸς τοῦ πυρὸς περὶ τοῦτο νἀσχολῆται καὶ ἑαυτὸν πρότυπον ἐξόχου ἐν τῇ κατεργασίᾳ τῶν μετάλλων τεχνίτου νὰ παρέχῃ. Τὰ ἐργαστήρια τοῦ Ἡφαίστου ἔθεσεν ἡ φανταοία τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου,[2] ἀλλ' ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις καταβιβάζονται ἐκ τοῦ οὐρανίου θόλου εἰς τὸ ἔδαφος τῆς γῆς, ἡ δὲ Λῆμνος ἐξέχουσα διὰ τὸ ἡφαιστειογενὲς ἔδαφος καὶ τὴν δεξιότητα τῶν μεταλλουργῶν κατοίκων αὐτῆς θεωρεῖται κατάλληλος διὰ τὴν ἵδρυσιν αὐτῶν τόπος.[3]

Ὡς σύντροφοι καὶ βοηθοὶ τοῦ Ἡφαίστου ἀναφέρονται ὁ Κηδαλίων καὶ ἄλλοι Σάτυροι,[4] σύζυγος δὲ αὐτοῦ **ἡ Χάρις,** ἣν ὁ Ἡσίοδος ὀνομάζει Ἀγλαΐαν τὴν νεωτάτην τῶν Χαρίτων. Ὁ λόγος, δι' ὃν ὁ μῦθος συζευγνύει αὐτῷ τὴν Χάριτα κεῖται ἐν τούτῳ, ὅτι τὰ ἔργα τοῦ

---

1) Διὰ τῆς πτώσεως ταύτης σημαίνεται ἡ ἐπὶ τῆς γῆς ἐπίσκηψις τῆς ἀστραπῆς, ἥτις γεννᾶται ἐν ὥρᾳ θυέλλης· ἐκ τῆς ἀστραπῆς δὲ παράγεται κατόπιν καὶ τὸ ἐπὶ τῆς γῆς πῦρ, ὅπερ παρετηρήθη ἤδη καὶ ὑπὸ τῶν παλαιῶν σημειωσάντων, ὅτι τὸ πῦρ ἐγεννήθη ἐν Λήμνῳ ἔκ τινος δένδρου κεραυνῷ βληθέντος (Ἡρακλείτ. Ἀλληγορ. 26 καὶ Τζέτζ. Λυκόφρ. 227).

2) Ἰλιάδ. Σ. 148 καὶ 369.

3) Κικέρ. Natur. Deorum 32 καὶ Σχολ. εἰς Ἰλιάδ. Ξ 231.

4) Ἐρατοσθ. Καταστερ. 32 καὶ Ἀπολλόδ. 1, 4, 3.

θείου ἀριστοτέχνου κατεσκευάζοντο μετὰ ἐξαισίου κάλλους καὶ θαυμαστῆς χάριτος.[1] Διὰ τὸν αὐτὸν δ' ἐπίσης λόγον πλάττεται σύζυγος αὐτοῦ ἡ Ἀφροδίτη, ἡ θεὰ τῶν χαρίτων, ἥτις ὅμως μὴ τηρήσασα τὴν συζυγικὴν πίστιν ἐτιμωρήθη σκληρῶς συλληφθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τοῦ μοιχοῦ Ἄρεος ἐν ἀοράτοις δικτύοις.[2]

Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Παλαίμων ἢ Παλαιμόνιος ὡς καὶ τὰ ἄλλα ἀποδιδόμενα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ μύθου τέκνα ἐκφράζουσιν ἁπλῶς τὴν περὶ τὰς τέχνας δεξιότητα αὐτοῦ.[3]

Σπουδαία εἶναι ἡ σχέσις τοῦ Ἡφαίστου καὶ πρὸς τοὺς Καβείρους, οἵτινες καθ' ἡμᾶς εἰσεχώρησαν εἰς τὸν κύκλον τοῦ θεοῦ τούτου κυρίως ἕνεκα τῆς ἀποδιδομένης αὐτῷ ἰδιότητος τοῦ δημιουργοῦ ἀνθρώπων,[4] διότι εἰς τὰ καβείρια μεγάλην σημασίαν εἶχεν ἡ περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία.

Διὰ τὴν ἰδιότητα ταύτην σχετίζεται καὶ πρὸς τὸν Προμηθέα, ὅστις ἐπίσης λέγεται ὑπὸ τοῦ μύθου δημιουργὸς ἀνθρώπων. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτον ἔχει καὶ ἄλλας ὁμοιότητας καὶ ἰδίᾳ τὴν κυριώδη ταύτην, ὅτι καὶ ὁ Προμηθεὺς παρέσχε τοῖς ἀνθρώποις τὰ αὐτὰ ἀγαθὰ κλέψας ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸ πῦρ καὶ καταστήσας δυνατὴν τοῖς ἀνθρώποις τὴν χρῆσιν αὐτοῦ.

Περὶ τῆς λατρείας τοῦ Ἡφαίστου ἐν Λήμνῳ δὲν εἴχομεν μέχρις ἐπ' ἐσχάτων ἐπιγραφικὰς εἰδήσεις· εὐτυχῶς ἐπιγραφὴ[5] τῆς Ἡφαιστίας τὸ πρῶτον δημοσιευθεῖσα ὑφ' ἡμῶν διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ὑπῆρχεν ἱερεὺς αὐτοῦ καὶ ἑπομένως καὶ ναὸς αὐτοῦ.

Ὁ Eckhel[6] στηριζόμενος ἐπὶ νομίσματος τῆς Ἡφαιστίας, ἐφ' οὗ εἰκονίζεται καίουσα δᾳς φρονεῖ, ὅτι ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν αὐτοῦ **Ἡφαίστεια.** Ἡ εἰκασία δ' αὕτη φαίνεται πιθανή, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ λαμπαδηδρομία πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡφαίστου δὲν ἦτο ἀσυνήθης παρὰ τοῖς Ἕλλησιν,[7] ἔχομεν πράγματι συχνὰ παραστάσεις ἐπὶ νομισμάτων

---

1) Ὀδυσσ. ζ 234.
2) Ὀδυσσ. θ 266 - 369. Παράβ. καὶ Tümpel Ares und Aphrod, ἐν Jahrb. für Phil. Suppl. 11, 724.
3) Ἀπολλόδ. 1, 9, 16 καὶ Ἡσύχ, ἐν λ. παλάμαι.
4) Ἡσιόδ. Ἐργ. καὶ Ἡμέρ. 60 καὶ ἑξ.
5) Ν. Ἡμέρ. ἀριθ. 1348.
6) Doctrin. Numm. ?, 57.
7) Ἡρόδ. 8, 98.

μιᾶς ἢ καὶ δύο συγχρόνως δᾴδων. Ὁ δὲ Welcker[1] εἰκάζει ὅτι ὑπῆρχον ἐν Λήμνῳ ἱερατικὰ πρόσωπα **Αἰθαλεῖδαι** ἔχοντα κληρονομικῶς τὸ ἀξίωμα τοῦ κήρυκος. Ἂν ἡ εἰκασία αὕτη εἶναι ἀληθής, βεβαίως τὰ πρόσωπα ταῦσα εἶχον σχέσιν πρὸς τὸν Ἥφαιστον.[2]

Χρύση — Λῆμνος — Ἄρτεμις

Ἐπὶ τῆς βυθισθείσης νησῖδος Χρύσης παραδίδεται ἡμῖν ὑπὸ τῶν παλαιῶν, ὅτι ἐλατρεύετο ὁμώνυμος θεότης, αἱ περὶ τῆς ὁποίας ἰσχναὶ εἰδήσεις δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς ἀσχοληθέντας περὶ αὐτῆς ἐρευνητὰς νὰ καθορισθῇ εὐκρινῶς ἡ φύσις καὶ ὑπόστασις αὐτῆς.

Τῆς θεᾶς ταύτης τὸν βωμὸν προθυμηθεὶς νὰ δείξῃ τοῖς Ἀχαιοῖς πορευομένοις εἰς Τροίαν ὁ Φιλοκτήτης ἐδήχθη ὑπὸ ὄφεως καὶ νοσήσας κατελείφθη ἐν Λήμνῳ.[3]

Περὶ δὲ τῆς θεᾶς αὐτῆς δύο γνῶμαι ἀπαντῶσι παρὰ τοῖς παλαιοῖς· κατὰ τὴν μίαν ἡ Χρύση θεωρεῖται ὡς ἡ Ἀθηνᾶ αὐτή, τὸ δὲ Χρύση

1) Trilogie σελ. 209.

2) Ἔργα τέχνης ἀναφερόμενα εἰς τὸν Ἥφαιστον ἴδε παρὰ Baumeister Denkm. d. Kl. Alt. 1 σελ. 641—645.

3) Μακρὰν διατριβὴν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν **Filottete ferito** (ἐν τοῖς Annali dell instit. di corrispond. archeol. 29 τόμ. σελ. 236) ἔγραψεν ὁ A. Michaelis, ἐν ᾗ ἐπειράθη νὰ δείξῃ, ὅτι ὁ ἥρως οὗτος δὲν ἐδήχθη ἐν Λήμνῳ, ἀλλ' ἐν Τενέδῳ. Ἀφορμὴν εἰς αὐτὸν ἔδωκε τὸ ἑξῆς χωρίον, ὅπερ ἐκ τῶν Κυπρίων τοῦ Στασίνου (Kinkel FEG 1 σελ. 19) διέσωσεν ἡμῖν ὁ Πρόκλος· «ἔπειτα, λέγεται ἐν αὐτῷ, καταπλέουσιν εἰς Τένεδον καὶ εὐωχουμένων αὐτῶν Φιλοκτήτης ὑφ' ὕδρου πληγεὶς διὰ τὴν δυσοσμίαν ἐν Λήμνῳ κατελείφθη, Ἀχιλλεὺς ὕστερον κληθεὶς διαφέρεται πρὸς Ἀγαμέμνονα.» Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι πολλοὶ (Schöll Beiträge σελ. 260 καὶ Wunder εἰς Σοφοκλ. Φιλοκτ. σελ. 14) καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου συνάγουσιν, ὅτι τόπος τῆς δήξεως εἶναι ἡ Λῆμνος, ἀλλ' ὁ Michaelis διαφωνῶν νομίζει παρέμβλητον τὴν φράσιν ἐν Λήμνῳ καὶ εἰς ἐπίρρωσιν τῆς γνώμης αὐτοῦ ταύτης διατείνεται ὅτι συντελοῦσι καὶ ὅσα λέγει ὁ Σχολιαστὴς εἰς Ἰλιάδ. Β 721· «περὶ Τένεδον ἢ περὶ Ἴμβρον δηχθεὶς ὑπὸ ἐχίδνης εἰς Λῆμνον ἐξετέθη» ἔνθα ἡ περὶ κατὰ τὸν αὐτὸν σοφὸν ἰσοδυναμεῖ τῇ ἐν.

Ταῦτα δὲν φαίνονται ἡμῖν ὀρθά· τὸ μὲν χωρίον τοῦ Πρόκλου ἀνακτᾶται τὴν σαφήνειαν αὐτοῦ οὐχὶ διὰ τῆς ἀποβολῆς τῆς φράσεως ἐν Λήμνῳ, ὅτε καθίσταται ἀδιανόητον, ἀλλά, ἂν ἡ εἰς τὸν Φιλοκτήτην ἀναφερομένη πρότασις ἀναγνωσθῇ παρενθέτως ὡς ἑξῆς : «ἔπειτα καταπλέουσιν εἰς Τένεδον καὶ εὐωχου-

εἶναι ἁπλοῦν ἐπώνυμον, κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν ὡς νύμφη.[1] Ἐκ τούτων ὅμως ἡ πρώτη φαίνεται, ὅτι ἐκπηγάζει ἐκ μύθου νεωτέρου, τὸν ὁποῖόν τινες ἠθέλησαν νἀποδώσωσι τῷ Σοφοκλεῖ[2] διὰ τοῦτο δὲ ὀρθοτέρα εἶναι ἡ δοξασία τῶν φρονούντων, ὅτι ὑπῆρξεν ἀρχαία λημνία θεὰ εἰς τὴν ὁποίαν ποτὲ προσεφέροντο καὶ ἀνθρωποθυσίαι καὶ ὅτι ἡ μόνη θεότης, πρὸς ἣν δύναται νὰ ἔχῃ σχέσιν, εἶναι ἡ Ἄρτεμις.[3]

Ὄντως δὲ τρεῖς γραφαὶ ἀγγείων, τὰς ὁποίας εὐτυχῶς διέσωσεν ἡμῖν ὁ χρόνος, μετὰ πολλῆς πιθανότητος δεικνύουσιν, ὅτι μόνον πρὸς τὴν Ἄρτεμιν δύναται νὰ παραβληθῇ ἡ λημνία αὕτη θεά. Ἐκ τούτων αἱ μὲν δύο[4] εἰκονίζουσι τὴν θυσίαν τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τὴν Χρύσην,

---

μένων αὐτῶν—Φιλοκτήτης ὑφ' ὕδρου πληγεὶς διὰ τὴν δυσοσμίαν ἐν Λήμνῳ κατελείφθη—Ἀχιλλεὺς ὕστερον κληθεὶς διαφέρεται πρὸς Ἀγαμέμνονα». Ἀληθῶς δὲ πρὸς τὴν εὐωχίαν οὐδεμίαν σχέσιν δύναται νὰ ἔχῃ οὔτε ἡ δῆξις οὔτε ἡ ἐγκατάλειψις, ἀλλὰ μόνον ἡ μῆνις τοῦ Ἀχιλλέως κληθέντος μετὰ τὸ δεῖπνον (παράβ. καὶ Ἀριστ. Ρητορ. 2, 24). Ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ ἡ μεταβολή, ἣν θέλει νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ὑγίνου (102) μεταγράφων τὸ **Lemno** εἰς **Tenedo** εἶναι ἀστήρικτος. Καὶ ἡ ἐν τῷ χωρίῳ δὲ τοῦ σχολιαστοῦ μεταβολὴ αὐτοῦ εἶναι ἀτυχής, ὡς ἁπλούστατα δεικνύει τὸ περὶ Ἴμβρον, ὅπερ βεβαίως καὶ κατ' αὐτὸν τὸν Michaelis δὲν δύναται νὰ μεταβληθῇ εἰς ἐν Ἴμβρῳ.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν παραμένει ἔγκυρος ἡ παράδοσις, καθ' ἣν τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἐγένετο ἐν Λήμνῳ ἢ ἀκριβέστερον ἐπὶ τῆς καταδύσῃς νησῖδος Χρύσης· Ἐπὶ ταύτης θέτουσιν αὐτὸ ὅτε Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης, ὧν ἑκάτερος ἔλαβεν ὡς ὑπόθεσιν δράματος τὸν μῦθον τοῦτον (Δίων. Χρυσοστ. Λόγ. 52 καὶ Σοφοκλ. Φιλοκτ. 268). Ὁ Εὐριπίδης μάλιστα, τὸν ὁποῖον θεωρεῖ ὁ Michaelis ὡς ἀκριβέστερον τηροῦντα τὰς ἀρχαϊκὰς μυθικὰς παραδόσεις, ἀκριβῶς εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο παρέβη τὴν συνήθειάν του καὶ μετήνεγκε τὸ ἐπεισόδιον ἐν Χρύσῃ. Ταύτην δέχονται ὡς τόπον τοῦ συμβάντος καὶ οἱ σχολιασταὶ τοῦ Σοφοκλέους (εἰς Φιλοκτ. 194, 269, 1327) καὶ ὁ Εὐστάθιος (εἰς Ἰλιάδα Β 723) καὶ ὁ Τζέτζης (εἰς Λυκόφ. Κασσάνδραν 911) καὶ ὁ Παυσανίας (8, 33, 4) καὶ ὁ Δωσιάδας (Ἀνθολ. Παλατ. 15, 25) καὶ ὁ Φιλόστρατος (Εἰκόν. 17) καὶ εἴ τις ἄλλος ὑπάρχει ἀναφέρων τοῦτο. Ἡ μεμονωμένη ἐντελῶς εἴδησις τοῦ Δίκτυος (2, 14) καθ' ἣν τὸ πρᾶγμα συνέβη ἐν τῷ ἐν Χρύσῃ τῆς Τροίας ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος, εἶναι ἁπλῆ σύγχυσις τῆς πόλεως ταύτης πρὸς τὴν νῆσον Χρύσην.

1) Σχολ. Σοφοκλ. Φιλοκτ. 194 καὶ 1327, καὶ Εὐστάθ. εἰς Ἰλιάδ. Β 722 καὶ Τζέτζ. εἰς Λυκόφρ. 911.

2) Roscher I 901, ἴδε ἐν τούτοις καὶ Welcker Gr. Götterl. I 309.

3) Welcker παρὰ Boeckh Explicat. Pind. II σελ. 512, καὶ Müller Dorier I σελ. 384, καὶ Encyclop. Ersch und Gruber sect. III p X ἐν ἄρθρῳ Παλλὰς-Ἀθήνη § 33.

4) Archäol. Zeitung 1845 πίν. 35.

ἡ δὲ τρίτη[1] ἀναγομένη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου αἰῶνος παριστᾷ τὸν Φιλοκτήτην, καθ' ἣν στιγμὴν ἐδήχθη ὑπὸ τοῦ ὄφεως. Τὸ ἐνδιαφέρον ἡμᾶς ἐκ τῆς λαμπρᾶς ἀληθῶς καὶ μεγαλοπρεποῦς ταύτης γραφῆς εἶναι τὸ ξόανον τῆς Χρύσης, ὅπερ παρίσταται ἐν αὐτῇ ἀκριβῶς ὡς καὶ ἐν ταῖς δύο ἄλλαις· φέρει ποδήρη χιτῶνα ἐζωσμένον περὶ τὴν ὀσφύν· τὸ παράστημα αὐτῆς εἶναι λίαν ἀτενὲς καὶ μουμιῶδες· οἱ βραχίονες προσκεκολλημένοι τῷ κορμῷ, αἱ δὲ χεῖρες αἴρονται ὡσεὶ εὐλογοῦσαι· ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς φέρει πόλον ἢ κάλαθον.

Οὐδεμία λοιπὸν ὁμοιότης πρὸς τὴν 'Αθηνᾶν. Οὐ μόνον ἡ αἰγὶς, ἡ περικεφαλαία, ἡ ἀσπὶς καὶ τὰ λοιπὰ συνήθη τῇ 'Αθηνᾷ σύμβολα λείπουσιν, ἀλλὰ καὶ ἡ καθόλου παράστασις πολὺ ἀφίσταται. Τοὐναντίον μεγάλην ὁμοιότητα παρέχει πρὸς τὴν Ἄρτεμιν, ἧς αἱ ἀρχαϊκαὶ μάλιστα παραστάσεις ὀλίγον διαφέρουσι ταύτης.

Καὶ περὶ τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως αὐτῆς μεγάλη ὑφίσταται διαφωνία, ἄλλων[2] μὲν δεχομένων τὴν ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος πρόσοδον αὐτῆς, ἄλλων δὲ[3] τὴν ἐκ Θρᾴκης[4] καὶ ἄλλων τὴν ἐκ Μ. 'Ασίας, ὅπερ καὶ πιθανώτερον καθ' ἡμᾶς.

Καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Στεφάνου δὲ μνημονευομένη μεγάλη θεὰ Λῆμνος[5] εἶναι πάντως μορφή τις τῆς 'Αρτέμιδος· ὅτι εἶναι ἀρχαιοτάτη, δεικνύει ἡ εἴδησις, ὅτι ἐθυσιάζοντο αὐτῇ καὶ παρθένοι.

---

1) Baumeister Denkmäl. d. kl. Altert. ἐν ἄρθρ. Philoktetes.

2) Ὁ Müller (ἔνθ. ἀνωτ.) καὶ ὁ Schreiber τελευταίως (Roscher Λεξικ. ἐν ἄρθρ. Ἄρτεμις) ταυτίζουσι πρὸς τὴν 'Ιφιγένειαν.

3) Ὁ Heinrich (De Chryse insula et dea) φρονεῖ, ὅτι εἶναι θεὰ τῶν Σιντίων, οἵτινες περὶ τὴν μεταλλουργίαν ἀσχολούμενοι καὶ ἐξορύττοντες πιθανῶς χρυσὸν ἐκ τῆς μικρᾶς νησῖδος Χρύσης καθιέρωσαν ὡς προστάτιδα ταύτης τὴν ὁμώνυμον θεάν. Ὁ Petersen ἀφ' ἑτέρου (Griechis. Mythol. 294) καὶ ὁ Wilamowitz (Hermes 18 (1883) 257) δέχονται ὅτι ἡ ἀρχὴ αὐτῆς δέον νὰ ζητηθῇ ἐν Θρᾴκῃ, ὁ δὲ Περβάνογλους (Attinenze σελ. 430) καὶ ἄλλοι ἀντιθέτως φρονοῦσι, ὅτι ἀρχικὴ ἕδρα αὐτῆς εἶναι ἡ Μ. 'Ασία.

4) Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ θρᾳκία Ἄρτεμις, ἡ Βενδὶς ἄλλως καλουμένη, μαρτυρεῖται (Φωτίου Λεξ. ἐν λ. Μεγάλη θεὸς) λατρευομένη ἐν Λήμνῳ, ἀλλ' ἡ εἴδησις αὕτη πάντως ἀνάγεται εἰς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ αἱ ἐν τῷ δράματι δὲ τοῦ 'Αριστοφάνους, ὅπερ ἐπεγράφετο Λ ή μ ν ι α ι (Meineke FCG 1098) ἀναφερόμεναι διατυπώσεις τῆς λατρείας τῆς θεᾶς ταύτης φαίνεται μᾶλλον, ὅτι ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἐν 'Αθήναις ἐπιχωριαζούσης λατρείας αὐτῆς.

5) Ταύτην εἰκονίζει φέρουσαν πυργοειδὲς στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ πέπλον νόμισμά τι τῆς Ἡφαιστίας· ἴδε Imhoof-Blumer Griech. Münzen σελ. 530.

Κατὰ τὰ εἰρημένα λοιπὸν ἡ λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῆς ἐκφάνσει ἐγκλιματίζεται ἐν Λήμνῳ ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας προερχομένη ὑπὸ δύο μορφάς, τῆς Λήμνου καὶ Χρύσης. Αἱ δὲ μετὰ ταῦτα ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἐπακολουθήσασαι ἐπιδράσεις, οἵαν εἴδομεν ἐν τῷ περὶ Πελασγῶν κεφαλαίῳ, μετέβαλον προϊόντος τοῦ χρόνου τοσοῦτον τὴν ἀρχικὴν ὑπόστασιν, ὥστε ἡ ἐν Μυρίνῃ ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις λατρευομένη Ἄρτεμις οὐδεμίαν πιθανώτατα εἶχε διαφορὰν τῆς ἑλληνικῆς τοιαύτης.[1]

Πολλαὶ ἦσαν αἱ ἰδιότητες αἱ ἀποδιδόμεναι τῇ Ἀρτέμιδι· ἐν Λήμνῳ φαίνεται, ὅτι ἐτιμᾶτο ὑπὸ τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς καὶ κυρίαν μορφὴν ὡς **θεὰ τοῦ φωτός**, ἰδίᾳ τοῦ τῆς νυκτός. Πράγματι δὲ ἐπὶ μιᾶς τῶν μνημονευθεισῶν γραφῶν, αἵτινες εἰκονίζουσι τὴν Χρύσην, παρίσταται αὕτη φέρουσα ἐπὶ τοῦ στήθους **δύο ἀστέρας**, ὅπερ ἴσως ὑποδεικνύει τὴν φύσιν αὐτῆς.

Κάβειροι

Πολλοὶ εἶναι οἱ τόποι, ἐν οἷς παραδίδεται, ὅτι ἐτιμῶντο οἱ Κάβειροι, ἀλλ' ἐκ πάντων τούτων παλαιοτάτη ἕδρα αὐτῶν εἶναι ἡ Λῆμνος.[2] Ἦσαν δὲ οὗτοι τρεῖς τὸν ἀριθμὸν ἄρρενες καὶ τρεῖς θήλεις γεννηθέντες ἐκ τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Καβειροῦς τῆς θυγατρὸς τοῦ Πρωτέως· κατ' ἄλλας δὲ παραδόσεις ἐκ τοῦ υἱοῦ τούτων **Καδμίλου.** Ἀμφότερα τὰ ὀνόματα Κάβειροι καὶ Καδμῖλος φαίνονται προελεύσεως φοινικικῆς καὶ σημαίνουσι τὸ μὲν πρῶτον **ἰσχυροὶ** τὸ δὲ δεύτερον **χρυσός.**[3] Τοῦτο καὶ ἡ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν λεχθεῖσα

1) Ἄγαλμα ταύτης ἐν Μυρίνῃ εὑρεθὲν καὶ περιγραφὲν ὑπὸ τοῦ Conze (Reise σελ. 109) θὰ παρεῖχεν ἡμῖν πολυτίμους εἰδήσεις, ἂν μὴ ἔλειπον τὰ κύρια αὐτοῦ μέρη, ἡ κεφαλὴ καὶ οἱ βραχίονες. Ἡ ἁπλῆ ἐν τούτοις ποδήρης ἐσθής, ὁ τελαμὼν τῆς φαρέτρας καὶ ἡ καθόλου παράστασις τοῦ κορμοῦ δεικνύουσιν ἡμῖν τὴν κυνηγέτιν Ἄρτεμιν, ἣν ἔσεβεν ὁ ἑλληνικὸς λαός.

2) Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ὁ Αἰσχύλος διὰ τῆς τριλογίας αὐτοῦ, ἥτις ὡς τρίτον δρᾶμα πλὴν τῆς Ἀργοῦς καὶ Ὑψιπύλης εἶχε τοὺς Καβείρους (FTG σελ. 31) καὶ οἱ λογογράφοι Ἀκουσίλαος καὶ Φερεκύδης (παρὰ Στράβ. 10, 247).

3) Gesenius Thesaurus ling. hebraic. et chald. σελ. 658 καὶ 273 καὶ Preller-Robert Griech. Mythol. 1 σελ. 848. Ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ἴμβρου (Conze

σχέσις τῶν Φοινίκων πρὸς τὴν νῆσον ἡμῶν μετὰ πολλῆς πιθανότητος διδάσκουσιν, ὅτι παρὰ τούτων μετεδόθη ἡ λατρεία τῶν Καβείρων.

Οἱ Φοίνικες ἐτίμων αὐτοὺς ὡς προστάτας καὶ φύλακας τῶν ἐν θαλάσσῃ πλεόντων, ὡς τοιοῦτοι δὲ τὸ πρῶτον φαίνεται, ὅτι εἰσήχθησαν εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Λημνίων συνδυασθέντες, ὡς ἦτο φυσικόν, καὶ σχετισθέντες πρὸς τοὺς προτέρους αὐτῶν θεούς, τὸν Ἥφαιστον καὶ τὸν Ἑρμῆν.

Ἡ τελετὴ τῶν Καβειρίων φαίνεται, ὅτι ἐλάμβανε χώραν ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἔν τινι ἄλσει παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἡφαίστου.[1] Περιγραφὴν τελετῆς πρὸς τοὺς Καβείρους πιθανῶς σχετιζομένης παραδίδει ἡμῖν ὁ Φιλόστρατος.[2] Κατὰ ταύτην τελουμένην κατ' ἔτος ἐσβέννυτο ἐπὶ τῆς νήσου πᾶν πῦρ καὶ ἐπέμπετο εἰς Δῆλον ἱερὰ ναῦς, ἵνα κομίσῃ νέον τοιοῦτον ἁγνὸν ἐκ τῆς ἑστίας τῆς ἱερᾶς ἐκείνης νήσου. Κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο οἱ κάτοικοι προσέφερον ἐναγίσματα καὶ θυσίας ἐπικαλούμενοι χθονίους καὶ ἀπορρήτους θεούς. Καὶ ἐὰν μὲν τὸ πλοῖον ἐπανήρχετο πρὸ τῆς ἐνάτης ἡμέρας δὲν ἠδύνατο νὰ προσεγγίσῃ, ἀλλ' ὑπεχρεοῦτο νὰ παραπλέῃ μέχρις οὗ **ὅσιον**, ὡς λέγει ὁ Φιλόστρατος, **τὸ ἐσπλεῦσαι γένηται**, μετὰ δὲ τὴν προσόρμισιν διενέμετο τὸ πῦρ καὶ εἰς τὰς ἐμπύρους τέχνας καὶ εἰς τὴν ἄλλην δίαιταν καὶ ἤρχιζε τοῦ λοιποῦ νέος βίος.[3]

Τίς ὅμως ἦτο ὁ κύριος σκοπὸς τῶν Καβειρίων μυστηρίων; ποία ἡ δεσπόζουσα ἐν αὐτοῖς ἰδέα; Ἀνάθημά τι ἐκσκαφὲν ἐν τῷ Καβειρίῳ

Reise πίν. 15 ἀρ. 9) εὕρηται τὸ ἐπίθετον ἰσχυροὶ μετ' ἄλλων ὁμοίων· «Θεοὶ μεγάλοι, θεοὶ δυνατοὶ ἰσχυροὶ καὶ Κασμεῖλε ἄναξ....» Ἄλλα ὀνόματα τῶν ἐν Λήμνῳ Καβείρων δὲν γνωρίζομεν, τὰ δὲ τῶν ἐν Σαμοθρᾴκῃ Ἀξίερος, Ἀξιόκερσος, Ἀξιόκερσα φαίνονται μᾶλλον ἀναφωνητικαὶ ἐπωνυμίαι καὶ ἐπικλήσεις καὶ οὐχὶ πραγματικὰ ὀνόματα.

1) Accius Philoct. FTR ὑπὸ Ribbeck σελ. 236, ἀπόσπ. 2.

2) Ἡρωικ. 740. Τὸ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ «καθαίρεται μὲν ἡ Λῆμνος καὶ καθ' ἕνα τοῦ ἔτους» γραπτέον καθ' ἕκαστον ἔτος ἢ κατ' ἔνατον ἔτος.

3) Ἑτέραν τελετὴν σχετιζομένην πρὸς τοὺς ἐν Θεσσαλονίκῃ Καβείρους ἀναφέρουσιν ὁ Κλήμης (Προτρεπτ. σελ 12) καὶ ὁ Εὐσέβιος (Εὐαγγ. Παρασκ. 2, 3) τὴν ἑξῆς: ὁ εἷς τῶν τριῶν Καβείρων ὤφειλε νὰ θανατωθῇ ὑπὸ τῶν δύο ἄλλων· τούτου γενομένου ἡ κεφαλὴ ἐνειλίσσετο ἐν πορφύρᾳ καὶ ἐπὶ χαλκῆς ἀσπίδος ἐκομίζετο εἰς ταφήν, τὰ δὲ γεννητήρια ὄργανα, ὡς σύμβολον τοῦ μὴ ὑποκειμένου εἰς θάνατον βίου ἐτίθεντο πρὸς φύλαξιν ἐν ἱερᾷ κίστῃ.

τῶν Θηβῶν[1] χορηγεῖ ἡμῖν νύξιν περὶ τούτου. Ἐν αὐτῷ παρίσταται ὁ Διόνυσος ὡς Κάβειρος καὶ παρ' αὐτὸν παῖς ἀντλῶν δι' οἰνοχόης ἔκ τινος κρατῆρος· ἀλλ' ἐνδιαφέρον εἶναι ἕτερον σύμπλεγμα παρὰ τὸ πρῶτον συνιστάμενον ἐκ παιδὸς ἱσταμένου καὶ θεωροῦντος τὸ πρὸς ἀριστερὰ ζεῦγος, τὸν **Μίτον** καὶ τὴν **Κράτειαν.** Εἰς τὸν παῖδα δίδεται τὸ ὄνομα **Πρατόλαος,** δι' οὗ σημαίνεται βεβαίως ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἐκ δὲ τῶν δύο ἄλλων ὁ μὲν Μίτος[2] εἰκονίζει τὴν γονιμοποιὸν δύναμιν, ἡ δὲ Κράτεια τὴν παράγουσαν καὶ γεννῶσαν. Ἐκ τούτων λοιπὸν συνάγεται, ὅτι τὰ Καβείρια ἀνεφέροντο κυρίως εἰς τὴν γένεσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς τὰ Ἐλευσίνια εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ ζωήν.

Ἡ σημασία αὕτη βεβαίως δὲν προέκυψεν ἄνευ ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως· εἶναι ἐν τούτοις πιθανὸν ὅτι καὶ ἡ ἀρχικὴ δὲν ἐξέλιπεν ἐντελῶς, ἂν καὶ μετὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἡφαίστου εἰς τὸν κύκλον τῶν Καβείρων πάντως ἐπῆλθεν ἀλλοίωσις τοῦ ἀρχικοῦ περιεχομένου. Ἀληθῶς γνωρίζομεν,[3] ὅτι ἐγίνετο ἐν Λήμνῳ ἑορτὴ καλουμένη **Ἰνύνια** καὶ τελουμένη πιθανῶς πρὸς τιμὴν τῆς **Ἰνοῦς** τῆς γνωστῆς θαλασσίας θεότητος, ἥτις κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Λιβανίου περιελαμβάνετο εἰς τὴν χορείαν τῶν Καβείρων.

Ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις προσέλαβον μεγάλην ἐπίδοσιν τὰ ἐν Σαμοθρᾴκῃ Καβείρια, ὅπου κατ' ἔτος ἐτελεῖτο μεγάλη πανήγυρις, εἰς ἣν συνέρρεον πλήθη ἀνθρώπων ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Εἰς ταῦτα ἀναφέρονται διατυπώσεις τινὲς περισωθεῖσαι μέχρις ἡμῶν, ἃς παραθέτομεν ἐνταῦθα, ἵνα γενικὴν τοὐλάχιστον ἰδέαν τῆς λειτουργίας αὐτῶν παράσχωμεν τῷ ἀναγνώστῃ.

Ἡ μύησις εἰς αὐτὰ ἠδύνατο νὰ γείνῃ κατὰ πᾶσαν ὥραν τοῦ ἔτους, ἀλλὰ πρὸ αὐτῆς ἦτο ὑποχρεωτικὴ ἐξομολόγησις καὶ ἐξάγνισις. Παρὰ τοῖς μυουμένοις ὑπῆρχον διάφοροι τάξεις ὡς καὶ ἐν Ἐλευσῖνι. Ἐμυοῦντο δ' οὐ μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες καὶ παιδία· μυούμενοι δὲ ἐλάμβανον πορφυρᾶν ταινίαν, ἣν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ὡς περίαπτον, φυλακτήριον ἀπὸ παντὸς κινδύνου.[4]

---

1) Roscher's Λεξικ. II 2 σελ. 2538.

2) Τῆς λέξεως ταύτης λέγεται, ὅτι ἐγένετο παρ' Ὀρφεῖ χρῆσις ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ σ π ό ρ ο υ.

3) Ἡσύχ. ἐν λ. Ἰνύνια.

4) Ἴδε Διόδωρ. 5, 47, Πλούταρχ. Ἀποφθέγμ. λακωνικ. Ἡσύχ. ἐν λ. Κοίης, Σχολιαστ. Εὐριπίδ. εἰς Φοινίσσ. 7 καὶ Σχολιαστ. Ἀπολλ. Ροδίου 1, 917 κ. ἄ.

Μεθ' ὅλην τὴν φήμην τῶν ἐν Σαμοθράκῃ Καβειρίων, δὲν ἔπαυσαν ἀκμάζοντα καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους ἔτι χρόνους καὶ τὰ ἐν Λήμνῳ. Ἐπιγραφὴ τῆς πόλεως τῆς Ρόδου Καμείρου διδάσκει ἀληθῶς ἡμᾶς, ὅτι ταῦτα ὑφίσταντο μέχρι σχεδὸν τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ. Παρὰ τὸ κοινὸν τῶν **Σαμοθρακιαστῶν** ὑπάρχει τοιοῦτον καὶ **Λημνιαστῶν**·[1] εἶναι δὲ τὰ κοινὰ ταῦτα κοινότητες ἢ ἑταιρεῖαι θρησκευτικαὶ καταρτισθεῖσαι ἕνεκα ναυτικοῦ σκοποῦ, αἵτινες ἔχουσι θέσει ἑαυτὰς ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν προστασίαν τῶν ἐν Σαμοθράκῃ καὶ Λήμνῳ θεῶν, ἰδιαιτέρως θεωρουμένων ὡς προστατῶν κατὰ τῶν θαλασσίων κινδύνων.[2]

Ἂν εἰς τὸν κύκλον τῶν ἐν Λήμνῳ Καβείρων δέον νὰ ταχθῶσι καὶ οἱ **Διόσκουροι,** ὡς πράγματι συνέβαινεν ἐν Σαμοθράκῃ, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν· βεβαίως ὅμως ἡ λατρεία τούτων δὲν ἦτο ἄγνωστος ἐν Λήμνῳ, ἀφ' οὗ συχνὰ ἀπαντῶμεν ἐπὶ νομισμάτων τῆς Ἡφαιστίας σύμβολα προσιδιάζοντα αὐτοῖς, οἷα εἶναι **οἱ ἀστέρες καὶ οἱ πῖλοι.** Ἡ ἀνάμιξις ἄλλως τῶν θεῶν τούτων εἰς τοὺς Καβείρους δὲν ἦτο δυσχερὴς ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος τὴν ὁποίαν ἔχουσι πρὸς τούτους θεωρούμενοι ὡς φύλακες καὶ βοηθοὶ τῶν ναυτιλλομένων.[3]

Ἑρμῆς

Παρὰ τὸν Ἥφαιστον καὶ τὴν Ἄρτεμιν δέον νὰ τεθῇ καὶ ὁ Ἑρμῆς. Εἰ καὶ δὲν ἔχομεν ῥητὴν μαρτυρίαν περὶ τῆς ἐν Λήμνῳ παρουσίας αὐτοῦ, ἐν τούτοις καὶ ἡ εἰς τοὺς Καβείρους εἰσχώρησις

1) Mittheilung. 18 σελ. 391 ἀριθμ. 1 καὶ 5.

2) Τινὲς ἐκ τῶν μεμυημένων, ὡς ὁ Σκεπτικὸς Διαγόρας (Διογ. Λαέρτ. 6, 59) ἀνευλαβεῖς ὄντες προέβαινον εἰς ἀποκαλύψεις, αἵτινες διήγειρον μὲν τότε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν πιστῶν (Ἀθηναγόρ. Πρεσβ. π. Χριστιαν. 2, 5), θὰ ἦσαν ὅμως σήμερον πολύτιμοι εἰς ἡμᾶς ἂν ἐσῴζοντο. Τοῦτο μόνον βεβαίως γνωρίζομεν, ὅτι ἡ μύησις ἐνομίζετο ὡς σωτήριον μέσον κατὰ τῶν ἐν θαλάσσῃ κακῶν (Εὐσέβ. 1, 10, 14).

3) Αἰνιγματώδη παραμένουσιν, ὅσα παραδίδει εἰς ἡμᾶς ὁ Ἡσύχιος περὶ τῶν Ἀώων θεῶν (ἐν λ.), οὓς θέλει μετακομισθέντας ἐκ Δρόμου εἰς Σαμοθράκην ἢ Λῆμνον. Ἄγνωστος εἶναι ἡ θέσις τοῦ τόπου, τούτου οὐδὲ λέγουσι πιθανὰ οἱ θέλοντες νὰ νοήσωσι δι' αὐτοῦ τὸν Ὑπόδρομον Αἰθιοπίας τοῦ Πτολεμαίου (4, 6, 7). Δύσκολον ἐπίσης εἶναι νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ οὗτοι κατετάσσοντο μεταξὺ τῶν Καβείρων.

αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Καδμίλου καὶ ἡ ἰδιάζουσα θέσις, ἣν εἶχεν ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν Πελασγῶν, καὶ τὰ ἐπὶ νομισμάτων σύμβολα αὐτοῦ πείθουσιν ἡμᾶς περὶ τούτου.

Ὑπὸ ποικίλας ἰδιότητας ἐλάτρευον αὐτὸν οἱ παλαιοί, ὡς ἄγγελον τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων θεῶν, ὡς θεὸν τοῦ ἀνέμου, ἐφευρέτην τῆς σύριγγος καὶ τῆς λύρας, ψυχοπομπόν, θεὸν τῆς γονιμότητος καὶ τῶν ποιμνίων προστάτην, λόγιον, κερδῷον κ.τ.λ. Ὑπὸ ποίαν τούτων ἐτιμᾶτο ἐν Λήμνῳ ; Καὶ αἱ ἰθυφαλλικαὶ παραστάσεις αὐτοῦ ἐπὶ νομισμάτων τῆς γείτονος Ἴμβρου, καὶ οἱ στάχυες καὶ ὁ κριός,[1] ἅπερ εἰκονίζονται ἐπὶ νομισμάτων τῆς Λήμνου καὶ εἰς αὐτὸν βεβαίως πρέπει νἀποδοθῶσιν, ἐπιβάλλουσι νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἐλατρεύετο ὡς θεὸς τῆς γονιμότητος καὶ προστάτης τῆς κτηνοτροφίας καὶ γεωργίας.

Ἔπειτα δὲ ἡ ὕπαρξις τοιαύτης τινὸς θεότητος ἦτο, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἀπαραίτητος ἐν Λήμνῳ, ἧς οἱ κάτοικοι διὰ τὸ ψιλὸν τοῦ ἐδάφους ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἠσχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν.

Βάκχος—Ἀπόλλων—Ἄρης

Τὸ εὔφορον καὶ γόνιμον εἰς οἶνον ἔδαφος τῆς νήσου ἦτο φυσικὸν ἐνωρὶς νὰ ἑλκύσῃ τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ τοῦ οἴνου. Μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ὁ πρῶτος τῆς νήσου βασιλεὺς ὁ μυθικὸς Θόας λέγεται υἱὸς τοῦ Βάκχου, καὶ ὅτι τῇ βοηθείᾳ τούτου σῴζεται ἡ Ὑψιπύλη, διωκομένη ὑπὸ τῆς Εὐρυδίκης.[2] Τὴν κεφαλὴν τοῦ Διονύσου εἰκονίζουσι καί τινα νομίσματα τῆς Ἡφαιστίας, ἐφ' ὧν ἀπαντῶσιν ἐπίσης καί τινα τῶν συμβόλων τῶν προσιδιαζόντων τῷ θεῷ τούτῳ.

Ὁ Ἀπόλλων φαίνεται, ὅτι ἐκομίσθη εἰς Λῆμνον διὰ τῶν Ἀθηναίων· ἐλατρεύετο δ' ἐν αὐτῇ πιθανῶς ὡς θεὸς τοῦ φωτός, διότι καὶ κρήνη τοῦ **Λυκίου** Ἀπόλλωνος ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους[3] καὶ ἐπὶ νομι-

1) Συχνὰ παρίσταται ὁ Ἑρμῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τέχνῃ φέρων τὸν κριὸν ἢ ἐπ' ὤμων ἢ ὑπὸ μάλης. Παράβ. καὶ Veyries Les figures criophores dans l'art grecque.

2) FTG 467 καὶ ἑξ.

3) Φιλοκτ. 1461.

σμάτων εἰκονίζεται, ἐπὶ ἑνὸς μάλιστα παρίσταται ἀκτινωτὴ κεφαλὴ τοῦ **Ἡλίου,** ὅστις πιθανῶς πρέπει νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν θεὸν τοῦ φωτός.

Πενιχρὰ εἴδησις[1] διδάσκει ἡμᾶς ὅτι καὶ τοῦ **Ἄρεος,** τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου, ἡ λατρεία δὲν ἦτο ἄγνωστος ἐν Λήμνῳ, μετενεχθεῖσα ἴσως ἐκ τῆς ἀπέναντι Θρᾴκης, ἥτις ἄλλως ὑπῆρξεν ἡ κυρία ἕδρα αὐτοῦ.

Πλὴν τῆς πολυαρίθμου ταύτης χορείας τῶν ἐν Λήμνῳ λατρευομένων θεῶν μνημονεύεται πρὸς τούτοις καὶ ὁ **Ὕπνος,** πρὸς ὃν μετέβη ἡ Ἥρα καὶ ὑποσχεθεῖσα τὴν Πασιθέαν, μίαν τῶν Χαρίτων, ὡς σύζυγον, ἐπέτυχε νὰ ἀποκοιμίσῃ τὸν Δία καὶ ἐκτελέσῃ τοὺς ὑπὲρ τῶν Ἀχαιῶν σκοποὺς αὐτῆς ἐν Τροίᾳ·[2] ἐπὶ νομισμάτων δὲ τῆς Ἡφαιστίας εἰκονίζονται **ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ζεὺς Ἄμμων·** ἐξ ὀργεωνικῶν δ' ἐπιγραφῶν μανθάνομεν, ὅτι καὶ ὁ Ἡρακλῆς μεγάλως ἐτιμᾶτο ἐν Λήμνῳ.

Ὀργεῶνες

Οὗτοι ἦσαν θρησκευτικὴ ἑταιρεία, περὶ τῆς ἐν Λήμνῳ ὑπάρξεως τῆς ὁποίας μανθάνομεν τὸ πρῶτον ἐξ ἐπιγραφῆς ἀνευρεθείσης πρὸ ἱκανῶν ἐτῶν ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Λήμνου Μούδρῳ.[3] Δυστυχῶς ὅμως ἐκ ταύτης οὐδὲν πλέον διδασκόμεθα οὔτε περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἑταιρείας οὔτε περὶ τῆς θεότητος, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ὁποίας ἦτο τεταγμένη. Τὸ τελευταῖον τοῦτο διηυκρινήθη εὐτυχῶς διὰ δύο ὀργεωνικῶν ἐπι-

1) FHG IV 397. Τὸ χωρίον ἐν τῷ ὅλῳ ἔχει ὧδε: « Diophantus Lacedaemonius, qui de sacris deorum scripst, ait apud Athenas Marti solere sacrificare sacrum, quod ἑκατομφόνια appellatur; si quis enim centum hostes interfecisset, Marti de homine sacrificabat apud insulam **Lemnum** ». Ὁ Tümpel προέτεινεν ἐσχάτως, ὅπως τὸ ἀδιανόητον ἐκεῖνο **apud Athenas** μεταβληθῇ εἰς **apud Athoos,** δι' οὗ θέλει νὰ νοήσῃ τοὺς κατοίκους τοῦ Ἄθω μεταξὺ τῶν ὁποίων διὰ τὴν γειτνίασιν καὶ τοὺς Λημνίους· ἀλλ' ἡ μεταβολὴ δὲν πείθει. Ἡ θυσία ἑκατομφονίων ἣν ἀναφέρει ὁ Διόφαντος, προσηνέχθη, καθ' ἃ παραδίδει ἡμῖν ὁ Παυσανίας (4, 19, 2) πρὸς τὸν Ἰ θ ω μ ά τ α ν Δία· ἴσως λοιπὸν πιθανώτερον θὰ μετέβαλέ τις τὸ apud Athenas εἰς **apud Ithomen.**

2) Ἰλιαδ. Ξ 231. Περὶ τῆς ἐν Λήμνῳ παρουσίας τοῦ Ὕπνου ὁ Εὐστάθιος λέγει, ὅτι κατά τινας μὲν εὑρέθη ἐκεῖ τυχαίως, κατ' ἄλλους δὲ ἐπειδὴ οἱ Λήμνιοι ἦσαν φίλοινοι καὶ ἀπόγονοι τοῦ Βάκχου. Ἕνεκα δὲ τούτου, προσθέτει κατωτέρω, παροιμιάζονται ἐνταῦθα καὶ τὰ λήμνια κακά, διότι οἴνου ἐμφορηθέντες οἱ ἄνδρες καὶ εἰς βαθὺν ὕπνον ἐμπεσόντες ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν γυναικῶν.

3) BCH 9 σελ. 45 ἀριθμ. 8.

γραφῶν,[1] ἃς ἐπὶ τόπου ἀνεύρομεν καὶ ἐξ ὧν ἐμφαίνεται, ὅτι ἔφορος τῶν ἐν Λήμνῳ Ὀργεώνων θεότης ἦτο ὁ Ἡρακλῆς,[2] τοῦ ὁποίου μεγαλοπρεπὴς ναός, ὡς δύναταί τις νὰ κρίνῃ καὶ ἐκ τῶν σῳζομένων ἐρειπίων, ὑπῆρχεν ἐν Κώμῃ.[3]

Ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν ἐν Πειραιεῖ Ὀργεώνων, πρὸς οὓς βεβαίως οὐδεμίαν σχέσιν ἐξαρτήσεως εἶχον οἱ ἐν Λήμνῳ, μανθάνομεν, ὅτι ὑπῆρχε ἱερεὺς καὶ ἱέρεια ἐπιμελούμενοι τῶν θυσιῶν τῶν προσφερομένων ἐν τῷ ναῷ ὑπό τε τῶν ἑταίρων καὶ τῶν ξένων, οἵτινες ὅμως κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἑταίρους, ἐὰν μὲν ἔθυον γαλαθηνὸν ἤτοι μικρᾶς ἡλικίας ζῷον ὤφειλον νὰ δίδωσι τῇ ἱερείᾳ ἑπτὰ ὀβολούς, τὸ δέρμα καὶ ὁλόκληρον τὸν δεξιὸν μηρόν, ἐὰν δὲ ἀνεπτυγμένον τρεῖς δραχμάς, τὸ δέρμα καὶ τὸν μηρόν.[4] ὁσάκις δὲ τὸ θῦμα ἦτο βοῦς ἑπτὰ ὀβολοὺς καὶ τὸ δέρμα. Καὶ ἐὰν μὲν τὸ θυόμενον ζῷον ἦτο ἄρρεν, ἐλάμβανε τὰ δῶρα ὁ ἱερεύς, ἂν δὲ θῆλυ, ἡ ἱέρεια.

Ἐξελέγετο δ' ἡ ἱέρεια, ἥτις εἶχε μεγαλυτέραν σπουδαιότητα, κατ' ἔτος καὶ ἀποχωροῦσα τῆς ἀρχῆς ἀπετέλει μετὰ τῶν ἄλλων προηγουμένως ἀρξασῶν σῶμά τι, ὃ ἐπεμελεῖτο τῆς λαμπροτέρας διεξαγωγῆς τῆς λατρείας. Πλὴν τοῦ ἱερέως καὶ τῆς ἱερείας μνημονεύονται ἔτι καὶ ἄλλοι ἄρχοντες, ὡς **ἱεροποιοί, ἐπιμεληταί, ταμίας** καὶ ἄλλοι.

Ἡ ἑταιρεία, ἵνα ἐπαρκῇ εἰς τὰς ἀναγκαίας δαπάνας, εἶχε κοινὸν ταμεῖον, εἰς ὃ ἕκαστος τῶν ἑταίρων κατέβαλλε ποσόν τι πιθανῶς κατὰ μῆνα. Οὕτως ἀπετελεῖτο κεφάλαιον ἑταιρικὸν αὐξανόμενον καὶ δι'

1) Ταύτας ἐδημοσιεύσαμεν τὸ πρῶτον ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 7339 φύλλῳ τῆς «Ἀμαλθείας» κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1902, ὁπόθεν ἐκκλέψας μετεδημοσίευσεν ἀμεταβλήτους ἐν τῷ XV τόμῳ τῆς Revue des Etudes Grecques ὁ Ἀλ. Ἐμμ. Κοντολέων χωρὶς νὰ προσθέσῃ ἂν οὐχὶ τὸ ὄνομα ἡμῶν ἀλλὰ τοὐλάχιστον τὴν ἐφημερίδα, ἐξ ἧς ἐσύλησεν αὐτάς.

2) Ἡ εἰκασία τοῦ σοφοῦ ἀρχαιολόγου Reinach (Chroniques d' Orient σελ. 138) καθ' ἣν οἱ ἐν Λήμνῳ Ὀργεῶνες διετέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Καβείρων δὲν ἀποδεικνύεται ὀρθή, ἐκτὸς ἂν νεώτεραι ἐπιγραφαὶ ἀποκαλύψωσιν ἡμῖν καὶ ἄλλας ἐν Λήμνῳ ὀργεωνικὰς ἑταιρείας ὑπ' ἄλλοις θεοῖς τεταγμένας.

3) Ἀνασκαφαὶ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, φερούσῃ μέχρι τοῦδε τὴν αὐτὴν ὀνομασίαν, πάντως θἀποκαλύψωσιν σπουδαίας ἐπιγραφὰς καὶ ἄλλα μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος.

4) Εἶναι περίεργον, ὅτι ἡ αὐτὴ συνήθεια κρατεῖ καὶ μέχρι σήμερον ἐν Λήμνῳ· ὁσάκις δηλ. πολίτης τις προσκαλέσῃ ἱερέα, ἵνα τελέσῃ λειτουργίαν ἐν ἐξωκκλησίῳ, ὁπότε ἀπαραιτήτως σφαγιάζεται καὶ ἀμνός τις, ὑποχρεοῦται πλὴν ἄλλων νὰ προσενέγκῃ τῷ ἱερεῖ καὶ τὸν ἕτερον τοὐλάχιστον τῶν μηρῶν τοῦ ἀμνοῦ.

ἄλλων ἔτι τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων ἐπιδομάτων. Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπιγραφῶν βλέπομεν, ὅτι οἱ ἐν Λήμνῳ Ὀργεῶνες ἐδάνειζον ἐπὶ ὑποθήκῃ, ἐξ οὗ φαίνεται, ὅτι ἡ ἑταιρεία ἦτο ἀνεγνωρισμένη καὶ ὑπὸ τῆς πολιτείας.[1]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ΄.

Κοινωνία καὶ κοινωνικὴ ἀνάπτυξις

Τὸ εὔφορον ἔδαφος τῆς νήσου καὶ τὸ ἐμπόριον, ὅπερ διενήργουν οἱ Λήμνιοι παρεῖχον πάντοτε ἀρκοῦσαν εἰς αὐτοὺς εὐημερίαν. Διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως δὲ τῶν κληρούχων ἐγεννήθη μείζων πνευματικὴ ἀνάπτυξις. Βεβαίως ἡ διαίρεσις τῶν κατοίκων εἰς δύο αὐστηρῶς διακρινομένας τάξεις, τοὺς κληρούχους καὶ ἐγχωρίους, παρημπόδιζέ πως τὸ ἔργον τῆς ἀναπτύξεως. Μεθ' ὅλον ὅμως τὸν περιορισμὸν τοῦτον τῶν ἰθαγενῶν οὗτοι δὲν ἦσαν ἁπλῶς ἄχρηστον πλῆθος συμβαλλόμενοι τοὐναντίον διὰ τῆς ἐργασίας αὐτῶν εἰς τὴν ἐν γένει πρόοδον καὶ ἀκμήν.

Εἴδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι ὁ φόρος τὸν ὁποῖον κατέβαλον οὗτοι τῷ 452 τοῖς Ἀθηναίοις ἀνῆλθεν εἰς ἐννέα τάλαντα, ποσὸν δηλ. τὸ ὁποῖον, ἐὰν ὑπολογίσωμεν τὴν σχέσιν τοῦ τότε νομίσματος πρὸς τὸ σημερινόν, ἀναβαίνει εἰς 400,000 περίπου δραχμῶν. Τὸ ποσὸν δὲ τοῦτο ἐξήγετο ἐκ τῶν θυλακίων μόνον τῶν ἐγχωρίων, ὅθεν ἕπεται, ὅτι εὑρίσκοντο εἰς ἀκμαίαν γεωργικὴν καὶ ἐμπορικὴν κατάστασιν.

Πλὴν ὅμως τούτου εἶχον καὶ ἄλλα βάρη, διότι οἱ Ἀθηναῖοι εἰσέπραττον παρὰ τῶν συμμάχων καὶ τὰς **ἀπαρχὰς** ὑπὲρ τοῦ ἐν Ἐλευ-

1) Καθόλου περὶ Ὀργεώνων παράβαλε τὸ ἀξιόλογον ἔργον τοῦ Foucart «Des associations religieuses chez les Grecs Paris 1873».

σῖνι ἱεροῦ. Τὸ ποσὸν τοῦτο διὰ τὸ ἔτος 328 ἀνῆλθε εἰς 414 μεδίμνους κριθῆς, σίτου δὲ περίπου 47.[1]

Εἶναι ἀληθές, ὅτι διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως κληρούχων περὶ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνος θὰ ἐπῆλθε πάντως κλονισμός τις μεταξὺ τῶν ἐγχωρίων· διὰ τοῦτο δὲ βλέπομεν ἐλαττούμενον ἀπὸ τοῦ 447 εἰς τὸ ἥμισυ τὸν πρότερον φόρον. Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰῶνος ὁ ἄμεσος οὗτος εἰς χρήματα φόρος μετεβλήθη εἰς ἔμμεσον[2] εἰσπραττόμενον κατ' εἰκασίαν τοῦ Köhler[3] ἐκ τῆς πωλήσεως τῆς **λημνίας γῆς**.

Οἱ ἰθαγενεῖς λοιπὸν δὲν ἦσαν δουλικὸς ὄγκος οὐδεμίαν ῥοπὴν ἔχων ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Λήμνου πραγμάτων. Ἡ εὐπορία ἡ προερχομένη διὰ τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἡ ἐκ τῶν κληρούχων μεταδιδομένη αὐτῆς ἡμέρωσις παρῆγεν ἐν αὐτοῖς τοιαύτην ἀνάπτυξιν, ὥστε ἀρχομένου ἤδη τοῦ 4ου αἰῶνος βλέπομεν αὐτοὺς πολιτικῶς συντεταγμένους, ἔχοντας βουλὴν καὶ συνέλευσιν τοῦ δήμου, τελοῦντας ἀγῶνας δημοτελεῖς καὶ παρέχοντας προξενίαν καὶ ἀτέλειαν.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ κοινωνικὴ κατάστασις τῶν ἰθαγενῶν, οἱ δὲ κληροῦχοι εὑρίσκοντο βεβαίως εἰς πολὺ καλυτέραν θέσιν. Ἐλεύθεροι πολῖται ὄντες δὲν ὑπέκειντο εἰς φόρους· διὰ τῶν κτημάτων τὰ ὁποῖα εἶχον ἐν Λήμνῳ, καί τινες ἐξ αὐτῶν, ἂν μὴ πάντες, καὶ ἐν Ἀττικῇ, καὶ διὰ τῆς ὑπερόχου αὐτῶν μεταξὺ τῶν λοιπῶν Λημνίων θέσεως προήχθησαν ἐνωρὶς εἰς πρόοδον καὶ ἀκμὴν μεγάλην. Τὸ ἄγαλμα τῆς **Λημνίας Ἀθηνᾶς**[4] ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Φειδίου, ὅπερ οὗτοι ἀνήγειραν ἐν Ἀκροπόλει, ἡ ἐπανειλημμένη μνεία ἀγώνων ἐν Λήμνῳ,[5] ἡ τέλεσις Διονυσίων καὶ αἱ παραστάσεις δραμάτων[6] καὶ τὰ ὅμοια μαρτυροῦσι περὶ τούτου. Πρὸς τούτοις ἀναφέρεται καὶ γυμνασίαρχος[7]

---

1) CIA III suppl. 834 b.

2) CIA I 258 στίχ. 15 καὶ ἑξ. καὶ Θουκυδ. 7, 28.

3) Mittheil. 5 σελ. 268 καὶ CIA II 737.

4) Παυσαν. 1, 28, 2. Τὸ ἄγαλμα ἦτο ἐκ χαλκοῦ κατεσκευασμένον καὶ ἵστατο ἀμέσως μετὰ τὰ Προπύλαια ὀλίγον προς τἀριστερὰ ἐστραμμένον πρὸς τὴν εἴσοδον τῆς Ἀκροπόλεως. Ἡ θεὰ παρίστατο κρατοῦσα διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὸ κράνος, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας στηριζομένη ἐπιχαρίτως ἐπὶ τοῦ δόρατος. Τοῦ ἀριστουργήματος τούτου ἐσώθησαν εὐτυχῶς ἀντίγραφα ἐν Δρέσδῃ καὶ κεφαλὴ ἐν Βονωνίᾳ.

5) CIA II 592 καὶ III 318 κ. ἄ.

6) BCH 9 σελ. 45 ἀριθμ. 3 καὶ 5 καὶ 17 σελ. 127 ἀριθμ. 3.

7) «Ν. Ἡμέρας» ἀριθ. 1348.

καὶ ἀγωνοθέτης,[1] εἰς ὅν, ὡς λέγει τὸ ψήφισμα, ἀνατίθεται νὰ ἐπιμεληθῇ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ ἐπαίνου καὶ τοῦ στεφάνου, ὃν ἀπένειμεν ἡ πόλις τῶν Ἡφαιστιέων πρός τινα ἐκ τοῦ δήμου Ἀχαρνῶν. Ἀγῶνες λοιπὸν παντοειδεῖς, Διονύσια καὶ δραματικαὶ παραστάσεις, γυμνασίαρχοι καὶ ἀγωνοθέται, στρατηγοὶ καὶ ἀγορανόμοι, πάντα ταῦτα προδίδουσιν εὐμάρειαν κοινωνικήν, προαγωγὴν καὶ εὐημερίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν.

Καὶ ἡ παραγωγὴ δὲ καθόλου τῆς νήσου φαίνεται, ὅτι δὲν ἦτο ἀσήμαντος. Εἴδομεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι ὁ οἶνος τῆς Λήμνου ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις μετεκομίζετο εἰς τὴν ἀντιπέραν τρωϊκὴν παραλίαν· καὶ μετὰ ταῦτα δὲ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἦσαν περιβόητοι αἱ ἄμπελοι αὐτῆς.[2] Ἐπίσης πεφημισμένοι ἦσαν οἱ κύαμοι αὐτῆς·[3] Τὰ κύρια δ' ὅμως γεωργικὰ προϊόντα τῆς νήσου ἦσαν ἡ κριθὴ καὶ ὁ σῖτος, τῶν ὁποίων τὴν ἐτησίαν παραγωγὴν διὰ τὸ ἔτος 328 π. Χ. δυνάμεθα κατὰ πιθανὴν προσέγγισιν νὰ ὑπολογίσωμεν.

Πράγματι εἴπομεν ἤδη, ὅτι αἱ εἰς Ἐλευσῖνα κομισθεῖσαι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπαρχαὶ ἀνῆλθον εἰς 414 μεδίμνους κριθῆς, 47 δὲ σίτου. Ἐὰν αἱ διατάξεις,[4] δι' ὧν ἐκανονίζετο τὸ καταβλητέον ποσοστόν, ἴσχυον αἱ αὐταὶ καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τούτων, τότε ἔχομεν ὁλικὴν παραγωγὴν κριθῆς μὲν 248,400 μεδίμνους, σίτου δὲ 56,400, ἤτοι ἐὰν ἀναγάγωμεν[5] τούτους εἰς σημερινὰ συνήθη ἐν Λήμνῳ κοιλά, κριθῆς μὲν 315,000 περίπου, σίτου δὲ 72,000. Τὰ ποσὰ δ' ὅμως ταῦτα δὲν ἀντιπροσωπεύουσι τὴν κατὰ μέσον ὅρον ἐτησίαν παραγωγὴν ὑπολειπόμενα πολὺ τοῦ πραγματικοῦ, διότι εἶναι γνωστόν, ὅτι κατὰ τὸ 328 φοβερὰ σιτοδεία ἐμάστισε τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ τριπλασιασθῇ ἡ τιμὴ τοῦ σίτου.[6] Ἵνα δὲ νοήσωμεν πόσον κατωτέρα ἦτο ἡ παραγωγὴ τοῦ ἔτους τούτου, ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ Ἀττική, ἥτις παρῆγε συνήθως ἐτησίως 2,400,000 μεδίμνους, ἀπέδωκε τότε μόνον τὸ ἓν ἕκτον.[7]

---

1) CIA II 592.
2) Ἀριστοφ. Εἰρήν. 1162 καὶ Σχολιαστ. αὐτόθ.
3) Ἀθήναιος 8, 366 Ε.
4) BCH 4 σελ. 225: «ἀπάρχεσθαι Ἀθηναίους ἀπὸ τῶν ἑκατὸν μεδίμνων κριθῶν μὲν μὴ ἔλαττον ἢ ἑκτέα, πυρῶν δὲ.... μὴ ἔλαττον [ἢ] ἡμιεκτέα».
5) Griech. und Röm. Metrologie ὑπὸ Nissen ἐν τῷ Handbuch τοῦ I. Müller I σελ. 843.
6) Ἴδε Schäfer Demosth. III σελ. 268 καὶ Mittheil. 8 σελ. 211 καὶ ἑξ.
7) Boeckh Staatshaush. d. Athen. I 97 καὶ ἑξ.

Ἕνεκα τῆς περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολίας εἶχον λάβει οἱ Λήμνιοι αὐστηρότατα μέτρα κατὰ τῆς φοβερᾶς πληγῆς αὐτῆς, τῶν ἀκρίδων. Ἀληθῶς γινώσκομεν, ὅτι ἕκαστος πολίτης ὑπεχρεοῦτο διὰ νόμου νὰ φονεύσῃ καὶ φέρῃ πρὸς τοὺς ἄρχοντας ὡρισμένον ποσὸν ἐξ αὐτῶν. Καὶ τὰ πτηνὰ δ' ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα καὶ σήμερον ἀκόμη ἐν καιρῷ ἐπιδημίας ἀκρίδων εἰδωλολατρικῶς σέβουσιν οἱ Λήμνιοι καλοῦντες αὐτὰ **ἀγγοπούλια**, καὶ εἰς ταῦτα ἀπένεμον τιμὴν οἱ παλαιοὶ διὰ τὴν μεγάλην καταστροφήν, ἣν ἐπροξένουν εἰς αὐτάς.[1]

Περὶ τῆς καλλιεργίας τῆς κτηνοτροφίας οὐδὲν ἀπολύτως γνωρίζομεν, εἶναι ὅμως πιθανόν, ὡς φαίνεται ἄλλως καὶ ἐκ τῶν ἀνίσων μερίδων τῶν ἀπαρχῶν τῆς Μυρίνης καὶ τῆς Ἡφαιστίας, ὅτι μάλιστα εἰς τὸ βορειοδυτικὸν τῆς νήσου μέρος, ὀρεινὸν καὶ ὀλιγώτερον κατάλληλον εἰς γεωργίαν, ἠσχολοῦντο πιθανώτατα οἱ κάτοικοι εἰς αὐτήν.[2]

Ἐκ τῶν σπουδαίων ἐπίσης προϊόντων ἦν καὶ ἡ **λημνία** καλουμένη **γῆ**, ἧς ἐποιοῦντο χρῆσιν ἐν τῇ φαρμακευτικῇ καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ὡς χρωστικῆς οὐσίας.[3]

---

1) Πλίν. Η. Ν. 11, 35, 5.

2) Περιεργίας χάριν ἀναφέρομεν τὸ ἑξῆς, ὅπερ ἀρυόμεθα ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους (Περὶ τὰ ζῷα ἱστορ. 3, 20). Ἐκ τῶν ἀρρένων ζῴων, λέγει, οὐδὲν φέρει γάλα· ἐν τούτοις ὑπάρχουσί τινα παραβαίνοντα τὸν νόμον τοῦτον· οὕτω τράγος τις ἐν Λήμνῳ ἔφερεν ἐκ τῶν δύο μαστῶν, οὓς ἔχει παρὰ τὸ αἰδοῖον τοσοῦτον γάλα, ὥστε παρεσκευάζετο ἐξ αὐτοῦ τυρός, τὸ αὐτὸ δὲ συνέβαινε καὶ εἰς τὰ ἄρρενα τέκνα τὰ ὁποῖα δι' ὀχείας τούτου ἐγεννήθησαν· ἀλλὰ προσθέτει ὁ Σταγιρίτης, τὰ μὲν τοιαῦτα ὡς σημεῖα νομίζονται, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸν ἰδιοκτήτην τούτου ἐχρησμοδότησεν ὁ θεός, ὅτι θὰ γείνῃ πλούσιος.

3) Περὶ ταύτης διὰ μακρῶν θά κάμωμεν λόγον ἐν τῷ Β΄. τεύχει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ΄.

Γράμματα καὶ τέχναι

Λόγιοι

Ἐκ τῶν Λημνίων, οἵτινες ἐθεράπευσαν τὰς Μούσας ὁ παλαιότερος εἶναι **ὁ Ἀντίλοχος·** οὗτος ἔζη κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα, καὶ ὅ,τι περὶ αὐτοῦ γνωρίζομεν εἶναι, ὅτι **ἐφιλονίκει τῷ Σωκράτει.**[1] Φαίνεται, ὅτι ἦτο εἷς τῶν σοφιστῶν, οἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἶχον πλημμυρήσει τὰς Ἀθήνας.

Ἕτερος ἐκ Λήμνου συγγραφεὺς εἶναι **ὁ Ἀπολλόδωρος,** ὅστις συνέγραψεν ἔργον **περὶ γεωργίας καὶ ψιλῆς καὶ πεφυτευμένης,** συνιστώμενον ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους[2] εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας νἀσχοληθῶσι περὶ τὴν γεωπονίαν καθόλου.

Κατὰ τὸν 2ον καὶ 3ον μ. Χ. αἰῶνα ἤκμασεν ἡ οἰκογένεια τῶν Φιλοστράτων, ἥτις παρέσχε τὸ μοναδικὸν φαινόμενον νὰ χορηγήσῃ ἡμῖν τέσσαρα μέλη αὐτῆς πάντα ἐξαρθέντα ὑπὲρ τοὺς συγχρόνους καὶ ἀθάνατον καταλιπόντα μνήμην διὰ τῶν λαμπρῶν συγγραμμάτων αὐτῶν.

Ὁ πρῶτος Φιλόστρατος ἦτο υἱὸς Βήρου καὶ ἔζη κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα.[3] Δυστυχῶς ἄλλας εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ δὲν

---

1) Ἀριστοτέλ. παρὰ Διογέν. Λαερτίῳ ΙΙ 46 καὶ VIII 49.

2) Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. 11 Παράβ. καὶ Οὐάρρων. R. r. I 18 καὶ τοὺς ἐκ τούτου ἀντλήσαντας Κολουμέλλαν καὶ Πλίνιον.

3) Ὁ Σουΐδας λέγει, ὅτι ἔζη ἐπὶ Νέρωνος (54- 68 μ. Χ.), ἀλλ' ἡ εἴδησις, ὅτι ὁ υἱὸς τούτου ἤκμασεν ἐπὶ Σευήρου (193—211 μ. Χ.) δὲν συμβιβάζεται

ἔχομεν, τοῦτο μόνον γινώσκοντες, ὅτι ὑπῆρξε σοφιστὴς ἐξασκήσας τὸ ἔργον τοῦτο ἐν Ἀθήναις, ὅπου κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ ἀναγεννηθεῖσα σοφιστικὴ διετέλει ἐν ἀκμῇ.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἐσώθη μέχρις ἡμῶν ὁ διάλογος **Νέρων**,[1] τὰ δὲ λοιπά,[2] ἅπερ ἀποδίδονται αὐτῷ ἀνήκουσι πιθανῶς τῷ τρίτῳ Φιλοστράτῳ. Περιέχει δὲ τὸ διασωθὲν συγγραμμάτιον διάλογον τοῦ Ληνίου Μενεκράτους πρὸς τὸν στωικὸν φιλόσοφον Μουσώνιον Ῥοῦφον περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος μελετηθείσης τομῆς τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου.

Ὑπέρτερος τοῦ πατρὸς ὑπῆρξεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ **Φλαύιος**[3] **Φιλόστρατος**, ὅστις ἐγένετο ἐκ τῶν διασημοτέρων σοφιστῶν τῶν χρόνων ἐκείνων.[4] Τὰς πρώτας σπουδὰς αὐτοῦ εἶναι πιθανόν, ὅτι ἔκαμε παρὰ

πρὸς τὴν μαρτυρίαν ταύτην καὶ εἶναι πιθανόν, ὅτι ἡ ἀκμὴ τοῦ πρώτου Φιλοστράτου πίπτει εἰς τὸν 2ον αἰῶνα. Πρὸς συμβιβασμὸν τῆς ἀντιφάσεως ταύτης προτείνει ὁ Kayser (ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ διαλόγου Νέρωνος) διόρθωσιν, ἥτις δυσκόλως φαίνεται ἡμῖν ἀποδεκτή. Ἡμεῖς θὰ προετιμῶμεν ἁπλούστερον νὰ μεταβάλωμεν τὸ Νέρωνος εἰς Νέρβα.

1) Ἕνεκα τοῦ διαλογικοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ἐτάχθη μεταξὺ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Λουκιανοῦ. Παράβ. Christ Griech. Litteraturg. ἔκδ. 3η σελ. 747.

2) Ὁ Σουΐδας (ἐν λ.) λέγει τὰ ἑξῆς: « ἔγραψε λόγους πανηγυρικοὺς πλείστους καὶ λόγους Ἐλευσινιακοὺς δ', Μελέτας, Ζητούμενα παρὰ τοῖς ῥήτορσι, Ῥητορικὰς ἀφορμάς, Περὶ τοῦ ὀνόματος, ἔστι δὲ πρὸς τὸν σοφιστὴν Ἀντίπατρον, Περὶ τραγῳδίας βιβλία γ', Γυμναστικόν, ἔστι δὲ περὶ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐπιτελουμένων, Λιθογνωμικόν, Πρωτέα, Κύνα ἢ σοφιστήν, Νέρωνα, Θεατήν, τραγῳδίας μγ' καὶ κωμῳδίας ιδ' καὶ ἕτερα πλεῖστα καὶ λόγου ἄξια ».

3) Ἐν ἐπιγραφῇ ἐπ' ἐσχάτων ἀνευρεθείσῃ ἐν Ἡφαιστίᾳ, ἣν ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῇ «Ν. Ἡμέρᾳ» μνημονεύεται Φιλόστρατός (Λεύκιος Φλαύιος) τις ἱερεὺς τοῦ Ἡφαίστου, εἶναι δ' ὅμως δύσκολον νὰ εἴπῃ τις, ἂν πρόκηται περὶ μέλους τῆς οἰκογενείας τῶν Φιλοστράτων. Πρὸς τούτοις Φιλόστρατός (Λ. Φλαύιος) τις Στειριεὺς ἀναφέρεται ὡς ἄρξας ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ ἔτος 262/3 μ. Χ. (CIA III 1202).

4) Ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Ἱεροκλῆς καλοῦσιν αὐτὸν Ἀθηναῖον, ὅτι δ' ὅμως εἶναι Λήμνιος ἀποδείκνυται ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, πολλαχοῦ τῶν ὁποίων ὁ ἴδιος διαρρήδην μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἐκ Λήμνου καταγωγῆς αὐτοῦ. Οὕτω καὶ ἂν μὴ λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὴν 70ὴν ἐπιστολὴν (ἔνθα ῥητῶς λέγει ὅτι εἶναι Λήμνιος) ἥτις δὲν εἶναι βέβαιον, ἂν πρέπῃ νἀποδοθῇ τῷ δευτέρῳ ἢ τρίτῳ Φιλοστράτῳ, ἐκ τῶν χωρίων Ἀπολλων. (268) καὶ Β. Σοφιστ. (515) ἀσφαλῶς ἐξάγεται, ὅτι ἡ Λῆμνος ὑπῆρξεν ἡ πατρὶς αὐτοῦ.

τῷ πατρὶ αὐτοῦ, ἔπειτα ὅμως ἤκουσε καὶ ἄλλων, τοῦ Πρόκλου, Ἀντιπάτρου καὶ Ἱπποδρόμου.[1] Διελθὼν δὲ πάντα τὰ στάδια τῆς σοφιστικῆς ἐδίδαξε πρῶτον ἐν Ἀθήναις, ἔπειτα δὲ μετέβη εἰς Ῥώμην, ἔνθα διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ φίλου καὶ διδασκάλου αὐτοῦ Ἀντιπάτρου παιδαγωγοῦ τῶν τέκνων τοῦ τότε αὐτοκράτορος Σεπτιμίου Σευήρου ἐγνώρισε τοῦτον καὶ συνεδέθη στενῶς πρὸς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ καταταχθεὶς ἐν τῇ χορείᾳ ἐκείνῃ τῶν ῥητόρων, σοφιστῶν καὶ γεωμετρῶν, ἥτις ἐκόσμει τὴν αὐλὴν τῆς αὐτοκρατείρας Ἰουλίας Δόμνης.[2]

Τοσαύτη δ' ἦτο ἡ πρὸς τὸν Φιλόστρατον ὑπόληψις τῆς βασιλίδος, ὥστε πρὸς τοῦτον ἔστρεψε τὸ βλέμμα, ὅτε ἠθέλησε νὰ συγγραφῇ ὁ βίος Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως.

Ἐκ διαφόρων χωρίων τῶν συγγραμμάτων[3] αὐτοῦ ἐξάγεται, ὅτι περιηγήθη πολλὰς χώρας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, οἷον τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κελτικὴν ἐν συνοδείᾳ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἂν δὲ μετὰ τὸν θάνατον τῆς αὐτοκρατείρας κατέλιπε τὴν Ῥώμην, δὲν γνωρίζομεν, ἐν τούτοις εἶναι πιθανόν, ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ παραταθέντος μέχρι τῆς βασιλείας Φιλίππου τοῦ Ἄραβος (244—249 μ. Χ.) ἐπανῆλθεν ὁ Φιλόστρατος εἰς Ἀθήνας.

Συγγράμματα τοῦ Φιλοστράτου ἀναμφισβητήτως ἀνήκοντα αὐτῷ εἶναι οἱ **Βίοι Σοφιστῶν** καὶ **Τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον.** Ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ περιέγραψε τὸν βίον τοῦ Ἀπολλωνίου, ὅστις ἤκμασεν ἕνα περίπου αἰῶνα πρὸ αὐτοῦ καὶ ἀνῆκεν εἰς τοὺς παραδόξους ἐκείνους θαυματοποιοὺς τῆς Ἀνατολῆς, οἵτινες χωρὶς νὰ ἐμβαθύνωσιν εἰς φιλοσοφικὰς ζητήσεις ἐκάλουν ἑαυτοὺς φιλοσόφους. Περιηγηθεὶς ὁ Ἀπολλώνιος τὴν Ἄπω Ἀνατολὴν καὶ λαβὼν γνῶσιν τῆς θεοσοφίας τῶν Μάγων, Βραχμάνων, Γυμνοσόφων κ.τ.τ. ἀπέλαυε φήμην ἁγίου καὶ θαυματουργοῦ καὶ ἠξιοῦτο καὶ θείας τιμῆς, περὶ οὗ μαρτυρεῖ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, ἣν ὁ Σευῆρος ἔστησε μετὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ Ὀρφέως ἐν τῷ ἱερῷ τῶν Λαρήτων.[4]

Τὴν συγγραφὴν τοῦ ἔργου τούτου εἴδομεν, ὅτι ἀνέλαβεν ὁ Φιλόστρατος κατ' ἐπιθυμίαν τῆς αὐτοκρατείρας, ἥτις πιθανῶς ἤθελε διὰ

1) Β. Σοφιστῶν 603, 607, 617.
2) Ἀπολλών. 5 καὶ Β. Σοφιστ. 622.
3) Β. Σοφιστ. 479 καὶ 626.
4) Λαμπρίδ. Β. Ἀλεξ. Σευήρου 28. Τῆς εἰκόνος ταύτης ἀντίτυπον ἴδε παρὰ Baumeister Denkm. ἀριθ. 115.

τούτου νὰ δημιουργήσῃ ἀντίρροπον κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ρεῦμα, αὐτὸς δ' ὁ ἴδιος ἐπεθύμει, ὅπως διὰ τούτου καταδειχθῇ ἡ ἐξοχότης τῆς πυθαγορείου φιλοσοφίας καὶ τῆς τῶν Ἰνδῶν, ἐν ᾗ ἐξεῖχεν ὁ Ἀπολλώνιος.[1]

Ἀσυγκρίτως μείζονος σημασίας εἶναι τὸ ἕτερον τῶν ἔργων αὐτοῦ, οἱ **Βίοι Σοφιστῶν**. Ἐν τούτῳ ἀφηγεῖται συντόμως τὸν βίον καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων ἀλλὰ κυρίως τῶν συγχρόνων αὐτῷ σοφιστῶν. Ἐν τέλει τοῦ ἔργου αὐτοῦ λέγει, ὅτι παρέλιπε τὸν βίον τοῦ τρίτου. Φιλοστράτου καὶ ἄλλων τινῶν φιλίως διακειμένων αὐτῷ. Εἶναι δὲ τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Λημνίου σοφιστοῦ ἡ μόνη καὶ σπουδαιοτάτη πηγὴ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς σοφιστικῆς τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ἐκ τῶν ἀμφιβόλων συγγραμμάτων τοῦ Φιλοστράτου, τοῦ **Ἡρωικοῦ, Γυμναστικοῦ** καὶ τῶν **Ἐπιστολῶν**, τὸ δεύτερον σχεδὸν βέβαιον εἶναι, ὅτι ἀνήκει αὐτῷ, μεγάλη δ' ἐπίσης πιθανότης ὑπάρχει καὶ περὶ τοῦ πρώτου. Διὰ τοῦ **Γυμναστικοῦ** ἤθελεν ὁ συγγραφεὺς νὰ ἐμβάλῃ εἰς τοὺς ἕνεκα τῆς πολυτελείας καὶ ἀκολασίας ἐκχαυνωθέντας τότε νέους ἔρωτα πρὸς τὴν γυμναστικήν· πρὸς τούτοις ἐν αὐτῷ ἔχομεν πολυτίμους πληροφορίας περὶ τῆς τελέσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων καὶ περὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς γυμναστικῆς. Ἐν δὲ τῷ Ἡρωικῷ, ὅστις ἀποδίδεται ἐπίσης καὶ εἰς τὸν τρίτον Φιλόστρατον γίνεται λόγος ἐν διαλέξει ἀμπελουργοῦ τινος τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου πρός τινα ἐκ Φοινίκης ναυτίλον περὶ τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων.

Ἐκ τῶν Ἐπιστολῶν (73 τὸν ἀριθμὸν) μέγα μέρος δὲν προσιδιάζει βεβαίως τῷ χαρακτῆρι τοῦ Φλαυίου Φιλοστράτου, ὅτι δ' ὅμως τινὲς τοὐλάχιστον ἀνήκουσι τούτῳ εἶναι πιθανόν.

Ἐν γένει δὲ περὶ τοῦ λεκτικοῦ αὐτοῦ ὁμιλῶν ὁ Φώτιος λέγει, ὅτι εἶναι **τὴν φράσιν σαφὴς ἐπιχαρίς τε καὶ ἀφοριστικὸς καὶ βρύων γλυκύτητος καὶ τῷ ἀρχαϊσμῷ καὶ ταῖς καινοπρεπεστέραις τῶν συντάξεων ἐμφιλοτιμούμενος,** ὁ δὲ Kayser, ὅστις ἐξέδωκε τὰ ἅπαντα αὐτοῦ οὑτωσὶ χαρακτηρίζει αὐτόν. «Ὁ βίος τοῦ Ἀπολλωνίου ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας εἵλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν θεολόγων, οὐδ' ἐπιτρέπεταί τινι ἐπιθυμοῦντι τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ πλαστικῆς νὰ λάβῃ πεῖραν ἡ στέρησις τοῦ βιβλίου τούτου ὡς καὶ τοῦ Ἡρωϊκοῦ καὶ Γυμναστικοῦ.[2]

1) Kayser Προοίμ. εἰς Ἀπολλών. VI καὶ VII.

2) Τὰ ὑπὸ τοῦ Σουΐδα ἀναφερόμενα συγγράμματα τοῦ Φλ. Φιλοστράτου εἶναι «Μελέται, Ἐπιστολαὶ ἐρωτικαί, Εἰκόνες ἤτοι ἐκφράσεις δ', Διαλέξεις,

Γαμβρὸς τούτου κατὰ τὸν Σουΐδαν ἐγένετο **ὁ τρίτος Φιλόστρατος**, τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ ὠνομάζετο Νερβιανὸς καὶ ἦτο, ὡς φαίνεται, ἀνεψιὸς τοῦ Φλ. Φιλοστράτου. Γεννηθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ 2ου αἰῶνος ἠκολούθησε καὶ αὐτὸς τὸ ἐπάγγελμα τῶν προγόνων γενόμενος σοφιστὴς καὶ διδάσκων ἐν Ἀθήναις. Πόσον ἐξετιμᾶτο ὁ ἀνὴρ δεικνύει ἡ εἴδησις, ὅτι ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσι καὶ τεσσάρων ἐτῶν ἔτυχε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Καρακάλλα (211—217) **ἀτέλειαν λειτουργιῶν** ἤτοι ἀσυδοσίαν καὶ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν φόρων.[1] Ἄλλο τι περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ δὲν παρεδόθη ἡμῖν, τοῦτο μόνον γινώσκομεν, ὅτι τὰ τελευταῖα τοῦ βίου αὐτοῦ ἔτη διήγαγεν ἐν Λήμνῳ ἔνθα καὶ εἶναι τεθαμμένος[2].

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ τὸ μόνον βεβαίως ἀνῆκον αὐτῷ, οὗπερ ἐφείσθη ὁ χρόνος, εἶναι αἱ **Εἰκόνες**,[3] αἵτινες παρουσιάζουσιν ἡμῖν ἰδιαίτερον εἶδος τῆς σοφιστικῆς, ἥτις μεταξὺ τῶν ἄλλων μέσων ἀσκήσεως ὡς ἔξοχον προγύμνασμα ἐθεώρει καὶ τὴν περιγραφὴν εἰκόνων καὶ ἔργων τέχνης καθόλου. Περιέχει δὲ τὸ ἔργον τοῦτο περιγραφὴν 64 εἰκόνων πινακοθήκης τινὸς ἐν Νεαπόλει.[4]

Ἔγγονος τοῦ Φιλοστράτου τούτου εἶνε **Φιλόστρατος ὁ τέταρτος** οὗτινος ἔχομεν ἐπίσης μικρὸν ἀτελὲς συγγραμμάτιον ἐπιγραφόμενον **Εἰκόνες**, ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ τὸν πάππον, ἀλλ' ὑπολείπεται αὐτοῦ οὐ μόνον διότι ἡ περιγραφὴ δὲν χωρεῖ μετὰ τῆς αὐτῆς δεξιότητος, ἀλλὰ καὶ διότι δὲν παρέχει πιστῆς περιγραφῆς ἐντύπωσιν.

Τοσαῦτα περὶ τῶν Φιλοστράτων καθόλου. Τὰ συγγράμματα αὐτῶν δὲν περιέχουσι σοφιστικὸν κόμπον καὶ κενότητα φράσεων, ὡς συνήθως συνέβαινε παρὰ τοῖς σοφισταῖς, ἀλλ' ἐγκλείουσι πολυτιμο-

---

Αἶγες ἢ περὶ αὐλοῦ, Ἀπολλωνίου βίος τοῦ Τυανέως ἐν βιβλίοις η', Ἀγορά, Ἡρωϊκός, Βίοι σοφιστῶν ἐν βιβλίοις δ', ἐπιγράμματα καὶ ἄλλα τινά».

1) Β. Σοφιστ. 623.

2) Σουΐδ. ἐν λ.

3) Κατὰ τὸν Σουΐδαν ὁ τρίτος Φιλόστρατος ἔγραψεν «Εἰκόνας, Παναθηναϊκόν, Τρωικόν, Παράφρασιν τῆς Ὁμήρου Ἀσπίδος (=τὸ 10ον κεφάλαιον τῶν Εἰκόνων) Μελέτας ε'».

4) Ζήτημα ἠγέρθη, ἂν ὁ συγγραφεὺς εἶχεν ὑπ' ὄψει πραγματικὰς εἰκόνας, ἢ ἂν ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἁπλῆ ἐπίνοια τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτοῦ διανοίας. Ὁ Brunn (Die Philostrat. Gemälde in Jahrb. f. Phil. 1871 σελ. 1—33 καὶ 81—105) ἐν τούτοις ἔδειξεν, ὅτι ἐν τῇ περιγραφῇ αὐτοῦ ἀνευρίσκεται συμφωνία πρὸς διασωθείσας εἰκόνας ἐπὶ ἀγγείων καὶ σαρκοφάγων.

τάτας εἰδήσεις ἐνδιαφερούσας πάντα ἐπιθυμοῦντα νὰ νοήσῃ ἐπακριβῶς τὸν βίον τῶν χρόνων ἐκείνων. Δυστυχῶς καὶ ἐνταῦθα ὁ πανδαμάτωρ χρόνος ἐδείχθη ἀνηλεὴς καταστρέψας τὸ πλεῖστα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν περισωθέντων κρίνων τις δύναται ἀσφαλῶς νὰ εἴπῃ, ὅτι τὸ φιλολογικὸν ἔργον τῆς οἰκογενείας τῶν Φιλοστράτων εἶναι τοσούτῳ μᾶλλον θαυμάσιον, καθ' ὅσον ἐτελέσθη ἐν μέσῳ τῆς ἀποπνικτικῆς ἀτμοσφαίρας, ἥτις ἐπίεζε τὴν ἑλληνικὴν χώραν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.[1]

Καλλιτέχναι

Παραλείποντες τὸν ὑπὸ μυθικοῦ πέπλου περιβαλλόμενον **Γλαῦκον**, περὶ οὗ λέγει ὁ Πολύβιος,[2] ὅτι ὑπῆρξε διάσημος ἀνδριαντοποιὸς καὶ εἷς ἐκ τῶν εὑρόντων τὴν κόλλησιν τοῦ σιδήρου, συναντῶμεν κατερχόμενοι εἰς ἱστορικοὺς χρόνους τὸν **'Αλκαμένη**, ὅστις ὑπῆρξε τὸ εὐγενέστατον τῆς Λήμνου τέκνον,

῞Ο,τι συνέβη εἰς τὸν Φλ. Φιλόστρατον, συνέβη καὶ τῷ 'Αλκαμένει, τὸν ὁποῖον ἐν ᾧ πάντες[3] ῥητῶς ὀνομάζουσι Λήμνιον ὁ Πλίνιος ὀνομάζει 'Αθηναῖον.[4] Ὁ ἀναγνώστης, ὅστις γνωρίζει νῦν, ποία ἦτο ἡ σχέσις τῶν Λημνίων κληρούχων πρὸς τοὺς 'Αθηναίους, δύναται εὐκολώτατα νὰ νοήσῃ τὴν σύγχυσιν ταύτην τοῦ Πλινίου. Περὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ οὐδὲν δυστυχῶς γνωρίζομεν, ὡς διδάσκαλος δὲ αὐτοῦ ῥητῶς ἀναφέρεται ὁ Φειδίας. Οἱ χρόνοι τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ πίπτουσι κατὰ τὸ 440—430 π. Χ. εἰς περίοδον δηλ. καθ' ἣν ἡ τέχνη εἶχεν ἐξαρθῆ εἰς ἀνέφικτον τελειότητος ὕψος.

Ἐκ τῶν πρώτων ἔργων τοῦ Ἀλκαμένους φαίνεται, ὅτι πρέπει νὰ θεωρηθῇ τὸ δυτικὸν ἀέτωμα τοῦ ἐν 'Ολυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διός, ἐν ᾧ

1) Οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν Λῆμνον ὁ διάσημος ἐκ Γερμανίας Σίμων **Margadaut**, ὅστις εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον **Lemnius**, ὅπερ φαίνεται λαβὼν ἐκ τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου αὐτοῦ ἐπικαλουμένου **Lemm**. Τοῦτον ἐσφαλμένως ἀνέγραψε κατ' ἐπιπόλαιον σημείωσιν τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου Σ. 'Αριστάρχου ὡς ἐκ Λήμνου καταγόμενον ὁ Μ. Παρανίκας ἐν τῷ Σχεδιάσματι αὐτοῦ (σελ. 176).

2) Παρὰ Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Αἰθάλη.

3) Σουΐδ. ἐν λέξ. καὶ Τζέτζ. Χιλ. 8, 340.

4) Ἐν τῇ φράσει αὐτοῦ (36, 43) «Alcamenen Athenaeum, quod certum est, docuit in primis nobilem....», τὸ **quod certum est** δέον νἀναχθῇ εἰς τὸ **docuit**.

παρίστατο ἡ μάχη τῶν Λαπιθῶν πρὸς τοὺς Κενταύρους ἐν τῷ γάμῳ τοῦ Πειρίθου. Τὴν γνώμην ὅμως ταύτην ἠθέλησάν τινες νὰ ἀμφισβητήσωσι παραχθέντες ἐξ ἄλλης τινὸς παραδόσεως, καθ' ἣν δῆθεν ὁ Ἀλκαμένης ὑπῆρξεν ὁ γλύψας ἄγαλμά τι τῆς Ἥρας καταστραφὲν ὑπὸ τῶν Περσῶν κατὰ τοὺς μηδικοὺς πολέμους.[1] Ἕνεκα δὲ τούτου ἤκασάν τινες,[2] ὅτι ὑπῆρξεν ἄλλος ἀρχαιότερος, εἰς ὃν πρέπει νἀποδοθῶσι καὶ τὰ γλυπτὰ τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ. Ὁ Brunn ὅμως δὲν παραδέχεται τὴν εἰκασίαν ταύτην, ἵνα δ' ἑρμηνεύσῃ τὰς παρατηρουμένας τεχνικὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν ἔργων τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ καὶ τοῦ Παρθενῶνος, φρονεῖ, ὅτι ὁ Ἀλκαμένης, ὡς καὶ ὁ ἐκ Θρᾴκης Παιώνιος, ὅστις παραδίδεται κατασκευάσας τὰ γλυπτὰ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ αὐτοῦ ναοῦ, ἦτο ἀκόμη τότε ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἄλλης ἐν τῇ βορείᾳ Ἑλλάδι κρατούσης σχολῆς, καὶ ὅτι βραδύτερον ἐπηρεάσθη ὑπὸ τοῦ Φειδίου. Καὶ ὁ Flasch εἶναι ἐπίσης τῆς αὐτῆς γνώμης, ἀλλ' ὀρθότερον ἴσως δοξάζει, ὅτι καὶ ἐν τοῖς γλυπτοῖς τῆς Ὀλυμπίας φαίνεται μαθητὴς τοῦ Φειδίου πλὴν ὅτι ταῦτα μὲν εἶναι ὀμφακίζων ἔτι καρπός, τὰ δὲ τοῦ Παρθενῶνος τελείως ὥριμος.[3]

Ἄλλα ἔργα τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Ἀγάλματα Ἄρεος καὶ Διονύσου, ὧν τὸ δεύτερον ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος ἐν Ἀθήναις,[4]

2) Ἀσκληπιοῦ ἐν Μαντινείᾳ,[5]

3) Ἑκάτης τριμόρφου, περὶ οὗ λέγει ὁ Παυσανίας· «Ἀλκαμένης δέ, ἐμοὶ δοκεῖν, πρῶτος ἀγάλματα Ἑκάτης τρία ἐποίησε προσεχόμενα ἀλλήλοις, ἣν Ἀθηναῖοι καλοῦσιν Ἐπιπυργιδίαν· ἕστηκε δὲ παρὰ τῆς Ἀπτέρου νίκης τὸν ναόν»,[6]

4) Ἡφαίστου,[7]

5) Σύμπλεγμα Πρόκνης καὶ Ἴτυος ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως,[8]

---

1) Παυσαν. 5, 108 καὶ 5, 15.

2) Löschke Westlich. Giebelgr. des Zeus'emp. zu Olymp. 7. καὶ Sin Journal of Hellen. Stud. X (1889) 111 καὶ Köpp Arch. Jahrb. 5 (1890) 275.

3) Baumeist. Denkmäl. d. Kl. Alt. II 1104 gg καὶ ἑξ.

4) Παυσαν. 1, 8, 4 καὶ 20, 3.

5) Παυσαν. 8, 9, 1.

6) Παυσαν. 2, 30, 2.

7) Κικέρ. Nat. Deor. 1, 30 καὶ Val. Max. 8, 11.

8) Παυσαν. 1, 24, 3.

6) Πένταθλος ἐκ χαλκοῦ, οὗ σώζονται ἀντίτυπα ἐν Δρέσδη καὶ Μονάχῳ,[1]

7) Ἀφροδίτη ἐν Κήποις,[2] περὶ οὗ ὁ Παυσανίας λέγει, ὅτι «τῶν Ἀθήνησιν ἐν ὀλίγοις θέας ἄξιον» καὶ

8) Σύμπλεγμα Ἡρακλέους καὶ Ἀθηνᾶς.

Διὰ τῆς **Ἀφροδίτης ἐν Κήποις**, ἥτις ἦτο λίθινον ἄγαλμα ἐν τῷ ἐν Κήποις παρὰ τὰς Ἀθήνας ναῷ τῆς θεᾶς ταύτης, γνωρίζομεν, ὅτι ὁ Ἀλκαμένης διαγωνισθεὶς πρὸς ἕτερον ἐπιφανῆ τοῦ Φειδίου μαθητήν, τὸν Ἀγοράκριτον ἐνίκησεν αὐτὸν μεταβαλόντα τότε τὸ ὄνομα τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἀπὸ Ἀφροδίτης εἰς Νέμεσιν. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ἀγορακρίτου ἦτο τὸ διασημότερον αὐτοῦ.

Δυστυχῶς ἡ Ἀφροδίτη ἐν Κήποις δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Ἐπ' ἐσχάτων ὁ ἐπιφανὴς ἀρχαιολόγος Furtwängler ἤκασεν, ὅτι ἀπομιμήσεις τοῦ ἔργου τούτου πλὴν ἄλλων εἶναι καὶ ἄγαλμά τι ἀποκείμενον ἐν τῷ Παρισινῷ μουσείῳ, ὅπερ παριστᾷ τὴν θεὰν κρατοῦσαν διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς τὸ μῆλον διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς αἴρουσαν ἐπιχαρίτως τὴν ἐσθῆτα.[3]

Ὡς καλλιτέχνης ὁ Ἀλκαμένης ἀπέλαυεν ἐξόχου τιμῆς παρὰ τοῖς παλαιοῖς. Ἡ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος κατασκευὴ ὑπ' αὐτοῦ ἀγαλμάτων μαρτυρεῖ τὴν ἐμπιστοσύνην, ἣν εἶχον εἰς τὸ καλλιτεχνικὸν αὐτοῦ τάλαντον. Ἀκρίβεια, εὐπρέπεια καὶ ἀξίωμα εἶναι αἱ ἀποδιδόμεναι αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀρεταί.[4] Μαθητὴς τοῦ μεγάλου ἀριστοτέχνου τῆς ἀρχαιότητος, πεπροικισμένος φύσει διὰ λεπτοτάτης καλλιτεχνικῆς διανοίας ἀπετύπου ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἤρεμον μεγαλεῖον μετὰ ἰδεώδους κάλλους. Ἵνα λάβωμεν ἰδέαν τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν συλλήψεων αὐτοῦ καὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐκτελέσεως αὐτῶν ἀρκεῖ νἀναμνησθῶμεν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἔταξαν αὐτὸν δεύτερον[5] μετὰ τὸν Φειδίαν, ὅστις ἦτο ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς ἄκρας τελειότητος ἐν τῇ πλαστικῇ τέχνῃ.

---

1) Πλίν. Η. Ν. 34, 12 (ἔνθα τὸ **encrinomenos** διορθωτέον κατὰ Klein **encriomenos**=ἐγχριόμενος).

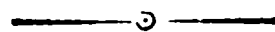
2) Παυσαν. 1, 19, 2 καὶ Πλίν. Η. Ν. 36, 16.

3) Roscher's Mythol. Lex. I σελ. 41?.

4) Quintil. 12, 10, 8.

5) Ὁ Παυσαν. (5, 10, 8) λέγει: «τὰ δὲ ὄπισθεν αὐτῶν (τῶν ἀετωμάτων) Ἀλκαμένους ἀνδρὸς ἡλικίαν τε κατὰ Φειδίαν καὶ δευτερεῖα ἐνεγκαμένου σοφίας εἰς ποίησιν ἀγαλμάτων».

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Διοικητικὴ κατάταξις καὶ κοινωνικὴ μεταβολὴ

Πότε ἐκόπη τελείως ὁ δεσμὸς ὁ ἑνῶν τὴν Λῆμνον πρὸς τὴν μητρόπολιν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, δὲν δυνάμεθα ἀκριβῶς νὰ προσδιορίσωμεν. Ἄξιον σημειώσεως ἐν τούτοις εἶναι, ὅτι ἐν ταῖς μετὰ ταῦτα γενομέναις διοικητικαῖς διαιρέσεσι τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐξακολουθεῖ ἡ Λῆμνος τασσομένη μετὰ τῆς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς πιθανῶς συνέβη κατὰ τὴν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (293 μ. Χ.) εἰσαχθεῖσαν διοικητικὴν διαρρύθμισιν τοῦ κράτους.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος προέβη μετὰ ταῦτα εἰς νέαν διαίρεσιν, καθ' ἥν, εἰ καὶ ἐσχηματίσθη ἰδιαιτέρα ἐπαρχία τῶν νήσων τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ περιλαμβάνουσα πεντήκοντα τρεῖς τοιαύτας καὶ ἔχουσα ὡς πρωτεύουσαν πόλιν τὴν Ῥόδον, ἐν τούτοις ἡ Λῆμνος δὲν ὑπήχθη ταύτῃ. Ἔτι δὲ παραδοξότερον εἶναι, ὅτι ἐκ τῶν παρακειμένων τῇ Λήμνῳ νήσων ἡ μὲν Θάσος καὶ Σαμοθράκη φυσικῶς ὁπωσδήποτε ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν Μακεδονίας, ἔχουσαν πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλονίκην, ἡ δὲ Λῆμνος μετὰ τῆς Ἴμβρου ἀποσπασθεῖσαι ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν τῆς Ἑλλάδος ἤ, ὡς ἔλεγον τότε, Ἀχαΐας.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ παράδοξος αὕτη συγκρότησις τῶν ἐπαρχιῶν δὲν συμβαίνει μόνον περὶ Λήμνου καὶ Ἴμβρου προκειμένου, ἴσως ὅμως ἡ ἐπίμονος αὕτη τῆς Λήμνου μετὰ τῆς Ἑλλάδος σύναψις δὲν πρέπει νἀποδοθῇ εἰς τὴν τότε ἰδιότροπον καθόλου εἰπεῖν διοικητικὴν ταξινόμησιν· ἐπίσης ἐκ τούτου μόνον δὲν δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ πῶς ἡ Σκίαθος καὶ Πεπάρηθος τάσσονται τῇ Θεσσαλίᾳ ἡ δὲ Σκύρος τῇ Ἑλλάδι, πολλῷ δ' ὀλιγώτερον ἡ ὑπαγωγὴ τῆς Δήλου ὑπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐπαρχίαν, ἐν ᾧ ἡ νησὶς αὕτη κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῶν

Κυκλάδων, αἵτινες ἀπετέλουν τὴν ἐπαρχίαν τῶν νήσων τὴν ἀναφερομένην ὑπὸ τὸ ὄνομα **ἐπαρχίαν των Κυκλάδων**.

Ἴσως λοιπὸν ἡ διοικητικὴ ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν Ἀχαΐας ὑπαγωγὴ τῆς Λήμνου ὡς καὶ τῆς Ἴμβρου, Σκύρου καὶ Δήλου δύναται νἀποδοθῇ εἰς τοὺς οὐχὶ παλαιοὺς ἀκόμη δεσμοὺς τοὺς ἑνοῦντας ταύτας πρὸς τὰς Ἀθήνας.[1] Διὰ τούτου δὲν θέλομεν βεβαίως νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ πόλις αὕτη διετήρει ἔτι ὑφ' ἑαυτὴν τὴν Λῆμνον. Ἡ εἴδησις καθ' ἣν ὁ Κώνστας ὁ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου υἱὸς ἐδωρήσατο αὐτῇ περὶ τὰ μέσα τοῦ τετάρτου αἰῶνος νήσους οὐκ ὀλίγας οὐδὲ μικρὰς εἰς ἀπαγωγὴν φόρου σημαίνει μόνον, ὅτι ἐπῆλθεν ἐπίκουρος τῇ χρηματικῶς ἀπορούσῃ πόλει.

Ἀλλ' ἡ ἀφύσικος αὕτη διοικητικὴ κατάταξις δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ διὰ παντός. Καὶ ὁποῖαι μὲν ὑπῆρξαν αἱ σχετικαὶ τῷ ζητήματι περιπέτειαι, αἵτινες ἐπηκολούθησαν δὲν γνωρίζομεν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου διδασκόμεθα, ὅτι ἡ Λῆμνος ἤδη τῷ 9ῳ αἰῶνι βεβαίως δὲ καὶ ἐν προτέροις ἀκόμη χρόνοις, πιθανῶς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 8ου, ὑπήγετο εἰς τὸ **θέμα τοῦ Αἰγαίου Πελάγους**. Τὸ θέμα τοῦτο, ὁ νομός, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, περιελάμβανε πάσας τὰς Κυκλάδας καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τὴν Μυτιλήνην, Χίον καὶ Λῆμνον, πρὸς δὲ τούτοις τὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας τὴν ἀπὸ τοῦ Λεκτοῦ ἀκρωτηρίου μέχρι τῆς Προποντίδος, ἅμα δὲ τὴν Χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως ἐν Εὐρώπῃ. Ἐκαλεῖτο δὲ συγχρόνως καὶ θέμα τῆς **Δωδεκανήσου** καὶ ἦτο τετάρτης τάξεως διοικούμενον ὑπὸ στρατηγοῦ ἔχοντος ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ τὸν στόλον τοῦ Αἰγαίου καὶ λαμβάνοντος **ρόγαν δέκα λίτρας**.[2]

Παρὰ τὴν νέαν διοικητικὴν διαίρεσιν ἤρχισεν ἤδη πολλῷ πρότερον διαμορφουμένη ἐπίσης νέα κοινωνικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάστασις ἐπὶ τῆς νήσου. Τὸ μεσότοιχον, ὅπερ κατὰ τοὺς πρὸ Χριστοῦ χρόνους ἠγείρετο μεταξὺ τῶν κληρούχων καὶ τῶν ἰθαγενῶν ἤρχισε σὺν τῇ πολιτικῇ

---

1) Παράβ. ἐν γένει Ἱεροκλ. Συνέκδ. 649, 1 καὶ Ζώσιμον II 33 καὶ Hertzberg Geschicht. Griech. III σελ. 205 καὶ 233.

2) Κωνσταντ. Πορφυρογένν. I 43. Παράβ. καὶ Schlumberger Sigillographie de l'empire byzantin σελ. 193. Ἡ ἀνακρίβεια τοῦ Πορφυρογεννήτου τάσσοντος τὴν Λῆμνον μεταξὺ τῶν Σποράδων δὲν πρέπει νὰ ξενίσῃ τινά, ἐὰν λάβῃ ἐν ὄψει τὴν καθόλου σύγχυσιν τὴν κρατοῦσαν παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι τῶν βυζαντιακῶν χρόνων προκειμένου περὶ γεωγραφικῶν ζητημάτων. Ἐπιθι καὶ Tafel Symbolarum critic. geograph. Byzant. spectant. σελ. 62.

ἐξασθενώσει τῶν Ἀθηνῶν μικρὸν κατὰ μικρὸν νὰ ταπεινοῦται, μέχρις οὗ ὑπὸ τὴν σωτηρίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ πνοὴν τελείως κατέπεσε. Αἱ κληρουχικαὶ οἰκογένειαι ἐφρόντιζον μὲν πάντοτε νὰ ὑπεραμύνωνται τῶν προνομιῶν αὐτῶν καὶ νὰ διατηρῶσι τὴν ἐπὶ τοὺς ἰθαγενεῖς ὑπεροχήν των, ἀλλ' ὅτε αἱ ἐκ τῆς κεντρικῆς τῶν Ἀθηνῶν ἑστίας ἀκτῖνες ἔπαυσαν νὰ θερμαίνωσιν αὐτοὺς ὡς πρότερον, ἐγένοντο ἐνδοτικώτεραι καὶ πρὸς ἀφομοίωσιν ἐπιδεκτικώτεραι.

Ἀλλὰ πλὴν τούτου ἡ μακρὰ τῶν κληρούχων ἐν Λήμνῳ διαμονὴ καὶ ἡ συνταύτισις τῆς τύχης αὐτῶν πρὸς τὴν τῆς Λήμνου ἐπήνεγκε βαθμηδὸν μείζονα καὶ στενωτέραν σύσφιγξιν τῶν δεσμῶν, οἵτινες συνέδεον αὐτοὺς πρὸς ταύτην. Μάλιστα δὲ διαφερόντως ἐμεγαλύνθη τὸ αἴσθημα τοῦτο ἐν ταῖς καρδίαις τῶν νεωτέρων γενεῶν, αἵτινες δὲν ηὐτύχησαν νὰ ἴδωσι τὰς Ἀθήνας ἐν ἀκμῇ καὶ δυνάμει.

Ἡ ἰσοπέδωσις λοιπὸν τῶν δύο στοιχείων ἀρξαμένη πιθανῶς ἀπὸ τῆς καταπτώσεως τῆς ἡγεμονευούσης πόλεως εἶχε σπουδαίως προβῆ κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα. Ἐπιγραφὴ[1] ἀναγομένη πιθανῶς εἰς τοὺς χρόνους τούτους δεικνύει πρώτη ὀνόματα **ἄνευ δημοτικῶν,** ἐν ᾧ ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις ἐμφανίζονται οἱ κληροῦχοι ἐν ἐπιμόνῳ συνεκτικότητι διατηροῦντες τὰ δημοτικὰ αὐτῶν. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τῆς ἰσοτιμίας καὶ ἀδελφώσεως τῶν δύο στοιχείων.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν φυσικῶν τούτων καὶ ἱστορικῶν λόγων ἐπῆλθε καὶ ἕτερόν τι, ὁ χριστιανισμός, ὑφ' οὗ τὴν εὐεργέτιδα ἰσοπεδωτικὴν ἐπίδρασιν ἐπεταχύνθη καὶ ἐτελειώθη ἡ ἀφομοίωσις αὕτη. Πότε ἀκριβῶς ἐπάτησε τὸν πόδα ἐπὶ τῆς νήσου ἡμῶν ὁ πρῶτος τοῦ εὐαγγελίου κήρυξ δὲν παρεδόθη ἡμῖν· φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι ἤδη κατὰ τὸν δεύτερον αἰῶνα ὑπῆρχον καί τινες ὀπαδοὶ τῆς νέας θρησκείας, ὡς δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῆς εἰδήσεως, καθ' ἣν τὸ λείψανον τῆς Ἁγίας Μελιτηνῆς, ἥτις ἐκ Μαρκιανουπόλεως τῆς Θρᾴκης καταγομένη ἐμαρτύρησε κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ δευτέρου αἰῶνος, ἐκομίσθη εἰς Λῆμνον καὶ εὐλαβῶς ἐνεταφιάσθη ἐπί τινος ἀκρωτηρίου τῆς νήσου.[2]

Ἐκ τούτου πάντως δικαιούμεθα νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ἐνωρὶς ἤδη ἤρχισε νὰ συμπηγνύηται χριστιανικὴ ἐκκλησία ἐπὶ τῆς νήσου τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ ἀρχομένου τοῦ 4ου αἰῶνος εὑρίσκομεν ταύτην ἐν πλήρει

---

1) «Ν. Ἡμέρ.» ἀριθμ. 1348.

2) Ἴδε Μηναῖον Σεπτεμβρίου 16ῃ καὶ Stadler Vollständiges Heiligen—Lexikon 4 τόμ. σελ. 412.

τάξει συντεταγμένην καὶ διὰ τοῦ ἐπισκόπου αὐτῆς **Στρατηγίου** λαμβάνουσαν ἐπισήμως μέρος εἰς τὴν πρώτην ἐν Νικαίᾳ οἰκουμενικὴν σύνοδον (325).[1]

Βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ταχέως καὶ ἀκωλύτως ἐξηπλώθη ἐπὶ τῆς νήσου· ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν ἐπιγραφῆς τοῦ 2ου πιθανῶς αἰῶνος μ. Χ. ἐν ᾗ ἀναφέρεται ἱερεὺς τοῦ Ἡφαίστου καὶ ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ τούτου. Ταῦτα δεικνύουσιν ὅτι ἱκανὴν ἀντίδρασιν συνήντησεν καὶ ἐνταῦθα ἡ νέα θρησκεία, ὡς πλὴν τούτου δεικνύει τὸ ἀσφαλὲς παράδειγμα τῆς οἰκογενείας τῶν Φιλοστράτων, ἧς μέλη εὑρίσκομεν μέχρι τοῦ 4ου αἰῶνος ἐν Λήμνῳ καὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν ὁποίων δὲν ἀποκλείεται νὰ συναγάγωμεν, ὅτι οἱ τῶν εἰδώλων ὀπαδοὶ δὲν εἶχον ἀκόμη ἐκλίπει ἀπὸ τῆς νήσου. Πάντως καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ὑφίσταντο κατ' ἀρχὰς ἀμφότεραι αἱ θρησκεῖαι· παρὰ τοὺς ναοὺς τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἀρτέμιδος ἠγέρθησαν καὶ νέοι τοιοῦτοι ὑπὸ τῶν νεοφωτίστων χριστιανῶν. Ἕνεκα δὲ τούτου ὁ παλαιὸς τῶν κατοίκων δυασμὸς ἐνωρὶς ἐκλονήθη καὶ κατόπιν τέλεον ἐξέλιπε, ἀντικατέστη δ' ὅμως κατὰ τοὺς πρώτους τοὐλάχιστον μ. Χ. αἰῶνας ὑπ' ἄλλου νέου, περιλαμβάνοντος ἀφ' ἑνὸς μὲν τοὺς ἐθνικούς, ὡς ὠνομάζοντο οἱ ἐμμένοντες εἰς τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν καὶ τοὺς χριστιανοὺς ἀφ' ἑτέρου.

1) Michel Lequien Oriens Christ. I σελ. 952.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἡ Λῆμνος μέχρι τῆς ὑπὸ τοὺς Ἐνετοὺς ὑπαγωγῆς αὐτῆς

Τὸ κέντρον τῆς δράσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος μετετοπίσθη ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ὅτε ὁ Μ. Κωνσταντῖνος κατέστησε τὸ Βυζάντιον πρωτεύουσαν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὴν πόλιν ταύτην μετὰ τῶν τυχῶν καὶ περιπετειῶν τῆς ὁποίας ἐταύτισεν ὁ μεσαιωνικὸς ἑλληνισμὸς καὶ τὰς ἑαυτοῦ. Καὶ ἡ Λῆμνος λοιπὸν ἀναπόσπαστον ἀεὶ τοῦ ἑλληνικοῦ σώματος μέλος παρακολουθεῖ τὸν ἀγῶνα τοῦτον παρέχουσα ἑκάστοτε τὴν κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεων αὐτῆς συμβολὴν καὶ συμμεριζομένη τὰς ἀγαθάς τε καὶ κακὰς τῆς τύχης ῥοπάς.

Δυστυχῶς τὴν ἱστορικὴν τῆς νήσου ἡμῶν δρᾶσιν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀτελέστατα μόνον καὶ χασματωδῶς γνωρίζομεν. Τελεία σχεδὸν σιγὴ ἐπικρατεῖ καθ' ἅπασαν τὴν περίοδον τὴν ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μεμονωμέναι τινὲς καὶ αὗται ἀνάξιοι λόγου εἰδήσεις ὑπομιμνήσκουσιν ἡμᾶς τὴν πολιτικὴν ὕπαρξιν αὐτῆς.

Οὕτω κατὰ μὲν τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 4ου αἰῶνος ἀναφέρεται ὁ καὶ ἄνωθι μνημονευθεὶς ἐπίσκοπος τῆς νήσου **Στρατήγιος,** ὅστις παρήδρευσε μεταξὺ τῶν 318 θεοφόρων πατέρων τῆς πρώτης οἰκουμενικῆς συνόδου, περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ 7ου ἀπαντῶμεν μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Πενθέκτης συνόδου ἕτερον ἐπίσκοπον αὐτῆς, τὸν **Σιλουανόν.** Μετὰ ἕνα περίπου αἰῶνα (790) ἀναγράφεται ἕτερος, οὗ οὐδὲ τὸ ὄνομα διεσώθη, ἐκεῖνος ὅστις κατεπράυνε τὴν ὀργὴν καὶ κατέστειλε τὰς

ταραχὰς τῶν Λημνίων ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δεχομένων νὰ στερηθῶσι τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἁγίας Εὐφημίας λειψάνου, ὅπερ εἶχε μὲν διατάξει ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Ε΄. (741—775) νὰ καταποντισθῇ σὺν τῇ λάρνακι, αὕτη δ' ὅμως, ὡς ἀφηγεῖται ὁ Ζωναρᾶς, χάριτι θείᾳ κυβερνωμένη προσώκειλε τῇ νήσῳ Λήμνῳ καὶ ὑπὸ τῶν ἐν ταύτῃ πιστῶν γνωσθεῖσα κατετέθη ἐκεῖ. Βραδύτερον δὲ ἡ Εἰρήνη ἀνεκόμισεν αὖθις εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς μεγάλην τῶν ἐν Λήμνῳ θλῖψιν.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους (769) παραδίδεται,[1] ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Ε΄. « ἀνεκάλεσε τοὺς ὑπὸ τῶν Σλαύων αἰχμαλωτισθέντας χριστιανοὺς ἀπό τε Ἴμβρου καὶ Τενέδου καὶ Σαμοθρᾴκης τὸν ἀριθμὸν ὄντας ἄχρι δισχιλίων καὶ πεντακοσίων ». Τούτους εἶχον μὲν ἀπαγάγει εἰς αἰχμαλωσίαν οἱ Σλαῦοι κατὰ τὰς πειρατικὰς αὐτῶν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν παρὰ τὴν Θρᾴκην νήσων, κατώρθωσε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ταπεινώσας αὐτοὺς βραδύτερον νὰ ἐλευθερώσῃ. Ἡ Λῆμνος φαίνεται, ὅτι δὲν περιελήφθη τότε μεταξὺ τῶν δηωθεισῶν.

Ἀλλ' ὅ,τι δὲν ἔπαθεν ὑπὸ τούτων δὲν κατώρθωσε νἀποφύγῃ ἐκ μέρους τῶν Ἀράβων, οἵτινες περὶ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος ἐμφανισθέντες ἐν Συρίᾳ κατέλαβον μικρὸν κατὰ μικρὸν τὴν χώραν ταύτην, ὁπόθεν ὁρμώμενοι ἠνώχλουν τοὺς ἡμετέρους. Αἱ δὲ κατὰ τῶν νήσων ἐπιδρομαὶ αὐτῶν ἔλαβον συστηματικώτερον χαρακτῆρα ἀφ' οὗ χρόνου (823) κατέλαβον τὴν μεγαλόνησον Κρήτην καὶ μάλιστα βραδύτερον ὀλίγον, ὅτε προήχθη ὑπὸ τοῦ Ἐμίρου τῆς Κρήτης εἰς ναύαρχον ἀρνησίθρησκός τις ἐκ Τριπόλεως Λέων καλούμενος.

Οὗτος λοιπὸν τῷ μὲν 889 καταλαβὼν τὸ φρούριον τῆς Σάμου καὶ ληστεύσας τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ νήσους ἐπῆλθε καὶ κατ' αὐτῆς τῆς πρωτευούσης, τῷ δὲ 900 **κατεσχέθη καὶ ἡ Λῆμνος ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν,** ὡς ἐπὶ λέξει ἀφηγοῦνται οἱ χρονογράφοι,[2] **καὶ πλεῖστος ᾐχμαλωτίσθη λαός.** Λεπτομερείας περὶ τῆς φοβερᾶς ταύτης συμφορᾶς τῆς νήσου δὲν ἔχομεν δυστυχῶς, δυνάμεθα δ' ὅμως νὰ λάβωμεν ἰδέαν τινὰ αὐτῆς ἀναγινώσκοντες τὴν περιγραφὴν τῆς ἁλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης, ἣν μετὰ τέσσαρα ἔτη ἐξεπολιόρκησαν οἱ Ἄραβες ἀπαγαγόντες εἴκοσι δύο χιλιάδας αἰχμαλώτων.[3]

---

1) Νικηφόρ. σελ. 86.

2) Οἱ μετὰ Θεοφάν. σελ. 365 καὶ Γεώργ. Μοναχ. σελ. 861 καὶ Ζωναρ. 16, 13, 12 καὶ Συμ. Μάγιστρ. σελ. 704.

3) Οἱ μετὰ Θεοφάν. σελ. 368.

Ἐπὶ τέλους ὅμως μετὰ μακρὸν ἀγῶνα ἐπέτυχεν ὁ τῶν ἡμετέρων ναύαρχος, Ἰωάννης Ῥαδινὸς ναυλοχῶν ἐν Λήμνῳ νὰ καταναυμαχήσῃ παρ' αὐτὴν (924) τὸν φοβερὸν Τριπολίτην καὶ τοσαύτην νὰ ἐπενέγκῃ αὐτῷ φθοράν, ὥστε μόλις αὐτὸς μόνος ἠδυνήθη φεύγων νὰ σωθῇ.[1] Διὰ τῆς νίκης ταύτης ἀπηλλάγη ἡ Λῆμνος καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀράβων, ὧν ἡ δύναμις ἔκτοτε συνετρίβη.

Ὁμοίαν τύχην ὑπέστη καὶ ὁ ἡγεμὼν τῶν Ῥώσσων, ὁ ὑπὸ τῶν χρονογράφων καλούμενος **Χρυσόχειρ**, ὅστις ἕνα ἀκριβῶς αἰῶνα μετὰ τὴν παρὰ τὴν Λῆμνον ἧτταν τῶν Ἀράβων προσβληθεὶς ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ὑπὸ τῶν ἡμετέρων διοικουμένων ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σάμου Δαυῒδ καὶ τοῦ στρατηγοῦ Θεσσαλονίκης κατεστράφη ὁλοσχερῶς.

Κατὰ πάσας ταύτας τὰς ἐπιδρομάς, ἐκτὸς ἀμφιβολίας κεῖται, ὅτι ἡ Λῆμνος οὐκ ὀλίγας ὑπέστη συμφοράς. Οὐ μόνον πολλοὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἤχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν, ὅτε ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ἀσφαλείας, ἐν ὅσῳ ὁ Λέων ἀτρόμητος διέσχιζε τὰ ὕδατα τοῦ Αἰγαίου, ἡ κατάστασις ἐν γένει αὐτῆς ἐχειροτέρευσε πολλῶν εὐπόρων οἰκογενειῶν μετοικησασῶν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ὅμως κακὴ ἀνέμενεν αὐτοὺς τύχη κυριευθείσης καὶ ταύτης, ὡς εἴπομεν, ἀμέσως κατόπιν.[2] Μεθ' ὅλα ταῦτα εἶναι βέβαιον, ὅτι οἱ Ἄραβες οὐδέποτε ἐγκατεστάθησαν μονίμως ἐπὶ τῆς Λήμνου, ἥτις καθ' ὃν χρόνον ποικίλοι ἐχθροὶ περιέβαλλον τὸ κράτος καὶ πολλοὶ ἐγκαθιδρύοντο ἐν ταῖς χώραις αὐτοῦ, ἔμεινεν ἀνέπαφος διατηρήσασα ἁγνότατον τὸν ἑλληνικὸν αὐτῆς πληθυσμόν.

---

1) Οἱ μετὰ Θεοφάν. ἔνθ. ἀνωτ. καὶ Ζωναρ. 16, 18, 8.
2) Παπαρρηγοπούλλ. Ἱστορ. τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους 4 σελ. 83 καὶ 250.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Ἐμπορικὴ παροικία Ἑνετῶν ἐν Λήμνῳ.

Ναβιγκαγιόζοι

Ὁ βυζαντιακὸς ἑλληνισμὸς ἦτο πεπρωμένον, φαίνεται, νὰ παλαίῃ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κατ' ἀπείρων ἐχθρῶν, οἵτινες ὡς μύκητες ἑκάστοτε ἀνεφύοντο· Μετὰ τοὺς Ἄραβας δὲν ἐβράδυνε νὰ περιπλακῇ πρὸς τοὺς Ἑνετούς, οἵτινες ἤδη ἀπὸ τῆς 10ης ἑκατονταετηρίδος ἤρχισαν νὰ ἱδρύωσι τὰς ἐμπορικὰς αὐτῶν ἀποικίας ἐν Ἀνατολῇ. Διαρκὴς ἔκτοτε διεξάγεται ἀγὼν τῶν μὲν Ἑνετῶν ἐπιζητούντων ἑκάστοτε νέας προνομίας, τῶν δὲ ἐν Βυζαντίῳ ἀνθισταμένων μὲν καὶ μὴ ἐνδιδόντων ἐν ὅσῳ ἄλλοι κίνδυνοι δὲν περιεστοίχιζον αὐτούς, ἀναγκαζομένων δ' ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει νὰ ὑποκύπτωσιν αὐτοῖς.

Οὕτω πλὴν τῶν προνομίων, τὰ ὁποῖα παρεχώρησεν αὐτοῖς (τῷ 991) ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὁ Β΄., διὰ χρυσοβούλλου κατὰ τὸ 1082 ἀπολυθέντος ἔλαβον οὗτοι οὐ μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀλλὰ καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις πόλεσι τοῦ κράτους ἰδιαίτερον τμῆμα, ὅπερ ἐχρησίμευεν ὡς κέντρον τῶν ἐν ταύταις Ἑνετῶν ἐμπόρων, ἅμα δὲ καὶ πλεῖστα ἄλλα ἀξιολογώτατα ἐμπορικὰ δικαιώματα καὶ προνομίας. Εἶναι ἀληθές, ὅτι μεταξὺ τῶν πόλεων τούτων δὲν ἀναφέρεται καὶ ἡ Λῆμνος, ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ ταχθῇ καὶ αὕτη ἐν αὐταῖς.

Ἐπίσημον ἔγγραφον[1] ἐκδοθὲν κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1136 διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ὁ τότε ἀρχιεπίσκοπος Λήμνου Μιχαὴλ δωρεῖται τοῖς ἐν Κοτζίνῳ ἐγκατεστημένοις Ἑνετοῖς ναΐσκον, οὗ τὰ ὅρια διαγράφονται

---

1) Tafel und Thomas Urkunden zur älteren Handels-und Staatsgeschichte der Republik Venedig I σελ. 98 ἀριθμ. 41.

μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ ρητῶς λέγεται ἐν τῷ ἐγγράφῳ, ὅτι δὲν δικαιοῦνται νὰ ἐξέλθωσιν αὐτῶν μηδὲ νὰ ἐνοχλήσωσι τοὺς παροικοῦντας. Πλὴν τούτων ὑπισχνοῦνται οἱ Ἑνετοί, ὅτι θὰ ἀνεγείρωσιν ἰδίᾳ δαπάνῃ ἐκκλησίαν εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ θὰ παρέχωσι κατ' ἔτος τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Λήμνου καθαρὸν ἔλαιον δύο **θαλάσσια μέτρα**. Ἐν τέλει δὲ προστίθεται, ὅτι πάντες οἱ μετὰ ταῦτα ἐν Λήμνῳ ἀρχιεπίσκοποι καὶ κληρικοὶ ὀφείλουσι νἀναγνωρίσωσι τὴν δωρεὰν ταύτην, ἐὰν μὴ θέλωσι νὰ ὑποπέσωσι ταῖς ἀραῖς τῶν 318 θεοφόρων πατέρων.

Ἐκ τούτων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ ἐν Λήμνῳ ἑνετικὴ παροικία ἦτο ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀρκούντως πολυπληθής. Εἰ καὶ ἀναφέρονται μόνον ἐν Κοτζίνῳ, εἶναι πιθανόν, ὅτι ἔζων τοιοῦτοι καὶ ἐν Παλαιοκάστρῳ· ἴσως μόνον ἡ ἐν τῇ πρώτῃ πόλει παροικία αὐτῶν ἦτο πολυπληθεστέρα, διότι μείζων πάντως ἐμπορικὴ κίνησις ἐν αὐτῇ ἐπεκράτει ἕνεκα τοῦ ἀσφαλεστέρου λιμένος.

Ποία ὑπῆρξεν ἡ τύχη τούτων κατὰ τὸ 1171, ὅτε ὁ Μανουὴλ περιῆλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὴν ἑνετικὴν δημοκρατίαν καὶ διὰ διατάγματος προσέταξεν, ὅπως συλληφθῶσιν ἅπαντες οἱ ἐν τῷ κράτει τοιοῦτοι καὶ δημευθῶσιν αἱ οὐσίαι αὐτῶν, δὲν γινώσκομεν, τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου τῶν ἡμετέρων πρὸς τοὺς Ἑνετούς, οὗτοι ἐξῆλθον νικηταὶ καὶ τὰ χορηγηθέντα αὐτοῖς προνόμια ἦσαν καὶ αὖθις σεβαστά. Καὶ ἡ ἐπὶ τῆς νήσου δ' ἡμῶν ἑνετικὴ παροικία εἶναι πιθανόν, ὅτι τοῦ λοιποῦ ἐπὶ μᾶλλον ἐπέδωκε.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐν συνθήκῃ συναφθείσῃ μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου καὶ τῆς ἑνετικῆς δημοκρατίας τῷ 1199 καὶ καθοριζούσῃ τοὺς τόπους, ἐν οἷς ἐδικαιοῦντο ἐλευθέρως νὰ ἐμπορεύωνται οἱ Ἑνετοί, δὲν μνημονεύεται ρητῶς ἡ Λῆμνος, εἰ καὶ ἀναφέρονται ἄλλαι νῆσοι ἐκ τῆς Δωδεκανήσου. Ἀλλ' εἶναι δύσκολον νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι οὗτοι ὁλοσχερῶς ἐξεώσθησαν ἐκ τῆς νήσου ἡμῶν καὶ φαίνεται μᾶλλον, ὅτι πρέπει νὰ νοήσωμεν αὐτὴν περιλαμβανομένην ὑπὸ τὴν γενικὴν ἔκφρασιν τοῦ θέματος Αἰγαίου.

Ἀλλ' ἤγγικεν ἡ ὥρα, καθ' ἣν τὸ βυζαντινὸν κράτος ἐξηντλημένον ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἐρίδων, καὶ τῶν ἀδιαλείπτων πολέμων ἔμελλε νὰ ὑποκύψῃ εἰς τοὺς ἐκ τῆς Δύσεως ἐχθροὺς αὐτοῦ. Ἡ ἀνέκαθεν ὑπάρχουσα μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ δυτικοῦ κόσμου ἀντίθεσις, ἡ αὐξηθεῖσα ἕνεκα τοῦ σχίσματος μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας ἐχθροπάθεια, αἱ ἀξιώσεις τοῦ Πάπα ἐπὶ τῆς κοσμικῆς κυριαρχίας καὶ

ἡ ἀπληστία τῶν Ἐνετῶν ἐπήνεγκον τὴν τετάρτην σταυροφορίαν, ἥτις κατέλυσε τὸ ἐν Βυζαντίῳ κράτος τῷ 1204.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πρωτευούσης ἐπηκολούθησεν ἡ διανομή, καθ' ἣν αἱ ὑπαγόμεναι αὐτῷ χῶραι διῃρέθησαν εἰς τρεῖς μοίρας, ὧν μίαν μὲν ἔλαβεν ὁ νέος τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτωρ, ἑτέραν οἱ ξένοι, ἤτοι οἱ λαβόντες μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν σταυροφόροι καὶ τὴν τρίτην ἐπεφύλαξιν ἑαυτῇ ἡ ποντομέδουσα Ἐνετία.

Κατὰ τὴν διανομὴν ταύτην ἡ Λῆμνος ἔλαχε τῷ αὐτοκράτορι Βαλδουΐνῳ.[1] Αἱ χῶραι δ' ὅμως, τὰς ὁποίας οἱ σταυροφόροι διενέμοντο πρὸς ἀλλήλους ἐπὶ τοῦ χάρτου, ἔπρεπε πράγματι νὰ ὑποταχθῶσι, διὸ καὶ ἡ Ἐνετία, ἡ λαβοῦσα ὡς κλῆρον μέγα μέρος τοῦ νησιωτικοῦ κόσμου βλέπουσα, ὅτι ἡ πραγματικὴ τῶν πολυπληθῶν τοῦ Αἰγαίου νήσων κατάκτησις θὰ παρεῖχεν αὐτῇ ἐπὶ μακρὸν χρόνον πράγματα κατέφυγεν εἰς τὸ ἑξῆς μέσον· ἀνέθηκε δῆλα δὴ εἰς ἐπιφανεῖς πολίτας αὐτῆς, ὅπως αὐτοὶ φροντίσωσι νὰ κυριεύσωσι τὰς νήσους καὶ ἐγκαταστήσαντες εἶτα παροικίας Ἐνετῶν ἄρχωσιν αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς μητροπόλεως.

Εἰς τὴν δελεαστικὴν ταύτην πρόσκλησιν προσέδραμον οὐκ ὀλίγοι, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μάρκου Σανούτου κατέλαβον πάσας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ὀμόσαντες πίστιν αὐτῷ ἐγκατέστησαν ὡς δεσπόται ἐν αὐταῖς. Ἡ Λῆμνος συμμερισθεῖσα τὴν τύχην τῶν λοιπῶν περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐπιφανοῦς ἐνετικῆς οἰκογενείας τοῦ **Φιλοκάλου Ναβιγκαγιόζου** (Navigajoso). Ἀλλ' οὕτω περιήρχετο πράγματι ἡ νῆσος ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἐνετίας, ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἀρχικὴν διανομὴν εἶχε περιληφθῇ μεταξὺ τῶν χωρῶν τῶν ἀποτελεσασῶν τὸ μερίδιον τοῦ αὐτοκράτορος. Ἵνα λοιπὸν οἰκονομηθῇ ἡ δυσχέρεια αὕτη, ὁ μὲν Φιλόκαλος ὤμοσε πίστιν τῷ αὐτοκράτορι Ἐρρίκῳ διαδόχῳ τοῦ ἀποθανόντος Βαλδουΐνου, οὗτος δ' ἀπένειμεν αὐτῷ τὸν τίτλον τοῦ **Μεγάλου Δουκὸς τῆς Λήμνου.**[2] Οὕτω λοιπὸν ἀπὸ τοῦ 1207, διότι τῷ ἔτει τούτῳ μόλις συνεπληρώθη ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἡ κατάληψις τῶν

1) Tafel und Thomas ἔνθ. ἀνωτ. II σελ. 55 καὶ 62.

2) Κυρίως κατ' ἀρχὰς ἐδόθη αὐτῷ ὁ τίτλος τοῦ Μεγάλου Δουκὸς τοῦ Κράτους (imperiali privilegio Imperii Megaducha est effectus), ἀλλ' εἶτα εἶναι γνωστὸς γενικῶς ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ Μ. Δουκὸς τῆς Λήμνου. Παράβ. Tafel II σελ. 3 ἔγγρ. 143 καὶ Stef. Magno II f. 79^{v} ἐν τοῖς Chroniques Greco-Romanes τοῦ Hopf. σελ. 179.

νήσων, κύπτει ἡ Λῆμνος ὑπὸ τὸν ἐνετικὸν ζυγὸν ἀπολέσασα τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς.

Ἐπὶ ἑβδομήκοντα καὶ ἐπέκεινα ἔτη διετηρήθη ἡ κυριαρχία τῶν Ναβιγκαγιόζων ἐν Λήμνῳ· δυστυχῶς ὅμως ἀγνοοῦμεν, ὁποία καθόλου ὑπῆρξεν ἡ διοίκησις αὐτῶν. Ὁ Φιλόκαλος ἀπέθανε περὶ τὸ 1214 καταλιπὼν τὸ μικρὸν αὐτοῦ κράτος εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λεονάρδον λαβόντα τὸ ἥμισυ καὶ εἰς τὰς δύο αὐτοῦ θυγατέρας, ὧν ἑκατέρα ἔλαβε τὸ τέταρτον τῆς νήσου. Ὁ Λεονάρδος, ὅστις ἐκληρονόμησε καὶ τὸν τίτλον τοῦ πατρός, φαίνεται ἀποθανὼν πρὸ τοῦ 1260 καὶ ἐκ τῶν τριῶν αὐτοῦ υἱῶν διεδέχθη αὐτὸν ὁ πρεσβύτερος Παῦλος, ὅστις ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀγγέλου Σανούτου, τότε Δουκὸς τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Ἐκ δὲ τῶν δύο τετάρτων τὸ μὲν ἐκυβερνᾶτο νῦν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Φοσκάρη υἱοῦ τοῦ ὁμωνύμου γαμβροῦ ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Φιλοκάλου, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Φιλοκάλου Γραδενίγου υἱοῦ ἐπίσης τοῦ ἐπὶ τῇ ἑτέρᾳ θυγατρὶ γαμβροῦ αὐτοῦ.

Ὁποία ὑπῆρξεν ἡ σχέσις, ἐν ᾗ διετέλουν πρὸς ἀλλήλους οἱ τρεῖς οὗτοι συγγενεῖς δυναστικοὶ τῆς Λήμνου οἶκοι δὲν γινώσκομεν· ἐκτὸς δ' ὅμως ἀμφιβολίας εἶναι, ὅτι ἡ ἐνωρὶς ἤδη γενομένη κατάτμησις ὑπῆρξε παραίτιος ἐξασθενώσεως. Ἡ ἐξουσία ἐν τούτοις αὐτῶν διετηρήθη ἐν ἱκανῇ ἀκμῇ, ἥτις ἐπήγαζεν οὐ μόνον ἐκ τῶν πλουσίων τῆς νήσου προσόδων, ἧς οἱ κάτοικοι εἶναι πιθανόν, ὅτι βαρέως ἐφορολογοῦντο, ἀλλὰ καὶ ἐκ πειρατειῶν, εἰς ὁποίας δὲν ἀπηξίουν νὰ κατέρχωνται οἱ τότε ἐν τῷ Αἰγαίῳ Ἐνετοὶ δυνάσται. Ὁ Μέγας Δοὺξ Παῦλος ἔχων συνεργὸν καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Φίλιππον συνετήρει στολίσκον ἐξ ἐννέα γαλερῶν ἅμα δὲ καὶ πολυαρίθμους ἐνόπλους δι' ὧν ὑπερήσπιζε τὴν νῆσον ἀπὸ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν. Πρὸς τὸν αὐτὸν δὲ σκοπὸν ἐπεμελήθησαν οἱ Ναβιγκαγιόζοι καὶ τῆς ὀχυρώσεως τῆς νήσου ἱδρύσαντες πολυάριθμα ἐν καταλλήλοις θέσεσι φρούρια.[1]

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ἐν Λήμνῳ, ὅτε τῷ 1276, δεκαπέντε ὅλα ἔτη μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς νήσου ὁ αὐτοκρατορικὸς στόλος, ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ διασήμου ναυάρχου Λικαρίου, εἰς ὃν προκαταβολικῶς εἶχεν ἀπονεμηθῆ ὁ τίτλος τοῦ Μεγάλου Δουκὸς τῆς Λήμνου.

1) Marino Sanudo Torsello Istoria del Regno di Romania fol. 8ᵛ καὶ ἑξ. (σελ. 124 τῆς ἐκδόσ. Hopf.), ὅστις εἶναι ἡ κυρία πηγὴ καὶ Νικ. Γρηγορ. 4 σελ. 98.

Ἡ ἅλωσις τῶν φρουρίων, ὧν ἑκάτερον κατεῖχον ὁ Γραδενίγος καὶ ὁ Φοσκάρης δὲν ἀπήτησεν οὔτε χρόνον μακρὸν οὔτε θυσίας μεγάλας, διότι ταῦτα ἧττον ὀχυρὰ ὄντα εὐκόλως ὑπέκυψαν. Πρὸ τοῦ **Παλαιοκάστρου** δ' ὅμως, ὡς ἐκαλεῖτο τότε τὸ φρούριον τῆς Μυρίνης, οὗτινος ἦρχεν ὁ Μέγας Δοὺξ Παῦλος ἀνεφύησαν μεγάλαι δυσχέρειαι καὶ ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἐπὶ ὁλόκληρα ἔτη. Ἡ ἐγνωσμένη πεῖρα καὶ τόλμη τοῦ Λικαρίου εἰς οὐδὲν ὠφέλει. Τοσοῦτον μάλιστα ἦτο τὸ θάρρος ὑφ' οὗ ἐνεπνέοντο οἱ 700 τοῦ φρουρίου ὑπερασπισταί, ὥστε ἐποιοῦντο ἐξόδους καὶ ἐμάχοντο ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τοὺς πολιορκητάς.

Τὰ πράγματα οὕτω δὲν ἔβαινον καλῶς διὰ τοὺς ἡμετέρους, διὸ καὶ ἠναγκάσθη ὁ αὐτοκράτωρ νὰ μεταβάλῃ τακτικὴν προτείνας νὰ δώσῃ τῷ Παύλῳ ἑξήκοντα χιλιάδας χρυσῶν ὑπερπύρων,[1] ἐὰν ἤθελε νἀπέλθῃ παραδίδων τό τε φρούριον καὶ τὴν νῆσον. Τὴν πρότασιν δ' ὅμως ταύτην ὑπερηφάνως ἀπέρριψεν ὁ Παῦλος, «οὐ μόνον διότι, ὡς λέγει ὁ Σανοῦτος, ἦτο μεγαλόφρων καὶ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ καὶ διότι εἶχε μεγάλους ἐν τῷ ταμείῳ αὐτοῦ θησαυρούς».

Ἡ πολιορκία λοιπὸν ἐξηκολούθησε μετὰ λύσσης ἑκατέρωθεν· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν διὰ τοὺς Ναβιγκαγιόζους αἰφνιδίως τῷ 1277 ἥρπασεν ὁ θάνατος ἐν τῷ μέσῳ τῆς πολιορκίας τὸν Μέγαν Δοῦκα. Ἡ συμφορὰ ἦτο βεβαίως μεγίστη, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ἀποθνῄσκων φαίνεται, ὅτι ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν τὸ ἡρωϊκὸν θάρρος μεθ' οὗ ζῶν ἐμάχετο. Πράγματι ἡ Μεγάλη Δούκισσα, ἧς τὸ ὄνομα δὲν διέσωσεν ἡμῖν ἡ ἱστορία, ἀντικατέστησε τὸν σύζυγον αὐτῆς καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὸν ἔτι χρόνον ὑπεραμυνομένη τοῦ χώρου, ἔνθα εἶχον ἀποτεθῇ τὰ ὀστᾶ τοῦ προσφιλοῦς αὐτῇ συζύγου.

Ἀλλ' ἡ ἀντίστασις ἦτο πλέον ἀδύνατος ἅμα δὲ καὶ ματαία, διότι παρ' οὐδενὸς ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ βοήθειαν. Ὁ Γραδενίγος καὶ ὁ Φοσκάρης εἶχον ἤδη κατὰ τὴν ἅλωσιν τῶν φρουρίων αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Λικαρίου φονευθῇ, τὴν αὐτὴν δ' ὑπέστησαν τύχην καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Παύλου Φίλιππος καὶ Νικόλαος ἤδη τῷ 1276 ἀποθανόντες· εἰς ἐπίμετρον δὲ τῶν κακῶν ὁ Μέγας Δοὺξ πλὴν τριῶν θυγατέρων οὐδένα ἄρρενα γόνον εἶχε καταλίπει. Ταῦτα πάντα ἀναλογιζομένη ἡ Μεγάλη

1) Τὸ ὑπέρπυρον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἰσοδυνάμει πρὸς 11,20 δρ. ἑπομένως τὸ προσφερόμενον ποσὸν ἀνήρχετο εἰς 672,000 δραχμὰς ἰσουμένας πρὸς πενταπλάσιον σχεδὸν ποσὸν τοῦ νῦν νομίσματος.

Δούκισσα ἅμα δὲ βλέπουσα καὶ τοὺς πόρους αὐτῆς ἐξαντλουμένους ἐνόμισε συνετὸν νἀποχωρήσῃ τοῦ φρουρίου καὶ τῆς νήσου.[1]

Μετὰ τριετῆ λοιπὸν ἐπίμονον ἀμφοτέρωθεν ἀγῶνα ἐπέτυχον τέλος οἱ ἐν Βυζαντίῳ, ὅπως ἐκδιώξωσι τὰ λείψανα τοῦ οἴκου τῶν Ναβιγκαγιόζων ἐκ Λήμνου καὶ ἀποκαταστήσωσι μετὰ 70 καὶ πλέον ἔτη τὴν ἐξουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐν τῇ πεισματώδει ταύτῃ πάλῃ δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ θαυμάσωμεν τὴν γενναιότητα, μεθ' ἧς ἠγωνίσθη ἡ ἀπελαθεῖσα ἡγεμονικὴ οἰκογένεια χωρὶς οὔτε ἐκ μέρους τῆς Ἑνετίας ἀπησχολημένης τότε ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ, οὔτε ἐκ μέρους τῶν Σανούτων μεθ' ὧν, ὡς προέφημεν, συνεδέετο διὰ κηδεστίας, νὰ λάβῃ ἐπικουρίαν τινά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Σταλημένη, Κότζινος καὶ Παλαιόκαστρον

Τὸ ὄνομα τῆς νήσου, ὅπερ ἐπὶ αἰῶνας εἶχε μείνει ἀλώβητον ἐπέπρωτο ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν ξένων ἐπιδρομέων νὰ διαστρεβλωθῇ οὕτως, ὥστε νὰ καταστῇ σχεδὸν ἀγνώριστον· ἡ Λῆμνος παρεφθάρη εἰς **Σταλημένην**.

Ἐπισήμως ἡ νῆσος ἡμῶν οὐδέποτε καθ' ἅπαντα τὸν βίον τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους μετήλλαξε τὸ ὄνομα αὐτῆς. Παρὰ πᾶσιν ἀνεξαι-

---

1) Ἐὰν πιστεύσωμεν εἰς τὴν εἴδησιν τοῦ Σανούτου, καθ' ἣν ἀποχωροῦσα ἡ Μεγάλη Δούκισσα ἀπεκόμισε μεθ' ἑαυτῆς οὐ μόνον τοὺς ὑπολειπομένους θησαυροὺς καὶ τὰς ἐσθῆτας ἀλλὰ καὶ τὰ ἐνυπάρχοντα ἔτι τότε ἐπιτήδεια ἅμα δὲ καὶ τὸν μόλυβδον, δι' οὗ ἦσαν ἐστεγασμένα τὰ ἐν τῷ φρουρίῳ ἀνάκτορα αὐτῆς, πρέπει πάντως νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἀποχώρησις ἐγένετο κατόπιν ἰδιαιτέρας συνθήκης. Ἐκ Λήμνου ἡ Μ. Δούκισσα μετέβη εἰς Εὔβοιαν, ἔνθα ἐνυμ-

ρέτως τοῖς συγγραφεῦσι τῶν χρόνων τούτων μόνον διὰ τοῦ **γνησίου** καὶ παλαιοῦ ὀνόματος αὐτῆς μνημονεύεται.[1] Ὁμοίως τιτλοφοροῦνται πάντες οἱ κατὰ καιροὺς ἀρχιερεῖς αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Στρατηγίου μέχρι τοῦ τελευταίου. Ἐν ἅπασι δ' ἐπίσης τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις τοῖς ἑλληνιστὶ συντεταγμένοις, ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ τῆς νήσου ἡμῶν, πάντοτε ὁ τύπος Λῆμνος ἀπαντᾷ, οὐδ' ἅπαξ δὲ ὁ Σταλημένη.[2] Ἐκ τούτου συνάγεται ἀναμφηρίστως, ὅτι τῆς μεταβολῆς ταύτης ἡ ἀρχὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ζητηθῇ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, οἵτινες ἐξηκολούθουν ἀεὶ νὰ καλῶσι τὴν νῆσον, ὡς καὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐκαλεῖτο.

Τὸ πρῶτον εὑρίσκομεν τὸν τύπον **Σταλημένη** ἐν ἐγγράφῳ ἐνετικῷ τοῦ 1205, ἐν ᾧ ἀναγράφονται αἱ ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν Ἑνετῶν καταληφθεῖσαι νῆσοι τοῦ Αἰγαίου,[3] πρὸς δὲ καὶ ἐν δυσὶν ἑτέροις[4] ἀναγομένοις εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 13ου αἰῶνος. Πρὸ τῶν χρόνων τούτων οὐδεμία μνεία τοῦ τύπου τούτου· δὲν εἶναι δ' ὅμως ἀπίθανον, ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 11ου αἰῶνος ἤρχισε νὰ γίνηται χρῆσις αὐτοῦ καὶ ἐπομένως ἡ γένεσις τοῦ **Σταλημένη** συμπίπτει πρὸς τὴν ἐν Λήμνῳ παρουσίαν τῶν Ἑνετῶν. Οὗτοι ὡς ἄπειροι τῆς ἑλληνικῆς εὐκόλως συνέχυσαν τὴν φράσιν **'ς τὴ Λῆμνο,** ἣν ἤκουον συχνὰ προφερομένην παρὰ τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν δηλούντων τὸν τόπον τῆς κατευθύνσεως αὐτῶν, καί, νομίσαντες ὅτι τὸ ὅλον τοῦτο ἀπετέλει τὸ ὄνομα τῆς νήσου, ἔπλασαν τὸν ἀνάπηρον τύπον Σταλημένη, ὅστις ἐπί τινας αἰῶνας ἐκράτησε μάλιστα παρὰ τῷ ναυτικῷ κόσμῳ.[5]

φευσε τὰς θυγατέρας αὐτῆς. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 14ου αἰῶνος (1342) ἠφανίσθη ἡ οἰκογένεια τῶν Ναβιγκαγιόζων, ἀλλ' αἱ κληρονομικαὶ αὐτῆς ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Λήμνου κεναὶ ἄλλως καὶ οὐδεμίαν πραγματικὴν σημασίαν ἔχουσαι μετεδόθησαν εἰς τοὺς οἴκους, μεθ' ὧν εἶχον συνδεθῇ διὰ κηδεστίας. Ἴδε καὶ τὸν ἐν τέλει γενεαλογικὸν πίνακα τοῦ οἴκου τούτου.

1) Πασχάλ. Χρον. 1 σελ. 58, Δούκ. σελ. 121, 266, 328, 330, 335 καὶ ἑξ. Γεώργ. Παχυμέρ. σελ. 436, Φραντζ. σελ. 327, 413, 415, 425, 447, Ἰωάνν. Κανтακουζ. 1 σελ. 150, Νικηφ. Γρηγ. 4 σελ. 98, Νικηφ. Πατριάρχ. Κωνσταντινουπόλ. σελ. 86, Συμ. Μάγιστρ. σελ. 704, Ζώσιμ. 2, 33, Ζωναρ. 15, 8, 22, Χαλκοκονδύλ. σελ. 9 καὶ ἀ.

2) Miklosich et Müller Acta et Diplomata III σελ. 297, VI σελ. 248 καὶ ἑξ. καὶ Σάθα Μεσαιωνικ. βιβλιοθ. III σελ. 4 κ. ἀ.

3) Tafel und Thomas Urkunden II σελ. 3 ἀριθμ. 143.

4) Hopf Melanges σελ. 176 καὶ Tafel und Thomas Urkund. III σελ. 159 ἀριθμ. 370.

5) Ὅτι ἡ τοιαύτη τῆς λέξεως παραγωγὴ εἶναι ἡ μόνη ὀρθὴ (οὐχὶ δὲ ἡ ἐκ τοῦ λίμνη διὰ τὸ ταπεινὸν δῆθεν τοῦ ἐδάφους αὐτῆς, ἢ ἡ ἐκ τοῦ 'ς τὸ λιμένα

Ἐν τούτοις εἶναι πιθανώτατον, ὅτι ἡ ὀνομασία αὕτη οὐδέποτε κατέστη γενικὴ οὐδ' ἴσχυσέ ποτε νὰ ἐκτοβάλῃ τὸ κύριον τῆς νήσου ὄνομα. Παραδίδει μὲν ὁ Bondelmonti ὁ κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 15ου αἰῶνος γράψας τὸ περὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἔργον αὐτοῦ, ὅτι τότε ὠνομάζετο ἡ νῆσος Σταλημένη, τὸ αὐτὸ δὲ λέγει καὶ ὁ Porcachi (1547), ἀλλ' ὁ περὶ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνος μεταβὰς εἰς Λῆμνον Belon λέγει ῥητῶς, ὅτι ἡ μὲν πόλις τῆς νήσου ὠνομάζετο Λῆμνος, ἡ δὲ νῆσος **ἰταλιστὶ** Σταλημένη.[1] Τὸ ὄνομα λοιπὸν Λῆμνος διετηρεῖτο ἤδη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, οἵτινες ὡς τὴν πρωτεύουσαν πόλιν, οὕτω καὶ τὴν ὅλην νῆσον ἐκάλουν. Ἔπειτα δὲ οἱ Τοῦρκοι οἱ παρὰ τῶν Ἑλλήνων παραλαβόντες τὴν ὀνομασίαν τῆς νήσου ἔχουσι τὸν τύπον **Λήμιο**, ὅστις βεβαίως δὲν διαφέρει τοῦ Λῆμνος.

Παρὰ τὸ Σταλημένη λοιπὸν τοῦ ναυτικοῦ κόσμου ὑπῆρχε καὶ τὸ Λῆμνος, ἀκριβῶς δ' ἕνεκα τούτου ἐξέλιπε μετ' οὐ πολὺ ὁ ὀθνεῖος τύπος, ὥστε σήμερον οὐδὲ εἷς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἢ ξένων μεταχειρίζεται αὐτόν.[2]

Ἀλλ' αἱ παραφθοραὶ αὗται καὶ ἀλλοιώσεις δὲν περιωρίσθησαν εἰς ὀνόματα μόνον καὶ λέξεις ἀλλ' ἐπεξετάθησαν καὶ εἰς πράγματα. Οὕτως ἡ Ἡφαιστία, ἡ ἑτέρα τῶν πόλεων τῆς νήσου, ἐνωρὶς ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ μέχρι οὗ τελείως ἠφανίσθη. Δυστυχῶς ἡ ἱστορία οὐδεμίαν κατέλιπεν ἡμῖν εἴδησιν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀλλ' εἰς τὸν ἐπισταμένως ἐξετάζοντα τὰ σχετικὰ γεγονότα ἡ αἰτία δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀφανής.

Δύο καθ' ἡμᾶς λόγοι συνήργησαν εἰς τὴν ἐρήμωσιν τῆς πόλεως ταύτης, ὁ εἷς φυσικὸς καὶ ὁ ἕτερος ἠθικός. Ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἱδρυμένη ἐπὶ χερσονήσου, ἧς ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ καμπτομένη ὀλίγον πρὸς

ὡς δέχονταί τινες τῶν περιηγητῶν) δεικνύουσι καὶ ἄλλαι ὅμοιαι διαστρεβλώσεις ἑλληνικῶν τοπικῶν ὀνομάτων (Tafel II σελ. 178 σημ. 2). Καὶ ὁ Conze δὲ αὐτὸς διαπρεπὴς ἑλληνιστὴς κατὰ τὸ 1858 περιηγηθεὶς τὴν νῆσον ἐσημείωσεν χωρίον τι Θ ά ν ο ς ἐσφαλμένως προθέσας καὶ τὸ ἄρθρον καὶ σχηματίσας οὕτω τραγελαφικὸν τύπον Τ ο θ ά ν ο ς, ὡς καὶ ὁ ἄγγλος χαρτογράφος ἔπραξε προκειμένου περὶ τοῦ χωρίου Λ ύ χ ν α.

1) Les observations κτλ. σελ. 25.

2) Ὁ Van Kinsbergen ἐπισκεφθεὶς τὴν νῆσον ἡμῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος λέγει, ὅτι ὠνομάζετο Λῆμνος ἢ Σταλημένη, ἐν ᾧ ὁ Sibthorp, ὁ Hunt, καὶ ὁ Richter οἵτινες ἀρχομένου τοῦ 19ου αἰῶνος μετέβησαν εἰς Λῆμνον οὐδαμῶς μνημονεύουσι τοῦ Σταλημένη.

ἀνατολὰς σχηματίζει μικρὸν μὲν ἀλλ' ἀρκούντως ἀσφαλῆ λιμένα. Κυρίως δὲν ἐξετείνετο ἡ πόλις ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς χερσονήσου ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ ταύτης, κειμένη οὕτω μεταξὺ δύο θαλασσῶν. Κύκλῳ σχεδὸν τοῦ εἰρημένου λιμένος, μάλιστα δὲ πρὸς Ν ὑψοῦνται λόφοι, ὧν τὰ καταρρέοντα ὕδατα προσέχωσαν μικρὸν κατὰ μικρὸν αὐτόν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν τὸ πρῶτον θανατηφόρον κτύπημα κατὰ τῆς πόλεως· ὁ λιμὴν, ὅστις ἦτο πηγὴ πλουτισμοῦ καὶ εὐπορίας τοῖς κατοίκοις ἐνεκρώθη καὶ εἰς τοὺς Ἡφαιστιεῖς ἐπέρχεται ἡ ἰδέα νὰ ζητήσωσι νέαν ἕδραν νἀνεγείρωσι νέαν πόλιν.

Ὅτι ἤδη ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν χρόνων κατῳκεῖτο ἀκόμη ἡ Ἡφαιστία πιστοῦται τρανῶς καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῶν συντριμμάτων μαρμάρων, ἐφ' ὧν εἶναι κεχαραγμένοι σταυροί, καὶ ἅτινα ἐν πληθύι προσπίπτουσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐπισκεπτομένου τὰ ἐρείπια αὐτῆς.[1] Ἐν τούτοις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπωμεν, μέχρι ποίων χρόνων ἐξηκολούθησεν ὑφισταμένη. Πάντως ἡ πρὸς αὐτὴν γετνίασις ἑτέρου λιμένος πολλῷ μείζονος καὶ ἀσφαλεστέρου τοῦ ἑαυτῆς, **τοῦ Κοτζίνου,** ἐπέσπευσε τὴν ἐρήμωσιν, ἥτις φαίνεται, ὅτι ὑπῆρξε βαθμιαία. Οὗτος χρησιμεύων κατ' ἀρχὰς οἱονεὶ ἐμπορικὸν ἐπίνειον αὐτῆς εἵλκυσε, φαίνεται, ἐνωρὶς καὶ κατοίκους τινὰς ἐκ τοῦ ναυτικοῦ μάλιστα πληθυσμοῦ αὐτῆς προαχθεὶς βαθμηδὸν ἀναλώμασιν, ἐννοεῖται, τῆς Ἡφαιστίας.

Ὁ ἕτερος λόγος, ὅστις καθ' ἡμᾶς συνεβάλετο εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως σχετίζεται πρὸς τὴν διεξαχθεῖσαν μεταξὺ χριστιανισμοῦ καὶ ἐθνισμοῦ πάλην. Ἀληθῶς ἡ Ἡφαιστία ἦτο ἡ ἐπίσημος καὶ κυρία ἕδρα τῆς πολυθεϊστικῆς λατρείας καὶ δυσκόλως θὰ ἠδύναντο κατ' ἀρχὰς οἱ νεοφώτιστοι χριστιανοὶ νὰ τελῶσιν ἐν αὐτῇ τὰ τῆς θρησκείας αὐτῶν. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀπίθανον, ὅτι ὁ νέος συνοικισμὸς ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Κοτζίνου πηγάσας, ὡς εἴπομεν, ἕνεκα φυσικῶν κυρίως καὶ ἐμπορικῶν λόγων, ἐκραταιώθη καί ἐμεγαλύνθη βραδύτερον ἕνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῶν ἐν Ἡφαιστίᾳ ἐθνικῶν πρὸς τοὺς Χριστιανούς.

Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ὑποθέτομεν ἡμεῖς, ὅτι ἐπῆλθεν ἡ ὁλοσχερὴς τῆς Ἡφαιστίας ἀπακμὴ καὶ ἡ ἕνεκα τούτου ἀνίδρυσις τοῦ Κοτζίνου. Ἐὰν πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐνέσκηψε καὶ ἄλλη τις συμφορά,

---

1) Καὶ τεῖχος δέ τι ἐγερθὲν πάντως εἰς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ περιθέον τὸ ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς χερσονήσου ὕψωμα συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς αὐτῆς γνώμης. Παράβ. καὶ Conze Reise σελ. 116 καὶ ἑξ.

πυρκαϊὰ ἐπὶ παραδείγματι ἢ σεισμός, ἀγνοοῦμεν. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ἤδη κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα ἡ πάλαι ποτὲ ἐπισημοτέρα τῆς Λήμνου πόλις ἢ τελείως δὲν ὑπῆρχεν, ἢ διετέλει ἐν πλήρει ἀσημότητι. Τοῦτο συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ μνημονευθέντος ἀνωτέρω δωρητηρίου γράμματος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μιχαήλ, καθ' ὃ ἐκκλησίδιόν τι ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Βλασίου τιμώμενον ἐν Κοτζίνῳ παραχωρεῖται τοῖς Ἑνετοῖς. Εἶναι ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν ἀπαντῶμεν τὴν λέξιν **Κότζινος** καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἐπονομάζεται ἁπλῶς **τόπος** καὶ οὐχὶ **πόλις** ἀλλ' ἡ παράκλησις τῶν Ἑνετῶν, ὅπως λάβωσιν τοῦτο ἐν Κοτζίνῳ μαρτυρεῖ, ὅτι ἐνταῦθα συνεκεντροῦτο τότε σπουδαία τῆς Λήμνου ἐμπορικὴ κίνησις. Εἶναι ἀληθές, ὅτι περὶ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰῶνος μνημονεύεται ἅπαξ ἔτι ἡ Ἡφαιστία ὑπὸ τοῦ διασήμου Κυριακοῦ τοῦ ἐξ Ἀγκῶνος, ἀλλ' εἶναι βέβαιον, ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος τρέφων μέγαν ἐνθουσιασμὸν πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀρχαῖον μόνον, οὐδεμίαν δὲ προσοχὴν δίδων εἰς ὅ,τι ἀφεώρα τὸν μεταγενέστερον ἑλληνισμόν, διὰ τῆς μνείας ταύτης δὲν νοεῖ τὴν πόλιν ὑπάρχουσαν.[1]

Ἔπειτα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἄλλοθεν πειθόμεθα, ὅτι ἡ Ἡφαιστία δὲν ὑπῆρχε· πρῶτον μὲν ὁ ἐξ Ἴμβρου Κριτόβουλος, ὅστις ἐπανειλημμένως ἀναφέρει τὸν Κότζινον οὐδεμίαν τῆς Ἡφαιστίας ποιεῖται μνείαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ.[2] Ἔπειτα δὲ ὁ Magno, ὅστις οὐχὶ πολὺ μετὰ ταῦτα γράφει λέγει ῥητῶς «sopra ditt' Isola . . . sono tre buoni castelli chiamadi Cochino, Mudron et Paleo Castron». Καὶ οἱ περιηγηταί δε, οἵτινες κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἐπεσκέφθησαν τὴν Λῆμνον ἀγνοοῦσι τελείως τὴν θέσιν τῆς Ἡφαιστίας ὁμοφώνως ἀποφαινόμενοι, ὅτι τοιαύτη ἦν ὁ Κότζινος.

Ἡ ἑτέρα πόλις τῆς νήσου, ἡ Μύρινα, παρέμεινε μὲν ἐν τῇ προτέρᾳ περίπου θέσει αὐτῆς ἕνεκα τῆς ὀχυρᾶς θέσεως αὐτῆς, ταχέως δ' ὅμως ἀπώλεσε τὸ πάλαι ὄνομα αὐτῆς μετονομασθεῖσα **Παλαιόκαστρον.**[3] Πλὴν ταύτης δ' ὅμως εἰς ἀρκούντως σημαντικὴν θέσιν ἐξήρθη

---

1) Tozzetti Relazioni d'alcuni Viaggi in Toscana V σελ. 435.

2) III 14. Τὸ φ ρ ο ύ ρ ι ο ν τ ῶ ν Κ α σ τ ρ ι ω τ ῶ ν, ὅπερ πλὴν τοῦ Κοτζίνου καὶ τοῦ νῦν Κάστρου ἀναφέρει εἶναι πιθανώτατα τὸ κατὰ τὴν ΒΑ παραλίαν τῆς νήσου κοινῶς Β ρ ε ι ό κ α σ τ ρ ο νῦν καλούμενον. οὗ τὰ καὶ νῦν σῳζόμενα ἐρείπια μαρτυροῦσι περὶ μεσαιωνικοῦ ὀχυρώματος.

3) Ἡ ὀνομασία Π α λ α ι ό κ α σ τ ρ ο ν φαίνεται, ὅτι εἶναι νεωτέρα δοθεῖσα ἴσως ἀφ' οὗ ἐκτίσθη τὸ ὀχύρωμα τοῦ Κοτζίνου καὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς αὐτό.

καὶ ἡ ἐν τῷ μυχῷ τοῦ λαμπροῦ τῆς νήσου λιμένος ἱδρυθεῖσα ὁμώνυμος πολίχνη ἥτις συχνάκις μνημονεύεται ἐν τοῖς μετέπειτα ὑπὸ τῶν περιηγητῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἀκμὴ τῆς πειρατείας. Νέαι δῃώσεις τῆς Λήμνου

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐξουσίας τῶν Ναβιγκαγιόζων συνεδέθη καὶ πάλιν ἡ Λῆμνος πρὸς τὴν ἐν Βυζαντίῳ αὐτοκρατορίαν, ὑφ' ἣν διετέλεσε μέχρι τῆς ἁλώσεως, ὅπερ δὲν συνέβη καὶ εἰς τὰς λοιπὰς νήσους, αἵτινες διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Λικαρίου εἶχον ἀποσπασθῆ τῶν Ἑνετῶν δυναστῶν. Πολλαὶ ἐκ τούτων μετὰ εἰκοσαετῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατοχὴν περιῆλθον καὶ αὖθις εἰς τοὺς κληρονόμους τῶν ἀπελαθέντων ἡγεμονίσκων. Οἱ νέοι δ' ὅμως κατακτηταὶ εὗρον ἐν αὐταῖς ἀντὶ τῶν πρότερον ἀκμαζουσῶν πόλεων ἄοικον χώραν καὶ πειρατῶν φωλεάς. Ὄντως εἰς τοὺς χρόνους τούτους συμπίπτει ἡ ἀκμὴ τῆς πειρατείας ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ Ἑνετῶν ἡγεμόνων ἐξασκουμένης.[1]

Ἡ Λῆμνος ἐφρουρεῖτο μὲν ὑπὸ τῶν Ναβιγκαγιόζων, ἐν ὅσῳ ἦρχον αὐτῆς, καὶ ἐπροστατεύετο κατὰ πάσης ξενικῆς ἐπιδρομῆς, ἀλλὰ τὴν προστασίαν ταύτην ὑπεχρεοῦντο ἴσως ἁδρότατα νὰ ἐξαγοράζωσιν

1) Ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1278 (Tafel und Thomas Urkunden III σελ. 159) βλέπομεν, ὅτι ἡ Ἑνετία ὥρισε τρεῖς δικαστάς, ἵνα ἐκτιμήσωσι τὰς ζημίας, ἃς ὑπέστησαν ὑπὸ τῶν πειρατῶν Ἑνετοὶ πολῖται ἢ προστατευόμενοι τῆς δημοκρατίας ταύτης. Ἐν αὐτῷ ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα οὐχὶ ὀλιγωτέρων τῶν 90 πειρατῶν Γενουαίων, Λομβαρδῶν, Πισατῶν, Λατίνων καὶ Ἑλλήνων ἐκ Θεσσαλονίκης, Σαμοθράκης καὶ ἄλλων μερῶν, ἅμα δ' ἀναφέρεται ὅτι καὶ ὁ Μέγας Δοὺξ τῆς Λήμνου συνέλαβε καὶ κατεκράτησε 32 ἀνθρώπους, οὓς ἐξηγόρασε κατόπιν Ἑνετός τις ἐξ Εὐβοίας.

οἱ κάτοικοι αὐτῆς πολυτρόπως φορολογούμενοι καὶ πιεζόμενοι. Πλὴν δὲ τούτου καὶ ἡ ἐπίμονος ἐπὶ τρία ὁλόκληρα ἔτη ἀντίστασις τῶν Ναβιγκαγιόζων κατὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων εἶναι πιθανώτατον, ὅτι οὐκ ὀλίγας συμφορὰς ἐπήνεγκε τῇ νήσῳ. Ὡς εἰ δὲ μὴ ἤρκουν ταῦτα ἐπηκολούθησαν μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας τῶν Ἑνετῶν καὶ ἄλλα δεινά.

Ὁ τότε αὐτοκράτωρ ἐν Βυζαντίῳ Ἀνδρόνικος Β΄. ὁ Παλαιολόγος (1282—1332) νομίζων, ὅτι οὐδεὶς πλέον ἐπεκρέματο ἐκ δυσμῶν κίνδυνος προέβη εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ στόλου, ἕνεκα δὲ τούτου οἱ καὶ πρότερον ἀκμάζοντες πειραταὶ ὑπερῆραν τὴν κεφαλὴν καὶ ἀφόβως πλέον μετήρχοντο τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν.

Οὕτω τῷ 1292 ἡ νῆσος ἡμῶν ἐδέχθη τὸν ἐπιβόητον **Ρογῆρον Λούριαν,** ὅστις ναύαρχος διατελέσας τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀραγωνίας Ἰακώβου καὶ δυσαρεστηθεὶς πρὸς αὐτὸν ἀπέπλευσεν ἐκ Σικελίας μετὰ τριάκοντα πλοίων καὶ ἐλθὼν εἰς τὸ Αἰγαῖον προσέβαλε πλὴν ἄλλων νήσων καὶ ἐδήωσε καὶ τὴν Λῆμνον.[1]

Δὲν εἶχεν ἀκόμη προλάβει νἀνακύψῃ ἐκ τῆς συμφορᾶς ταύτης, ὅτε μετὰ τετραετίαν (1296) περιέπεσεν εἰς χείρονα τοιαύτην. Ἕνεκα δηλ. τοῦ ἐκραγέντος ἤδη ἀπὸ τοῦ 1294 μεταξὺ Ἑνετίας καὶ Γενούης πολέμου, τοῦ ὁποίου τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα ὤφειλον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ νὰ ὑπομείνωσιν αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι καὶ πόλεις, ἐξέπλευσεν ὁ Ἑνετὸς Malabranca ἄγων μεγαλοπρεπῆ στόλον καὶ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1296 ἐνεφανίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀποτυχὼν ἐκεῖ ἠθέλησεν ἄλλοθεν νἀποζημιωθῇ καὶ ἐπελθὼν κατὰ τῆς Λήμνου διήρπασε πᾶν ὅ,τι εἶχε διαλάθει τὴν ἀπληστίαν τοῦ Ῥογήρου[2].

Ὁ πόλεμος οὗτος δὲν περιωρίσθη μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ Γενουαίων, ἀλλὰ ταχέως περιῆλθον εἰς ῥῆξιν καὶ οἱ ἡμέτεροι πρὸς τοὺς Ἑνετούς, ἐξ ὧν πολλοὶ εὐγενεῖς, ἰδίᾳ δ᾽ οἱ ἀπόγονοι ἐκείνων, οἵτινες πρὸ ὀλίγων ἔτι δεκαετηρίδων ἦρχον ἐν διαφόροις τοῦ Αἰγαίου νήσοις, ὡπλίσθησαν καὶ αὖθις καὶ ἐπεχείρησαν νἀνακτήσωσι τὰς ἀπολεσθείσας πατρῴας κτήσεις. Οὐδὲν ἐν τούτοις ἐπεχειρήθη κατὰ τῆς Λήμνου καὶ οἱ ἡμέτεροι συνῆψαν τέλος τῷ 1303 συνθήκην εἰρήνης πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς ἀναγ-

---

1) Hopf Geschich. Griechenl. σελ. 340.

2) Hopf ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 373 καὶ Hertzberg Geschichte der Byzantiner und des Osman. Reiches σελ. 448.

κασθέντες εἰς τοῦτο ἰδίᾳ ἕνεκα τῆς αὐξανομένης ὁσημέραι δυνάμεως τῶν Τούρκων.

Ἐπειδὴ δῆλ. ἔβλεπεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὅτι ἠδυνάτει διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τούτων προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ τὸν Ῥογῆρον de Flor ἡγούμενον τῆς περιφήμου εταιρείας τῶν Καταλανῶν, οἵτινες ἦσαν Ἱσπανοὶ τυχοδιῶκται. Οὗτος λοιπὸν ἐξεστράτευσε μὲν κατὰ τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ Τούρκων καὶ ἐπιτυχῶς ὁπωσδήποτε ἐπολέμησε κατ᾽ αὐτῶν, ἀλλὰ μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν λείαν, ἣν ἐκεῖθεν ἀπεκόμισεν, ἔπλευσε κατόπιν κατὰ τῆς Χίου, Λέσβου καὶ Λήμνου καὶ ἐλῄστευσεν αὐτάς.[1]

Εἶναι ἀληθῶς ἀπορίας ἄξιον, πῶς ἡ νῆσος ἡμῶν ἠδύνατο νὰ ἀντέχῃ εἰς τοσαύτας καταδρομάς. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἐπανειλημμένως ὠργίασαν ἐν αὐτῇ πρῶτον μὲν ὁ Λούριας, ἀμέσως δὲ μετὰ ταῦτα ὁ Μαλαμπράνκας νῦν δὲ ὁ Ῥογῆρος de Flor, ὅστις σημειωτέον ἦτο περιβεβλημένος τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τοῦ ἀρχιναυάρχου καὶ φρουροῦ τοῦ κράτους καὶ ἦρχε στόλου, ἐφ᾽ οὗ ἐκυμάτιζεν ἡ αὐτοκρατορικὴ σημαία. Καὶ τὰ πράγματα ἔβαινον ὁσημέραι ἐπὶ τὰ χείρω, διότι εἰς τοὺς ἐκ Δυσμῶν ἅρπαγας προσετέθησαν καὶ ἄλλοι ἐξ Ἀνατολῆς. Οἱ Τοῦρκοι, ὡς τοιοῦτοι δὲ πρέπει νὰ νοῶνται ἐνταῦθα οὐχὶ οἱ Ὀσμανίδαι, οἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦσαν ἀκόμη ἀσθενεῖς τοῦ κράτους αὐτῶν περιοριζομένου εἰς μέρος μόνον τῆς ἀρχαίας Βιθυνίας, ἀλλ᾽ οἱ ἄρχοντες τῶν ἀπὸ τοῦ κόλπου τῶν Μουδανίων μέχρι τῆς Τελμισσοῦ παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας, οἱ Τοῦρκοι, λέγω, οὗτοι ἐπωφελούμενοι τὴν κατὰ θάλασσαν ἀσθένειαν τῶν ἡμετέρων ἀπέβαινον πολλάκις εἰς Λῆμνον ὡς καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου νήσους καὶ δεινῶς ἐπίεζον τοὺς ἐν αὐταῖς.[2]

Ἡ βασιλεία τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄. Παλαιολόγου παρετάθη μέχρι σχεδὸν τοῦ θανάτου αὐτοῦ (1332). Ἀλλ᾽ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1320 περιῆλθεν οὗτος εἰς ἔριδα πρὸς τὸν ἔγγονον αὐτοῦ Ἀνδρόνικον ἐπίσης καλούμενον, υἱὸν τοῦ ἀπὸ τοῦ 1304 συμβασιλεύοντος αὐτῷ Μιχαήλ. Ὁ νέος Ἀνδρόνικος ἐκδεδιῃτημένος ὢν καὶ ἀκόλαστος ἐζήτει ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς νἀπαλλαγῇ τῆς κηδεμονίας αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πάππου, διὸ καὶ «νῦν μὲν Ἀρμενίαν ὠνειροπόλει ἅτ᾽ ἐκ μητρὸς αὐτῷ προσήκουσαν, νῦν

1) Παχυμέρ. σελ. 436.
2) Hammer Geschichte des Osman. Reiches I σελ. 69.

δὲ Πελοπόννησον, νῦν δὲ Λέσβον καὶ Λῆμνον καὶ ὅσαι τὸ πολὺ τοῦ Αἰγαίου πληροῦσιν».[1]

Οἱ χρόνοι τῆς ἑνότητος τοῦ κράτους εἶχον βεβαίως παρέλθει, πολλοὶ δὲ τῶν ἐν ὑψηλοῖς ἀξιώμασι διατελούντων παραγνωρίζοντες τὴν σημασίαν τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἀρχῆς εἰς ἑνὸς χεῖρας ἐζήτουν ἐπωφελούμενοι τοὺς χαλεποὺς καιροὺς ἴδια συμφέροντα νὰ ἐπιδιώξωσι. Τὴν κατάστασιν ταύτην εἰκονίζων ὁ Νικηφ. Γρηγορᾶς λέγει περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου (1344) τὰ ἑξῆς· « ἐν τοιούτῳ δ' ὄντι τῷ βασιλεῖ τοῖς δεινοῖς προσετίθετο καὶ ἡ τῶν ἅμα αὐτῷ στρατιωτῶν ὁμοῦ καὶ στρατηγῶν καὶ συγγενῶν ἐπίθεσις· ἰδίᾳ γὰρ προσιόντες ἕκαστοι διὰ τὸν καιρὸν καὶ τοὺς ἐφεστῶτας κινδύνους ἀπῄτουν οἱ μὲν Λέσβον, οἱ δὲ Λῆμνον, οἱ δὲ Χίον, ἄλλοι δ' ἄλλα τε χωρία καὶ προσόδων εὐπορίας, τέως μὲν ἐν ἐγγύαις ἐγγράφοις· ὅτε δ' ἐγκρατὴς καθάπαξ τῆς ὅλης γένοιτο βασιλείας, ἐπιτελῆ καὶ τὰ ἐν ἐγγύαις ἐπηγγελμένα καθίστασθαι».[2]

Ἡ ἔρις, ἥτις, ὡς εἴπομεν, ἀνεφύη μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ νέου Ἀνδρονίκου ὡς ἀποτέλεσμα τελικὸν ἔσχε τὸν διχασμὸν τοῦ καὶ ἤδη περιωρισμένου κράτους. Ὁ νέος Ἀνδρόνικος ἥδρευεν ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ εἶχεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἐξουσίαν τὴν Θρᾴκην. Ἀλλὰ τὸ σπέρμα τῆς διχονοίας εἶχεν ἤδη καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας μεταδοθῇ· οἱ Λήμνιοι ἀπέστησαν τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως καὶ ἦλθον τῷ 1322 πρὸς τὸν νέον, ἵνα καὶ τὴν ἀποστασίαν αὐτῶν ἀγγείλωσιν ἅμα δὲ καὶ ζητήσωσι τὸν μέλλοντα νὰ ἄρξῃ τῆς νήσου. Ὁ Ἀνδρόνικος ἐδέχθη αὐτοὺς εὐμενέστατα καὶ εὐεργετήσας αὐτοὺς καὶ ἡγεμόνα δοὺς ἀπέπεμψεν εἰς τὰ ἴδια.[3]

Τίνες λόγοι παρεκίνησαν τότε τοὺς Ληνμίους, ὅπως ταχθῶσιν ὑπὲρ τοῦ νέου βασιλέως δὲν γνωρίζομεν· τὴν εἴδησιν ταύτην χορηγεῖ ἡμῖν ὁ Καντακουζηνὸς μόνος, ὅστις διέκειτο φιλικώτατα πρὸς τὸν νέον Ἀνδρόνικον καὶ παντὶ σθένει ἐνήργει, ὅπως ἀναβιβάσῃ αὐτὸν μονάρχην εἰς τὸν θρόνον. Καὶ ἀναφέρει μὲν ὁ αὐτός,[4] ὅτι καὶ τῶν ἄλλων νήσων εἶχε κλονηθῆ ἡ πίστις πρὸς τὸν πρεσβύτερον Ἀνδρόνικον, οὐδεμίαν δ' ὅμως μνημονεύει ῥητῶς ἀποστατήσασαν.

1) Νικηφ. Γρηγορ. 8 σελ. 285.
2) Νικηφ. Γρηγορ. 14 σελ. 709.
3) Ἰωάνν. Καντακουζην. 1 σελ. 150.
4) 1 σελ. 259.

Ἐπὶ τέλους τῷ 1328 κατώρθωσεν ὁ νέος Ἀνδρόνικος νὰ ὑπερισχύσῃ, ἀφ' οὗ δ' ὅμως προηγουμένως περιέστησαν οἱ δύο βασιλεῖς εἰς τελείαν ῥῆξιν καί ὁ στρατὸς τοῦ νέου μνηστῆρος τοῦ θρόνου παρετάχθη πρὸ τῶν τειχῶν τῆς βασιλευούσης. Τὸ ἐνδιαφέρον ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐμφυλίου τούτου πολέμου εἶναι εἴδησίς τις, καθ' ἣν δύο σχεδὸν χιλιάδες **Κομάνοι**, βαρβαρικὸν φῦλον τῆς Σαρματίας, οἵτινες εἶχον προσέλθει ποτὲ πρὸς τὸν βασιλέα Μιχαὴλ Β'. τὸν Τραυλόν, ὡδηγήθησαν προστάγματι τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως ὑπὸ δύο ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ Τορνίκη Ἀνδρονίκου καὶ Λασκάρεως Μανουὴλ ἀπὸ τῆς Θράκης εἰς τὰς νήσους Λῆμνον Θάσον καὶ Λέσβον καὶ ἐν ταύταις ἐγκατῳκίσθησαν.

Τίνα αἴτια ἠνάγκασαν τὸν αὐτοκράτορα, ὅπως προβῇ εἰς τοῦτο δὲν λέγει ὁ παραδίδων ἡμῖν ταῦτα Καντακουζηνὸς τοῦτο μόνον προσεπιφέρων, ὅτι διενήργησε τοῦτο, ἐπειδὴ εἶχε μάθει, ὅτι οὗτοι εἶχον κρυφίως συνεννοηθῆ πρὸς τοὺς σατράπας τῶν Σκυθῶν, ἵν' οὗτοι πέμψωσι στρατιὰν καὶ συναπαγάγωσι καὶ τούτους ἐπιθυμοῦντας σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις. Ἐννοεῖται, ὅτι ὁ γνήσιος καὶ ἀμιγὴς ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Λήμνου ὡς καὶ τῆς Λέσβου καὶ Θάσου οὐδὲν βεβαίως εἶχε νὰ πάθῃ ἐκ μέρους τῶν βαρβάρων τούτων, οὓς ἐν οὐ μικρῷ χρόνῳ εἶναι πιθανόν, ὅτι τελείως ἀφωμοίωσε καὶ ἀπερρόφησε ἄλλως τε καὶ ἀριθμητικῶς πολὺ ὀλίγους ὄντας.

Τὸν Ἀνδρόνικον διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Παλαιολόγος (1341—1391), ὅστις ἀπὸ τοῦ 1347 προσέλαβεν ὡς συμβασιλέα τὸν γνωστὸν ἤδη ἡμῖν Ἰωάννην Καντακουζηνὸν ἀπὸ δὲ τοῦ 1354 τὸν υἱὸν τούτου Ματθαῖον. Ὅ,τι εἶχε συμβῆ προηγουμένως μεταξὺ πρεσβυτέρου καὶ νεωτέρου Ἀνδρονίκου, ἐπαναλαμβάνεται νῦν μεταξὺ Ἰωάννου καὶ Ματθαίου. Ἡ Λῆμνος κατὰ τὴν ἐμφύλιον ταύτην περὶ θρόνου διαμάχην ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἰωάννου, ὅστις ἀναγκασθεὶς νἀπέλθῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως προσήγγισε μὲν κατὰ πρῶτον εἰς Λῆμνον, ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς Σαμοθρᾴκην Ἴμβρον καὶ Λέσβον καὶ ἀφ' οὗ ἅπαντας διὰ τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας ἐπέρρωσε καὶ ἐβεβαίωσεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἐπειδὴ πρότερον ἦσαν ἀμφιρρεπεῖς προσωρμίσθη τέλος εἰς Τένεδον.[1] Ἐντεῦθεν τῇ συνεργίᾳ πλουσίου τινὸς καὶ ἰσχυροῦ Γενουηνσίου, τοῦ Φραγκίσκου Γαττιλουζίου, εἰς ὃν ὑπεσχέθη οὐ μόνον τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν νὰ δώσῃ εἰς γάμον ἀλλὰ καὶ τὴν Λέσβον νὰ παραχωρήσῃ, κατώρθωσε βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Γαλατᾷ

1) Νικηφ. Γρηγορ. 29, 5.

Γενουαίων νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Ὁ Γρηγορᾶς ὡς ἑξῆς ἀφηγεῖται τὰ κατὰ τοῦτο· «ἤδη δὲ τοῦ φθινοπώρου λήγοντος (1354) περί που τὰ μέσα μιᾶς τῶν νυκτῶν ἀκοή τις αἰφνίδιος τὸ Βυζάντιον περιήχησεν ἅπαν εἶναι ἐντὸς τείχους βασιλέα Παλαιολόγον τὸν νέον.... τριταῖον ἐκ Τενέδου τῆς νήσου ἀφιγμένον ... μεγίσταις μὲν τριήρεσι δυοῖν, μονήρεσι δ' ἑκκαίδεκα ... ὧν αἱ μέν οἴκοθεν ἦσαν αὐτῷ προνεναυπηγημέναι, **αἱ δ' ἐκ Τενέδου τε καὶ Λέσβου καὶ Λήμνου** κατὰ μέρος ἠθροισμέναι».[1]

Οἱ Καντακουζηνοὶ δ' ὅμως, πατὴρ καὶ υἱός, ἀνθίσταντο καὶ μετὰ δυσκολίας ἐπετεύχθη συμβιβασμὸς τῶν δύο μερίδων, ὅστις κατὰ τοῦτο ἐνδιαφέρει ἡμᾶς, καθ' ὅσον δι' αὐτοῦ ἔμελλεν ἡ Λῆμνος νὰ περιέλθῃ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν τοῦ δεσπότου Μανουήλ, ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως, ὅστις ἦρχε μὲν μέχρι τοῦδε τῆς Πελοποννήσου, ὤφειλε δὲ πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως νὰ ἐκχωρήσῃ ταύτην τῷ Ματθαίῳ Καντακουζηνῷ, ὑποχρεουμένῳ ἀφ' ἑτέρου, ἀφ' οὗ παραδώσῃ τῷ Ἰωάννῃ πάσας τὰς ἐν Θρᾴκῃ πόλεις, ὧν τέως ἦρχε, νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον. Πρὸς ἀσφάλειαν δὲ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν συνεφωνήθη, ὅπως, μέχρις οὗ ἀποχωρήσῃ τῆς Πελοποννήσου ὁ Μανουήλ, κατέχῃ ὁ Ματθαῖος τὴν Λῆμνον καὶ διατρίβῃ μὲν ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης, διατηρῇ δ' ὅμως συγχρόνως καὶ τὰς φρουρὰς αὐτοῦ ἐν ταῖς κατὰ τὴν Θράκην πόλεσιν, αἵτινες ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ.

Ἡ συμφωνία ὅμως αὕτη, ἐν ᾗ ἐμφανῶς δείκνυται ἡ ἀμοιβαία τῶν συμβαλλομένων δυσπιστία, ἔμεινε νεκρὸν γράμμα· διότι οἱ ἐκ μέρους τοῦ Ἰωάννου μεταβάντες εἰς Λῆμνον, ὅπως παραδώσωσι τὴν νῆσον τοῖς ἀπεσταλμένοις τοῦ Ματθαίου, δὲν ἐξεπλήρουν τὰ συνωμολογημένα, διότι ἀντὶ νὰ ἐκβάλωσι τὰς ὑπαρχούσας φρουρὰς κατέλιπον ταύτας ὡς εἶχον, καὶ ἐκέλευον τοὺς περὶ τὸν Ματθαῖον νὰ εἰσαγάγωσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὰ ὀχυρώματα ὀλίγους τινὰς ἐκ τῶν ἰδίων. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα δὲν ἐδέχοντο οἱ τελευταῖοι οὗτοι, οὐδ' ἤθελον ἀφ' ἑτέρου νὰ ἐνδώσωσιν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἰωάννου, ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι.

Τῶν Καντακουζηνῶν ἐν τούτοις ἀπηλλάγη εὐθὺς ἀμέσως ὁ Ἰωάννης τοῦ μὲν πατρὸς περιβληθέντος τὸ μοναχικὸν σχῆμα (1355), τοῦ δὲ υἱοῦ αἰχμαλωτισθέντος μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τῶν Σέρβων. Τὰ ἀποτελέσματα δ' ὅμως τῶν ἐρίδων τούτων καὶ τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν ἐπέπρωτο νὰ βαρύνωσι πάντοτε τὸ κράτος αὐτό. Πράγματι ἡ Λέσβος

1) Νικηφ. Γρηγ. 29, 27.

ἀποσπασθεῖσα παρεχωρήθη κατὰ τὰ συμπεφωνημένα τῷ Φρ. Γαττιλουζίῳ, οὗτινος ὁ οἶκος, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἔπειτα, μέλλει νὰ ἄρξῃ καὶ ἐπὶ τῆς Λήμνου. Πρὸς τούτοις περὶ τὸ 1350, ἵνα μὴ μένωσίν ποτε ἥσυχοι οἱ δυστυχεῖς νησιῶται, ἀναφέρεται, ὅτι Ἀλέξιός τις ἐκ Βιθυνίας γενόμενος κύριος πόλεώς τινος τῆς θρᾳκικῆς παραλίας κατήρτισεν ἴδιον κρατίδιον καὶ ἐπωφελούμενος τὴν ἀνωμαλίαν τῶν καιρῶν προσέβαλλε συχνὰ τοὺς Λημνίους καὶ Θασίους καὶ ἐζημίου αὐτοὺς «**πάντα** ὑφ' ἑαυτῷ, ὡς λέγει ὁ Καντακουζηνὸς, βουλόμενος ποιεῖσθαι καὶ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀποτέμνειν».[1]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς νήσου κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Μοναστηριακὰ κτήματα καὶ προνομίαι αὐτῶν.

Ἡ πολιτικὴ διοίκησις τῆς νήσου ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς ἄρχοντα, ὅστις ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ δουκός. Εἰ καὶ ἔχομεν ἐπανειλημμένην μνείαν ἑνὸς μόνον ἄρχοντος,[2] ἐν τούτοις ἀναφέρονται καὶ δύο τοιοῦτοι,

1) Περὶ τοὺς χρόνους τούτους διέτριψεν ἐν Λήμνῳ καὶ ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς, ὁ πολὺς ἀντίπαλος τοῦ Βαρλαὰμ ἐν τῇ περιφήμῳ ἔριδι περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἐν Θαβωρίῳ ἐκλάμψαντος φωτός. Χειροτονηθεὶς ἀρχιερεὺς Θεσσαλονίκης καὶ μὴ γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως ταύτης κατὰ τὴν ἐκεῖσε μετάβασίν του ἀπῆλθεν εἰς Λῆμνον, ἔνθα παρέμεινε, μέχρι οὗ εὐμενέστερον διατεθέντες οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐκάλεσαν αὐτὸν (Καντακουζ. βιβλ. 4 σελ. 105. Ἀνάξια πίστεως εἶναι, ὅσα ἀναγράφονται ἐν σελ. 147 καὶ ἑξ. βιβλίου περιλαμβάνοντος τὰ κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ καὶ ἐκδοθέντος ἐν Βιέννῃ τῷ 1784).

2) Miklosich et Müller Acta et Diplomata graeca medii aevi VI ἀριθμ. 110. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλην. Φιλολογ. Σύλλογ. τόμ. κε΄. (1895) σελ. 161—168 γράμμ. Β΄. καὶ Γ΄. καὶ Targioni Tozzetti Relazioni τόμ. 5 σελ. 435.

πρῶτον μὲν τῷ 1394, ὅτε ἦρχον ἐν Λήμνῳ ὁ θεῖος τοῦ τότε αὐτοκράτορος Θεόδωρος Παλαιολόγος καὶ ὁ Μανουὴλ Ἐσκαμματισμένος, εἶτα δὲ ἐν ἐγγράφῳ ἀπολυθέντι ὀλίγον πρὸ τῆς ἁλώσεως.[1] Ἴσως ὁ ἕτερος τούτων διεχειρίζετο τὴν στρατιωτικὴν ἐξουσίαν.[2]

Ὁποία ἦτο ἡ δικαιοδοσία τῶν ἀρχόντων δὲν δυνάμεθα δυστυχῶς ἐκ τῶν σῳζομένων εἰδήσεων νὰ ὁρίσωμεν. Τῷ 1336 διατάσσει ὁ αὐτοκράτωρ τὸν τότε διοικητὴν τῆς νήσου Ἰωάννην Βαλσαμῶνα, ὅπως ἀποδοθῶσι πρὸς τοὺς ἐν Λήμνῳ μοναχοὺς τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου πάροικοί τινες παρεκκλίναντες τῶν καθηκόντων αὐτῶν· Ἄλλοτε πάλιν ὁρίζεται αὐτοῖς ὅπως κανονίσωσιν ἐπὶ τόπου διαφορὰν ἀναφυεῖσαν μεταξὺ τῶν Λαυριωτῶν, ἤτοι τῶν ἐν Λήμνῳ μοναχῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐν Ἄθω μονῆς τῆς Λαύρας καὶ ἑτέρου μοναχοῦ, τοῦ οἰκονόμου τοῦ μετοχίου τῆς εἰρημένης μονῆς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου.

Οὐ μόνον δ' ὁ αὐτοκράτωρ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχεῖον, ἀπηυθύνετο πρὸς αὐτούς, ὁσάκις, ἵνα διεκπεραιωθῇ ὑπόθεσίς τις ἀναγομένη εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ, ἀπῃτεῖτο καὶ ἡ ἐνέργεια τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν.[3]

Ἐκ τῶν συνήθων ἔργων αὐτῶν ἦτο καὶ ἡ κτηματικὴ ἀπογραφὴ τῆς νήσου, μετὰ τὴν κατάρτισιν τῆς ὁποίας ἀπέστελλον τὰ σχετικὰ ἔγγραφα πρὸς τὴν ἀνωτέραν ἀρχήν, παρέδιδον δὲ εἰς ἕκαστον κτημα-

---

1) Miklosich et Müller Acta II ἀριθμ. 503 καὶ VI ἀριθμ. 113. Ὁ ἐπίσημος τίτλος τοῦ διοικητοῦ τῆς Λήμνου ἦτο Δοὺξ καὶ κεφαλὴ τῆς νήσου Λήμνου καὶ ὁσάκις μὲν ἀπηυθύνετο πρὸς αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ προσηγόρευεν ὡς ἑξῆς: Οἰκεῖε τῇ βασιλείᾳ μου δοὺξ καὶ κεφαλὴ τῆς νήσου Λήμνου κῦρι (Ἰωάννη Βαλσαμών), ἐὰν δ' ἀπετείνετο πρὸς ἀμφοτέρους προσεφώνει διὰ τῶν ἄρχοντες κεφαλάδες τῆς Λήμνου, ὁ δ' ἄρχων ὑποσημειούμενος ἐν τέλει ἐπισήμων γραμμάτων ὑπέγραφεν ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως δοὺξ καὶ κεφαλὴ τῆς νήσου Λήμνου.

2) Πράγματι μνημονεύεται ὡς στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς νήσου ὁ μέγας στρατοπεδάρχης (Ἀστρᾶς).

3) Ἐν πατριαρχικῷ πιττακίῳ τοῦ 1394 βλέπομεν, ὅτι διατάσσει τὸ Πατριαρχεῖον τῇ ἐπινεύσει τοῦ αὐτοκράτορος νὰ προβῶσιν οἱ ἐν Λήμνῳ ἄρχοντες εἰς ἐκποίησιν τῆς κτηματικῆς οὐσίας τοῦ Χρυσολωρᾶ Καλοήθη καὶ πέμψωσιν εἶτα καὶ τὸ ἀντίτιμον ταύτης καὶ πάντα τὰ κινητὰ αὐτοῦ κτήματα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἔπρεπεν ἐπίσης νὰ μεταβῶσιν ἥ τε σύζυγος τούτου τὴν ὁποίαν ζῶν ἔτι εἶχεν ἀπολύσει χωρὶς νἀποδώσῃ τὴν ἑαυτῆς προῖκα καὶ πάντες οἱ ἔχοντες λαμβάνειν, ἵν' ἀποδοθῇ ἑκάστῳ τὸ δίκαιον. Miklos. II ἀριθμ. 503.

τίαν ἀντίγραφον περιγράφον ἐν λεπτομερείᾳ τήν τε θέσιν καὶ τὰ ὅρια τῶν κτημάτων αὐτοῦ.[1]

Παρὰ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν ὑπῆρχε καὶ ἡ ἐκκλησιαστική, ἧς ἀνώτατος ἐπὶ τόπου ἀντιπρόσωπος ἦτο ὁ κατὰ καιροὺς ἀρχιερεὺς τῆς νήσου.[2] Ὑπὸ τὴν προεδρείαν τούτου ἀπετελεῖτο δικαστήριον, ἐν ᾧ ἐξεδικάζοντο ὑποθέσεις περὶ προικὸς καὶ ἄλλαι ὁμοίας φύσεως. Ἐπειδὴ δέ τινες ἐκ τούτων δὲν ἐδικάζοντο τελεσιδίκως, ἐγίνετο ἔφεσις εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, ὁπότε ὁ ἀρχιερεὺς ὤφειλε νὰ πέμψῃ ἐκεῖσε συνοπτικὴν τῆς ὑποθέσεως ἔκθεσιν, πρὸς τοῦτον δὲ πάλιν ἀπηύθυνεν ἡ Ἱερὰ σύνοδος τὴν ἀνέκκλητον ἀπόφασιν αὐτῆς. Ὁποῖοι δέ τινες εἶναι **οἱ καθολικοὶ κριταί,** τῶν ὁποίων ἡ γνώμη διαβιβάζεται μετά τινος ἐκθέσεως τοῦ ἀρχιερέως πρὸς τὴν Σύνοδον χάριν πληρεστέρας ὡς φαίνεται καὶ σαφεστέρας διαφωτίσεως τῆς ὑποθέσεως, δὲν δυνάμεθ' ἀκριβῶς νὰ εἴπωμεν.[3]

Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν διοίκησιν καὶ ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης ἐν Λήμνῳ, ὁ δὲ πληθυσμὸς τῆς νήσου φαίνεται, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διετέλει ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει. Οὐδεὶς βεβαίως θὰ ἐκπλαγῇ μανθάνων, ὅτι μέγα μέρος τῆς χώρας τῆς νήσου ἀνῆκεν εἰς διαφόρους μονάς. Κατὰ τὴν θεοκρατικὴν ἐκείνην περίοδον ἡ εἰς μονὰς ἀφιέρωσις τῆς περιουσίας ἐνομίζετο

---

1) Miklosich VI ἀριθμ. 112 καὶ Ὁ ἐν Κωνστ. Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλ. κε'. γράμμ. Β'.

2) Ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1136 μνημονεύονται πλὴν τοῦ ἀρχιερέως ὁ πρωτόπαπας Λέων, ὁ Δευτερεύων Ἰωάννης καὶ ὁ διάκονος Μιχαὴλ νοτάριος τῆς νήσου καὶ δομέστικος (Tafel Urk. I ἀριθμ. 44).

3) Ἔγγραφον τοῦ 1395 διδάσκον ἡμᾶς περὶ πάντων τούτων ἔχει ὧδε: Ἱερώτατε ἀρχιεπίσκοπε Λήμνου κατὰ κύριον ἀγαπητὲ ἀδελφέ.... Ἡ ἔγγραφός σου ἀναφορὰ διεκομίσθη τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ ἐγνώρισεν ἀπ' αὐτῆς περὶ τοῦ παρόντος ἱεροδιακόνου Ἰωάννου, ὅσα ἔγραφες καὶ ἀνέφερες. Δεῆσαν δέ, ἵνα μάθωσι ταῦτα καὶ ἡ θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος.... ἀνεγνώσθη παλιν ἥ τε ἀναφορὰ καὶ τὸ κρισιμόγραφον τῶν αὐτόθι καθολικῶν κριτῶν καὶ ἐπειδὴ ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἀνεφάνη, ὅτι ὁ ἱεροδιάκονος οὗτος ἀνέγκλητος καὶ ἀθῷός ἐστι τοῦ λαληθέντος κατ' αὐτοῦ ἐγκλήματος, περὶ οὗ προεγράψαμεν, ἵνα ἐξετάσῃς τοῦτο καὶ ἅπαν τὸ εὑρεθὲν γράψῃς καὶ ἀναφέρῃς εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα, διέγνω καὶ ἀπεφήνατο ἡ μετριότης ἡμῶν γνώμη καὶ τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων εἴπερ οὕτως ἔχει τὰ κατ' αὐτόν, ὡς ἡ σὴ ἱερότης γράφεις καὶ ἀναφέρεις.... συγκεχωρημένον εἶναι καὶ ἐνεργὸν τῆς ἱερωσύνης αὐτοῦ....

εὐσεβὲς καθῆκον καὶ ἡ μανία αὕτη προέβαινε πολλάκις μέχρι ἀποκληρώσεως αὐτῶν τῶν τέκνων τοῦ ἀφιερωτοῦ.[1]

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος ἤρχισε νἀναπτύσσηται ἀντίδρασίς τις κατὰ τῆς τάσεως ταύτης, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος (802—811) οὐ μόνον ὥρισεν, ὅπως εἰσπράττωνται ἀπὸ τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων πάντες οἱ φόροι, ἐν ᾧ πρότερον κατεβάλλετο μόνον ὁ ἔγγειος, ἀλλὰ καί τινα τούτων ἐδήμευσε. Ἡ ἀντίδρασις ὅμως αὕτη οὐδὲν ἢ ὀλίγον ὠφέλησε καὶ κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα βλέπομεν, ὅτι δέκα περίπου διάφοροι μοναὶ κατέχουσι τὸ μέγιστον καὶ λόγῳ εὐφορίας ἄριστον μέρος τῆς νήσου.

Αἱ μοναὶ αὗται εἶναι ἡ καὶ ἄνωθι μνημονευθεῖσα τοῦ **Ἁγ. Ἰωάννου ἐν Πάτμῳ,** καὶ ἐκ τῶν ἐν Ἄθωνι ἡ τοῦ **Φιλοθέου,** τοῦ **Προδρόμου,** τοῦ **Πάντοκράτορος,** τῆς **Λαύρας,** ἡ **Ρωσσική,** τοῦ **Βατοπεδίου** καὶ τῆς **Σίμωνος Πέτρας.**[2]

Καὶ ἡ μὲν ἐν Πάτμῳ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου κατεῖχεν ἐν Λήμνῳ πρῶτον μὲν τὸ μετόχιον τὸ ἐπικεκλημένον **ὁ Ἅγιος Γεώργιος ὁ Μυροβλήτης,** ὅπερ ἔκειτο ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῆς **Ἁγίας Εἰρήνης** μετὰ τῶν προσόντων αὐτῷ ἀμπελίων καὶ χωραφίων, ἔπειτα δὲ ἕτερον μετόχιον, ὅπερ ἐπωνομάζετο **Πτέρις** ἀφιερωμένον εἰς τιμὴν τοῦ ταξιάρχου Μιχαὴλ μετὰ τῶν περὶ αὐτὸ ἀμπελίων καὶ χωραφίων καί τινος κήπου, ὑδρομύλου καὶ λιμένος. Πλὴν τούτων ἐκέκτητο καὶ τὸν ἱερὸν ναὸν τῆς Θεομήτορος τῆς Ὁδηγητρίας, ὅστις ἔκειτο ἐν τῷ χωρίῳ Ρεπανιδίῳ μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν περιοχῆς, ἅμα δὲ καὶ εἰκοσιοκτὼ **παροίκους,** οἵτινες προσεκάθηντο εἰς τὰς κώμας **Νεοχώριον, Λαγωπάτιον, Ῥεπανίδιον, Πτέριν** καὶ **Ζυματᾶ.**

Πάντα ταῦτα τὰ κτήματα μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς παροίκων καὶ **προσκαθημένων** ἐδικαιοῦτο νὰ κατέχῃ καὶ νέμηται ἡ εἰρημένη μονὴ « ἀνενοχλήτως, ὡς λέγει τὸ σχετικὸν χρυσόβουλλον, καὶ ἀδιασείστως ἔτι δὲ ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν πᾶσαν καὶ

---

1) Τῷ 1401 ἀναφέρεται ἐν Λήμνῳ Δερμοκαΐτης τις, ὅστις γενόμενος μοναχὸς ἀφιεροῖ πᾶσαν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἁγ. Θεοδώρων τὴν παρὰ τὸ σημερινὸν Κάστρον κειμένην, εἰς δὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ κληροδοτεῖ μόνον 80 ὑπέρπυρα (Miklos. II ἀριθμ. 683).

2) Miklosich VI ἀριθμ. 107, 109—113 καὶ Jos. Müller Historische Denkmäler in den Klöstern des Athos σελ. 16?, 164, 168 170, 171, 173, 174, 191 (ἐν τῇ Slavische Bibliothek I σελ. 123—258) καὶ Ὁ ἐν Κωνσταντ. ΕΦΣ κε'. (1895) σελ. 161—168.

παντοίαν ἀποφέρηται καὶ ἀποκερδαίνῃ πρόσοδον»· πρὸς τούτοις οὐδεὶς τῶν ἐπὶ τῆς νήσου δημοσίων ὑπαλλήλων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ παρενοχλῇ αὐτήν, καθότι δυνάμει αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος ἦτο ἀπηλλαγμένη «ἀπὸ τῶν ἀπαιτουμένων ἐκεῖσε τοπικῶς συνήθων ἀπαιτήσεων τοῦ τε κεφαλαίου τῆς σιταρκίας, τοῦ ἀέρος, τοῦ ἀβιωτικίου, τῆς παρθενοφθορίας, τοῦ ξενοτέλους λεγομένου, τοῦ μηνιατικοῦ, τοῦ ἁλατοτέλους τοῦ ζευγαρατικίου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων δημοσιακῶν ζητημάτων καὶ ἀπαιτημάτων». Ὡς εἰ δὲ μὴ ἤρκουν ταῦτα, ἐπειδὴ ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἀπῄτει ἀπὸ τῶν μοναχῶν δικαιώματά τινα, οἷα τὸ κανονικόν, τὸ μνημόσυνον καὶ ἄλλα, ὁρίζεται, ὅπως διατελῶσιν οἱ μοναχοὶ καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς εἰρημένας ἀπαιτήσεις ἀνενόχλητοι καὶ ἀδιάσειστοι.[1]

Οὐχὶ ἀσήμαντος ἐπίσης ἦτο καὶ ἡ τῆς Λαύρας κτηματικὴ οὐσία› περὶ ἧς μανθάνομεν ἐκ προστάγματος τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Β΄. τοῦ Παλαιολόγου (1405) καὶ ἐκ τριῶν σιγιλλιωδῶν γραμμάτων, ἐν οἷς ἔχομεν κτηματικὴν ἀπογραφὴν τοῦ εἰς τὴν μονὴν ταύτην ἀνήκοντος μετοχίου **Γομάτου.** Τὰ ὅρια τούτου δὲν δύνανται δυστυχῶς νἀποκατασταθῶσιν ἀκριβῶς ἕνεκα φθορᾶς τοῦ χειρογράφου. Ἐν τούτοις συνάγεται ἐκ τούτου, ὅτι τὸ εἰρημένον Μετόχιον εἶχεν 86 ἐν ὅλῳ παροί-

1) Ἓξ ἐπίσημα γράμματα περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν (Miklosich et Müller Acta VI σελ. 248—259), δι' ὧν καθορίζονται τὰ ἐπὶ τῆς νήσου ἡμῶν κτήματα τῆς μονῆς ταύτης, ἓν μὲν Χρυσόβουλλον τοῦ 1326, δύο δ' ἕτερα ὅμοια ἀπολυθέντα τῷ 1331 καὶ 1336· ἐκ τῶν λοιπῶν τὰ μὲν δύο δέον νὰ τεθῶσι περὶ τὰ μέσα ἢ καί τι πρὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, τὸ δὲ τρίτον κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἑπομένου 15ου αἰῶνος.

Ἓν τούτων περιέχει ἀπογραφικὴν κατάστασιν γενομένην περὶ τὰ μέσα τοῦ 14ου αἰῶνος ὑπὸ τοῦ δημοσίου γραφέως τῆς Λήμνου, ὅστις εἶχεν ἐνεργήσει κελεύσματι τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς ὅλης νήσου κτηματολογικὴν ἀπογραφήν. Ἐκ τούτου λοιπὸν μανθάνομεν, ὅτι πλὴν τῶν ἕνδεκα ἐν διαφόροις μέρεσιν ἀγρῶν, ὧν τὴν ἔκτασιν δὲν γνωρίζομεν, πλὴν τοῦ ὑδρομύλου, τῶν ἀμπέλων ἐκτάσεως ὀκτὼ μοδίων, εἶχεν ἡ μονὴ καὶ ἄλλας γαίας 351 μοδίων ἐκτάσεως, ἅμα δὲ καὶ ἕνδεκα προσκαθημένους, εἶδος δουλοπαροίκων, οἵτινες κατέβαλλον τῇ μονῇ ὡρισμένον τέλος ἐτησίως. Δύο μόνον ἐκ τούτων παρέχει ἡμῖν τὸ δυστυχῶς ἐφθαρμένον ἔγγραφον τά τε ὀνόματα καὶ τὴν οὐσίαν, ἣν διεχειρίζοντο. Περιεργείας χάριν παραθέτομεν τὸ σχετικὸν χωρίον ὡς ἔχει: « Πτωχοὶ οὗτοι. Εὐστράτιος ὁ Παγάνος, ἔχει γυναῖκα Ἄνναν, υἱὸν Μιχαήλ, οἴκημα ἕν, γῆν μοδίων.... καὶ ἀμπέλιον μοδίων ἑνὸς καὶ ἡμίσεως, τέλος νόμισμα ἥμισυ. Κωνσταντῖνος ὁ γαμβρὸς τοῦ Παγάνου ἔχει γυναῖκα Ξένην, υἱοὺς Τριακοντάφυλλον καὶ Ἰωάννην› οἰκήματα β΄, πρόβατα ιβ΄. γῆν μοδίων λγ΄, καὶ ἀμπέλιον μοδίων ἑνὸς καὶ ἡμίσεως, τέλος νομίσματα δύο ».

κους, ἐξ ὧν δώδεκα μὲν προσεκάθηντο εἰς τὸ **Χλιὸν νερόν**, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τοῦ **Νιαγάρα**. Ἐκ τούτων δὲ πάλιν τινὲς μὲν ἦσαν **ἐνυπόστατοι**, ἤτοι εἶχον καὶ κτηματικὴν οὐσίαν, οἷος π. χ. εἶναι ὁ Γεώργιος Καλὸς τοῦ ὁποίου ὡς ἑξῆς ἀπογράφονται τὰ ὑπάρχοντα: «Γεώργιος ὁ Καλὸς ἔχων γυναῖκα Καλήν, υἱὸν Καλόν, θυγατέρα Εἰρήνην, ἀδελφὸν Μιχαήλ, νύμφην ἐπ' αὐτὸν Ῥιζηνήν, ἀνεψιὰν Σοφίαν· οἰκήματα τρία· ζευγάρια δύο, ἀργὰ δύο, ὀνικά γ', πρόβατα ρ', ἄλογον, ὑδρομύλωνα συκᾶς ιβ' . . . . », οἱ δὲ πλείονες **ἀνυπόστατοι**. Ἐκ τούτων πάντων ἐλάμβανεν ἡ μονὴ ὑπέρπυρα 109 καὶ νομίσματα 14, ἤτοι συνόλως 6 περίπου χιλιάδας δραχμῶν τοῦ νῦν νομίσματος.

Ἀλλὰ καὶ νεωτέραν ταύτης ἀπογραφὴν ἔχομεν γενομένην ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ Βασιλείου, ἐν ᾗ πλὴν τῶν σημειουμένων παροίκων, οἵτινες ὅμως νῦν εἶναι πολλῷ ὀλιγώτεροι, ἀναφέρεται, ὅτι κατεῖχεν ἡ μονὴ καὶ οἴκημα ἐν **Κοτζίνῳ** «πλησίον τοῦ αἰγιαλοῦ λόγῳ σκάλας τῶν καραβίων τῶν μοναχῶν».

Πλὴν τοῦ μετοχίου τούτου ἐξουσίαζεν ἡ μονὴ καὶ ἕτερον τοιοῦτον τὸ τοῦ **Σωτῆρος** λεγόμενον, ἅπερ διὰ τοῦ ἄνωθι μνημονευθέντος προστάγματος τοῦ Μανουὴλ λαμβάνουσι διαφόρους προνομίας. Ἐν πρώτοις πάντες οἱ προσκαθήμενοι ἐν αὐτοῖς κηρύττονται διὰ πάσας τὰς ἐν τοῖς μοναστηριακοῖς κτήμασι γεωργικὰς ἐργασίας αὐτῶν ἐλεύθεροι καὶ ἀκαταζήτητοι ἀπὸ πάντων «τῶν παρὰ τῶν ἄλλων δεδομένων ἀπογραφικῶς»· ἔπειτα ἐπειδὴ ἐκράτει συνήθεια ἕκαστον ζευγάριον νὰ χορηγῇ κατ' ἔτος δύο μόδια σίτου ἐπὶ τιμῇ τεσσάρων ὑπερπύρων ἕκαστον, τὰ ἐν τοῖς μετοχίοις ζευγάρια ἀπαλλάσσονται καὶ τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης «ἐπὶ τῷ ἀναλίσκεσθαι τοῦτο εἰς διατροφὴν τῶν ἐνασκουμένων τῇ εἰρημένῃ Λαύρᾳ». Τὸ τελευταῖον δ' ὅμως τοῦτο προνόμιον αἴρεται ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐν ᾗ περιπτώσει ἤθελεν ἐπέλθει «στενοχωρία καὶ ἔνδεια σιταρίου τῇ θεοδοξάστῳ καὶ θεομεγαλύντῳ Κωνσταντινουπόλει. Τότε γὰρ καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν τοιαύτην δόσιν συγκροτήσουσι κατὰ τὸ εἰωθός, ἐπειδὴ καὶ ἅπαντες τότε δικαίως ἕξουσιν ἀνάγκην συγκρατεῖν καὶ περιθάλπειν αὐτὴν ὡς μητέρα καὶ βάσιν ἁπασῶν τῶν πόλεων». Πλὴν τούτου ἀπαλλάσσονται ἀμφότερα τὰ μετόχια καὶ ἑτέρου φόρου τοῦ λεγομένου **καπηλιώτου**, ὅστις ἦτο, ὡς φαίνεται, ἐπιτόπιος φόρος ἐπιβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Ἀσάνη ἕνεκα πολεμικῶν ἀναγκῶν.[1]

1) Ἐκ μεταγενεστέρου γράμματος ἐκδοθέντος ἐπὶ Πατριάρχου Κυρίλλου (1631—32) μανθάνομεν, ὅτι «τὰ ἐν Λήμνῳ ἐξωκκλήσια, τό τε καλούμενον Δεσποτικὸν ἐν χώρᾳ Κοντιᾶ, τὸ τοῦ Ἁγ. Κηρύκου τὸ πλησίον Γομάτου καὶ τῆς

Πλὴν τῆς Λαύρας καὶ ἄλλαι μοναί, ὧν ἐμνημονεύσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶχον οὐ μικρὰν κτηματικὴν περιουσίαν,[1] ἐξ ἐγγράφου δὲ ἀναγομένου πιθανῶς εἰς τὸν 14ον αἰῶνα διδασκόμεθα, ὅτι καὶ πατριαρχικὰ κτήματα ὑπῆρχον ἐν Λήμνῳ τὰ ἑξῆς: «Οἱ ἅγιοι Θεόδωροι ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Φαν. . . . ὁ ἅγιος Ἀντώνιος, ἡ ἁγία Μαρίνα, ὁ τοῦ Πριόρου ναός, οἱ ἅγιοι Ἀνάργυροι εἰς τὴν Νάκισσαν, ὁ ἅγιος Κήρυκος, ὁ ἅγιος Συμεών, τὸ Πτέριν, ὁ ἅγιος Γεώργιος, τὰ καλύβια τοῦ Ῥωσοπούλου, τὸ Σωληνάριον, ἡ ἁγία Μελιτηνή, ἡ ἁγία Σοφία, ὁ ἅγιος Παντελεήμων, ὁ ἅγιος Ἀνδρόνικος, τὰ περὶ τὴν ἁγίαν Μελιτηνὴν χωρία τοῦ Βισσίνου, τοῦ Σκανδάλη καί τὰ λοιπά, ἡ μονὴ τῆς Χλόης, ὁ ἅγιος Νικόλαος τοῦ Τζάκαλη, τοῦ Καλέτζικα, τοῦ Μελαχρηνοῦ εἰς τὴν Μέλισσαν, ὁ τοῦ Μάρτυρος ναὸς εἰς τὸ Κατάφυλλον, ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος εἰς τὸ Θάνος, ἡ μονὴ τοῦ Παντοκράτορος, ὁ Χριστὸς Σωτὴρ ἐν τῷ Παλαιολάκρῳ».[2] Πολλὰ ἐκ τῶν ἐν τούτῳ ἀναφερομένων χωρίων ἀναγνωρίζει βεβαίως ὁ Λήμνιος ἀναγνώστης ἅτε καὶ σήμερον ὑπὸ τὸ αὐτὸ ἢ κατά τι παρεφθαρμένον ὄνομα ὑπάρχοντα.

Παναγίας, τὸ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ εἰς τὴν Κότσην καὶ τὸ τῆς Παναγίας Κοκοβιοτίσσης ἀνήκουσι τῇ ἐν Ἄθωνι μονῇ τῆς Ἁγ. Λαύρας ὡς καὶ πρὶν καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνῆκον» (Σάθα Μεσαιων. Βιβλιοθ. 3 σελ. 568.

1) Εἰ καὶ ἐπανειλημμένως ἀπετάθημεν δι' ἐπιστολῆς πρὸς λογίους μοναχοὺς τῶν ἐν Ἄθω μονῶν, περὶ ὧν γνωρίζομεν, ὅτι εἶχον ἄλλοτε ἢ καὶ νῦν ἔχουσι κτήματα ἐν Λήμνῳ, παρακαλοῦντες, ὅπως σταλῶσιν ἡμῖν ἀντίγραφα τῶν ἐν αὐταῖς ἀποκειμένων σχετικῶν ἐγγράφων, δυστυχῶς οὐδ' ἀπαντήσεως ἠξιώθημεν· δέον δ' ὅμως νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι τὰ ἐν λόγῳ ἔγγραφα, ἅπερ εὕρηνται ἐν διαφόροις μοναῖς ἰδίᾳ δ' ἐν ταῖς τοῦ Φιλοθέου (Χρυσόβουλλον τοῦ 1355), Ἁγίου Διονυσίου (Χρυσόβ. 1366), Παντοκράτορος (Χρυσόβ. 1396), Ῥωσσικῇ (1407), Βατοπεδίου (Χρυσόβ. 1414), Ἁγίου Παύλου (Χρυσόβ. 1436 καὶ πρόσταγμα Δημητρίου Παλαιολόγου 1462), Σίμωνος Πέτρᾳ (σιγίλλια 1797 καὶ 1798) καὶ ἀλλαχοῦ εἶναι σπουδαιότατα διὰ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν καὶ μάλιστα τοπογραφίαν τῆς νήσου.

2) Miklosich I σελ. 95 ἀριθ. 52.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ἡ Λῆμνος κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 15ου αἰῶνος

Οὐδὲν ἀξιόλογον γεγονὸς παρεδόθη περὶ τῆς νήσου ἡμῶν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 14ου αἰῶνος. Ὁ Ἰωάννης Ε΄. Παλαιολόγος ἀπέθανε τῷ 1391 καὶ ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μανουὴλ Β΄., ὅστις περιελθὼν εἰς ἔριδα πρὸς τὸν τότε ἄρχοντα τῶν Τούρκων Βαγιαζὴτ ἐξεβλήθη τῆς ἀρχῆς, τὴν ὁποίαν μόλις μετὰ τὴν περὶ Ἄγκυραν τῷ 1402 ὁλοσχερῆ ἧτταν τούτου ὑπὸ τοῦ Τιμοὺρ κατώρθωσε νἀνακτήσῃ. Ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1403 ἀνέλαβε τὴν ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου ἑκουσίως παραχωρηθεῖσαν ἐξουσίαν, οὗτος δὲ ἔλαβεν εἰς ἀντάλλαγμα τὴν Θεσσαλονίκην πρὸς τὴν ὁποίαν συνηνώθη ὡς νησιωτικὴ κτῆσις καὶ ἡ Λῆμνος.

Ἐπὶ τίσιν ὅροις ἐγένετο ἡ παραχώρησις τῆς νήσου δὲν γνωρίζομεν· ἐὰν ἐφ' οἷς καὶ πρὸς τὸν δεσπότην Μανουὴλ τῷ 1355, ὅστις ἀνυπεύθυνος ἔμελλε παρὰ πάντα τὸν βίον νὰ ἄρχῃ αὐτῆς,[1] τότε ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ταχέως μετὰ ἓν ἢ δύο ἔτη περιῆλθεν ἡ νῆσος ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθέντος προστάγματος αὐτοῦ ἐκδοθέντος κατὰ Μάϊον τοῦ 1405. Ἴσως ὅμως μᾶλλον ἡ ἀρχῆθεν περιωρίζετο ἡ δικαιοδοσία τοῦ Ἰωάννου εἰς μέρος τι μόνον τῆς νήσου ἢ βραδύτερον συνέβη τοιοῦτόν τι. Ὁπωσδήποτε οὗτος φαίνεται ἀποθανὼν ὀλίγον μετὰ τὸ 1408,[2] καὶ ἡ νῆσος ἐξηκολούθησε τελοῦσα ὑπὸ τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τοῦ Βυζαντίου.

---

1) Κανταχουζ. 4 σελ. 311.

2) Hopf. Gesch. Griechenl. 2 σελ. 82 σημ. 45.

Τὸ μέρος δ' ὅμως τῆς νήσου, πιθανῶς τὸ φρούριον τοῦ Κοτζίνου, οὗπερ ἐκαρποῦτο ὁ Ἰωάννης παρέμεινε καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἰς τὴν χήραν αὐτοῦ Εὐγενίαν θυγατέρα τοῦ γνωστοῦ ἡμῶν Φραγκ· Γαττιλουζίου συζευχθεῖσαν αὐτῷ τῷ 1397. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν λοιπὴν νῆσον, αὕτη διῳκεῖτο ὑπὸ ἀρχόντων πεμπομένων ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, τοιούτους δὲ εὑρίσκομεν ἐν αὐτῇ τῷ μὲν 1414 ἢ 1415 τὸν **Κωνσταντῖνον Τζυράπην**, βραδύτερον δὲ ἄλλον τινὰ **Βασίλειον** ὀνόματι.

Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους συλληφθεὶς ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Η΄. περιωρίσθη ἐν Λήμνῳ ὡς πολιτικὸς ἐξόριστος ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σουλτάνου Μωάμεθ Μουσταφᾶς. Μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Σουλτάνου συνωμολογήθη τότε, ὅπως φυλάττηται μὲν αὐστηρῶς ὁ Μουσταφᾶς καὶ μὴ ἀπολυθῇ, ἐν ὅσῳ ἦν ἐν τῇ ζωῇ ὁ Σουλτάνος, ἀντὶ τούτου δ' ὅμως λαμβάνῃ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ὡς δαπάνας διατροφῆς τοῦ Μουσταφᾶ, μεθ' οὗ συνδιέτριβον καὶ τριάκοντα ἄλλοι νέοι ὡς ἀκόλουθοι, 300 χιλιάδας ἄσπρων.[1] Ὁ Μουσταφᾶς φαίνεται, ὅτι διέτριψεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον περιωρισμένος ἐν Λήμνῳ, διότι ἠθέλησε μὲν τῷ 1422 ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ νἀντιτάξῃ αὐτὸν ὡς μνηστῆρα τοῦ θρόνου πρὸς τὸν Μουράτ, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε δοὺς μάλιστα ἀφορμὴν διὰ τούτου εἰς νέαν πολιορκίαν τῆς βασιλευούσης ἐκ μέρους τῶν Τούρκων.[2]

Βραδύτερον ὀλίγον περὶ τὰ 1436 βλέπομεν τὴν ἑνετικὴν δημοκρατίαν, ἥτις καὶ ἐν ταῖς δυσχερεστάταις στιγμαῖς τῶν ἡμετέρων δὲν ἔπαυσεν ἰποὺμυζῶσα ὅ,τι περιελείπετο αὐτοῖς, ἐγείρουσαν ἀξιώσεις ἀποζημιώσεως ἕνεκα βλάβης, ἣν ὑπέστησαν πολῖται αὐτῆς παρὰ τὴν Λῆμνον.[3] Εἰς τὶ συνίστατο ἡ ζημία αὕτη δὲν γνωρίζομεν, φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι προέκειτο περὶ πειρατικοῦ τινος τολμήματος, οὗτινος τὰ ἐπακόλουθα ἔπρεπε πάντοτε νὰ λογισθῶσιν εἰς βάρος τῶν ἡμετέρων. Καὶ ὅμως τρία ἔτη βραδύτερον (1439) Ἑνετοὶ πειραταὶ ἐδήωσαν ἀνηλεῶς τὴν νῆσον ἡμῶν,[4] ὁ δ' αὐτοκράτωρ διατρίβων ἀπὸ τοῦ 1437

1) Δούκ. σελ. 121.

2) Εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν πολλάκις ἐχρησίμευσεν ἡ Λῆμνος ὡς τόπος ἀπομονώσεως ἐπισήμων προσώπων, τὰ ὁποῖα ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις μιμουμένη τὸ παράδειγμα τῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου ἔπεμπεν εἰς τὴν νῆσον ταύτην, ὁσάκις περιέπιπτον εἰς τὴν δυσμένειαν αὐτῆς.

3) Hopf Gesch. Griech. 2 σελ. 108.

4) Hopf ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 109.

ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπου ἐπῄτει βοήθειαν κατὰ τῆς ὁσημέραι ὀγκουμένης δυνάμεως τῶν Ὀσμάνων, οὐδεμίαν, ἐννοεῖται, ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ ἀποζημίωσιν κηδόμενος τῶν γενικῶν συμφερόντων τοῦ κράτους, οὗτινος ἐπικούρους προσεκάλει τοὺς ἐν τῇ Δύσει.

Κατὰ τὴν ἐξ Ἰταλίας ἐπάνοδον αὐτοῦ, ἣν ἠναγκάσθη νὰ ἐπισπεύσῃ ἕνεκα τῶν ἀγγελθεισῶν κατὰ τῆς πρωτευούσης παρασκευῶν τοῦ Μουράτ, ἔμαθεν ἤδη ἐν Εὐβοίᾳ εὑρισκόμενος, ὅτι ἡ σύζυγος αὐτοῦ Μαρία ἡ Κομνηνὴ ἠσθένει βαρέως, δὲν προέλαβεν ὅμως νὰ παραστῇ κατὰ τῆς τελευταίας αὐτῆς στιγμὰς μαθών, ὅτε εὑρίσκετο ἐν Κοτζίνῳ, τὸν θάνατον αὐτῆς. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἐπῆλθε καὶ ἄλλη ἀπώλεια ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ οἰκογενείᾳ. Ἡ Εὐγενία δηλ. ἡ σύζυγος Ἰωάννου Ζ'. Παλαιολόγου καὶ θυγάτηρ τοῦ Φρ. Γαττιλουζίου ἐτελεύτησεν ἐπίσης τὸν βίον (1440), τὸ δὲ φρούριον τοῦ Κοτζίνου, ὅπερ, ὡς εἴπομεν, κατεῖχεν αὕτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου αὐτῆς, κατελήφθη νῦν ὑπὸ τῶν Γαττιλουζίων.

Ἐφ' οὗ χώρου ἔμαθεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης τὴν θλιβερὰν εἴδησιν τοῦ θανάτου τῆς συζύγου αὐτοῦ, ἐπέπρωτο μετὰ πάροδον δύο περίπου ἐτῶν νὰ ἀπέλθῃ τοῦ βίου τούτου ὑπὸ τραγικὰς ἀληθῶς περιστάσεις καὶ ἡ νεαρὰ σύζυγος τοῦ δεσπότου Κωνσταντίνου, ὅστις ἔμελλε μετὰ ταῦτα νὰ ἀνέλθῃ ὡς τελευταῖος διάδοχος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον. Ἐπειδὴ δηλ. μέχρι τοῦδε οὔτε ὁ αὐτοκράτωρ ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ τις εἶχεν ἀποκτήσει υἱόν, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος, ἐφ' ὃν ὅ τε αὐτοκράτωρ καὶ τὸ ἔθνος εἶχον ἐστραμμένα τὰ βλέμματα αὐτῶν ὡς μόνον ἄξιον τοῦ θρόνου διάδοχον, οὐδένα ἐπίσης εἶχεν ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῦ συζύγου γόνον, ἀπεφασίσθη, ὅπως οὗτος ἔλθῃ νῦν εἰς δεύτερον γάμον. Ὡς νύμφη ἐξελέγη ἡ Αἰκατερίνη, θυγάτηρ τοῦ Δορίνου Β'. ἡγεμόνος τῆς Λέσβου καὶ ἀνεψιὰ τῆς πρὸ μικροῦ ἀποθανούσης Εὐγενίας. Τῇ 6ῃ Δεκεμβρίου λοιπὸν τοῦ 1440 μετέβη ὁ ἔμπιστος τοῦ Κωνσταντίνου Φραντζῆς εἰς Λέσβον, ἵνα προπαρασκευάσῃ τὰ πράγματα, αὐτὸς δ' ὁ ἴδιος ἔπλευσεν ἐκεῖσε κατὰ Ἰούνιον τοῦ ἑπομένου ἔτους καὶ ἐτέλεσε τοὺς γάμους αὐτοῦ.

Ἔρις δ' ὅμως τις ἐν τῷ μεταξὺ ἀναφυεῖσα μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ δεσπότου Δημητρίου ἐκάλεσε ταχέως τὸν Κωνσταντῖνον εἰς βασιλεύουσαν. Δυστυχῶς ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Δημητρίου ἡ ἔρις ὠξύνθη καὶ τὰ πράγματα ἐχώρησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ Δημήτριος ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν Μουράτ. Οἱ Ὀσμάνοι ἀφορμὴν ἐννοεῖται ζητοῦντες ἐτέθησαν προθυμότατα εἰς κίνησιν καὶ ὁ μὲν στρατὸς αὐτῶν

ἐβάδισεν ἀμέσως κατὰ τῆς πρωτευούσης, ὁ δὲ στόλος ἐξέπλευσεν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἐκ Πελοποννήσου, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε μεταβῆ ὁ Κωνσταντῖνος, ἔδραμεν ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διελθὼν δὲ διὰ Λέσβου καὶ παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὴν παρὰ τῷ πατρὶ αὐτῆς ἔτι διαμένουσαν σύζυγόν του ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν αὐτοῦ.

Ἐν Λήμνῳ δ' ὅμως συνήντησε κατὰ κακὴν τύχην τὸν ὀσμανικὸν στόλον πολιορκοῦντα τὸ φρούριον[1] τῆς νήσου. Ἐννοεῖται, ὅτι μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Κωνσταντίνου ἡ μανία τῶν πολιορκητῶν ηὐξήθη. Ἀφ' οὗ ἀπεβιβάσθησαν ἀγήματα διενηργήθη τακτικὴ πολιορκία διαρκέσασα εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἡμέρας. Οἱ ἐχθροὶ κατώρθωσαν νὰ ἐπενέγκωσι ῥήγματα εἰς τὸ τεῖχος καὶ ἐπανειλημμένως ὥρμησαν, ὅπως καταλάβωσιν αὐτό, τὰ πάντα ὅμως εἰς μάτην. Ὑπὸ τοῦ ἀτρομήτου ἡρωισμοῦ τοῦ Κωνσταντίνου ἐμπνεόμενοι οἱ Λήμνιοι ἐπέτυχον νὰ ἀπωθήσωσι τὸν ἐχθρὸν ἀναγκασθέντα νὰ ἀπέλθῃ ἄπρακτος.

Ἀλλ' εἵμαρτο ἡ ἐπὶ τούτῳ χαρὰ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν κατοίκων νὰ μεταβληθῇ εἰς βαθὺ ἄλγος ἕνεκα τοῦ ἐπισυμβάντος τότε θανάτου τῆς ὑψηλῆς δεσποίνης. Τὸ φοβερὸν τῶν ἐφόδων θέαμα, ἡ ταραχὴ καὶ συγκίνησις, ἣν ἐδοκίμασεν αὕτη ἐπέδρασαν ὀλεθρίως ἐπ' αὐτῆς. Ἔγκυος οὖσα ἔπαθεν ἔκτρωσιν, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐπῆλθεν ὁ θάνατος κατ' Αὔγουστον τοῦ 1442. Ὁ λαὸς τῆς νήσου ἐξεδήλωσεν ἐπὶ τούτῳ μεγάλην θλῖψιν καὶ ἐκήδευσε τὴν νεαρὰν σύζυγον μετὰ τῶν προσηκουσῶν αὐτῇ τιμῶν ἐν Παλαιοκάστρῳ.[1] Βαρυαλγῶν ἀπῆλθε μόνος ὁ Κωνσταντῖνος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐπὶ τέλους κατωρθώθη ἀρχομένου ἤδη τοῦ ἑπομένου ἔτους νὰ διευθετηθῇ ἡ ἔρις, ἧς αἴτιος ὑπῆρξεν ὁ Δημήτριος.

Ὀλίγα μετὰ ταῦτα ἔτη (1446) εὑρίσκομεν ἐν Λήμνῳ διοικητὴν ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιμελούμενον αὐτῆς τὸν **Θεόδωρον Βρανᾶν.**[2] Ἡ εἴδησις αὕτη ἀντίκειται βεβαίως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Hopf

1) Ὁ μὲν Χαλκοκονδύλης (σελ. 305) ἀναφέρει ῥητῶς, ὅτι το πολιορκηθὲν φρούριον ἦτο ὁ Κότζινος, ὁ δὲ Φραντζῆς (σελ. 195) οὐδὲν μὲν λέγει περὶ τούτου, προστίθησι δ' ὅμως, ὅτι ἡ Αἰκατερίνη ἐτάφη ἐν Παλαιοκάστρῳ.

2) Ἐπιθι τὴν 14ην ἐπιστολὴν τοῦ Κυριακοῦ παρὰ Tozzetti Relazioni 5 σελ. 435. Ὁ Hopf ἀναφέρει καὶ ἕτερον τῆς νήσου διοικητὴν τὸν Γεώργιον Βρανᾶν, ὃν νομίζει προκάτοχον τοῦ Θεοδώρου (Chroniques σελ. 502 σημ. 2α καὶ Geschicht. Griech. 2 σελ. 152). Οὗτος ὅμως εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστος ἡμῖν καὶ φαίνεται, ὅτι ὁ σοφὸς ἱστορικὸς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ ὑπέπεσεν ἐνταῦθα εἰς ἀνακρίβειαν, καθ' ὅσον ἡ πηγὴ εἰς ἣν παραπέμπει οὐδὲν περὶ Γεωργίου

νομίζοντος, ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 1434 παρεχωρήθη ἡ Λῆμνος μετὰ τῆς Θάσου εἰς τὸν Δορῖνον Α΄. ἡγεμόνα τῆς Λέσβου.[1] Καὶ περὶ μὲν τῆς Θάσου τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀληθές, διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εὑρίσκομεν ἐκεῖ τὸν ἔμπιστον τοῦ Δορίνου Ὀβέρτον Γριμάλδην κτίζοντα πύργον τινά.[2] Ὁμοίᾳ δ' ἐπίσης τύχῃ περιέπεσον καὶ αἱ δύο ἄλλαι παρακείμεναι νῆσοι, ἡ Ἴμβρος καὶ Σαμοθράκη περιελθοῦσαι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσπότου τῆς Αἴνου Παλαμήδους.[3] Περὶ τῆς Λήμνου ὅμως οὐδεμία σχετικὴ εἴδησις μαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Hopf. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπεράσπισις τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἰδίᾳ ἡ παρατεθεῖσα ἀνωτέρω μαρτυρία περὶ τοῦ διοικητοῦ αὐτῆς Βρανᾶ συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τοῦ ἐναντίου.[4] Πλὴν τούτων δὲ καὶ κατὰ τὴν εἰρήνην, ἥτις συνήφθη μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν Ἑνετῶν κατ' Ἰούλιον τοῦ 1446 καὶ ἥτις ἕνεκα τῆς ἐν τῇ βασιλευούσῃ μαινομένης τότε πανώλους μόλις μετὰ δύο ἔτη ὑπεγράφη, μνημονεύεται μεταξὺ τῶν ὀλίγων κτήσεων, αἵτινες ἀπετέλουν τότε τὸ ἄλλοτε ἀχανὲς κράτος του Βυζαντίου, καὶ ἡ νῆσος ἡμῶν.[5] Ἡ ἐν Βυζαντίῳ λοιπὸν αὐτοκρατορία διετήρησε μεταξὺ τῶν τελευταίων αὐτῆς κτήσεων καὶ τὴν Λῆμνον πλὴν τοῦ Κοτζίνου, οὗτινος, καθ' ἃ εἴπομεν, ἐδέσποζον οἱ Γαττιλούζιοι, περὶ ὧν εἶναι πλέον καιρὸς νὰ εἴπωμεν ὀλίγα.

Εἴδομεν ἤδη ἐν τοῖς προηγουμένοις πῶς καὶ ὑπὸ ποίας περιστάσεις συνέστη τὸ κράτος τοῦ οἴκου τούτου. Ἐλεειναὶ ἔριδες τῶν ἐν Βυζαντίῳ ἔδοσαν ἀφορμήν, ὅπως παραχωρηθῇ εἰς τὸν Φρ. Γαττιλούζιον ἡ κυριαρχία τῆς Λέσβου. Τὸ παράδειγμα τούτου μιμούμενος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικολὸς ἐπέτυχε νὰ δεσπόσῃ τῆς ἐν τῇ Θρᾳκικῇ παραλίᾳ πόλεως

Βρανᾶ ἀναφέρει ἀλλὰ μόνον περὶ Θεοδώρου. Οὐ μόνον δὲ περὶ τὰ πρόσωπα ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς χρόνους φαίνεται σύγχυσίς τις παρ' αὐτῷ· διότι ἐν μὲν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ δέχεται ὡς ἔτος διοικήσεως τοῦ (Γεωργίου) Βρανᾶ τὸ 1445, ἐν δὲ τοῖς Ἑλληνορωμανικοῖς χρονικοῖς σημειοῦται ὡς ἔτος διαμονῆς τοῦ Θεοδώρου τὸ 1436, ἐκτὸς ἂν ἐκ στοιχειοθετικῆς παραδρομῆς ἐγράφη οὕτω ἀντὶ 1446.

1) Hopf Choniques σελ. 502.

2) Hopf Gesch. Griech. 2 σελ. 151.

3) CIG 8772—8773, 8777 καὶ Conze Reise σελ. 37 καὶ 55.

4) Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κυριακοῦ, ἐξ ἧς ἀρυόμεθα τὴν εἴδησιν ταύτην δὲν φέρει δυστυχῶς χρονολογίαν, ἐν τούτοις δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γραφεῖσα κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ εἰς Ἀνατολὴν μετάβασιν γενομένην τῷ 1435. Παράβαλε Tozzetti 5 σελ. 421.

5) Hopf Geschich. Griech. 2 σελ. 111.

Αἴνου. Οὕτως ἱδρύθησαν δύο συγγενεῖς ἡγεμονίαι, αἵτινες ἔμελλον ἐπωφελούμεναι τὴν δυσχέρειαν τῶν καιρῶν νἀπορροφήσωσι καὶ τὰς ἐν τῷ μεταξὺ νήσους τῆς θρᾳκικῆς θαλάσσης, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐφρόντισαν νὰ συνδεθῶσι καὶ διὰ κηδεστίας πρὸς τὸν βασιλεύοντα οἶκον τοῦ Βυζαντίου.

Τὸν Φραγκίσκον ἄρξαντα ἐν Λέσβῳ ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτη ἀνέμενεν οἰκτρὸς θάνατος, διότι ἕνεκα ἐπισυμβάντος (τῷ 1401) σεισμοῦ ἐτάφη μετὰ τῆς συζύγου καὶ δύο τέκνων ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς καταπεσούσης οἰκίας αὐτοῦ. Ἐκ τῶν δύο διασωθέντων υἱῶν αὐτοῦ ἔλαβε τὸ πατρῷον ἀξίωμα ὁ Ἰάκωβος, ὅστις ἀνήλικος ὢν ἐπετροπεύθη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ὑπὸ τοῦ θείου αὐτοῦ Νικολοῦ. Ἄρξας δὲ μέχρι τοῦ 1427 ἀπέθανε καταλιπὼν τὴν ἀρχὴν τῷ μόνῳ αὐτοῦ υἱῷ Δορίνῳ, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐξενίσθη ἐπὶ μικρὸν κατὰ Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον τοῦ 1446 ὁ γνωστὸς ἡμῖν περιηγητὴς Κυριακός. Ἐπὶ τούτου ηὐξήθη ὁπωσδήποτε ἡ πρότερον μόνον ἐπὶ τῆς Λέσβου περιοριζομένη ἡγεμονία ἔνθεν μὲν διὰ τῆς Θάσου, ἔνθεν δὲ διὰ τοῦ φρουρίου τῆς Λήμνου, τοῦ Κοτζίνου, οὕτινος ἰδίᾳ μετὰ τὸν θάνατον τῆς Εὐγενίας (1440) ὁριστικῶς ἐδέσποσαν. Ἐν βαθεῖ γήρατι ἀπέστη τῷ 1449 ὁ Δορῖνος τῆς ἀρχῆς, ἣν ἀνέλαβεν ὁ πρεσβύτερος τῶν υἱῶν αὐτοῦ Δομένικος ἢ Κυριακός.

Καὶ οὕτως μὲν εἶχον τὰ κατὰ τοὺς Γαττιλουζίους ἐν Λέσβῳ· ὁ δὲ ἐν Αἴνῳ ἄρχων Νικολὸς κατέλιπε μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπισυμβάντα τῷ 1409 εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Παλαμήδη τὴν ἀρχήν, ὅστις ηὐτύχησεν, ὡς εἴπομεν, νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτὴν διὰ τῆς προσλήψεως τῆς Σαμοθρᾴκης καὶ Ἴμβρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ἡ Λῆμνος ἅμα τῇ εἰδήσει τῆς ἁλώσεως. Δυναστεία τῶν Γαττιλουζίων ἐν Λήμνῳ.

Τὸ μοιραῖον τῆς βασιλευούσης τέλος δὲν ἦτο πλέον μακράν. Αἱ προσπάθειαι τοῦ Κωνσταντίνου, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου (1448) περιεβλήθη τὸ ἀκάνθινον τοῦ Βυζαντίου στέμμα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναστείλωσι τὴν συμφοράν. Μεταξὺ δὲ τῶν μερῶν τὰ ὁποῖα ἐπ' ἐλπίδι βοηθείας παρεχώρησεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς διαφόρους ἡγεμόνας τῆς Δύσεως ὑπῆρξε καὶ ἡ Λῆμνος, τὴν ὁποίαν κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπεσχέθη τῷ βασιλεῖ τῆς Ἀραγωνίας καὶ Σικελίας Ἀλφόνσῳ, ἔπειτα δὲ διὰ χρυσοβούλλου παρεχώρησεν τῷ ἀνδρείῳ Ἰωάννῃ Ἰουστινιάνῃ,[1] ὅστις γενναίως πολεμήσας κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πρωτευούσης ὑπέκυψεν ἐν Χίῳ, ὅπου κατώρθωσε νὰ διεκφύγῃ, εἰς τὰς πληγὰς αὐτοῦ.

Φόβος καὶ δέος κατέλαβε τοὺς νησιώτας πάντας, ὅτε ἔμαθον τὴν φρικαλέαν τῆς ἁλώσεως εἴδησιν. Οἱ ἐν Λήμνῳ ἐν ὀνόματι τοῦ πεσόντος αὐτοκράτορος ἄρχοντες, εὐθὺς ὡς ἐπληροφορήθησαν τὴν πτῶσιν τῆς πόλεως καὶ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου οὐδαμόθεν πλέον προσδοκῶντες βοήθειαν καὶ εἰς ἀπόγνωσιν περιελθόντες ἀπῆλθον τῆς νήσου διὰ τῶν ἐνετικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φυγὴν αὐτῶν προσήγγισαν παραπλέοντα εἰς Λῆμνον. Οἱ δὲ κάτοικοι βλέποντες τὴν φυγὴν ταύτην τῶν ἀρχόντων καὶ φοβούμενοι τὴν ἔφοδον τοῦ ὀσμανικοῦ στόλου, περὶ οὗ ἐπληροφοροῦντο, ὅτι ὑπέστρεφεν ἤδη

1) Φραντζ. σελ. 327 καὶ Δούκ. σελ. 266 καὶ Κριτόβουλ. Ι 25 (ἐν FHG τόμ. 5).

εἰς Καλλίπολιν, ἐσκέπτοντο ἐπίσης, ὅπως μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἐγκαταλίπωσι τὸ πάτριον ἔδαφος. Διακόσιοι μάλιστα ἐξ αὐτῶν παραλαβόντες τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα ἀνεχώρησαν οἱ μὲν εἰς Κρήτην καὶ Εὔβοιαν ὑπὸ τοὺς Ἑνετοὺς τελούσας τότε, οἱ δὲ εἰς Χίον, ἔνθα ἦρχεν ἡ ἑταιρία τῶν ἐκ Γενούης Maonesi.

Ἐν ᾧ λοιπὸν οἱ Λήμνιοι καὶ οἱ ἄλλοι νησιῶται ἔφευγον ἢ ἐσκέπτοντο περὶ φυγῆς παρενέβη ὁ ἐξ Ἴμβρου Κριτόβουλος[1] καί, ἀφ' οὗ, ὡς αὐτὸς ἀφηγεῖται, παρεμύθησεν αὐτοὺς καὶ διὰ χρηστῶν ἐλπίδων ἐνεθάρρυνεν, ἔπεμψεν ἔνθεν μὲν πρὸς τὸν ναύαρχον τοῦ Μωάμεθ καὶ σατράπην Καλλιπόλεως Χαμούζαν ἄνδρα τινὰ μετὰ πολλῶν δώρων, ἔνθεν δὲ πρὸς αὐτὸν τὸν Σουλτάνον τὸν ἱερέα (Ἴμβρου) καὶ ἄρχοντά τινα ἐκ τῶν ἐγχωρίων μετ' αὐτοῦ, οἵτινες παρεκάλεσαν, ὅπως μένωσιν αἱ νῆσοι ὡς καὶ πρότερον, ἀφ' οὗ ἐδέχοντο καὶ τοὺς ὡρισμένους φόρους νὰ τελῶσιν αὐτῷ καὶ ἄρχοντα νὰ ἔχωσιν, ὅντινα αὐτὸς ἤθελεν. Ὁ Σουλτάνος δεχθεὶς ἡμέρως τὴν πρεσβείαν ἐχορήγησε πάντα τὰ αἰτούμενα.

Ὅτι τοιαύτη τις πρεσβεία ἐκ μέρους τῶν νησιωτῶν μετέβη πρὸς τὸν Μωάμεθ, δὲν εἶναι ἀπίθανον. Κυρίως ὅμως εἰσήκουσεν οὗτος τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Γαττιλουζίων, οἵτινες ἦσαν πράγματι καὶ οἱ κύριοι τῶν νήσων, ὡς ὁ αὐτὸς Κριτόβουλος ἀναγκάζεται τέλος νὰ ὁμολογήσῃ λέγων, ὅτι οἱ παρ' αὐτοῦ σταλέντες πρέσβεις συνέπραξαν ἁπλῶς πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Δορίνου καὶ τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Παλαμήδους. Ἀληθῶς δὲ ἐκύρωσεν ὁ Σουλτάνος τὰς καὶ πρότερον ἤδη ἀνεγνωρισμένας κτήσεις αὐτῶν, αἷς προσετέθη νῦν καὶ ἡ Λῆμνος πᾶσα, καλῶς βεβαίως γινώσκων, ὅτι δὲν ἀπεῖχεν ὁ χρόνος τῆς ὑπὸ τὸ ἅρμα αὐτοῦ ὑπαγωγῆς καὶ τούτων. Τῆς ὑπὸ τοῦ δεσπότου τῆς Λέσβου καταλήψεως τῆς Λήμνου μνημονεύει προσέτι καὶ ὁ Magno λέγων ἐπὶ λέξει τὰ ἑξῆς: « Il Signore di Metelino, el quale possedeva nella Isola di Stalimene il Castello di .... (πιθανῶς Κοτζίνου) per rason di dotta, occupassi il resto

---

1) Ὁ Κριτόβουλος σύγχρονος ὢν συνέγραψεν ἐν πέντε βιβλίοις τὴν ἱστορίαν τοῦ Μωάμεθ Β' ἀπὸ τοῦ 1451—1467. Δυστυχῶς πρὸς τὴν καλλιέπειαν τῆς συγγραφῆς δὲν ἁμιλλᾶται καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀκρίβεια ἐνιαχοῦ παραμορφωθεῖσα. Ὅσον ἐν τούτοις ἀφορᾷ τὰς πρὸς τὴν Λῆμνον καὶ Ἴμβρον σχετικὰς εἰδήσεις αὐτοῦ δὲν ἔχομεν λόγους νὰ θεωρήσωμεν ταύτας ἀνακριβεῖς, καθ' ὅσον αὐτόπτης τῶν πραγμάτων μάρτυς ὢν μετεποίησε μὲν ἴσως γεγονότα τινά, ἐν οἷς μάλιστα ἤθελε νὰ παραστήσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸ δρῶν πρόσωπον καὶ νὰ περιποιήσῃ ἑαυτῷ δόξαν, ἀλλὰ πάντως ὁ πυρὴν τῶν ἱστορουμένων παραμένει σύμφωνος πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

dell'Isola et Castelli che erano al Imperatore» καὶ κατωτέρω, «Paulo Coresi da Chio dise, che il Signor de Metelino preso Constantinopoli, occupo la Isola di Stalimene».[1]

Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ ἐξουσία τῶν Γαττιλουζίων μάλιστα μετὰ τὴν ἅλωσιν ὑπῆρχε μόνον κατὰ παραχώρησιν τοῦ Σουλτάνου, ὅστις λίαν ταχέως ἔμελλε νὰ καθαρίσῃ τοὺς πρὸς αὐτοὺς λογαριασμοὺς αὐτοῦ. Τὴν ἀσθένειαν δ' ἄλλως ἑαυτῶν ἀνεγνώριζον καὶ οἱ ἴδιοι, διὸ καὶ ἐξηκολούθησαν τακτικῶς νὰ καταβάλλωσι τοὺς ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν καθωρισμένους φόρους. Δὲν ἐβράδυνε δ' ὅμως νὰ ἐκσπάσῃ ἡ καταιγίς.

Δεσπότης τῆς Λήμνου εἶχεν ἤδη ἀναγορευθῆ ὁ ἕτερος υἱὸς τοῦ Δορίνου Α' Νικολός, ὅτε δύο περίπου ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἔτη ἀπέθανεν ὁ γέρων ἡγεμὼν τῆς Λέσβου, ὅστις εἶχε μὲν παραιτηθῇ ἀπὸ τοῦ 1449, ἐξηκολούθει δ' ὅμως ὑποβοηθῶν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Δομενίκῳ εἰς τὰ βάρη τῆς ἀρχῆς. Οὗτος ἔσπευσεν ἀμέσως τότε (κατ' Αὔγουστον τοῦ 1455) νἀποστείλῃ τὸν ἔμπιστον αὐτοῦ Δούκαν πρὸς τὸν ἐν 'Αδριανουπόλει τότε διατρίβοντα Σουλτάνον, ὅπως ἀποτίσῃ τοὺς νενομισμένους φόρους, τρισχίλια μὲν νομίσματα διὰ τὴν Λέσβον, δισχίλια δὲ τριακόσια εἰκοσιπέντε διὰ τὴν Λῆμνον, τὰ ἡμίση δὲ περίπου τούτων διὰ τὴν Ἴμβρον. Κληθεὶς εἰς ἀκρόασιν ὁ Δούκας ἐκάθησε κατὰ τὴν τότε κρατοῦσαν συνήθειαν πρὸ τοῦ Σουλτάνου, ἐν ὅσῳ οὗτος ἤσθιε, καὶ εἶτα ἐνεχείρισεν αὐτῷ τὰ χρήματα. 'Αλλὰ ταῦτα δὲν ἤρκουν καὶ ἡ πρόφασις πρὸς νέας ἀπαιτήσεις δὲν ἦτο δύσκολον νὰ εὑρεθῇ. Οἱ περὶ τὸν Σουλτάνον ἠρώτησαν περὶ τῆς ὑγείας τοῦ γέροντος δεσπότου τῆς Λέσβου, ὅτε δ' ἤκουσαν παρὰ τοῦ Δούκα, ὅτι ἀπέθανε, δὲν ἔστεργον νἀναγνωρίσωσι τὸν νέον τοιοῦτον, ἂν μὴ αὐτοπροσώπως ἐνεφανίζετο πρὸ τοῦ Σουλτάνου.

Ὁ ταλαίπωρος Δούκας ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Λέσβον, ὁπόθεν ἐπορεύθη μετὰ τοῦ Δομενίκου καὶ ἄλλων προκρίτων πρὸς τὸν Σουλτάνον. Τότε ἐδηλώθη τῷ ἡγεμόνι ὑπὸ τῶν πατρικίων, ὡς καλεῖ ὁ Δούκας τοὺς περὶ τὸν Σουλτάνον μεγιστᾶνας, ὅτι ὁ Μωάμεθ εἶχεν ἀνάγκην τῆς Θάσου καὶ ἐζήτει ταύτην ὡς δῶρον παρ' αὐτοῦ. «Ὁ δὲ Λέσβου προστίθησιν ὁ Δούκας, μὴ ἔχων τι τοῦ ἀντειπεῖν ἢ λαλῆσαι τὴν νῆσον ἐδωρήσατο». Καὶ ὡς εἰ μὴ ἤρκει τοῦτο ἀπήτησεν ἔτι ὁ Σουλτάνος, ὅπως διπλασιασθῶσιν οἱ φόροι καὶ μόνον μετὰ πολλὰς

1) Παράβαλ. καὶ Χαλκοκονδ. σελ, 469 καὶ Δούκ. σελ. 328.

παρακλήσεις ηὐδόκησε νὰ συναινέσῃ, ὅπως αὐξηθῶσι μόνον κατὰ τὸ τρίτον.[1]

Ταῦτα οὐδαμῶς ἦσαν καθησυχαστικὰ διὰ τὸν Δομένικον· φοβούμενος δ' ἔτι χείρω, ἀπηυθύνθη πρὸς τὴν μητρόπολιν Γένουαν ἐξαιτούμενος βοήθειαν. Ἀληθῶς δὲ μετ' οὐ πολὺ ἔλαβεν ἐκ Γενούης παρήγορα καὶ ἐλπίδας παρέχοντα γράμματα. Ἀλλ' οὐδὲν ἠδύνατο νἀνακόψῃ τὴν μοιραίαν τῶν πραγμάτων ἐξέλιξιν. Ἀφ' οὗ κατὰ τὸ 1456 κατέλυσεν ὁ Μωάμεθ τὴν ἀρχὴν τῶν Γαττιλουζίων ἐν Αἴνῳ,[2] ἦλθε πλέον καὶ ἡ σειρὰ τῆς Λήμνου. Ἐνταῦθα ἦρχεν, ὡς εἴπομεν, ὁ Νικολός. Ἀγνοοῦμεν τίνος ἕνεκα οἱ κάτοικοι δυσηρεστήθησαν κατὰ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν καὶ ἔπεμψαν κρυφίως τινὰς τῶν ἀρχόντων πρὸς τὸν Σουλτάνον ζητοῦντες νὰ στείλῃ αὐτοῖς ἴδιον ἑαυτοῦ τῆς νήσου ἄρχοντα.

Προθύμως ἀκούσας ταῦτα ὁ Μωάμεθ, προσέταξε τὸν εὐνοῦχον Ἰσμαὴλ, τότε ναύαρχον καὶ ἔπαρχον Καλλιπόλεως, νὰ πλεύσῃ εἰς Λῆμνον καὶ ἐγκαταστήσῃ διοικητὴν αὐτῆς τὸν πρῴην ναύαρχον χρηματίσαντα Χαμζᾶν. Οἱ θρῦλοι περὶ τῶν ἐνεργειῶν τούτων ἔφθασαν ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὰ ὦτα τῶν Γαττιλουζίων, διὸ καὶ ὁ Δομένικος ἔπεμψεν ἐκ Λέσβου δύο πλοῖα ἐφ' ὧν ἐπεβιβάσθησαν περισσότεροι τῶν ἑκατὸν ἄνδρες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ιωάννου Φουστάνα καὶ Σπινέτα Κουλουμπούτου, οἷς παρήγγειλεν, ὅπως, ἐὰν μὲν ἴδωσιν, ὅτι οἱ Λήμνιοι μετανοοῦσι δι' ὅσα ἔπραξαν, ἐνεργήσωσι μετὰ πραότητος καὶ διὰ γλυκέων ῥημάτων καὶ συνθηκῶν, ὡς λέγει ὁ Δούκας, κατορθώσωσιν νὰ οἰκειωθῶσι καὶ πάλιν τοὺς κατοίκους, ἐὰν δὲ ἐπιμένωσιν οἱ κάτοικοι, λάβωσιν μεθ' ἑαυτῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Νικολὸν καὶ ἐπανακάμψωσιν εἰς Λέσβον.

Τὰς συνετὰς δ' ὅμως ταύτας παραγγελίας τοῦ Δομενίκου δὲν ἐτήρησαν οἱ δύο ἀρχηγοί· μόλις ἐξελθόντες ἠθέλησαν διὰ τῆς βίας νὰ μεταστρέψωσι τὸ φρόνημα τῶν Λημνίων, οἵτινες τούτου ἕνεκα ἐπὶ μᾶλλον ἐξοργισθέντες ἐπῆλθον πεντακόσιοι περίπου ἱππεῖς κατὰ τῶν ἀποβιβασθέντων ἐκ τῶν πλοίων καὶ νικήσαντες αὐτοὺς (ἐν Παλαιοκάστρῳ) ἄλλους μὲν ἀπέσφαξαν, τεσσαράκοντα δὲ συνέλαβον αἰχμαλώτους, οὐκ ὀλίγοι δ' ἐξ αὐτῶν ἐπνίγησαν, ἐνῷ ἔφευγον διωκόμενοι πρὸς τὰ πλοῖα. Οὐδεμίαν κατόπιν τούτων ἐλπίδα διαβλέπων ὁ Νικολός,

1) Δούκ. ἔνθ. ἀνωτ. παράβ. καὶ Hammer 2 σελ. 18 καὶ ἑξ.

2) Κριτόβουλ. II σελ. 11 καὶ 13 καὶ Hammer ἔνθ. ἀνωτ.

ἐπεβιβάσθη μετὰ τῶν ὀλίγων ὑπολειφθέντων εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἀπέπλευσε πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἔφθασεν ἀληθῶς ὁ Ἰσμαὴλ, ὅστις ἀμαχητεὶ καταλαβὼν τὴν νῆσον, ἐγκαθίδρυσεν τὸν Χαμζᾶν διοικητὴν αὐτῆς. Ἐπαινέσας δὲ τοὺς Λημνίους ἐπὶ τῇ συμπεριφορᾷ αὐτῶν καὶ παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς τεσσαράκοντα αἰχμαλώτους ἀπέπλευσεν εἰς Καλλίπολιν[1].

Δυστυχῶς δὲν παρέδωκεν ἡμῖν ἡ ἱστορία τοὺς λόγους, ὧν ἕνεκα οἱ Λήμνιοι συμπεριηνέχθησαν τοιουτοτρόπως. Ὁ Δούκας, ὅστις οἰκειότατα ἔχων πρὸς τοὺς Γαττιλουζίους, ἠδύνατο ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ νὰ διαφωτίσῃ ἡμᾶς, περιορίζεται λέγων ἁπλῶς, ὅτι **ἐκακογνώμησαν κατὰ τοῦ Νικολοῦ**, τίνος δ' ἕνεκα ἀποσιωπᾷ. Βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι δὲν εἶχον συνείδησιν τῶν ἐπακολουθημάτων τῆς πράξεως αὐτῶν· ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν Ὀσμάνων δὲν θὰ ἐβελτίου τὴν θέσιν αὐτῶν, ἐγνώριζον καλῶς, τοῦτο δ' ἄλλως μαρτυρεῖ καὶ ἡ προθυμία, μεθ' ἧς ἔσπευσαν νὰ θέσωσιν ἑαυτοὺς ἅμα τῇ ἁλώσει ὑπὸ τοὺς Γαττιλουζίους. Τὴν διαγωγὴν λοιπὸν αὐτῶν φαίνεται, ὅτι ὑπηγόρευσε σιδηρᾶ ἀνάγκη. Ἴσως ἕνεκα τοῦ αὐξηθέντος ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ φόρου ἐπίεζεν αὐτοὺς ὁ Νικολὸς τοσοῦτον, ὥστε μὴ δυνάμενοι νὰ ὑπομείνωσι τὰ δυσβάστακτα πλέον βάρη ἐσκέφθησαν νἀπαλλαγῶσιν αὐτοῦ, ἴσως δ' ὅμως, καὶ τοῦτο φαίνεται, ὅτι ἐβάρυνε περισσότερον εἰς τὰς σκέψεις αὐτῶν, ἀπεφάσισαν τὴν μεταβολήν, ἐπειδὴ ἔβλεπον ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξησθενωμένους τοὺς δεσπότας αὐτῶν καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ὁσημέραι καταρρέουσαν ἀφ' ἑτέρου δὲ τεραστίως ὀγκουμένην τὴν δύναμιν τοῦ Μωάμεθ καὶ τὰς πέριξ νήσους περιερχομένας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ.

Ὄντως· μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Αἴνου ὁ τότε ναυαρχῶν τοῦ στόλου Γιουνίς ἤ, ὡς οἱ ἡμέτεροι συνήθως καλοῦσιν αὐτόν, Ἰωνούζης πασσᾶς ἀφ' οὗ ἔπεμψε πεντηκόντορον εἰς Σαμοθράκην, ἵνα παραλάβῃ τὸν ἐκεῖ καταφυγόντα Δορῖνον ἔπλευσεν εἰς Ἴμβρον. Ἐκεῖ ἐκάλεσε τὸν Κριτόβουλον καὶ παρέδωκεν αὐτῷ, ὡς ἐνασμενίζει νὰ γράφῃ οὗτος, πᾶσαν τὴν νῆσον καὶ τὰ ἐν αὐτῇ φρούρια, ὅπως ἄρχῃ αὐτῆς, μεθ' ὃ ἀπέπλευσεν εἰς Καλλίπολιν φέρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς ἐν ὀνόματι τοῦ Δορίνου ἄρχοντας πρότερον τῆς νήσου. Ὁ Χαλκοκονδύλης[2] λέγει, ὅτι ὁ Ἰωνούζης προσέβαλε τότε καὶ τὴν Λῆμνον, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι συγχέει τὴν μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Ἰσμαὴλ γενομένην κατάληψιν τῆς νήσου, ἣν ἱστορήσαμεν

1) Δούκ. σελ. 335 καὶ ἑξ.
2) Σελ. 469.

ἤδη, καὶ τοῦτο εἶναι τοσούτῳ πιθανώτερον, καθ' ὅσον καὶ πάντες οἱ ἱστορικοί, οἵτινες διεξοδικῶς ἀφηγοῦνται τὰ κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Αἴνου μόνον περὶ τῶν τριῶν νήσων Θάσου, Σαμοθράκης καὶ Ἴμβρου ποιοῦνται λόγον ὡς περιελθουσῶν τότε ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου.[1]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Ἀγῶνες ἐπικρατήσεως Ἐνετῶν καὶ Τούρκων ἐν Λήμνῳ

Ἀπὸ τοῦ Μαΐου λοιπὸν τοῦ 1456, διότι κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον ἐτελέσθησαν τὰ ἱστορηθέντα, ἄρχει ἐν Λήμνῳ ἐν ὀνόματι τοῦ Σουλτάνου ὁ Χαμζᾶς, περὶ οὗ ὁ Δούκας λέγει, ὅτι ἦτο εὐσυνείδητος ἄνθρωπος.[2] Ἀλλ' αἱ περιπέτειαι τῆς νήσου δὲν ἔμελλον ταχέως νὰ λήξωσιν. Ἡ Ἑνετία ἥτις μετ' ἀνησύχου βλέμματος παρηκολούθει τὰς κατὰ θάλασσαν ἐπιτυχίας τῶν Ὀσμάνων ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς σταυροφορικὴν ἐκστρατείαν παρασκευασθεῖσαν κατὰ τούτων τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πάπα ἐπὶ τῷ εἰδικῷ σκοπῷ, ὅπως προσέλθῃ ἐπίκουρος ταῖς ὑπὸ τὴν ὀσμανικὴν κυριαρχίαν ἤδη τελούσαις νήσοις τοῦ Αἰγαίου.

Πράγματι τῷ 1457 πρὶν ἢ συμπληρωθῇ ἔτος ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς Λήμνου ἔπλευσαν εἰς τὸ Αἰγαῖον ἕνδεκα πλοῖα πεμφθέντα ὑπὸ

1) Hammer 2 σελ. 20.

2) Ὁ Κριτόβουλος (ΙΙ σελ. 23) δὲν ἀναφέρει μὲν τὸν Χαμζᾶν ὀνομάζει δὲ τὸν ἔπαρχον Λήμνου Μωράτην, ἐξ οὗ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἢ ὅτι ἐσφάλη περὶ τὸ ὄνομα ἢ ὅτι οὗτος ὑπῆρξε διάδοχος τοῦ Χαμζᾶ. Ἡ δὲ εἴδησις τοῦ Παύλου Κορεσίου (παρὰ Magno τόμ. 6 σελ. 199), ἥτις πιθανῶς ἐνταῦθα ἀναφέρεται καὶ καθ' ἣν οἱ Γαττιλούζιοι μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Λήμνου ὑπὸ τῶν Τούρκων διετήρησαν τὰ ἐπ' αὐτῆς φρούρια ἀντιφάσκουσα πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Δούκα ἱστορούμενα φαίνεται ἐσφαλμένη.

τοῦ τότε Πάπα Καλλίστου Γ΄. ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Λουδοβίκου Σκαράμπη πατριάρχου τῆς Ἀκυληίας. Ὁ στολίσκος οὗτος, ἀφ' οὗ μάτην ἀπήτησεν ὅπως ἡ Χίος καὶ Λέσβος παύσωσι τελοῦσαι φόρον τῷ Μωάμεθ, καὶ ηὐξήθη προστεθέντων ἐν Λέσβῳ ἑτέρων τεσσαράκοντα πειρατικῶν πλοίων τῶν Καταλανῶν ἔπλευσεν εἰς Λῆμνον.

Ἐνταῦθα δὲν ἐβράδυνεν ἡ ἀρχὴ τῶν Ὀσμάνων νὰ καταστῇ μισητή. Μεθ' ὅλην τὴν εὐσυνειδησίαν, ἣν ἀποδίδει τῷ Χαμζᾷ ὁ Δούκας, βλέπομεν κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1456 τὸν Γεώργιον Δρομοκαΐτην συνεννοούμενον πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς ὑπὲρ παραδόσεως αὐτοῖς τῆς τε Λήμνου καί Ἴμβρου. Ὁ Δρομοκαΐτης οὗτος φαίνεται, ὅτι ἦτο ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ πλουσιωτέρων τῆς νήσου ἀνδρῶν καὶ ὅτι ἡ ἐπιρροὴ αὐτοῦ ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τῶν παρακειμένων νήσων.[1] Διὰ τῶν συνεννοήσεων δὲ τούτων ἐζήτει, ὅπως ὡς ἀνώτατος ὑπόφορος ἴσως ἄρχων ἐξουσιάζῃ τὰς νήσους ταύτας ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἑνετίας,[2] κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν γνωστὸν ἡμῖν Κριτόβουλον, ὅστις φρονῶν ὅτι τὰ πάντα ἀπώλοντο συνεβούλευεν ὑποταγὴν εἰς τοὺς Ὀσμάνους.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Λήμνου ὁ προμνημονευθεὶς στόλος. Ἐννοεῖται, ὅτι, ἐπειδὴ τὰ πνεύματα ἦσαν προπαρεσκευασμένα, οὐδεμία ἐκ μέρους τῶν κατοίκων ἀντετάχθη ἀντίστασις. Οὐδὲν ἐπίσης ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἡ ὑπὸ τὸν Τοῦρκον διοικητὴν φρουρά, ἥτις ἐξ ἑκατὸν μαχίμων ἀνδρῶν συνισταμένη ἠναγκάσθη ἀμέσως νὰ παραδοθῇ. Ἀφ' οὗ λοιπὸν παρέμεινεν ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας ὁ Λουδοβῖκος ἐν Λήμνῳ καὶ διερρύθμισε τὰ κατ' αὐτὴν ἐγκαταστήσας πιθανῶς ὡς ἄρχοντα τὸν Δρομοκαΐτην καὶ φρουρὰν ἱκανῶς ἰσχυρὰν ὑπὸ φρούραρχον Λουΐζον τινά, ἔπλευσεν εἰς Θάσον ἣν ἐκπολιορκήσας συνέλαβεν αἰχμαλώτους τοὺς ἐν αὐτῇ ἑξήκοντα φρου-

---

1) Ὁ Hopf (Gesch. Griech. 2 σελ. 153) λέγει, ὅτι καὶ τὴν Αἶνον ὑπισχνεῖτο νὰ ἐξαρπάσῃ ἀπο τοὺς Ὀσμάνους καὶ παραδώσῃ τοῖ Ἐνετοῖς.

2) Ἐν ἐγγράφῳ τῆς 12ης Νοεμβρίου τοῦ 1456 συνιστᾷ ἡ ἑνετικὴ δημοκρατία τῷ ἐν Μεθώνῃ ἀντιπροσώπῳ αὐτῆς, ὅπως εὐμενῶς ἀποδεχθῇ τὴν πρότασιν τοῦ Δρομοκαΐτου καὶ διὰ γλυκέων λόγων ἐνθαρρύνῃ καὶ προτρέψῃ αὐτὸν νὰ ἐκφράσῃ τοῖς κατοίκοις τῶν νήσων τούτων τὴν εὐμενῆ διάθεσιν, ἧς ἐνεφορεῖτο ἡ δημοκρατία πρὸς αὐτοὺς καὶ πείσῃ νὰ ἐμμείνωσιν ἐν τῇ ἀποφάσει αὐτῶν ἐπειδὴ ταχέως ἔμελλον νὰ τελεσθῶσι πάντα κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν. Πρὸς τούτοις ἐντέλλεται τῷ εἰρημένῳ ἀντιπροσώπῳ νὰ βεβαιώσῃ τὸν Γεώργιον, ὅτι, ἐὰν τὰ πράγματα βῶσι κατ' εὐχήν, βεβαίως θὰ ἀποβῶσι καὶ πρὸς ἴδιον ἑαυτοῦ ὄφελος (Σάθα Documents inedits relatifs à l histoire de la Grèce au moyen age I σελ. 231 ἀριθμ. ἐγγράφ. 154).

ρούς. Μετὰ δὲ τὴν κατάληψιν καὶ τῆς Σαμοθράκης ἐπανῆλθεν εἰς Λῆμνον, ὁπόθεν αὐτὸς μὲν μετὰ τεσσάρων ἡμερῶν διαμονὴν ἀπέπλευσεν ἄγων τοὺς αἰχμαλώτους εἰς Ῥόδον, ἔπεμψε δὲ μετὰ δέκα τριήρων Κόντον τινά, ὅπως καταλάβῃ καὶ τὴν Ἴμβρον. Ἐνταῦθα παραθέτομεν τὴν διήγησιν αὐτοῦ τοῦ Κριτοβούλου, ἵνα λάβῃ ἰδέαν ὁ ἀναγνώστης τῆς κενοδοξίας τοῦ ἀνδρὸς τούτου. «Κόντος δέ, λέγει, ἀφικόμενος εἰς Ἴμβρον ξὺν ταῖς δέκα τριήρεσι λόγους προσφέρει Κριτοβούλῳ τῷ ταύτης ἐπάρχοντι περὶ ἐνδόσεως τῆς νήσου ἐγχειρίσας αὐτῷ καὶ γράμματα περὶ τούτου τοῦ Λουδοβίκου. Κριτόβουλος δὲ δέχεται τοῦτον φιλοφρόνως καὶ πολλὰ δωρησάμενος . . . , ἀποπέμπει μετ᾽ εἰρήνης ἀρκεσθέντα τοῖς λόγοις τοῖς παρ᾽ αὐτοῦ καὶ μηδὲν ζητήσαντα περαιτέρω μηδὲ πολυπραγμονήσαντα ὅλως, ἢ περὶ ὧν ἧκέ τι διαπραξάμενον. Ἐγχειρίζει δὲ αὐτῷ καὶ γράμματα εἰς Λουδοβῖκον οἰκονομίαν ἔχοντα καὶ φιλίαν δεικνύντα. Καὶ ἀποπλεῖ καὶ οὗτος εἰς Ῥόδον».[1]

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἡ Ἑνετία βλέπουσα, ὅτι ἡ φρούρησις καὶ προστασία τῶν νήσων τούτων θαπήτει ἱκανὰ χρήματα καὶ ἄνδρας, ἀπεσύρθη, καὶ ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1457 ὤφειλον ὁ Λουδοβῖκος μόνον καὶ οἱ ἐν Ῥόδῳ Ἰωαννῖται νὰ φροντίζωσι περὶ αὐτῶν. Τότε ἐπωφεληθέντες φαίνεται τὴν ἀνωμαλίαν ταύτην οἱ Γατιλούζιοι ἤγειραν ἐκ νέου τὰς κυριαρχικὰς αὐτῶν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Λήμνου καὶ ἐπέτυχεν ὁ πρώην δεσπότης Λήμνου Νικολὸς νὰ καταλάβῃ καὶ αὖθις ἓν τῶν φρουρίων τῆς νήσου, ἐν ᾧ οἱ περὶ τὸν Σκαράμπην κατεῖχον ἐν ὀνόματι τοῦ Πάπα καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας τὸ ἐπίλοιπον αὐτῆς.[2]

Ἐννοεῖται, ὅτι ταῦτα δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπομείνῃ ἡ ἀγερωχία τοῦ Μωάμεθ, τοῦ ὁποίου οἱ στρατιῶται ἤχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Ῥόδον. Ἡ ἀμέσως κατὰ τῆς Λέσβου, τῆς ὁποίας τοὺς ἡγεμόνας ὑπώπτευεν ὡς αἰτίους καὶ ὑποκινητὰς τῶν γενομένων, ἐπιχειρηθεῖσα ἐκστρατεία δὲν ἔσχεν εὐνοϊκὸν ἀποτέλεσμα,[3] τὰ δὲ ἐπακολουθήσαντα ταύτῃ δύο ἔτη ἐγένετο ἀνάγκη νἀφιερώσῃ ὁ Μωάμεθ εἰς τὴν χείρωσιν τῆς Πελοποννήσου, ἧς τὸν μὲν δεσπότην Θωμᾶν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κωνσταντίνου ἠνάγκασε νὰ φύγῃ εἰς Ῥώμην τὸν δὲ ἀδελφὸν αὐτοῦ Δημήτριον, πρὸς ὅν, ὡς καὶ προηγουμένως ἐλάβομεν, ἀφορμὴν νὰ εἴπωμεν διέκειτο εὐμενέστερον, μετεχειρίσθη ἐπιεικέστερον.

---

1) II σελ. 23, παράβαλ. καὶ Δούκ. σελ. 338 καὶ Χαλκοκονδ. σελ. 469.
2) Magno Annali 7 fol. 35ᵛ.
3) Δούκ. ἐνθ. ἀνωτ. καὶ Κριτόβ. III σελ. 10.

Ἀπαλλαγεὶς λοιπὸν τῶν ἐνοχλήσεων τούτων ὁ Μωάμεθ ἔστρεψε λήγοντος τοῦ 1459 τὴν προσοχὴν αὐτοῦ κατὰ τῆς Λήμνου καὶ τῶν ἄλλων νήσων. Ὁ Χαλκοκονδύλης λέγει, ὅτι ὁ ὑπ' αὐτοῦ ὁρισθεὶς διὰ τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην Ἰσμαὴλ ἐπιπλεύσας ὑπέταξε τὴν Λῆμνον καὶ Ἴμβρον, ἐκτὸς τῆς Σαμοθράκης καὶ Θάσου, αἵτινες δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑποκύψωσι τότε καὶ διὰ τοῦτο ἔδοσαν βραδύτερον φοβερὰ ἀντίποινα τῆς ἀντιστάσεώς των ταύτης.[1] Καθ' ὅμοιον περίπου τρόπον ἐκτίθενται ταῦτα καὶ παρὰ Magno.[2] Ὁ Κριτόβουλος ὅμως ἀφηγεῖται τὰ κατὰ τοῦτο ὀλίγον διαφόρως, τὴν δὲ ἀφήγησιν αὐτοῦ παραθέτομεν ἐνταῦθα οὐχὶ διότι νομίζομεν ἐν τῷ ὅλῳ ἀξιοπιστοτέραν, ἀλλὰ διότι περιέχει λεπτομερείας, ὧν τὴν ἀκρίβειαν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν.

Οὗτος λοιπὸν λέγει, ὅτι κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1459 προέτεινεν εἰς τοὺς προύχοντας τῶν Λημνίων, ὅπως παραδώσωσιν τὴν νῆσον τῷ Μωάμεθ. Οὗτοι ἐπιθυμοῦντες νἀπαλλαγῶσι τῶν Ἰταλῶν συγκατένευσαν κυρίως, διότι ἐφοβοῦντο, μήπως ἐπιπλεύσας αἰφνιδίως ὁ στόλος τοῦ Σουλτάνου βλάψῃ μεγάλως αὐτούς, καθ' ὅσον οἱ ἄρχοντες τῆς νήσου ἠδυνάτουν ἐρρωμένως νἀντισταθῶσι. Συνεννοηθεὶς λοιπὸν ὁριστικῶς πρὸς αὐτοὺς μετέβη ὁ Κριτόβουλος πρὸς τὸν Σουλτάνον εἰς Ἀδριανούπολιν, ὁπόθεν ἔπεμψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν δεσπότην Δημήτριον, μεθ' οὗ διετέλει καὶ προηγουμένως εἰς σχέσεις προτρέπων αὐτὸν νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Μωάμεθ τὰς νήσους Λῆμνον καὶ Ἴμβρον, καὶ ὑπισχνούμενος, ὅτι καὶ αὐτὸς θὰ συνήργει εἰς ἐπίτευξιν τούτου. Ὁ Δημήτριος πέμπει ταχέως ἔμπιστον αὐτοῦ πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὅστις ἐπέτυχε νἀποσπάσῃ παρ' αὐτοῦ ὑπόσχεσιν τῆς παραχωρήσεως τῷ Δημητρίῳ τῶν εἰρημένων νήσων.

Μετὰ ταῦτα ἐφοδιασθεὶς ὁ Κριτόβουλος διὰ τῶν ἀναγκαίων γραμμάτων ἐκ μέρους τοῦ Μωάμεθ ἐπανέρχεται εἰς Ἴμβρον, ὁπόθεν διαφυγὼν τὴν προσοχὴν τῶν περιπλεόντων Ἰταλῶν ἀποβιβάζεται νύκτωρ εἰς τὸ φρούριον τῶν Καστριωτῶν. Συνεννοηθεὶς δὲ πρὸς τὸν μεμυημένον ἤδη φρούραρχον αὐτοῦ καὶ παραλαβὼν εἴκοσι καὶ πέντε ἱππέας ἀπῆλθεν εἰς Κότζινον, ὅπου ἔφθασε κατὰ τὸ περίορθρον καὶ διὰ τῆς πρὸς νότον πυλίδος εἰσῆλθεν εἰς τὸ φρούριον γενόμενος ἀσπασίως δεκτὸς ὑπὸ τῶν συμπραττόντων. Οἱ πολῖται τότε δραξάμενοι τῶν ὅπλων ἠνάγκασαν τοὺς τεσσαράκοντα καὶ πέντε Ἰταλούς, οἵτινες ὑπῆρχον ἐν

1) Χαλκοκονδ. σελ. 469.
2) ? fol. 34ᵛ—35ʳ.

τῷ φρουρίῳ, νὰ ἐγκλεισθῶσιν ἐν τοῖς δημοσίοις καταστήμασιν, ὁπόθεν ἠθέλησαν νἀντιτάξωσιν ἀντίστασίν τινα, ἀλλὰ βλέποντες τὴν ὀλιγότητα αὐτῶν παρεδόθησαν· τούτους μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Καλαβρέζου ἀφῆκεν ἔπειτα ὁ Κριτόβουλος ἐλευθέρους νὰ μεταβῶσιν, ὅπου ἤθελον.

Ἐκ Κοτζίνου ἐστάλη ἀμέσως ἀγγελιοφόρος εἰς Παλαιόκαστρον πρὸς τὸν ἐκεῖ φρούραρχον **Μικέλην**, ἵνα ἀγγείλῃ τὰ γενόμενα καὶ ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτοῦ τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου λαμβάνοντος ἀντὶ τούτου ἱκανὰ δῶρα. Οὗτος ὅμως νεαρὸς ὢν καὶ πεποιθὼς τὸ μὲν εἰς τὴν ὀχυρότητα τοῦ φρουρίου, ὅπερ οὐ μόνον ἦτο φυσικῶς ἀνεπιχείρητον ἀλλὰ καὶ διὰ τριπλοῦ τείχους ἠσφαλισμένον, τὸ δὲ εἰς τὴν γενναιότητα τῆς φρουρᾶς ἐξ ὀγδοήκοντα καταφράκτων ἀνδρῶν συγκειμένης ἔχων δὲ καὶ τρόφιμα δυνάμενα νὰ ἐξαρκέσωσιν ἐπὶ ὁλόκληρον ἔτος, ἀπάντησιν μὲν δὲν ἔδωκεν, ἀφ' οὗ δὲ δι' αἵματος εἰκόνισεν ἐπὶ χάρτου ξίφος, ἔπεμψε τοῦτο δηλῶν, ὅτι μόνον δι' αἵματος καὶ σιδήρου δύνανται νὰ καταλάβωσι τὴν πόλιν.

Ἕνεκα τούτων ἐγένετο σκέψις, ὅπως διὰ τῆς βίας καταληφθῇ ἡ θέσις. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἔμεινεν ὁ Κριτόβουλος τέσσαρας ἡμέρας ἐν Κοτζίνῳ καὶ διερρύθμισεν τὰ ἐκεῖ πράγματα, ἀπῆλθεν ἄγων τετρακοσίους ἱππεῖς καλῶς ὡπλισμένους καὶ οὐχὶ ὀλιγωτέρους τῶν τριακοσίων πεζῶν καὶ φθάσας εἰς **Μυρινούπολιν**, ὡς ὀνομάζει τὸ Παλαιόκαστρον, ἐστρατοπέδευσε μακρὰν τῆς πόλεως, ἵνα μὴ οἱ ἵπποι καὶ στρατιῶται βλάψωσι τὰς περὶ αὐτὴν ἀμπέλους. Συγχρόνως διὰ νέου ἀπεσταλμένου ἐπανέλαβε τὰς αὐτὰς καὶ πρότερον προτάσεις πρὸς τὸν Μικέλην, ὅστις ἀφ' ἑνὸς μὲν βλέπων τὴν παροῦσαν δύναμιν ἀφ' ἑτέρου δὲ φοβούμενος μήπως καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει συνενωθῶσι τοῖς ἔξωθεν δέχεται τὰς προτάσεις καὶ συνάπτει συνθήκας, καθ' ἃς ἐδόθη αὐτῷ προθεσμία τριῶν μηνῶν ἐντὸς τῶν ὁποίων ὤφειλε νὰ συνεννοηθῇ πρὸς τὸν μέγαν **μαΐστρον** τῆς Ρόδου περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου. Ἐπὶ τούτοις δὲ ἔδωκε καὶ ὁμήρους καὶ ἐνόρκους ὑποσχέσεις τῷ Κριτοβούλῳ.

Τούτων ἐπιτευχθέντων ἐπέμφθησαν πρὸς τὸν Δημήτριον εἰς Πελοπόννησον δύο ἐκ τῶν ἀρχόντων τῆς Λήμνου, ἵνα ἀναγγείλωσι τὰ πεπραγμένα καὶ ζητήσωσιν παρ' αὐτοῦ ἄρχοντα τῆς νήσου. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ Μικέλης παρέδωκε τὸ φρούριον καὶ τὴν πόλιν λαβὼν χίλια χρυσᾶ νομίσματα καταβληθέντα αὐτῷ ὑπὸ τῶν Λημνίων.[1]

---

1) Κριτόβουλ. III σελ. 14 καὶ ἑξ.

Κατὰ τὸν Κριτόβουλον λοιπὸν ὁ Ἰσμαὴλ οὐδαμῶς μετέβη εἰς Λῆμνον, ἐν ᾧ ὑπὲρ τοὐναντίου μαρτυροῦσιν, ὡς εἴπομεν, ὅ τε Χαλκοκονδύλης καὶ ὁ Magno· καὶ ἡ εἰς τὸν Δημήτριον δὲ παράδοσις ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τῆς τε Λήμνου, οὗτινος γεγονότος τὴν δόξαν προσπαθεῖ νὰ περιάψῃ ἑαυτῷ ὁ ἱστορικὸς τοῦ Μωάμεθ, ἐπετεύχθη κατὰ τὸν αὐτὸν Χαλκοκονδύλην, δι' ἣν ἀπὸ πολλοῦ εἶχε πρὸς αὐτὸν εὐμενῆ διάθεσιν ὁ Σουλτάνος καὶ διότι ἀντιθέτως πρὸς τὸν Θωμᾶν δὲν παρεῖχεν αὐτῷ πράγματα.[1]

Ἡ κατάληψις τῆς Θάσου καὶ Σαμοθράκης ἐγένετο μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἰσμαὴλ Ζαγάνου, ὅστις νῦν ἠνδραπόδισε τοὺς κατοίκους καὶ μετῴκισε κατὰ τὸ μέγιστον μέρος εἰς Κωνσταντινούπολιν.[2] Συμπληρωθείσης οὕτω τῆς ὑποταγῆς τῶν παρὰ τὴν Λῆμνον νήσων παρεχωρήθησαν καὶ αὗται μετὰ τῆς Λήμνου τῷ Δημητρίῳ Παλαιολόγῳ δικαιουμένῳ νὰ νέμηται τὸ ἥμισυ μόνον τῶν προσόδων αὐτῶν ἀνερχομένων ἐτησίως κατὰ τὸν Κριτόβουλον εἰς τριάκοντα μυριάδας κερμάτων ἀργυρίου. Οὕτω λοιπὸν ἀπὸ τοῦ 1460 ὑπόκειται ἡ Λῆμνος τῷ Δημητρίῳ, οὗτινος τὸ νησιωτικὸν τοῦτο κράτος εἶχεν αὐξηθῇ καὶ διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς Αἴνου.

Ἡ κατάστασις ὅμως αὕτη, εὐχάριστος σχετικῶς, δὲν ἦτο δυστυχῶς δυνατὸν νὰ εἶναι μόνιμος. Οἱ Γαττιλούζιοι εἶχον ἤδη περιορισθῇ ἐπὶ τῆς Λέσβου καὶ εἰς ἐπίμετρον τῶν κακῶν ἀνεφύησαν ὀλέθριαι μεταξὺ αὐτῶν διαιρέσεις. Ὁ πρώην ἡγεμὼν τῆς Λήμνου Νικολὸς ἐφόνευσε (τῷ 1458) τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Δομένικον ἐπὶ τῇ προφάσει μέν, ὅτι ἤθελε νὰ παραδώσῃ τοῖς Τούρκοις τὴν Λέσβον, ἀληθῶς δ' ὅπως καταλάβῃ αὐτὸς τὴν ἐξουσίαν. Κατορθώσας νὰ διατηρήσῃ ἐπί τινα χρόνον τὴν ἀρχὴν ἠναγκάσθη μετ' ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν νὰ ὑποκύψῃ (1462) εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Μωάμεθ, ὅστις διέταξε νὰ στραγγαλίσωσιν αὐτὸν ἐκλιπόντος οὕτως ὁλοσχερῶς τοῦ δυναστικοῦ τούτου οἴκου.

Ἀλλ' ὁ Πάπας δὲν παρῃτεῖτο εὐκόλως τῶν διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Σκαράμπη κτηθέντων ἐπὶ τῆς Λήμνου δικαιωμάτων τῆς Ἁγ. Ἕδρας

---

1) Χαλκοκονδ. σελ. 469, παράβ. καὶ Δούκαν σελ. 340 καὶ Φραντζ. σελ. 413.

2) Ἀνακριβῶς, φρονοῦμεν, ἱστορεῖ ὁ Σκαρλᾶτος ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει αὐτοῦ (Ι σελ. 78), ὅτι καὶ τῆς Λήμνου καὶ Ἴμβρου τὸ τρίτον τῶν κατοίκων μετῳκίσθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιθυμοῦντος ναὐξήσῃ τὸν τεραστίως κατὰ τὴν ἅλωσιν ἐλαττωθέντα ἀριθμὸν τῶν κατοίκων αὐτῆς. Οὐδεὶς τῶν ἱστορικῶν ἀναφέρει τοιοῦτόν τι.

Τότε ἀκριβῶς εἶχεν ἀνέλθει τὸν παπικὸν θρόνον ὁ Πῖος Β'., ὅστις μὴ δυνάμενος ἄλλως νὰ ἐνεργήσῃ ἐσκέφθη νὰ ἱδρύσῃ νέον τάγμα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἐν Ῥόδῳ Ἰωαννιτῶν. Ἕδρα τούτου ἔμελλε νὰ εἶναι ἡ Λῆμνος, καθῆκον δὲ θὰ εἶχε νὰ φρουρῇ ταύτην τε καὶ τὰς παρακειμένας νήσους καὶ κωλύῃ τὴν ἔξοδον τῶν Τούρκων ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου. Οἱ ἀποτελέσοντες τοῦτο ἀδελφοὶ θὰ ἔφερον ὡς σύμβολον ἐρυθρὸν σταυρὸν ἐν λευκῷ ἐδάφει, πρὸς συντήρησιν δὲ αὐτοῦ ὡρίσθησαν διάφοροι πρόσοδοι.[1] Ἀλλ' ἐπειδὴ ὅ,τι περὶ τούτου γινώσκομεν εἶναι μόνον ἡ ἐκδοθεῖσα σχετικὴ παπικὴ Βοῦλλα, φαίνεται ὅτι ἡ ἵδρυσις αὐτοῦ δὲν ἐπραγματοποιήθη, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ τὸ ἐν Ῥόδῳ τοιοῦτον διετέλει τότε ἐν καταστάσει οὐδαμῶς εὐχαρίστῳ.

Μόνον λοιπὸν παρὰ τῆς ὑπερηφάνου δημοκρατίας τῆς Ἑνετίας ἐδικαιοῦτό τις νὰ προσδοκᾷ ἐνέργειάν τινα. Μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς Πύλης εἶχεν ἤδη ἐκραγῇ μετ' οὐ πολὺ (1463) σφοδρὸς πόλεμος, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ὁποίου (1464) ἐπέτυχεν ὁ ναύαρχος τοῦ ἐνετικοῦ στόλου Ἰάκωβος Λορεδάνος νὰ καταλάβῃ τὴν Λῆμνον μετὰ τῶν τριῶν φρουρίων αὐτῆς, Κοτζίνου, Παλαιοκάστρου καὶ Μούδρου.[2] Εἰς τοῦτο δ' ὅμως φαίνεται, ὅτι συνήργησε καὶ Κομνηνός τις, ὅστις κατώρθωσε κατὰ τὸ 1463 νὰ γείνῃ κύριος τοῦ Παλαιοκάστρου.[3] Οἱ προεστῶτες τῆς νήσου ἠθέλησαν νὰ ἐξαγοράσωσι χρήμασι τὸ καταληφθὲν χωρίον,[4] ἀλλὰ προλαβόντες οἱ Ἑνετοί, μεθ' ὧν διετέλει εἰς μυστικὰς συνεννοήσεις ὁ Κομνηνὸς[5] κατέλαβον αὐτὸ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἅπασαν τὴν νῆσον. Οὕτω λοιπὸν ἐπετεύχθη καὶ αὖθις ἡ ἐπὶ τῆς Λήμνου ἐγκαθίδρυσις τῶν Ἑνετῶν, ἥτις ἐφάνη μᾶλλον στερεωθεῖσα ἐν τῷ μέρει τούτῳ τοῦ Αἰγαίου, ὅτε μετὰ διετίαν (1466) ὁ διάδοχος τοῦ Λορεδάνου Βίκτωρ

---

1) Ἴδε τὴν ἐπὶ τούτῳ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1459 ἀπολυθεῖσαν παπικὴν Βοῦλλαν παρὰ Raynaldi Ann. eccles. 10 σελ. 179.

2) Ὁ Magno (7 fol. 217^r) λέγει : «Stalimene insula, quam Turci Demetrio Paleologo tradiderant, per Venetos occupatur, ut Piero da Ponte refert».

3) Ἡ ἐπὶ τῆς Λήμνου ἐξουσία τοῦ Δημητρίου, φαίνεται, ὅτι παρετάθη μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1462 βλέπομεν αὐτὸν ἐκδίδοντα πρόσταγμα πρὸς τοὺς μοναχοὺς τῆς ἐν Λήμνῳ μονῆς τοῦ Ἁγίου Παύλου, δι' οὗ ἐπέταττεν αὐτοῖς νὰ ἄρωσι τὸ ἐν αὐτῇ καπηλεῖον (Müller Histor. Denkmäl. κτλ. σελ. 174).

4) Χαλκοκονδ. σελ. 565.

5) Εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀναφερόμενος πιθανώτατα ὁ Φραντζῆς (σελ. 415) δὲν ὀνομάζει μὲν διαρρήδην τὸν Κομνηνόν, καλεῖ δ' ὅμως αὐτὸν ἡ γ ε μ ό ν α.

Καπέλλος κατέλαβε καὶ τὰς παρακειμένας νήσους Σαμοθράκην, ἔνθα κατέστη διοικητὴς ὁ Νατάλ, Ἴμβρον καὶ Θάσον.

Ἐπὶ δέκα καὶ πέντε περίπου ἐνιαυτοὺς διήρκεσε τὸ κράτος τῶν Ἑνετῶν ἐν Λήμνῳ. Μετὰ τὸν πρῶτον Ἑνετὸν διοικητὴν **Φραγκίσκον Μόρον**, εὑρίσκομεν τῷ ἑπομένῳ ἔτει τὸν **Ἰωάννην Δονᾶτον** καὶ τῷ 1467 τὸν **Βαρθολομαῖον Βάρβαρον**.[1] Ἐννοεῖται ὅτι μαινομένου τοῦ μεταξὺ τῶν Ἑνετῶν καὶ Ὀσμάνων πολέμου οὐχὶ ἅπαξ προσέβαλον οἱ τελευταῖοι τὴν νῆσον. Οὕτω τῷ 1468 ἐπῆλθον ἕνδεκα πειρατικὰ τουρκικὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα ὅμως ἀπεκρούσθησαν.[2] Μένεα πνέοντες ἐπανῆλθον τῷ ἑπομένῳ ἔτει καὶ κατώρθωσαν νὰ λεηλατήσωσι τὸν Κότζινον μὴ προλαβόντος τοῦ τότε Ἑνετοῦ ναυάρχου Κανάλε νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς νήσου,[3] ἀπέσχον δ' ὅμως τοῦ Παλαιοκάστρου. Ἀμέσως μετὰ ταῦτα (1470) ἐπῆλθεν ὁ ναύαρχος Μαχμοὺτ πασσᾶς κατὰ τῆς Ἴμβρου, ἣν ἐκυρίευσεν, εἰ καὶ ὁ διοικητὴς αὐτῆς Μᾶρκος Ζένος ἠγωνίσθη γενναίως,[4] μετὰ τρεῖς δ' ἡμέρας κατὰ Ἰούνιον προσέβαλε τὴν Λῆμνον καὶ κατέλαβε μὲν τὸν Κότζινον καὶ πάντα τὰ πέριξ χωρία, ἠναγκάσθη ὅμως νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ τοῦ Μούδρου.[5]

Ἡ σπουδαιότης τὴν ὁποίαν ἀπέδιδον οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν κατοχὴν τῆς Λήμνου ἐδείχθη καὶ κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις περὶ συνάψεως εἰρήνης, αἵτινες ἄνευ ἀποτελέσματος ἤρχισαν τῷ 1471. Ὡς πρῶτος τῆς εἰρήνης ὅρος ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ ἡ ἐκκένωσις τῆς Λήμνου, ἐπειδὴ δὲ ἡ πρότασις αὕτη ἀπερρίφθη ὑπὸ τῆς δημοκρατίας, ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος ἐνισχυθείσης ἤδη πρότερον τῆς φρουρᾶς τῆς νήσου. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο διώκει τὴν νῆσον ὁ Λουδοβίκος Μόρος, ἀπὸ δὲ τοῦ 1474—77 ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ διοίκησις εἰς τὸν Φρ. Πασχαλίγκον, ἐφ' οὗ νέα ὀχυρωματικὰ ἔργα κατεσκευάσθησαν ἐν Παλαιοκάστρῳ·[6] καὶ ἦτο καιρός, διότι ἀμέσως τῷ ἑπομένῳ ἔτει (1478) ἐπῆλθεν ὁ Σουλεϊμὰν πασσᾶς λυσσῶν ἕνεκα τῆς ἀποτυχίας αὐτοῦ ἐν Ναυπάκτῳ καὶ Σκόδρᾳ.

Ὁ Ἀντ. Λορεδάνος ὁ ἐκ Ναυπάκτου ἐξαναγκάσας αὐτὸν εἰς ὑποχώρησιν ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τῆς δεινῶς ἀπειλουμένης νήσου, ἀλλ'

1) Hopf Croniques σελ. 378.
2) Magno 7 fol. 375ᵛ.
3) Hopf. Gesch. 2 σελ. 157.
4) Magno 7 fol. 413ʳ.
5) Φραντζ. σελ. 447.
6) Magno 7 fol. 657ʳ.

ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἐνόμισεν ἐπιβαλλόμενον καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ Σουλτάνου νὰ πολεμήσῃ μέχρις ἐσχάτων κατὰ τοῦ φοβεροῦ αὐτοῦ ἀντιπάλου. Ἐν τῇ ἐφόδῳ, ἣν ἐπεχείρησεν κατὰ τοῦ Κοτζίνου προσεμειδίασεν αὐτῷ ἡ τύχη καὶ ἡ κατάληψις τοῦ ὀχυρώματος ἐφαίνετο ἐπικειμένη. Ἐν τῇ κρισίμῳ ὅμως ταύτῃ στιγμῇ ἐπεφάνη ὡς ἄγγελος σωτηρίας νεαρὰ τῆς Λήμνου κόρη, **Μαρούλα** καλουμένη, ἥτις ἰδοῦσα τὸν ἑαυτῆς πατέρα πίπτοντα ὑπὸ τὸ ξίφος φανατικοῦ μουσουλμάνου, ἐν ᾧ ὑπερήσπιζεν εἴσοδόν τινα τοῦ φρουρίου, καὶ ἀναλογισθεῖσα πρὸς στιγμὴν τὰ μέλλοντα νὰ ἐπακολουθήσωσι δεινὰ τῆς αἰχμαλωσίας, τὸ αἶσχος καὶ τὴν ἀτιμίαν ἥρπασε τὸ ξίφος τοῦ πρὸ ἑαυτῆς ἐκτάδην κειμένου πατρὸς καὶ μετὰ τοσαύτης γενναιότητος καὶ ἀνδρείας ὥρμησε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὥστε ἐκ τοῦ παραδείγματος αὐτῆς ἐνθαρρυνθέντες καὶ οἱ περὶ αὐτὴν κατώρθωσαν νὰ ἀποκρούσωσι τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ ἐξαναγκάσωσιν ἀποβαλόντα πᾶσαν πλέον ἐλπίδα νἀποπλεύσῃ τοῦ λιμένος.

Ὁ Λορεδάνος θαυμάσας τὴν τοσαύτην ἐν νεάνιδι ἀρετὴν προέτεινε θέλων νἀνταμείψῃ αὐτὴν ἐπὶ τῇ ἡρωϊκῇ αὐτῆς πράξει νὰ ἐκλέξῃ ὡς σύζυγον, ὅντινα ἐβούλετο ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν προσθέσας ἅμα, ὅτι πλουσία προὶξ θὰ ἐδίδετο αὐτῇ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου. Ἀλλ' ἡ Μαρούλα ὑπερηφάνως ἀπήντησεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκλέξῃ ἄνδρα, τοῦ ὁποίου δὲν ἐγνώριζεν ἐκ τῶν προτέρων τὸν χαρακτῆρα.[1]

Ἡ Λῆμνος ἐσώθη ἀλλ' ὁ ἡρωισμὸς τῆς Μαρούλας ἦσαν αἱ τελευταῖαι ἀκτῖνες, δι' ὧν ὁ δύων τῆς ἐλευθερίας ἥλιος ἐχρύσωσε τὰς κορυφὰς τῆς νήσου. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ σώματος εἶχεν ἤδη πρὸ τετάρτου αἰῶνος προμαχομένη ὑπὲρ τῶν ὅλων κυλισθῇ εἰς τὴν κόνιν· κατὰ φυσικὸν καὶ ἀπαράβατον τῆς μοίρας νόμον ὤφειλον καὶ τὰ μέλη νὰ κύψωσιν εἰς τὸ πεπρωμένον. Ἡ Ἑνετία ἠναγκάσθη τέλος νὰ καμφθῇ ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ὀσμανικῆς ἰσχύος καὶ τῇ 25 Ἰανουαρίου τοῦ 1479 συνήφθη συνθήκη μεταξὺ τῶν δύο ἐμπολέμων μερῶν, καθ' ἣν ἡ Ἑνετία πλὴν ἄλλων ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐκχωρήσῃ τῇ Τουρκίᾳ καὶ τὴν

---

1) Vianoli Historia Veneta σελ. 724 καὶ B. Fulgosius Memorabilia βιβλ. 3ον κεφ. 2, ὅστις ὅμως καίπερ ὀνομάζων τὸν Κότζινον μεταθέτει τὸ γεγονὸς εἰς Λέσβον συγχέων ἴσως αὐτὸ πρὸς ὁμοίαν ἡρωικὴν πρᾶξιν τῆς Ὀριέττας συζύγου τοῦ Δορίνου Α'. δεσπότου τῆς Λέσβου, καθ' ἣν αὕτη μετ' ὀλίγων ἀντέκρουσεν ἐν Μολίβῳ τῆς νήσου ταύτης τὴν ὁρμὴν τῶν Τούρκων. Ὁ Hopf ἀφ' ἑτέρου τάσσει τὸ γεγονὸς τῷ 1455, ὅπερ δὲν εἶναι ὀρθόν, τὴν δὲ ἡρωίδα ὀνομάζει Μαριέτταν. Ὅσον ἐν τούτοις ἀφορᾷ τὸν χρονικὸν ὁρισμὸν τοῦ πράγματος παράβαλε καὶ Hammer 2 σελ. 150 καὶ 563.

Λῆμνον. Τὸ σχετικὸν τῆς συνθήκης μέρος παραθέτομεν ὡς ἔχει ἐνταῦθα, διότι εἶναι ἡ ἐπίσημος κύρωσις τῆς ὑπὸ τὸν ὀσμανικὸν ζυγὸν ὑπαγωγῆς τῆς Λήμνου. «Ἔτι δέ, λέγεται ἐν αὐτῇ, ὀφείλει ἡ ἐκλαμπροτάτη αὐθεντία τῆς Βενετίας νὰ στρέψῃ εἰς τὴν αὐθεντίαν μου, ἤγουν τὸ νησὶ τῆς Λήμνου, σωζομένου τὸ νὰ ἐπέρνουν τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἄλλοι ἄνθρωποι, οἵτινες θελήσουν νὰ πηγαίνουν νὰ ἐπέρνουν, εἴ τι ἄρα καὶ ἂν ἔχουσι, νὰ πηγένουν ὁπόθεν θέλουν, καί τινες ὁποῦ θελήσουν νὰ ἀπομείνουν εἰς τὸ παρὸν νησίν, νὰ εἶναι συμπαθημένοι εἰς εἴ τι ἔγενεν ἕως τόρι».[1]

Κατὰ ταύτην λοιπὸν ἐχορηγεῖτο μὲν ἀμνηστία δὲν ἐκωλύοντο δ' ὅμως, ὅσοι ἤθελον λαμβάνοντες ὅ,τι ἠδύναντο μεθ' ἑαυτῶν νὰ ἀπέλθωσιν. Δὲν θὰ εἴμεθα δὲ μακρὰν τῆς ἀληθείας, ἂν εἴπωμεν, ὅτι οὐκ ὀλίγαι τῶν εὐπόρων τῆς νήσου οἰκογενειῶν ἠναγκάσθησαν τότε νὰ καταλίπωσι τὸ πάτριον ἔδαφος. Βαρὺς καὶ ἀδιάλειπτος σχεδὸν ἐπετέθη ἔκτοτε ἐπὶ τῆς νήσου ὁ ὀσμανικὸς ζυγός. Ἡ Ἑνετία, ἥτις πλέον ἢ ἅπαξ ἠθέλησε νἀνακτήσῃ τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ἐν τῷ Αἰγαίῳ κράτος, οὐδὲν κατώρθωσεν ἀναγκασθεῖσα τέλος νὰ ὑποκύψῃ εἰς βαρυτέρους ὅρους καὶ σημαντικωτέρας κολοβώσεις τῶν κτήσεων αὐτῆς. Πράγματι δὲ ἕνα ἀκριβῶς αἰῶνα μετὰ τὴν ἄνωθι μνημονευθεῖσαν συνθήκην βλέπομεν τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ νήσους πάσας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Πύλης διατελούσας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Ἡ Λῆμνος ὑπὸ τὴν ὀσμανικὴν κυριαρχίαν

Ἐκ τῶν δύο περιηγητῶν, οἵτινες ἐπεσκέφθησαν τὴν Λῆμνον πρὸ τῆς ἁλώσεως, τοῦ Bondelmonti καὶ Κυριακοῦ ὁ πρῶτος παραδίδει ἡμῖν, ὅτι ἡ νῆσος ἦτο εὐφορωτάτη εἰς δημητριακὰ καὶ εἶχε πολλὰς πόλεις[2] (oppida), διὰ τῶν ὁποίων βεβαίως δέον νὰ νοήσωμεν τὸ Παλαιόκαστρον καὶ τὸν Κότζινον μετὰ τῶν ἄλλων κύκλῳ παρὰ τὴν παρα-

1) Miklosich Acta 3 σελ. 297.
2) Christ. Bondelmonti Librum Insularum Archipelagi cap. 66.

λίαν ὀχυρωμάτων ἐντὸς ἢ ἐγγὺς τῶν ὁποίων ἦσαν ἐγκαθιδρυμένοι οἱ κάτοικοι καὶ ἀφ' ὧν ἀπέκρουον τὰς συχνὰς τῶν πειρατῶν ἐφόδους.

Αἱ πολιτικαὶ ἀνωμαλίαι τῶν χρόνων τούτων καὶ ἡ βαρεῖα φορολογία, εἰς ἣν ὑπεβάλλοντο οἱ κάτοικοι ἐπὶ τῆς δεσποτείας τῶν Γαττιλουζίων[1] ἐπέδρασαν ὀλεθρίως ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς νήσου.[2] Ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀδιαλείπτως δεκατιζόμενος ὑπὸ τῶν πειρατῶν, τῆς φυγῆς καὶ τῶν συνεχῶν σχεδὸν πολέμων εἶχεν ἐλαττωθῆ.

Οὕτως ἔχουσα ἡ Λῆμνος προσεδέθη εἰς τὸ ἅρμα τῶν Ὀσμάνων, ὑφ' οὓς καὶ νῦν ἔτι διατελεῖ δουλεύουσα. Εὐτυχῶς αἱ πιέσεις καὶ ἡ καθόλου τραχύτης τῆς διοικήσεως εἶχον νῦν ὡς ἀντισήκωμα σχετικὴν ἀσφάλειαν καὶ εἰρήνην. Οἱ κάτοικοι ἀνέκαθεν περὶ τὴν γεωργίαν κυρίως ἀσχολούμενοι ἐτράπησαν ἤδη ἥσυχοι ἐπὶ τὰ ἔργα αὐτῶν. Τὰ κύκλῳ τῆς νήσου παρὰ τὴν παραλίαν ὀρθούμενα φρούρια καὶ ὀχυρώματα ἤρχισαν βαθμηδὸν νὰ ἐγκαταλείπωνται καὶ ἐρημῶνται, οἱ δὲ κάτοικοι ἐξερχόμενοι αὐτῶν ἐγκαθίσταντο εἰς τὰς παρακειμένας κοιλάδας καὶ πεδιάδας. Τὸ περιώνυμον φρούριον τοῦ Κοτζίνου ἤδη τῷ 1550 εὗρεν ὁ Belon ἀκατοίκητον καὶ καταρρέον,[3] ὁ δ' ὀλίγῳ βραδύτερον ἐπισκεφθεὶς τὴν νῆσον Ἀνδρέας Thevet λέγει περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς· «οἱ κάτοικοι τῆς Ἡφαιστίας (=Κοτζίνου) ἐν ἀσφαλείᾳ διατελοῦντες ὑπὸ τοὺς Τούρκους ἐξῆλθον τοῦ φρουρίου καὶ ἔκτισαν καὶ παρὰ τὰς πύλας αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ πεδιάδι πληθὺν οἰκιῶν, ὥστε νῦν βλέπει τις ὡραίαν κώμην μετ' ἀφθόνων πέριξ ἀμπέλων».[4]

Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ πειρατεία δὲν εἶχεν ἐντελῶς ἐξαλειφθῆ· αὐτὸς ὁ Belon μεταβαίνων ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Λῆμνον μικροῦ δεῖν περιέπιπτε παρὰ τὴν Ἴμβρον εἰς χεῖρας πειρατῶν. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε οἱ εὐκλεεῖς ἐκεῖνοι τῶν πειρατῶν χρόνοι εἶχον παρέλθει, τοῦτο δὲ ἐγένετο μεγάλης ὠφελείας πρόξενον τοῖς κατοίκοις. Καὶ ὁ Belon καὶ ὁ Thevet ἀναφέρουσιν ὅτι 75 ἐν ὅλῳ χωρία ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς νήσου, ὧν

1) Εἰς 130,000 δραχμῶν περίπου ἀνήρχετο ὁ καταβαλλόμενος τῷ Μωάμεθ διὰ τὴν Λῆμνον φόρος, εἰς ταύτας δὲ δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἄλλο στρογγύλον ποσόν, ὅπερ τὸ μὲν ἐδαπανᾶτο εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς νήσου, τὸ δὲ εἰσέρρεεν εἰς τὰ ταμεῖα τῶν δυναστῶν.

2) Ἐν τούτοις δὲν ἐξέλιπον ὅλως αἱ εὐποροῦσαι οἰκογένειαι ἐπὶ τῆς νήσου· παράβ. Hopf Gesch. 2 σελ. 152 καὶ Miklos. 1 ἀριθμ. 69, 503 καὶ 603·

3) Belon du Mans Les observations des plusieurs singularités..... I σελ. 23—33.

4) La cosmographie universelle II σελ. 805.

οἱ κάτοικοι φιλοπόνως ἠσχολοῦντο εἰς τὰ γεωργικὰ αὐτῶν ἔργα· ἐκ τούτων δύο ἢ τρία μόνον κατῳκοῦντο ὑπὸ Τούρκων, ὁποῖοι πρὸς τούτοις ἦσαν ἐγκαθιδρυμένοι καὶ ἐντὸς τοῦ φρουρίου τοῦ Παλαιοκάστρου.[1] Ἡ φρουρὰ αὐτοῦ ἀποτελουμένη ἐκ σώματος γενιτσάρων ἐχρησίμευεν μόνον, ὅπως ἀποκρούῃ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν πειρατῶν καὶ συνέχουσα ἐν φόβῳ τοὺς κατοίκους ἀποκωλύῃ αὐτοὺς τῆς ἀποστασίας.

Κατὰ τὴν γνώμην γέροντος Λημνίου, οὗ ἤκουσεν αὐτὸς ὁ Belon, ἡ νῆσος οὐδέποτε εἶχε καλλιεργηθῇ τόσον καλῶς ὅσον τότε, οὐδε ἦτο ἄλλοτε τόσον πλουσία καὶ πολυάνθρωπος. Τὰ χρήματα ἐν τούτοις ἐσπάνιζον λίαν. Τρεῖς λίτραι καλοῦ οἴνου, λέγει ὁ Belon, δὲν ἐτιμῶντο πλεῖον ἑνὸς ἄσπρου (τρίτου τοῦ παρᾶ), εἷς δ' ἵππος μόλις ἐτιμᾶτο δέκα δουκάτων.[2] Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου ἦτο ἐν τούτοις μικρὰ καὶ ἄσημος.

Ἡ ὅλη νῆσος διῳκεῖτο ὑπὸ τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ **Βοεβόδα** καὶ τοῦ **Καδῆ**. Ὁ πρῶτος φαίνεται, ὅτι διέμενεν ἢ παραθέριζεν ἐν **Λιβαδοχωρίῳ**, διότι ἐνταῦθα μετέβη ὁ Belon, ἵνα λάβῃ ἐπισήμως τὴν ἄδειαν νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν χῶρον, ἔνθα ἐξωρύσσετο **ἡ λημνία γῆ**, καὶ ἐγένετο μὲν εὐμενῶς δεκτὸς ὑπ' αὐτοῦ κληθεὶς μάλιστα καὶ εἰς γεῦμα εἰς ὃ παρεκάθησαν καί τινες τῶν προκρίτων Ἑλλήνων, ἀλλ', ὅτε ἐδήλωσε τὸν σκοπὸν τῆς ἐπισκέψεως αὐτοῦ μετ' ἀπορίας ἤκουσεν, ὅτι ὤφειλε νὰ πληρώσῃ δύο δουκᾶτα. Ὁ Belon ἀντέτεινε μὲν κατ' ἀρχὰς ἐπιδείξας μάλιστα καὶ τὸ ἐπίσημον γράμμα, ὅπερ ἐπὶ τούτῳ εἶχε λάβει παρὰ τῆς Πύλης τῇ μεσολαβήσει τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Γάλλου πρεσβευτοῦ, ἀλλ' ἠναγκάσθη εἶτα νὰ ἐνδώσῃ, ὅτε εἶπεν αὐτῷ ὁ Βοεβόδας, ὅτι ἠδύνατο ἐὰν δὲν συνεμορφοῦτο πρὸς τὴν ἀπαίτησίν του, νἀπέλθῃ τῆς νήσου.

Προϊόντα τῆς νήσου πλὴν τῶν καὶ νῦν συνήθων ἀναφέρει ὁ Belon καὶ τὸ λίνον καὶ τὴν κάνναβιν. Πρὸς τούτοις ὑπῆρχε μικρά τις

---

1) Ἐκ τῶν χωρίων ἀναφέρουσι τὰ Λ ι β α δ ο χ ώ ρ ι ο ν, Ῥ ε π α ν ί δ ι ο ν καὶ Κ ο ν τ ι ᾶ ν, ἅμα δὲ τὴν παρὰ τὸ Λιβαδοχώριον μονὴν τοῦ Ἁ γ. Π α ύ λ ο υ καὶ τὰ Θ έ ρ μ α.

2) Ὁ Belon μνημονεύει καὶ ἰατροῦ τινος ἐκ Χίου, ὅστις ἐξήσκει τὸ ἔργον τοῦτο ἐν Λήμνῳ· ἦτο, λέγει, λίαν ἀμαθὴς καὶ ὅμως εἶχε κερδήσει ἐν διαστήματι μικροτέρῳ τῶν δύο ἐτῶν πλείονα τῶν 300 δουκάτων· τοῦτο δέ, διότι, παρατηρεῖ ὁ Γάλλος περιηγητής, οἱ Λήμνιοι εἴπερ τινὲς καὶ ἄλλοι προσέτρεχον ζητοῦντες τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ τὸ δὲ ἀντίτιμον τῶν ἐπισκέψεων κατέβαλλον οὐχὶ εἰς χρήματα ἀλλ' εἰς εἶδος, σῖτον, κριθὴν καὶ τὰ ὅμοια.

βιομηχανία δερμάτων, πρὸς κατεργασίαν τῶν ὁποίων μετεχειρίζοντο τὰς κηκῖδας τῶν παρὰ τὸ Ῥεπανίδιον δρυῶν.[1]

Τὴν μακρὰν ταύτην ἡσυχίαν, τῆς ὁποίας ἐπὶ δύο αἰῶνας ἀπέλαυσεν ἡ νῆσος, ἐτάραξαν αἰφνιδίως νέα γεγονότα. Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι τὸ ἐν τῷ Αἰγαίῳ κράτος τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας εἶχεν ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου καταπέσει. Ἐν τούτοις διετήρει αὕτη μέχρι τῶν χρόνων τούτων τὴν μεγαλόνησον Κρήτην, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἄφινε τοὺς Ὀσμάνους νὰ κοιμηθῶσιν ἥσυχον ὕπνον. Τῷ 1645 ἤρχισεν ὁ ἀγὼν ἐκεῖνος, δι' οὗ ἔμελλε νὰ κριθῇ ἡ τύχη τῶν τελευταίων ἐν Ἀνατολῇ ἑνετικῶν κτήσεων διαρκέσας ἐπὶ εἴκοσι καὶ τέσσαρα ἔτη. Κατὰ δὲ τὸ 1656 ὁ ἑνετικὸς στόλος κατήγαγε πρὸ τῶν Δαρδανελλίων λαμπρὰν νίκην καταναυμαχήσας τὸν ἐχθρικὸν τοιοῦτον.

Καρπὸς τῆς νίκης ταύτης ὑπῆρξεν διὰ τοὺς Ἑνετοὺς ἡ κατάληψις τῶν νήσων Τενέδου, Σαμοθράκης καὶ Λήμνου, ἥτις ἀμέσως μετὰ ταῦτα (κατ' Ἰούλιον) ἐπηκολούθησε. Ὁ Ἑνετὸς στρατηγὸς Borri ἄγων 2500 ἄνδρας ἐπέπλευσε κατὰ τῆς Λήμνου. Τὸ φρούριον αὐτῆς ὑπερασπιζόμενον ὑπὸ 500 γενιτσάρων καὶ 150 ἱππέων, οἷς προσετίθεντο καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ἐγχωρίων βιαζόμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀντέσχεν ἐπὶ δέκα καὶ ἐννέα ἡμέρας.[2] Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κατέλαβεν ὁ Borri τοὺς

---

1) Πλὴν τοῦ Belon καὶ Thevet ἔχομεν κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα καὶ δύο ἄλλους περιηγητὰς τὸν Β ε ν ε δ έ τ τ ο ν Β ο ρ δ ό ν ι ο ν (Isolario (1547) σελ. 59) οὐδὲν ἀξιόλογον παραδόντα ἡμῖν καὶ τὸν **Thomano Porcachi** (L'isole piu famose del mondo (1590) σελ. 139 καὶ ἑξ.), ὅστις πλὴν ἀνακριβειῶν τινων πρῶτος ἀναφέρει τὸ κατὰ τὸ ΒΔ ἄκρον τῆς νήσου ὀχύρωμα τὸ καλούμενον Π α λ α ι ό κ α σ τ ρ ο ν ὁμωνύμως πρὸς τὸ γνωστὸν ἤδη ἡμῖν φρούριον τῆς πρωτευούσης. Κατὰ δὲ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἑπομένου αἰῶνος ἐπεσκέφθησαν τὴν νῆσον ἡμῶν ὁ Ἰ ω σ ὴ φ **Rosaccio** (Viaggio da Venetia à Constantinopoli (1606) σελ. 72), ὅστις ἐξαίρει τὴν γονιμότητα τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν λιμένων αὐτῆς καὶ ὁ **Du Loir**, ὅστις διελθὼν ἁπλῶς διὰ τῆς Μυρίνης λέγει μέν, ὅτι εἶδε παρὰ τὴν παραλίαν ἐρείπια, ἐξ ὧν «δύναταί τις νὰ κρίνῃ, ὅτι ἡ πόλις αὕτη ὑπῆρξέ ποτε ἀρκούντως μεγάλη», δὲν ἔλαβεν ὅμως τὸν κόπον μηδὲ λέξιν νὰ προσθέσῃ, ὁποῖά τινα ἦσαν ταῦτα. Ἐπίσης ἐπαινεῖ τὴν ὡραιότητα τῶν λημνίων γυναικῶν, ἀλλ' οὐδὲν πλέον παραθέτει ἐνδιαφέρον ἡμᾶς (Les voyages du Sieur Du Loir (1641) σελ. 285 καὶ ἑξ.). Ὁ ὀλίγῳ βραδύτερον γράψας τὴν ἐν τῷ Αἰγαίῳ περιήγησιν αὐτοῦ Μ ᾶ ρ κ ο ς **Boschini** περιορίζεται μόνον μνημονεύων τὰ 75 χωρία τῆς νήσου (L'Arcipelago con tutte le Isole κτλ. (1658) σελ. 84).

2) Δὲν φαίνεται πιθανὴ ἡ παρὰ τῷ **Coronelli** (Isolario I σελ. 279 καὶ ἑξ.) εἴδησις, καθ' ἣν οἱ Ἑνετοὶ ἐκυρίευσαν τὸ φρούριον μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας, πολλῷ δ' ὀλιγώτερον ἡ παρὰ **Piacenza** (L'Egeo redivivo σελ. 439), ὅστις ἀναφέρει, ὅτι

ἀπέναντι αὐτοῦ λόφους ἐφ' ὧν ἦσαν ᾠκοδομημένοι ἀνεμόμυλοι, ἐκ τούτων δὲ διηύθυνε διὰ χαλκίνων τηλεβόλων ἀκάθεκτον κατὰ τοῦ φρουρίου πῦρ, ὅπερ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὑπομείνῃ ἡ φρουρά. Καὶ ἀπώλεσε μὲν 100 ἄνδρας ἐκ τῶν ἑαυτοῦ, ἔγεινε δ' ὅμως κύριος τοῦ φρουρίου καὶ τῆς νήσου, περιελθόντων ἅμα εἰς χεῖρας αὐτοῦ πλὴν ἄλλων ἑξήκοντα χιλιάδων ταλλήρων, ἅπερ ἀνῆκον τῷ ἀρχηγῷ τῶν Γενιτσάρων.[1]

Φρούραρχος διωρίσθη ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ὁ Faustino da Riva ἔπειτα δὲ ἦλθεν ὁ **Πέτρος Κορνάρος** μετὰ 500 ἀνδρῶν.[2] Γινώσκοντες δὲ οἱ Ἑνετοί, ὅτι οἱ Τοῦρκοι παντὶ σθένει θὰ ἠγωνίζοντο νὰ ἐκδιώξωσι αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἐνίσχυσαν μὲν τὰς ἧττον ἰσχυρὰς θέσεις, ἄλλας δ' ἐξ ὑπαρχῆς ὠχύρωσαν. Ἀληθῶς οἱ Τοῦρκοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ εἴδησις τῆς ἁλώσεως τοῦ φρουρίου ἐνεποίησε μεγάλην θλῖψιν καὶ διὰ τὴν ἐν γένει ἐξέχουσαν τῆς νήσου θέσιν, καὶ διότι ἡ περιώνυμος λημνία γῆ περιήρχετο οὕτως εἰς ξένων χεῖρας,[3] δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐμφανισθῶσι πρὸ τοῦ φρουρίου. Ὁ μέγας Βεζύρης **Μεχμὲτ Κιοπρουλῆς** ἀφ' οὗ ἐνίκησε τὸν ναύαρχον τοῦ ἑνετικοῦ στόλου **Μοτσενῖγον**,[4] ἐπῆλθε κατὰ τῆς Λήμνου ἄγων 4500 λογάδας καὶ ἀποβιβασθεὶς ἤρχισεν ἀμέσως τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου, τὸ ὁποῖον ὅμως, ἐπειδὴ ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν ὑπέκειτο εἰς τὴν δι' ὑπονόμων καταστροφὴν ἅτε ἐπὶ βράχου κείμενον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπροστατεύετο καὶ διὰ 17 πλοίων νεωστὶ προσπλευσάντων, ἀνθίστατο σθεναρῶς εἰς τὰς ἐφόδους τῶν πολιορκητῶν. Ἀλλ' ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Κιοπρουλῆ δὲν ἐξηντλεῖτο εὐκόλως. Ἂν καὶ μεταξὺ τῶν τραυματιῶν ἔκειτο ἤδη καὶ ὁ Καπετὰν πασσᾶς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Γενιτσάρων ἐν τούτοις ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα, μέχρις οὗ ἐπὶ τέλους μετὰ ἑξήκοντα καὶ τριῶν ἡμερῶν πολιορκίαν ἐγένετο

τρεῖς μόνον ἡμέρας διήρκεσεν ἡ πολιορκία. Ὁμοίως ἀπίθανος φαίνεται καὶ ἑτέρα εἴδησις τοῦ Coronelli, καθ' ἣν ὁ Borri πρῶτον κατέλαβε τὸ παρὰ τὴν παραλίαν τμῆμα τῆς πόλεως (Borgo='Εμπόριον) καὶ ἔπειτα τοὺς ὑπερκειμένους λόφους.

1) Πρὸς τούτοις ἀναφέρει ὁ Hammer, ὅτι ἔγειναν λεία τῶν Ἑνετῶν 150,000 προβάτων, δὲν λέγει ὅμως, ἂν ταῦτα ἀνῆκον εἰς μόνους τοὺς Τούρκους (Geschicht. 5 σελ. 650).

2) Ὁ **Dapper** (Description exacte des isles de l' Archipel σελ. 249) ἀναβιβάζει τοὺς Ἑνετοὺς ὑπερασπιστὰς τοῦ φρουρίου εἰς 700, ὁ δὲ Coronelli (σελ. 281), ὅστις προφανῶς μεροληπτεῖ ὑπὲρ τῶν Ἑνετῶν, ὑποβιβάζει εἰς 400.

3) Hammer Gesch. ἔνθ. ἀνωτ.

4) Καισαρ. Δαπόντε Χρονογράφ. ἐν Σάθα Μεσαιων. Βιβλιοθ. 3 σελ. 4.

κύριος αὐτοῦ. Ἡ φρουρὰ παρεδόθη[1] ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ ἀπέλθῃ ἐλευθέρα ἄνευ σκευῶν, ἐν τούτοις κατεσφάγησαν διακόσιοι ἄνδρες ἐκ τῶν χιλίων πεντακοσίων τῶν ἀποτελούντων τὰ πληρώματα τοῦ στόλου καί τινες ἐκ τῶν ταλαιπώρων Λημνίων πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων.

Ὁ Κιοπρουλῆς ἔσπευσεν ἀμέσως νὰ ἐξάρῃ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ἀγγείλας τῷ Σουλτάνῳ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ χώρου ἔνθα ἐξωρύσσετο ἡ λημνία γῆ, ὅπερ γεγονὸς ἐπανηγυρίσθη διὰ τρινυκτίου φωτοχυσίας ἐν Ἀδριανουπόλει, ἔνθα εὑρίσκετο τότε ὁ Σουλτάνος.[2]

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην τοῦ Κιοπρουλῆ ἐξηκολούθησεν καὶ αὖθις ὁ πρότερος τῆς Λήμνου βίος ὑπὸ τὴν ὀσμανικὴν ἐξουσίαν. Ἱστορικὰ γεγονότα ἐπὶ ἕνα καὶ πλέον αἰῶνα δὲν ἐπηκολούθησαν, τοὐλάχιστον δὲν παρεδόθησαν ἡμῖν τοιαῦτα. Εἰδήσεις μόνον τινὰς ἔχομεν παρὰ τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους περιηγητῶν, αἵτινες διαφωτίζουσί πως τὴν ἐσωτερικὴν τῆς νήσου κατάστασιν. Ἡ Μύρινα, τὸ νῦν Κάστρον, ἀναλαμβάνει νῦν πρωτεύουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἄλλων τῆς νήσου πολισμάτων. Ἐν τούτοις οἱ κάτοικοι αὐτῆς, μάλιστα οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἦσαν πολυάριθμοι, διὸ καὶ δὲν εἶναι ἴσως ἀπίθανος ἡ πληροφορία τοῦ Coronelli, καθ' ἣν δὲν ἐπετρέπετο ὑπὸ τῶν Τούρκων νὰ ἐνοικήσῃ ἐν αὐτῇ μέγας ἀριθμὸς Χριστιανῶν, διότι οὗτοι ἢ πραγματικῶς ἔδοσαν (τῷ 1656) χεῖρα βοηθείας τοῖς Ἑνετοῖς ἢ ὑπωπτεύθησαν ὡς παρασχόντες τοιαύτην. Ὅτι ἡ πρωτεύουσα ἦτο τότε μικρὰ μαρτυροῦσιν πάντες σχεδὸν οἱ περιηγηταί,[3] οἱ ἀριθμοὶ ὅμως τοὺς ὁποίους δίδει περὶ τοῦ μεγέθους καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ὁ Coronelli φαίνεται, ὅτι ὑπολείπονται τοῦ πραγματικοῦ.[4] Τὸ ἐν αὐτῇ τουρκικὸν στοιχεῖον ἦτο τότε πολυπληθέστερον καὶ μέρος αὐτοῦ κατῴκει ἐντὸς τοῦ φρουρίου.[5] Ἡ δὲ πόλις ἐξετείνετο κυρίως ἐν τῇ παρὰ τὸν λόφον τοῦ φρουρίου

---

1) Κατὰ Piacenza (ἔνθ. ἀνωτ.) πιεσθεῖσα ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ὕδατος καὶ πολεμεφοδίων. Τούτῳ συμφωνεῖ καὶ ὁ Coronelli, ὅστις ὅμως ἀναβιβάζει τὸν στρατὸν τοῦ Κιοπρουλῆ εἰς 10,000 ἀνδρῶν· ὁ αὐτὸς προσθέτει, ὅτι διοικητὴς ἐν Λήμνῳ ἦτο τότε ὁ Παῦλος Βερνάρδος, ὅστις ἐρρωμένως ἀπέκρουσε τὰς ἐπανειλημμένας ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν ἀπολέσας 2,500 ἄνδρας.

2) Hammer 6 σελ. 27 καὶ ἑξ.

3) Piacenza σελ. 424 καὶ Dapper σελ. 243 κ. ἄ.

4) Τὴν μὲν περίμετρον ἀναβιβάζει εἰς 600 βήματα, τοὺς δὲ κατοίκους εἰς 2000, ὧν 1500 γυναῖκες.

5) Ἴδε σχέδιον τοῦ φρουρίου μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ συνοικισμοῦ παρὰ Coronelli σελ. 279.

πεδιάδι, ἥτις ἦτο κατάφυτος ἀμπέλων καὶ εἶχεν ἀφθόνους κήπους. Ῥητῶς ἐπίσης μνημονεύεται αὕτη ὡς ἕδρα τοῦ ἕλληνος μητροπολίτου.

Πλὴν τῆς πρωτευούσης ἀναφέρει ὁ Piacenza ἓξ ἔτι φρούρια, τὰ **Μοῦδρον,**[1] **Κοντζᾶν, Κότζινον, Παλαιόκαστρον** (τὸ ἐπὶ τῆς ΒΔ ἄκρας τῆς νήσου), **Πλατῆν** καὶ **Σκάλαν**, τὰ ὁποῖα ὀνομάζει μὲν ἐπίσημα, ἀληθῶς ὅμως ἦσαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μικροῦ λόγου ἄξια ὀχυρώματα. Τὸ ἰσχυρότερον τούτων ἦτο βεβαίως τὸ τοῦ Κοτζίνου, περ οὗ ἐν τούτοις λέγει ὁ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ 18ου αἰῶνος περιηγηθεὶς τὴν νῆσον Δάππερος, ὅτι τὰ τείχη αὐτοῦ πληττόμενα ὑπὸ τῶν κυμάτων κατέπιπτον εἰς ἐρείπια.[2]

Πλὴν τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας, αἵτινες ἀπετέλουν τὸ κύριον τῶν κατοίκων ἔργον, μεγάλας ὠφελείας ἐκαρποῦτο ἡ νῆσος καὶ ἐκ τῆς πωλήσεως τοῦ καλουμένου κοινῶς **τραχανᾶ**, ὅστις παρασκευαζόμενος ἐξ ἀλεύρου καὶ γάλακτος ἐξηραίνετο διὰ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου καὶ

---

1) Εἶναι περίεργον, ὅτι πάντες οἱ περιηγηταὶ ἀναφέρουσι τὸ Μοῦδρον ὑπὸ τὸν τύπον **Mandro**· ὅτι δ' ὅμως ὁ πρῶτος εἶναι ὀρθός, μαρτυρεῖ οὐ μόνον ὁ Magno ἀλλὰ καὶ ἡ σημερινὴ τῆς λέξεως προφορά.

2) Ὁ ἀριθμὸς τῶν χωρίων τῆς νήσου ἀνερχομένων τότε εἰς 75 ὑπεβιβάσθη σήμερον σχεδὸν εἰς τὸ ἥμισυ· δὲν ἔχομεν ἐν τούτοις λόγους νὰ δυσπιστήσωμεν πρὸς τὴν εἴδησιν, ὅτι ἡ νῆσος εἶχέ ποτε 75 χωρία, οὐ μόνον διότι ὁμοφώνως μαρτυροῦσι τοῦτο οἱ περιηγηταί, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν ἐπισήμοις ἐγγράφοις (Miklos I ἀρ. 52 καὶ VI ἀριθ. 110) μνημονεύονται χωρία μὴ ὑπάρχοντα σήμερον, ἔπειτα δὲ πολλαχοῦ τῆς νήσου φαίνονται θέσεις ἐγκαταλελειμμένων χωρίων. Ἡ ἐλάττωσις αὕτη ἤρξατο κυρίως ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐν τοῖς χάρταις τῆς νήσου, ὁποίους διάφοροι περιηγηταὶ ἔχουσιν ἐπισυνημμένους τοῖς ἔργοις αὐτῶν καὶ οἵτινες δὲν διακρίνονται δυστυχῶς διὰ τὴν ἀκρίβειαν σημειοῦνται κατὰ μὲν τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τὰ ἄγνωστα ἡμῖν χωρία **Cogito** καὶ **Tilo**, ἐπίσης δὲ τὰ **Carfos** (ὅπερ ὁ Thevet ὀρθῶς γράφει Corfos= Κόρφος καὶ πρέπει ὑπὸ τοῦτο νὰ νοηθῇ ἢ χωρίον ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Μούδρου κείμενον, ὅπερ καθ' ἡμᾶς ἀπίθανον, ἢ αὐτὸς ὁ κόλπος ὡς καὶ ὁ Thevet σημειώνει αὐτὸν καὶ οἱ νῦν ἐγχώριοι ὀνομάζουσι), **Corni** (ὅπερ ἴσως εἶναι ὁ σημερινὸς Κορνὸς μετατεθεὶς ἀπὸ τῆς δυτικῆς εἰς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν), **Vroscopus** (καὶ νῦν οὕτω καλούμενον, ἔνθα βεβαίως ὑπῆρχε χωρίον πρότερον νῦν ἠρειπωμένον) καὶ ἡ **Scala**, τὴν ὁποίαν οἱ πλείονες μὲν θέτουσιν ἔνθα ὁ λιμὴν τοῦ Κέρος, ὁ δὲ Dapper ὀρθῶς ἐσημείωσεν ἐν τῇ σημερινῇ θέσει αὐτῆς· κατὰ δὲ τὸ νοτιοδυτικὸν τμῆμα τῆς νήσου τὰ **Pelari** καὶ **Lastia**, καὶ βορειότερον τῆς Μυρίνης τὸ **Moleso**, κατὰ δὲ τὴν βορείαν τὰ **Mniphista** καὶ **Papia** πάντα τοσοῦτον παραμορφωθέντα, ὥστε ἀδύνατον νὰ μάθωμεν τί ὑπ' αὐτὰ κρύπτεται.

ἐπωλεῖτο καθ' ἅπασαν τὴν Τουρκίαν.[1] Καὶ ἐκ τοῦ ἁλοπηγίου δὲ (ἁλυκῆς), ὅπερ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν κείμενον καὶ νῦν ἔτι παρέχει ἀρκούντως μεγάλην ποσότητα ἅλατος καὶ δὴ μόνῃ τῇ φυσικῇ τῆς ἡλιακῆς θερμότητος ἐπιδράσει ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀνθρωπίνης ἐργασίας, καὶ ἐκ τούτου, λέγω, παραδίδει ὁ Coronelli, ὅτι εἶχον ὠφελήματα οὐ μόνον πρὸς ἰδίαν χρῆσιν μεταχειριζόμενοι ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς νήσου ἐξάγοντες. Καθόλου δὲ περὶ τῶν κατοίκων λέγει ὁ Dapper ὅτι ἦσαν φιλόπονοι καὶ νουνεχεῖς καὶ ὅτι ζῶντες ἐν ἡσυχίᾳ καὶ εἰρήνῃ ἀνύψωσαν εἰς ἀξιέπαινον κατάστασιν τὴν καλλιεργίαν τῆς νήσου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Ἡ Λῆμνος κατὰ τὸ 1770.
Πολιορκία τοῦ φρουρίου αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ῥώσσων

Ἀλλ' ὁ ἡσύχιος οὗτος βίος ἐπέπρωτο νὰ ταραχθῇ δυστυχῶς ὑπὸ τραγικὰς διὰ τὴν νῆσον περιπετείας. Εἶναι γνωστοὶ οἱ λόγοι καὶ τὰ ἐλατήρια ἅτινα ἀπὸ τοῦ 1766 ἐγέννησαν μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τὰ πρῶτα ἐκεῖνα προανακρουστικὰ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως κινήματα. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1770 κατέπλευσεν εἰς Οἴτυλον τῆς Πελοποννήσου ἡ πρώτη μοῖρα τοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Θεοδώρου Ὀρλὼφ ῥωσσικοῦ στόλου, μετὰ δίμηνον δὲ περίπου καὶ ἡ

---

1) Πάντες οἱ περιηγητρὶ καλοῦσι τοῦτο **Boubourt** ἢ **Bouhourt**, ὑφ' ὃ λανθάνει πιθανῶς τὸ μ π ο υ λ γ ο ὺ ρ ὡς καλεῖται παρὰ τοῖς Τούρκοις τὸ παρ' ἡμῖν π ν ι γ ο ῦ ρ ι. Ἐκ τῆς λεπτομεροῦς δ' ὅμως περιγραφῆς, ἣν παρέχουσι περὶ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ πειθόμεθα βεβαίως, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ τ ρ α χ α ν ᾶ.

ἑτέρα τοιαύτη ὑπὸ τὸν Ἀλ. Ὀρλώφ. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐδράξατο τότε τῶν ὅπλων, ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐπιστῆ. Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐνεργηθείσης πολιορκίας τῆς Τριπόλεως, τῆς πρωτευούσης τῆς Πελοποννήσου, ἀφ' ἑνός, καὶ ἡ ἀπρόσφορος καθόλου ἐνέργεια τῶν Ῥώσσων ἐπήνεγκον τὸ ναυάγιον τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἐκείνου κινήματος.

Μετὰ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἀποτυχίαν τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων ὁ ῥωσσικὸς στόλος ἐγκαταλιπὼν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ ἀπέπλευσε πρὸς συνάντησιν τοῦ ὀσμανικοῦ τοιούτου, ὅστις εἶχεν ἤδη ἐξέλθει εἰς τὸ Αἰγαῖον. Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ Ἰουνίου τοῦ ἔτους τούτου συνήφθη ἡ ἐν Τσεσμὲ ναυμαχία, καθ' ἣν οἱ Ῥῶσσοι ἀνεδείχθησαν νικηταί. Ἡ πρότασις τοῦ Ἐλφινστῶνος, ὅπως ἐκβιάσωσι τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ ὑπαγορεύσωσι τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲν ἐκρίθη συνετὴ ὑπὸ τοῦ Ὀρλὼφ ἀποφασίσαντος τοὐναντίον νὰ καταλάβῃ τὴν Λῆμνον, ἥτις καὶ διὰ τὴν οὐ μακρὰν τῶν στενῶν θέσιν καὶ τὸν λαμπρὸν λιμένα ἐνεδεικνύετο προσφορωτάτη πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἔθεσε πράγματι εἰς ἐνέργειαν.[1]

Ἤδη περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου ἐνεφανίσθη ὁ ῥωσσικὸς στόλος πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Λήμνου. Τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἔστησε κυρίως ἐν Μούδρῳ, ἔνθα διὰ τὸ ἀσφαλὲς τοῦ λιμένος ἠδύναντο νὰ ναυλοχῶσι τὰ πλοῖα. Ἡ νῆσος σύμπασα μετ' οὐ πολὺ περιῆλθεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ ἐν τῇ πρωτευούσῃ φρούριον τὸ καὶ ἐκ προτέρων μακροτάτων πολιορκιῶν γνωστὸν ἡμῶν Παλαιόκαστρον ἀντέταξεν ἀπροσδόκητον ἀντίστασιν. Οἱ Τοῦρκοι βλέποντες, ὅτι ἠδυνάτουν νἀντιταχθῶσι κατὰ τῶν Ῥώσσων ἐν ἀνοικτῷ πεδίῳ κατέφυγον εἰς τὸ φρούριον συμπαραλαβόντες οὐ μόνον τὰς οἰκογενείας αὐτῶν ἀλλὰ καὶ ἱκανοὺς ἐκ τῶν προκρίτων Χριστιανῶν τῆς νήσου.

Ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ἀποβατικῶν ἀγημάτων ἤρξατο μετά τινος δυσκινησίας τῆς πολιορκίας ὁ Ὀρλώφ. Ὁ πρὸς πολιορκίαν διατεθεὶς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἐξ ὀλίγων μόνον Ἑλλήνων καὶ Σκλαβούνων, τρία δ' ἐπίσης πλοῖα ἐπέμφθησαν ἵν' ἀποκλείσωσιν αὐτὸ κατὰ θάλασσαν, μία μυδροβόλος γαλιότα καὶ δύο φρεγάται· ἐπὶ τούτοις πρὸς ἀπόκρουσιν ἐνδεχομένης ἐπικουρίας πρὸς τοὺς πολιορκουμένους, ὁ Ἐλφινστὼν ἐπετήρει μάλιστα τὸ μεταξὺ Τενέδου καὶ Ἴμβρου πέλαγος.

1) Finlay Greece under Ottoman und venetian domination σελ. 319 καὶ ἑξ.

Μὴν σχεδὸν παρῆλθεν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας χωρὶς νὰ ἐπιτευχθῇ λόγου τι ἄξιον ἐκ μέρους τοῦ 'Ορλώφ. Τὰ βλήματα τῶν πλοίων, δι' ὧν ἀπεκλείετο τὸ φρούριον κατὰ θάλασσαν, ἦσαν ἀβλαβῆ, διότι ἕνεκα τῶν ὑπαρχόντων σκοπέλων ἠδυνάτουν ταῦτα νὰ προσεγγισωσι πρὸς αὐτό. Αἱ ἔξοδοι δὲ τῶν πολιορκουμένων, αἵτινες μετὰ πολλῆς τόλμης ἐγίνοντο, παρεκώλυον σφόδρα τὰς ἐνεργείας τοῦ πολιορκοῦντος στρατοῦ οὐ μόνον κατ' ἀρχάς, ὅτε οὗτος ἦτο ὀλιγάριθμος ἀλλὰ καὶ βραδύτερον, ὅτε ἐνισχύθη δι' ἑτέρων 250 ἀνδρῶν καί τινων τηλεβόλων ἅτινα κατὰ ξηρὰν ἐκομίσθησαν ἐκ Μούδρου.

'Αλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου ὁ ἀποκλεισμὸς καθίστατο στενώτερος, τὰ τείχη εἶχον ὑποστῆ σημαντικὰ ῥήγματα διὰ τῶν ἐπὶ τῶν ἀπέναντι τοῦ φρουρίου λόφων τεθεισῶν τηλεβολοστοιχιῶν καὶ αἱ ἔξοδοι τῶν πολιορκουμένων ἐξέλιπον. 'Επὶ πᾶσι ἐξηντλήθησαν τὰ τρόφιμα καὶ τὰ πολεμεφόδια ἅμα δὲ ἐστερήθησαν οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ ὕδατος, ὅτε οἱ 'Ρῶσσοι ἐπέτυχον νὰ καταλάβωσι τὴν παρὰ τὸ τεῖχος τοῦ φρουρίου πηγήν, ἐξ ἧς κυρίως ὑδρεύοντο. 'Εν τῷ μεταξὺ εἶχον καταπέσει πολλοὶ ἀσθενεῖς ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν στερήσεων καὶ κακουχιῶν τῆς πολιορκίας ἄλλοι δὲ ἐκ τῶν τραυμάτων, διὸ καὶ ὁ φρούραρχος ἐζήτησε παρὰ τοῦ 'Ορλώφ, ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν εἰσαγωγὴν εἰδῶν τινων ἀπαραιτήτως ἀναγκαίων τοῖς ἀσθενέσιν, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Τέλος ἡμέραν τινὰ ἐφώνησεν ἀπὸ τῶν τειχῶν ἀξιωματικός τις λέγων, ὅτι ὁ φρούραρχος ἐπεθύμει νὰ ἐρωτηθῇ ὁ ἀρχηγὸς τῶν ῥωσσικῶν στρατευμάτων, ἂν ἠδύνατο νὰ δεχθῇ πρεσβείαν τινὰ τῶν πολιορκουμένων. 'Επιτραπέντος τούτου μετέβησαν πράγματι πρὸς τὸν 'Ορλὼφ ἓξ ἀξιωματικοί, οἵτινες, ἀφ' οὗ ηὐχαρίστησαν αὐτῷ ἐν ὀνόματι τῶν ἀσθενῶν διὰ τὰ ἀποσταλέντα ὑπ' αὐτοῦ χρειώδη, ἐδήλωσαν, ὅτι ἦσαν ἐντεταλμένοι νὰ ἐρωτήσωσιν, ἂν συγκατένευεν νὰ ἀρχίσωσι διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως τοῦ φρουρίου. 'Επειδὴ δὲ ὁ 'Ορλὼφ ἀπήντησεν, ὅτι μόνον ἄνευ ὅρων παράδοσιν δύναται νὰ δεχθῇ, οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπῆλθον ἄπρακτοι. Βλέπων ἐν τούτοις ὁ 'Ορλώφ, ὅτι ἡ ἐξ ἐφόδου ἅλωσις τοῦ φρουρίου, ἣν ἐσχεδίαζε μάλιστα μετὰ ἐπενεχθὲν μέγα εἰς τὸ τεῖχος ῥῆγμα, θὰ ἐστοίχιζεν εἰς αὐτὸν τὴν ζωὴν πολλῶν στρατιωτῶν ἐπέτρεψε τὴν ἔναρξιν διαπραγματεύσεων, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ κατωτέρω συνθήκη, ἣν παραθέτομεν ἐν μεταφράσει εἰ καὶ ἔν τισι φαίνεται μεροληπτοῦσα ὑπὲρ τῶν 'Ρώσσων.

« 'Ημεῖς, λέγεται ἐν αὐτῇ, ἀπαξάπαντες 'Αγᾶς μετὰ τῶν ἀξιωμα-
» τικῶν καὶ τῆς φρουρᾶς τῆς ἐν τῇ νήσῳ Λήμνῳ παραδίδομεν ἡμᾶς

» αὐτοὺς εἰς τὰ στρατεύματα τῆς Α. Μ. τῆς Αὐτοκρατείρας πασῶν
» τῶν Ῥωσσιῶν τὰ ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἀρχηγίαν τοῦ κόμιτος Ὀρλὼφ
» πληρεξουσίου στρατηγοῦ τῆς εἰρημένης Αὐτοκρατείρας ἐπὶ τοῖσδε
» τοῖς ὅροις:

« 1) Πάντες οἱ χριστιανοὶ οἱ εὑρισκόμενοι ἐν τῷ φρουρίῳ ὁμοῦ
» μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν εἶναι ἐλεύθεροι. Ἐπίσης ὅστις ἐκ τῶν
» Τούρκων ἐπιθυμεῖ νάσπασθῇ τὸν χριστιανισμὸν δύναται μετὰ τῆς
» οἰκογενείας καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ νὰ μείνῃ ἐν τῷ φρουρίῳ.

« 2) Ὑποχρεούμεθα νὰ παραδώσωμεν τῷ εἰρημένῳ κόμιτι
» Ἀλεξ. Ὀρλώφ, ἢ τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἀπεσταλμένῳ ἀξιωματικῷ τὰ ὅπλα
» καὶ εὔχρηστα τηλεβόλα ὡς καὶ τὸ ὑλικὸν πολέμου, ἅπερ εὑρίσκονται
» ἐν τῷ φρουρίῳ, ἅμα δὲ ἕκαστος Ἀγᾶς ἢ ἀρχηγὸς τὴν σημαίαν
» αὐτοῦ.

« 3) Ὑπισχνούμεθα καὶ ἀναλαμβάνομεν νὰ παραδώσωμεν καὶ
» τὰ ἴδια πυροβόλα τε καὶ ξίφη. Θὰ ἐπιτραπῇ ὅμως ἐκ τῶν ὑπαρχόν-
» των ἡμῶν τοσαῦτα νὰ λάβωμεν, ὅσα ἕκαστος ἀνὴρ ἢ γυνὴ δυνηθῇ
» νὰ φέρῃ ἐφάπαξ μέχρι τῶν πλοίων, εἰς ἃ θὰ ἐπιβιβασθῶμεν.

« 4) Ὁ κόμις Ἀλ. Ὀρλὼφ θὰ παράσχῃ ἡμῖν δύο πλοῖα, ἐφ' ὧν
» θὰ ἐπιβιβασθῶμεν καὶ τὰ ὁποῖα θὰ μεταβιβάσωμεν ἡμᾶς εἰς Μ.
» Ἀσίαν κατὰ τὸ ἀκρωτήριον Λεκτόν, ὑποχρεουμένους ἐν τούτοις νὰ
» καταβάλωμεν τὸν ναῦλον. Ἐπίσης ὀφείλομεν, εὐθὺς ὡς τὰ δύο πλοῖα
» προσεγγίσωσιν, νὰ ἐξέλθωμεν τοῦ φρουρίου, ἀλλ' ὑποβάλλομεν τὴν
» παράκλησιν, ὅπως ἐπιτραπῇ ἡμῖν νὰ ἐξέλθωμεν διὰ τῆς πύλης τῆς
» λεγομένης **Μαυροχάτι** καὶ ὅπως μηδεὶς θεάσηται τὰς γυναῖκας ἡμῶν.

« 5) Θὰ δοθῇ προσταγὴ τοῖς πλοιάρχοις, οἵτινες θὰ μεταβιβά-
» σωσιν ἡμᾶς εἰς Μ. Ἀσίαν, ὅπως μηδὲν βλάψωσι τὰς γυναῖκας καὶ
» τὰ παιδία ἡμῶν, ἐπίσης δὲ τὰ ῥωσσικὰ πλοῖα θὰ ἐπιτρέψωσιν ἡμῖν
» ἐλευθέρως νὰ διέλθωμεν.

« 6) Πρὶν ἐπιβιβασθῶμεν θὰ σταλῶσι Ῥῶσσοί τινες ἀξιωμα-
» τικοὶ μετὰ δέκα ἀνδρῶν εἰς τὸ φρούριον, ἵνα ἐπισκοπήσωσιν, ἂν
» πάντα τὰ ὅπλα, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, παρεδόθησαν καὶ εὐθὺς ὡς
» βεβαιωθῇ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ὅρου τούτου θὰ ὑψώσωμεν τὴν λευκὴν
» σημαίαν.

« 7) Ὁ κόμις Ἀλ. Ὀρλὼφ θὰ χορηγήσῃ ἡμῖν διαβατήριον
» ἰδιοχείρως ὑπ' αὐτοῦ ὑπογεγραμμένον καὶ τῇ ἑαυτοῦ σφραγῖδι κεκυ-
» ρωμένον, ἵν' ἀσφαλῶς φθάσωμεν εἰς τὸν τόπον τῆς κατευθύνσεως
» ἡμῶν.

« 8) Πάντες οἱ αἰχμάλωτοι εἴτε ἄνδρες εἴτε γυναῖκες, οὓς ἔχομεν
» παρ' ἡμῖν θἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν ὡς ἐπίσης καὶ πάντες
» οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς νήσου οἱ εὑρισκόμενοι μεταξὺ ἡμῶν.

« Ἐγένετο ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Λήμνου τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1770 »

Ἐκτὸς τῶν ὅρων τούτων φαίνεται, ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι μὴ περιληφθέντες ἐν τῇ συνθήκῃ, ὧν εἷς μὲν εἶναι ἡ παράδοσις τῷ Ὀρλὼφ ἓξ ὁμήρων ἐκ τῶν προκριτωτέρων τουρκικῶν οἰκογενειῶν ἕτερος δὲ ἡ ὑποχρέωσις, ἣν ἀνελάμβανεν ὁ φρούραρχος νὰ παραδώσῃ κατὰ τὰ συντεθειμένα τὸ φρούριον μόνον, **ἂν ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν δὲν ἤρχετο ἔξωθεν ἐπικουρία τις αὐτῷ.** Ὁ τελευταῖος οὗτος παράδοξός πως καὶ αὐτὸς καθ' ἑαυτόν, δεικνύει, ἂν πράγματι συνεφωνήθη, ἀσύγγνωστον ἀμέλειαν ἐκ μέρους τοῦ Ὀρλώφ, ὅστις, ἂν βεβαίως ἐκ τοιούτου τινὸς ἐξήρτησε τὴν εἰς ἑαυτὸν παράδοσιν τοῦ φρουρίου ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐντείνῃ τὰς προσπαθείας αὐτοῦ, ὅπως μὴ ἐπιτρέψῃ πρόσοδον οἱασδήποτε ἐξωτερικῆς βοηθείας τοῖς ἐν τῷ φρουρίῳ.

Ὁπωσδήποτε ἡ συνθήκη συνήφθη καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἅμα τῇ ὑπογραφῇ αὐτῆς ἡ φρουρὰ ἔπεμψε τὴν ἑπομένην ἱκετήριον ἐπιστολήν, δι' ἧς ἐζήτησε νὰ μετριάσῃ τὴν τραχύτητα ἄρθρων τινων τῆς συνθήκης·

« Ἐνδοξότατε καὶ ἐκλαμπρότατε κύριε.

« Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς ἑκατέρωθεν γενομένους ἀποδεκτοὺς ὅρους
» ὑπεσχέθημεν νὰ παραδώσωμεν τὸ φρούριον καὶ ἐπειδὴ εἶναί σοι γνω-
» στόν, ὅτι καθ' ὡρισμένον τῆς συνθήκης ἄρθρον ἀπογυμνούμεθα πάν-
» των τῶν ὑπαρχόντων ἡμῶν καὶ αὐτῶν τῶν πρὸς πλοῦν ἀναγκαίων,
» τολμῶμεν νὰ προσδοκῶμεν παρὰ τῆς σῆς μεγαθυμίας, ὅτι θὰ παρά-
» σχῃς ἡμῖν μικράν τινα βοήθειαν, ὅπως δυνηθῶμεν νὰ ἐπιβιβασθῶ-
» μεν. Ἡ χάρις καὶ ἡ εὐσπλαγχνία τῆς ἐξόχου καὶ κραταιοτάτης Αὐ-
» τοκρατείρας, ἅτινα αὕτη οὐ μόνον τοῖς φίλοις καὶ ὑπηκόοις, ἀλλὰ καὶ
» τοῖς ξένοις καὶ δὴ καὶ τοῖς ἐχθροῖς αὐτῆς ἐπιδαψιλεύει, εἶνε ἡμῖν
» γνωστά· ἐλπίζομεν ἄρα, ὅτι ὑμεῖς καὶ πάντες οἱ μεθ' ὑμῶν τῶν αὐ-
» τῶν ἐμφορεῖσθε αἰσθημάτων καὶ πεποίθαμεν κατὰ ταῦτα, ὅτι θὰ
» εὐδοκήσητε νὰ εἰσακούσητε τῆς παρακλήσεως ἡμῶν, ἣν μετὰ σεβα-
» σμοῦ ταπεινότατα ὑποβάλλομεν διαβεβαιοῦντες, ὅτι ἀνεξίτηλον ταύ-
» της ἀνάμνησιν θὰ διατηρήσωμεν καὶ ἐσαεὶ ἐπὶ τούτῳ εὐγνώμονες
» ἐσόμεθα, οὐδὲ θὰ παύσωμεν δεόμενοι τοῦ Ὑψίστου, ὅπως πάντοτε
» διασῴζῃ καὶ προστατεύῃ τὴν Α. Μ. τὴν Αὐτοκράτειραν.

« Ἐκ τοῦ φρουρίου τῆς Λήμνου, τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1770 ».

Ἡ τε ἐπιστολὴ αὕτη καὶ ἡ συνθήκη ὑπεγράφησαν ὑπὸ ἓξ ἀρχηγῶν τῆς φρουρᾶς, πρὸς βεβαιοτέραν δὲ κύρωσιν τῶν ὁμολογηθέντων παρεδόθησαν, ὡς εἴπομεν ἤδη, τῷ Ὀρλὼφ καὶ ἓξ ὅμηροι.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἀπαισία εἴδησις ἐκομίσθη, καθ' ἣν 23 πλοιάρια καταπλεύσαντα ἔν τινι θέσει τέσσαρα μίλια ἀπεχούσῃ τοῦ φρουρίου, ἀπεβίβασαν τουρκικὸν στρατὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χασάν. Τὴν εἴδησιν ἀγγελθεῖσαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς νήσου ἐβεβαίωσαν κατόπιν καὶ ἀξιωματικοί τινες, οἵτινες ἦρχον μικρῶν κατοπτευτικῶν σωμάτων ἐπὶ τῆς νήσου. Ὁ Χασάν, ὅν τινα τοσοῦτον ἔμελλε νὰ κλείσῃ ἡ ὑπὲρ τῆς Λήμνου ἐπιχείρησις, εἶναι ἐκεῖνος ὅστις ἔξοχον ἀνδρείαν καὶ γενναιότητα ἐπέδειξεν ἐν τῇ ἐν Τσεσμὲ ναυμαχίᾳ ἔχων τότε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιτελάρχου· μόλις ἀναλαβὼν ἐκ τῶν πληγῶν, ἃς τότ' ἔλαβε, διετάχθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς λύσεως τῆς πολιορκίας τοῦ ἐν Λήμνῳ φρουρίου. Τὴν ἐκτέλεσιν δὲ τοῦ τολμηροῦ τούτου σχεδίου φαίνεται, ὅτι συνέλαβε καὶ ἐπέσπευσεν, ἀφ' ὅτου ἐπληροφορήθη παρὰ τοῦ Leba γραμματέως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικῆς πρεσβείας περὶ τῆς ἀδυναμίας τῶν πολιορκητῶν. Ὁ Leba οὗτος μετέβη εἰς Λῆμνον περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου ἀπεσταλμένος παρὰ τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ, ὅπως διαμαρτυρηθῇ πρὸς τὸν Ὀρλὼφ ἐπὶ τῇ κατακρατήσει γαλλικῶν τινων πλοίων. Εἶναι πιθανώτατον, ὅτι ὁ Γάλλος ἀπεσταλμένος, τοῦ ὁποίου ἡ κυβέρνησις διέκειτο φιλικώτατα πρὸς τὴν Τουρκίαν, δὲν θὰ παρέλιπε νὰ μεταδώσῃ πολυτίμους τινὰς πληροφορίας περὶ τῆς θέσεως τῶν πολιορκητῶν, αἵτινες τὰ μάλιστα θὰ ἐχρησίμευσαν τῷ Χασάν.

Ἐκ τῶν εἰδήσεων τούτων ὁρμηθεὶς ὁ Χασὰν ἐστρατολόγησε 4 χιλιάδας λογάδας τοὺς ὁποίους δι' 23 πλοιαρίων συνοδευομένων ὑπὸ δύο πλοίων τῆς γραμμῆς κατώρθωσε, ὡς εἴπομεν, νἀποβιβάσῃ εἰς τὴν νῆσον. Ἐνῷ οἱ Ρῶσσοι ἠδύναντο διὰ τοῦ στόλου αὐτῶν πάντα αὔτανδρα νὰ καταποντίσωσιν ἢ τοὐλάχιστον νὰ κωλύσωσι τὴν ἀπόβασιν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀνδρῶν, οὐδὲν ἐκ τούτων ἔπραξαν χαλαρώσαντες, φαίνεται, τὴν κατὰ θάλασσαν κατοπτευτικὴν ἐνέργειαν αὐτῶν, ἐνῷ πᾶν τοὐναντίον ἐχρειάζετο νὰ πράξωσιν, ἂν μάλιστα εἶναι ἀληθὴς ὁ μνημονευθεὶς ὅρος, καθ' ὃν ὁ φρούραρχος μόνον ἐν ᾗ περιπτώσει θὰ ἔμενεν ἀβοήθητος ἐντὸς τῶν ἑπομένων τῇ ὑπογραφῇ τῆς συνθήκης ὀκτὼ ἡμερῶν, θὰ παρέδιδε τὸ φρούριον.

Μόλις ἀποβὰς ὁ Χασάν, ἐπειδὴ οὐδαμοῦ συνήντησεν ἀντίστασίν τινα, ὥδευσεν ἀμέσως ἐπὶ τὸν κύριον αὐτοῦ σκοπόν. Καθ' ὁδὸν συνήν-

τησεν μικρά τινα σώματα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐκπέμψει ὁ Ὀρλὼφ οὐχὶ βεβαίως ὅπως ἀντικρούσωσι τὸν ἐχθρὸν, ἀλλ' ὅπως ἐξακριβώσωσι τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Δύο μίλια μακρὰν τῆς πρωτευούσης προσέκρουσεν ἡ πρωτοπορεία τοῦ Χασὰν πρὸς τοὺς Ρώσσους, οἵτινες, ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι, καίπερ νυκτὸς οὔσης ἀνέῳξαν πῦρ κατ' αὐτῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι χωρὶς νὰ δυνηθῶσιν ἕνεκα τοῦ σκότους νὰ σχηματίσωσιν ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ πλήθους τοῦ ἐχθροῦ. Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπανῆλθον οἱ Ῥῶσσοι εἰς τὸ στρατόπεδον ἑνὸς μόνον λοχαγοῦ πληγωθέντος εἰς τὸν πόδα καὶ ἀνεκοίνωσαν τῷ Ὀρλώφ, ὅτι ὁ ἐχθρὸς προεχώρει ταχέως πρὸς τὴν πόλιν.

Μὴ γνωρίζων ἔτι τὴν πραγματικὴν δύναμιν αὐτοῦ ὁ Ὀρλὼφ διέταξε τὰ στρατεύματα αὐτοῦ νὰ διατηρήσωσι τὰς ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων θέσεις αὐτῶν μέχρι τῆς πρωίας, ὁπότε θὰ ἠδύνατο ἀναλόγως τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων νὰ πράξῃ. Ἀληθῶς ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἐνεφανίσθη ὁ ἐχθρὸς κατὰ σώματα προβαίνων καὶ ταχέως ἐκάλυψε διὰ τῆς πληθύος αὐτοῦ τοὺς περὶ τὴν πόλιν καὶ τὸν λιμένα λόφους. Ἡ συμπλοκὴ ἤρχισεν, ἀλλ' οἱ Ῥῶσσοι ἐπὶ ἡμίσειαν μόνον ὥραν ἀντιστάντες ἠναγκάσθησαν, ἐπειδὴ ἔβλεπον τὸν ἐχθρὸν αὐξανόμενον, νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐκ φόβου μὴ ἀποκοπῇ αὐτοῖς ἡ μετὰ τῶν ἐν λιμένι πλοίων συγκοινωνία.[1] Ἀφ' οὗ ἅπαντες εἰσῆλθον εἰς τὰ πλοῖα ἔδωκε τὸ σημεῖον τοῦ ἀπόπλου ὁ Ὀρλὼφ καὶ μετ' ὀλίγον τὰ πλοῖα ἔφθασαν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μούδρου.

Ἀκαριαίως μετεστράφη ὁ τροχὸς τῆς τύχης· οἱ νικηταὶ ἔγειναν ἡττημένοι καὶ οἱ χθὲς ἔτι ἕνεκα σιδηρᾶς ἀνάγκης ὑποβληθέντες εἰς ἐξευτελιστικοὺς ὅρους εἶδον σήμερον παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὴν τύχην καὶ αὖθις προσμειδιῶσαν αὐτοῖς. Ἡ ὑπὸ τῶν πόνων καὶ στερήσεων καταβεβλημένη φρουρὰ ἔσπευσεν ἐν φρενητιώδει χαρᾷ νὰ δεξιωθῇ τὸν ἐλευθερωτήν, ἐν ᾧ ὁ Ῥῶσσος στρατηγὸς ἐν μιᾷ στιγμῇ εἶδεν τοὺς τριμήνους μόχθους αὐτοῦ πάντας εἰς μάτην γενομένους. Πᾶσα ἐλπὶς δι'

---

1) Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δώσωμεν πίστιν εἰς τὴν εἴδησιν, ὅτι ὁ Ὀρλὼφ ἅμα τῇ ὑπογραφῇ τῆς συνθήκης διέταξεν, ἐν ᾧ τὸ φρούριον ἀκόμη εὑρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων νὰ μετακομισθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα τὰ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς τηλεβόλα καὶ νὰ ἐπιβιβασθῇ συγχρόνως ὁ τακτικὸς στρατός, ὅπως μεταβῇ εἰς Μοῦδρον, ὅπου, ὡς εἴπομεν, ἦτο τὸ στρατόπεδον καὶ ἐναυλόχει ὁ στόλος. Ἡ πρᾶξις αὕτη ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις γινομένη ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς αὐτοπεποιθήσεως καὶ χαρακτηρίζεται ὡς καθαρὰ παραφροσύνη. Πιστεύομεν μᾶλλον, ὅτι ἐπιβίβασις τῶν τηλεβόλων ἐγένετο ἅμα τῇ εἰδήσει τῆς ἀφίξεως τοῦ Χασάν.

αὐτὸν εἶχεν ἐκλίπει· ἡ ἐπίσημος συνθήκη, ἣν εἶχεν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ οἱ ἓξ ὅμηροι, οὓς ἐκράτει, ἦσαν ἀνωφελεῖς. Ὁ Χασὰν ἅμα τῇ εἰς τὸ φρούριον θριαμβευτικῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ ἔσπευσε νἀποστείλῃ τῷ Ὀρλὼφ τὴν κατωτέρω κολακευτικὴν ἐπιστολήν.

« Εὐεργετικώτατε, εὐσπλαγχνικώτατε, εἰς εὐποιίαν ὑπὸ τοῦ » Θεοῦ προωρισμένε, εὐγενέστατε καὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς προ- » τερήμασι πεπροικισμένε πληρεξούσιε τῆς Αὐτοκρατείρας τῆς » Ῥωσσίας κόμι Ὀρλώφ. Εἴθε ὁ Ὕψιστος περισκέποι ὑμᾶς » διὰ παντὸς τοῦ βίου.

« Ἡμεῖς ἀτομικῶς ἔχομεν καλῶς. Τὸ φρούριον, ὅπερ ἐπολιορ- » κήθη ὑφ' ὑμῶν καὶ ἐξηναγκάσθη νὰ προβῇ εἰς σύναψιν συνθήκης, » ὕψωσε τὴν λευκὴν σημαίαν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων αὐτοῦ καὶ κατὰ τὰ » ἑκατέρωθεν συνομολογηθέντα παρεδόθησαν ὑμῖν δυνάμει τῆς συν- » θήκης ἓξ ὅμηροι, οἵτινες εὑρίσκονται ἔτι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ὑμῶν. » Καὶ τὸ μὲν φρούριον δὲν ἠδυνήθη νὰ παραδοθῇ, ἐπειδὴ κατὰ δια- » ταγὴν, ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ Σουλτάνου, ἔσπευσα εἰς βοήθειαν αὐτοῦ » καὶ εἰσελθὼν ἀνύψωσα τὴν ἐρυθρὰν ἀντὶ τῆς λευκῆς σημαίαν. Πάντες » ἐκεῖνοι, οἵτινες συνωμολόγησαν τὴν συνθήκην τηροῦσι καὶ νῦν τὸν » λόγον αὐτῶν καὶ οὐδὲν ὑπάρχει ἀπὸ καταβολῆς κόσμου παράδειγμα, » καθ' ὃ οἱ παραδόντες ὁμήρους δὲν ἐδείχθησαν πιστοὶ εἰς τὸν λόγον » αὐτῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ νῦν ἐγὼ εἶμαι κύριος τοῦ φρουρίου καὶ οἱ ἐν » αὐτῷ ἄρχοντές τε καὶ ἀρχόμενοι οὐδὲν δύνανται νὰ πράξωσι, δικαι- » οῦταί τις νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ὁμήρους, τὸ ὄνομα καὶ » ἡ ἀρετὴ ἡμῶν, ἅτινα παρὰ πάντων ἐξυμνοῦνται, δὲν θὰ ἐπιτρέψωσιν » ὑμῖν, ὅπως μὴ ἀποδώσητε αὐτοῖς τὴν ἐλευθερίαν ».

Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα ἔγραφε πρὸς τὸν Ὀρλώφ, δὲν ἔμενεν ἀφ' ἑτέρου ἀργός, οὐδ' ἐνόει νὰ ἀφήσῃ τοὺς Ῥώσσους ἀνενοχλήτους νἀπέλθωσιν. Κατὰ τὴν πρωίαν τῆς 2ας Ὀκτωβρίου ἐπῆλθε ὁδηγῶν 800 στρατιώτας κατὰ τοῦ Μούδρου, ἔνθα, ὡς εἴπομεν, εἶχον τὸ στρατόπεδον αὐτῶν οἱ Ῥῶσσοι. Ὁ Ἀλέξιος εἶχεν ἤδη ἀποφασίσει νἀποχωρήσῃ ἐγκαταλείπων τὸ στάδιον τριμήνων αὐτοῦ ἀγώνων. Εἰς τοῦτο δ' ἠναγκάζετο οὐ μόνον ὑπὸ τῆς δημιουργηθείσης νῦν δυσμενοῦς αὐτῷ καταστάσεως ἀλλὰ καὶ ἕνεκα ἐλλείψεως τροφίμων, πολεμεφοδίων καὶ στρατοῦ. Πρὸς τοῦτο δὲ εἶχεν ἐποβιβάσῃ ἤδη ἐπὶ τῶν πλοίων τὰ ὑπολειπόμενα ἐν ταῖς ἀποθήκαις τρόφιμα, τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τὸν στρατὸν καταλιπὼν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς 200 περίπου ἄνδρας πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ

ἐχθροῦ. Ἡ γενομένη πεισματώδης μάχη, φαίνεται, ὅτι ἀπέβη ὑπὲρ τοῦ Χασάν· εἶναι ἀληθές, ὅτι κατά τινας εἰδήσεις ἐπολέμησαν μὲν ἀνδρείως οἱ Τοῦρκοι ἀλλ' ἠναγκάσθησαν τέλος νὰ ὑποχωρήσωσι καταλιπόντες ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης 214 νεκρούς, ὧν ἄλλοι μὲν ἔκειντο ἐντὸς τοῦ χωρίου, ἄλλοι δὲ ἐν τοῖς πέριξ αὐτοῦ, ἐκτὸς πολλῶν τραυματιῶν, οὓς ἀποχωροῦντες συνεκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν. Ἐκτὸς δ' ὅμως ἀμφιβολίας κεῖται, ὅτι ἡ εἴδησις αὕτη φαίνεται μεροληπτοῦσα ὑπὲρ τῶν Ῥώσσων, καθ' ὅσον ἀναφέρεται μὲν κατὰ τὰς αὐτὰς πηγάς, ὅτι ἡ μάχη διεξήχθη μετὰ πεισμονῆς ἑκατέρωθεν καὶ κατήντησεν εἰς συμπλοκὴν ἐκ τοῦ συστάδην, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων Ῥώσσων, οὓς ἀναβιβάζουσι μόνον εἰς 37 δὲν φαίνεται ἀνάλογος πρὸς ταῦτα.

Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐκ τουρκικῆς πηγῆς εἰδήσεις φαίνεται, ὅτι δὲν εἶναι κατὰ πάντα ἀκριβεῖς· κατὰ ταύτας ἐφονεύθησαν κατὰ πάσας τὰς ἐπὶ τῆς νήσου συμπλοκὰς 400 Ῥῶσσοι καὶ 100 Ἕλληνες, τηλεβόλα τινὰ ἐγένοντο λεία τῶν Τούρκων καὶ εἷς μυοπάρων, τὸ «Σβετεσλὰβ» παρανάλωμα τοῦ πυρός. Τὸ βέβαιον, ὅπερ οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἀμφιβολίαν, εἶναι, ὅτι ὁ Χασὰν ἦτο νικητὴς καὶ ἡ νίκη αὕτη ἦτο λίαν φυσικὸν νὰ ἐπέλθῃ, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐπέτρεψεν αὐτῷ ὁ Ὀρλὼφ νὰ πατήσῃ τὸν πόδα μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ ἐπὶ τῆς Λήμνου.[1]

Κατὰ τὴν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων τούτων ἐλησμονήσαμεν τὸν ἑλληνικὸν τῆς νήσου πληθυσμόν, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἔμελλε νὰ ἐπιπέσῃ ὁ κεραυνός, ὅστις ἔμελλε διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ νὰ κορέσῃ τὴν κατὰ τῶν Ῥώσσων μῆνιν τῶν Τούρκων. Οἱ κάτοικοι τῆς Λήμνου ὑπῆρξαν ἀείποτε οἱ πιστότατοι καὶ εἰρηνικώτατοι τῶν ὑπηκόων τοῦ Σουλτάνου. Περὶ τὰ ἔργα αὐτῶν ἀσχολούμενοι οὐδέποτε σχεδὸν ἐνεωτέρισαν. Πῶς ἔπρεπε νῦν μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ῥώσσων καὶ τὸν ἐν τῷ φρουρίῳ ἀποκλεισμὸν τῶν Τούρκων νὰ ῥυθμίσωσι τὴν πρὸς τοὺς Ῥώσσους διαγωγὴν αὐτῶν ; Ἡ θρησκεία συνέδεε βεβαίως αὐτοὺς πρὸς τοὺς Ῥώσσους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἄλλως ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος ὁρμώμενοι ὁμοεθνεῖς στρατιῶται.

1) Ἐν γένει περὶ τῶν γεγονότων τούτων ἀνάγνωθι Geschichte des gegenwärtigen Krieges 10 σελ. 8 καὶ ἑξ. καὶ 13 σελ. 125 καὶ ἑξ. **Finlay** Greece κτλ. σελ. 320, Nachricht vom russischen Seekriege wieder die Türken in den Jahren 1769—1773 ἐν 11ῳ τομ. σελ. 243 τοῦ **F. Gedicke** und **J. E. Biester** Berliner Monatschrift (1787—1788), Memoires du baron de **Tott** 3 σελ. 66 καὶ Lettre de M. de **Peysonnel** ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐκδόσει τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Tott, **Rulhière**, Histoire de l'anarchie de la Pologne κ. ἄ.

Ἔπρεπεν ἄρα νὰ κηρυχθῶσιν ὑπὲρ τῶν Ῥώσσων καὶ συνταχθῶσιν αὐτοῖς; Ἀλλ' οἱ προκριτώτεροι ἐξ αὐτῶν, τὰ τέκνα τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν ἦσαν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Τούρκων ἐν τῷ φρουρίῳ. Ἔπειτα πλὴν τούτου τίς ἐβεβαίου αὐτοὺς περὶ τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ διεξαγομένου ὑπὸ τῶν Ῥώσσων ἀγῶνος; Ἐν τούτοις ὑπὸ τῆς ἀνάγκης μᾶλλον πιεζόμενοι εἶναι πιθανόν, ὅτι ἐφάνησαν χρήσιμοι τοῖς Ῥώσσοις καθ' ὅσον ἠδύναντο· ἡ εἰς τοὺς Τούρκους ἀνήκουσα περιουσία εἰς σιτηρὰ καὶ κτήνη δὲν εἶναι ἀπίθανον, ὅτι ἐβλάβη ὑπό τε τῶν Ῥώσσων καὶ τῶν ἄλλων συστρατευομένων αὐτοῖς ἀτιίκτων. Ἐπέστη ἤδη ἡ ὥρα, ὅπως ζητήσωσι οἱ Τοῦρκοι λόγον τῆς καθόλου πρὸς τοὺς Ῥώσσους διαγωγῆς τῶν Λημνίων.

Τῇ ἐπιούσῃ τῆς ἐν Μούδρῳ συναφθείσης μάχης ἐκάλεσεν ὁ Ὀρλὼφ τοὺς προύχοντας τῆς νήσου καὶ ἐδήλωσεν αὐτοῖς τὴν περὶ ἀναχωρήσεως ἀπόφασιν αὐτοῦ· κατήφεια καὶ λύπη κατέλαβε τούτους ἐπὶ τῷ ἀκούσματι· ἐν ἀπογνώσει δ' ἐδήλωσαν αὐτῷ, ὅτι, ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ ἔμελλον νὰ κινδυνεύσωσι τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων, ὤφειλον νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰ πάντα καὶ συναποκομίζοντες ὅ,τι πολύτιμον ἠδύναντο μεθ' ἑαυτῶν νὰ ἀπέλθωσι μακρὰν τῆς πατρίδος. Ὁ Ὀρλὼφ τότε ἠρώτησεν, ἂν οἱ Τοῦρκοι θὰ ἐδείκνυντο ἠπιώτεροι, ἐν ᾗ περιπτώσει ἠλευθέρου τοὺς παρ' ἑαυτῷ ἐξ ὁμήρους κατὰ παράκλησιν δῆθεν τῶν χριστιανῶν τῆς νήσου κατοίκων, οἱ δὲ ἀπήντησαν, ὅτι οὕτως ἠδύναντο νὰ ἐλπίζωσιν ἐπιείκειάν τινα, διότι οἱ ὅμηροι ἀνῆκον εἰς τὰς ἐπισημοτέρας τῆς νήσου οἰκογενείας καὶ ἀπολυόμενοι ἠδύναντο νἀσκήσωσιν μεγάλην ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιρροὴν παρὰ τοῖς ὁμοφύλοις αὐτῶν.

Ὁ Ὀρλὼφ τότε προσέταξε νὰ προσαγάγωσιν ἐνώπιον αὐτοῦ τοὺς ὁμήρους καὶ εἶπεν αὐτοῖς τάδε:

« Μετὰ πάντα τὰ γενόμενα, μετὰ τὴν συνθήκην, ἣν ὑμεῖς ὑπε-
» γράψατε καὶ μετὰ τὴν ἀπιστίαν τοῦ Μποσταντζήμπαση[1] νομίζω, ὅτι
» ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ ἀφαιρέσω ὑμᾶς τὴν ἐλευθερίαν καὶ νὰ κατα-
» στήσω δούλους ἐμούς. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶμαι διατεθειμένος
» νὰ ἐνεργῶ πάντοτε συμφώνως πρὸς τὰ αἰσθήματα τῆς σεπτῆς μοι
» Κυρίας, ἥτις καὶ τοῖς ἐχθροῖς Αὐτῆς ἐπιδαψιλεύει χάριτας καὶ τοὺς

1) Οὗτος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ὑπογραψάντων τὴν συνθήκην καὶ εἶτα κατὰ τὴν ἐν Μούδρῳ συμπλοκὴν μεταξὺ τῶν προμάχων ἀγωνισθεὶς ἐφονεύθη· τούτου τὴν κεφαλὴν διέταξεν ὁ Ὀρλὼφ νὰ ἐπιδείξωσι τοῖς ὁμήροις εἰς σημεῖον τῆς ἀπιστίας τῶν Τούρκων.

» βοήθειαν αἰτοῦντας λαμβάνει ὑπὸ τὴν προστασίαν Αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου
» βλέπετε ἐνταῦθα τοὺς προκρίτους τῆς νήσου ἐλθόντας πρός με καὶ
» ἱκετεύοντας, ὅπως χαρίσωμαι ὑμῖν τὴν ἐλευθερίαν. Ταύτην δὲ καὶ
» ἐγὼ ἐπιθυμῶ νὰ παράσχω ὑμῖν, ἐὰν μόνον ὑποσχεθῆτέ μοι καὶ ἐὰν
» εἴσθε εἰς θέσιν νὰ τηρήσητε τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην ὑμῶν, τὴν ὁποίαν
» ὁρκιζόμενοι εἰς ὅ,τι ἱερὸν ἐν τῇ ὑμετέρᾳ θρησκείᾳ καὶ τῷ Κορανίῳ
» ἔχετε, θἀναλάβητε, ἐάν, λέγω, ὑποσχεθῆτε, ὅτι οὐδὲν κακὸν θὰ προ-
» ξενήσητε οὐ μόνον εἰς τοὺς ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης Ἕλληνας ἀλλὰ
» καὶ εἰς πάντα τοιοῦτον, ὃν κατὰ συγκυρίαν ἠθέλετέ που συναντήσει
» οὐδὲν παρὰ τὸ δίκαιον καὶ νόμιμον πράττοντα, ὅτι τοὐναντίον θὰ
» λάβητε τούτους ὑπὸ τὴν προστασίαν ὑμῶν καὶ θὰ ἐπίσχητε τὴν
» χεῖρα πάντων τῶν λοιπῶν Τούρκων προκρίτων καὶ κατοίκων τῆς
» νήσου καὶ θἀναγκάσητε καθ' ὅμοιον καὶ ὑμεῖς νὰ συμπεριενεχθῶσι
» τρόπον. Ἐξετάσατε λοιπὸν τὸ πρᾶγμα καὶ σκέψασθε, ἂν δύνασθε
» πάντα ταῦτα, ἅπερ θὰ ὑποσχεθῆτε, νὰ ἐκτελέσητε. Ἔπειτα καὶ τοῦτο
» ὀφείλω ὑμῖν νὰ προείπω, ὅτι, ἐὰν ὑμεῖς ἢ οἱ ὁμοεθνεῖς ὑμῶν δὲν
» τηρήσητε τὸν λόγον ὑμῶν, μέγαν ἀριθμὸν τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν,
» οἵτινες ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν μου ὡς αἰχμάλωτοι εὑρίσκονται, θὰ κατα-
» στήσητε δυστυχεῖς, οἵτινες θὰ ὀφείλωσιν νὰ δώσωσιν ἐμοὶ λόγον
» διὰ πᾶν ὅ,τι ὑμεῖς ἢ οἱ λοιποὶ τῆς νήσου Τοῦρκοι πρόκριτοι καὶ
» κάτοικοι παρὰ τὴν ὑπόσχεσιν ὑμῶν ἤθελον πράξει».

Οἱ ὅμηροι ἔπεσον τότε εἰς τοὺς πόδας τοῦ Ὀρλὼφ καὶ ἀφ' οὗ εὐχαρίστησαν αὐτῷ ἐπὶ τῇ πρὸς αὐτοὺς εὐμενεῖ διαθέσει ὡρκίσθησαν εἰς ὅ,τι ἱερώτατον εἶχον οὐ μόνον ἐν ὀνόματι ἑαυτῶν ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν τῆς νήσου Τούρκων, ὅτι πάντα ἐκεῖνα θὰ ἐπιτελέσωσιν, ὅσα ἀπῄτει παρ' αὐτῶν καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦδε θὰ θεωρῶσι τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἐκλιπαρήσαντας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ὡς ἰδίους ἑαυτῶν ἀδελφούς. Μεθ' ὃ ἐξῆλθον οἵ τε Ἕλληνες πρόκριτοι καὶ οἱ ἓξ Τοῦρκοι εἰς τὴν ξηράν.

Ὁ Ὀρλὼφ ἀπέπλευσε τῇ ἐπιούσῃ ἐκ Λήμνου καταλιπὼν ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μούδρου τὸν ναύαρχον Σπυριτὼφ μετὰ τοῦ ἀντιναυάρχου Ἐλφινστῶνος, οἵτινες καὶ αὐτοὶ μετά τινας ἡμέρας ἀνεχώρησαν. Τίς ἠδύνατο νῦν νἀντιστῇ εἰς τὴν φανατικὴν τῶν Τούρκων ὁρμήν; τίς ἠδύνατο νὰ ὑπερασπίσῃ τοὺς χριστιανοὺς Λημνίους τοὺς ὁποίους ἐθεώρησαν ὡς μεμυημένους εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα; Οἱ ὅμηροι καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ὅτι ἐτήρησαν τὰ ὑπεσχημένα οὐδὲν ἠδύναντο κατὰ τῆς λύσσης τῶν Τούρκων, οἵτινες εἶδον τὰ κτήματα αὐτῶν κατεστραμ-

μένα. καὶ ἔμαθον ὅτι τὰ κτήνη αὐτῶν ἐχρησίμευσαν εἰς τροφὴν τῶν ῥωσσικῶν στρατευμάτων. Καὶ ἐπῆλθεν οὕτω τὸ τραγικὸν ἐκεῖνο δρᾶμα, καθ' ὃ ἡ νῆσος ὑπεβλήθη εἰς φρικαλέον φόρον αἵματος ἀπαγχονισθέντος ἐπὶ τῆς πρὸ τῆς μητροπόλεως ξυλίνης τότε γεφύρας τοῦ τότε Μητροπολίτου αὐτῆς Ἰωακεὶμ τοῦ Χίου,[1] 300 προκρίτων[2] σφαγέντων καὶ ἄλλων ἀναγκασθέντων νὰ φύγωσι, ἵνα σωθῶσι ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῶν Τούρκων. Μεταξὺ τῶν μαρτύρων τούτων τῆς πίστεως καὶ πατρίδος ὑπῆρξε καὶ ὁ τότε διδάσκαλος τῆς νήσου ὁ ἱερομόναχος Κοσμᾶς ἐκ Λήμνου ἐπίσης καταγόμενος, ὅστις ἐμαθήτευσε μὲν ἐν Πάτμῳ παρὰ Μακαρίῳ τῷ Παρίῳ ἐδίδαξε δὲ κατ' ἀρχὰς ἐπὶ πενταετίαν ἐν Ἀθήναις ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Γρηγορίου Σωτήρη ἱδρυθείσῃ σχολῇ ἔπειτα δὲ ἐν Λήμνῳ.[3] Ὡς εἰ προαισθανόμενος δὲ τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας θάνατον αὐτοῦ ἔλεγε πολλάκις ζῶν « Θεέ μου, ἀξίωσαί με νὰ λάβω μαρτυρικὸν θάνατον».[4]

Τοιοῦτον τέλος ἔσχεν ἡ κατὰ τῆς Λήμνου ἐπιχείρησις τῶν Ῥώσσων. **Ὁ Χασὰν Χατζῆ Τσεζάερλη,** τοῦτο ἦτο τὸ πλῆρες ὄνομα τοῦ διώξαντος ἐκ Λήμνου τὸν Ὀρλώφ, ἔλαβεν ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ ταύτῃ παρὰ τοῦ Σουλτάνου τὸν τίτλον τοῦ Γαζῆ (=νικητοῦ) καὶ ἀνηγορεύθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Καπετὰν πασσᾶ, ἤτοι ναυάρχου τοῦ τουρκικοῦ στόλου.[5] Ἡ ἐν Λήμνῳ διαμονὴ αὐτοῦ φαίνεται, ὅτι δὲν ὑπῆρξε μακρά, εἰς τοῦτον ἐν τούτοις ἀποδίδεται ἡ οἰκοδομία τοῦ τε λουτροῦ καὶ τοῦ ξενῶνος ἐν ταῖς θέρμαις τῆς νήσου[6] καὶ ἄλλων ἀξίων λόγου ἔργων.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου τούτου μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας διαρκέσαντος μέχρι τοῦ 1774 ὑπῆρξαν διὰ τὴν Λῆμνον ὡς καὶ

---

1) Διὰ τῶν ἑξῆς ὀλίγων ἀφηγεῖται τὰ γενόμενα τότε ἐν Λήμνῳ ὁ ἐν Λέσβῳ τότε ἡσυχάζων ἐξόριστος πρῴην Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μελέτιος ὁ Β'. « Οἱ ἐκεῖσε (ἐν Λήμνῳ) χριστιανοὶ ὅσα δεινὰ καὶ πέρα δεινῶν ὑπέστη-» σαν μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν ἐῶμεν λέγειν· πολλοὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν ἀνη-» λεῶς ἀνηρέθησαν καὶ κατεσφάγησαν, ἕτεροι δὲ εἰς τὸ παντελὲς ἀπεγυμνώθη-» σαν, τινὲς δὲ καὶ φυγάδες ἐγένοντο φονευθέντος καὶ τοῦ ἀρχιερέως αὐτῶν » κὺρ Ἰωακεὶμ τοῦ Χίου καὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγ. Τριάδος ἐπονομαζομένης » κρημνισθείσης » (Πανδώρ. τόμ. 11 σελ. 574 καὶ ἑξ.).

2) **Stefanopoli** Voyage de Dimo κτλ. 1 σελ. 214.

3) Δ. Καμπούρογλου Μνημεῖα τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων 1 σελ. 31 σημ. καὶ Θ. Φιλαδελφέως Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν σελ. 224—226.

4) Κ. Δαπόντε Ἱστορ. Κατάλ. ἐν Σάθα Μεσαιων. Βιβλ. 3 σελ. 123 καὶ 235.

5) Ὑψηλάντου Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν σελ. 468.

6) Walpole Travels in various countries of the East σελ. 55.

διὰ τὸν ἑλληνισμὸν σύμπαντα ὀλέθρια. Πλὴν τοῦ αἵματος, δι' οὗ οἱ δυστυχεῖς Λήμνιοι ἐκόρεσαν τὴν λύσσαν τῶν δεσποτῶν, πλὴν τῶν τακτικῶν φόρων ὑπεβλήθησαν νῦν καὶ διαρκοῦντος τοῦ πολέμου καὶ μετὰ τὴν λῆξιν αὐτοῦ εἰς ἄλλους βαρυτέρους ἕνεκα τῶν ἀναγκῶν τῆς κυβερνήσεως ἐκτάκτως ἐπιβαλλομένους· ἕνεκα δὲ τούτου ἡ πρότερον ἤδη ὑπάρχουσα ἀθλιότης ταχέως μετετράπη εἰς ἀφόρητον κακοδαιμονίαν. Ὁ Sibthorp ἄγγλος περιηγητὴς ὅστις περὶ τὰ τέλη τοῦ αἰῶνος (18ου) ἐπεσκέφθη μετὰ τοῦ Hawkins τὴν νῆσον, περιγράφων τὸ χωρίον **Βάρος** λέγει, ὅτι συνίστατο ἐκ 15 μόνον πενιχρῶν οἰκίσκων καὶ παρουσίαζε εἰς τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ ἐπισκέπτου ἐλεεινὴν εἰκόνα ἀθλίων λειψάνων παρηκμακότος χωρίου. Οἱ κάτοικοι αὐτοῦ διετηροῦντο ἐκ τῶν μαλλίων τῶν αἰγῶν καὶ προβάτων, ἅτινα μόλις ἐπέτρεπον αὐτοῖς νὰ πληρώνωσι τὸν κατὰ κεφαλὴν φόρον.[1] Ἀλλὰ πλὴν τούτων καὶ ἡ εἴσπραξις αὐτὴ τῶν τακτικῶν φόρων, ὡς διενηργεῖτο, ἐπίεζε σφόδρα τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους.

Ἡ νῆσος σύμπασα παρείχετο ὡς κληρονομικὸν τιμάριον εἰς τὸν Βοεβόδαν, ἤτοι διοικητὴν τῆς νήσου, ὀφείλοντα νὰ καταβάλλῃ ὡρισμένον ποσὸν πρὸς τὸν Καπετὰν πασσᾶν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος τὸ ποσὸν τοῦτο, ἐὰν πιστεύσωμεν περιηγητήν τινα,[2] ἀνήρχετο εἰς 9 περίπου πουγγία.[3] Ὁσάκις ὅμως ὁ Καπετὰν πασσᾶς μετέβαινεν εἰς Λῆμνον ὑπεχρεοῦτο ὁ Βοεβόδας νὰ καταβάλλῃ σημαντικὴν ποσότητα ἐπὶ πλέον, τοῦτο δ' ἐγίνετο ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι ἐπέτρεψε παρὰ τὸν νόμον νὰ ἐξαχθῇ τῆς νήσου σῖτος ἢ ἐπὶ ἄλλῃ ὁμοίᾳ, οἵα δὲν ἦτο δύσκολον νὰ εὑρεθῇ. Ἐννοεῖται, ὅτι ταῦτα πάντα ἐξέσπων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ταλαιπώρου πληθυσμοῦ τῆς νήσου. Κατὰ πληροφορίας τοῦ αὐτοῦ περιηγητοῦ ὁ Βοεβόδας ἠδύνατο κάλλιστα νὰ ὑπομείνῃ πάσας τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ προϊσταμένου αὐτοῦ, διότι εἰσέπραττε 50 τοὐλάχιστον πουγγία ἐπὶ πλέον τοῦ συμπεφωνημένου ποσοῦ. Βραδύτερον ὀλίγον ἀναφέρεται, ὅτι τὸ ποσὸν τοῦτο ἀνῆλθε εἰς 34 πουγγία.[4] Πλὴν τῆς

---

1) Walpole Memoirs relating to European and Asiatic Turkey σελ. 281.

2) Pococke Beschreibung des Morgenlandes 3 σελ. 35 τῆς 2ας ἐκδ.

3) Τὸ πουγγίον εἶχε 500 γρόσια, ἀλλ' ἕκαστον γρόσιον κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Γάλλου περιηγητοῦ Olivier, ὅστις τῷ 1792 ἐπεσκέφθη τὴν Τουρκίαν ὑπελογίζετο πρὸς δύο φράγκα, εἰ καὶ ἡ πραγματικὴ αὐτοῦ ἀξία δὲν ἦτο μείζων τοῦ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως.

4) Walpole Travels κτλ. σελ. 58.

δεκάτης καὶ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου ὑπῆρχε καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ οἴνου τοιοῦτος ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀνήρχετο εἰς 1000 γρόσια.[1] Περὶ τῶν καταπιέσεων τούτων ποιούμενος λόγον ὁ Sonnini κατὰ τοὺς χρόνους τούτους περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα καὶ Τουρκίαν λέγει, ὅτι οὐδὲν ἐλείπετο εἰς τὴν νῆσον, ἵν' ἀκμάσῃ, ἢ νἀπαλλαγῇ τῶν τυράννων αὐτῆς.[2]

Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου ἔχουσα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους κατά τινας μὲν 1000 κατοίκους κατ' ἄλλους δὲ 1000 οἰκογενείας, ὅπερ βεβαίως ὑπερβολικόν, ἦτο πρὸς τούτοις καὶ ἡ ἕδρα τοῦ Μητροπολίτου τῆς νήσου, οὗ αἱ πρόσοδοι κατὰ τὸν Pococke ἀνήρχοντο εἰς 4 πουγγία.[3] Οἱ ἐν τῇ πρωτευούσῃ Τοῦρκοι, ἐν οἷς συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ γενίτσαροι φαίνεται, ὅτι δὲν ὑπερέβαινον τοὺς 500, ὁ δὲ ὁλικὸς τῆς νήσου πληθυσμὸς τῆς ὁποίας ὁ ἀριθμὸς τῶν χωρίων εἶχεν ἤδη ἐλαττωθῆ εἰς 40 ποικίλλει ἀπὸ 8 μέχρι 10 χιλιάδων.[4]

Ἕνεκα τῶν πολυειδῶν πιέσεων, ἃς ὑφίσταντο οἱ κάτοικοι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἤρχισαν νῦν νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὴν ναυτιλίαν,[5] διότι τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο εὐκολώτερον ἐξέφευγεν τὴν ἀπληστίαν τῶν Τούρκων.

---

1) Ὁ Hunt ὅστις τῷ 1801 μετέβη εἰς Λῆμνον παρέχει ἡμῖν πρὸς ἄλλοις καί τινας πληροφορίας, ὅσον ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν τῆς νήσου κατάστασιν, ἃς παραθέτομεν ἐνταῦθα. Ἓν κοιλὸν σίτου, λέγει, ἐτιμᾶτο 4 γροσίων, 1 ὀκὰ ἀλεύρου ἐκ σίτου 17 παράδων, ἐκ κριθῆς 8, 1 ὀκὰ κρέατος προβείου 8 παράδων, 1 ἀρνίον ὁλόκληρον 100 παράδ. ὁ τυρὸς 7 παρ. ὁ οἶνος 6 καὶ καλυτέρας ποιότητος 8. Παράβ. Walpole Travels σελ. 54 καὶ ἑξ. καὶ Memoirs σελ. 281.

2) Voyage en Grèce et en Turquie 2 σελ. 352.

3) Ὁ αὐτὸς Hunt παραδίδει ἡμῖν, ὅτι καὶ σχολή τις ἐλειτούργει τότε ἐν Λήμνῳ, ἐν ᾗ ἐδίδασκεν ἀντὶ ἐτησίου μισθοῦ ἐκ 500 γροσίων ἀπόφοιτός τις τῆς ἐν Ἰωαννίνοις Σχολῆς. Περὶ αὐτοῦ λέγει ὁ Ἄγγλος περιηγητής, ὅτι ἦτο μὲν καλῶς μεμορφωμένος καὶ εἶχεν ἀκριβεῖς γνώσεις ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ γεωγραφίᾳ ἀλλ' ὅτε ἠρώτησεν αὐτόν, ἂν ἦτο δυνατὸν νἀνεύρωσιν ἐπὶ τῆς νήσου λείψανα ἀρχαίων μνημείων ἐφάνη γελῶν προσθέσας ἅμα, ὅτι ἦτο ἐντελῶς ἀνωφελὴς καὶ ἄνευ ἐνδιαφέροντος τοιαύτη ἔρευνα.

4) Van Kinsbergen Beschreibung vom Archipelagus σελ. 71 καὶ ἑξ Pococke 3 σελ. 35, Sibthorp παρὰ Walpole Memoirs ἔνθ. ἀνωτ. Hunt παρὰ Walpole Travels ἔνθ. ἀνωτ. Μόνος ὁ Choiseul—Gouffier (2 σελ. 137) ἀναβιβάζει τοὺς κατοίκους εἰς 30,000!

5) Εἰς τοιαύτην ἀκμὴν εἶχον προαγάγει τὸν κλάδον τοῦτον οἱ Λήμνιοι, ὥστε καίπερ μὴ ὑπαρχούσης ἐπὶ τῆς νήσου ξυλείας εἶχον λαμπρὰ ναυπηγεῖα ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ὅπου κατεσκευάζοντο ἐνίοτε καὶ πολεμικὰ τῆς κυβερνήσεως

Ἀλλὰ τὴν ἀκμὴν εἰς ἣν προήχθη ὑπὸ τῶν Λημνίων ὁ κλάδος οὗτος, ὅστις καὶ εὐμαρείας ἱκανῆς ἐγένετο πρόξενος καὶ κοινωνικῆς καθόλου ἀναπτύξεως οὐ τῆς τυχούσης, θὰ ἱστορήσωμεν, ἂν ὁ Θεὸς ἐθέλῃ, μετὰ τῆς καθόλου δράσεως τῆς νήσου κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐν τῷ Β΄. τεύχει τοῦ ἔργου ἡμῶν.

πλοῖα. Ὁ Hunt καὶ ὁ Sibthorp εἶδον τοιοῦτον 50 τηλεβόλων ναυπηγούμενον ὅτε ἐπεσκέφθησαν τὴν νῆσον. Ὡς δὲ διεβεβαίωσεν αὐτοῖς ὁ διοικητὴς τῆς νήσου ἡ ναυπήγησις συνετελεῖτο ἐντὸς ἑξαμήνου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α΄.

Ἡ ἐπιγραφὴ τῶν Καμινίων

καὶ οἱ ἐν Λήμνῳ Πελασγοὶ

Ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν **ἐπιγραφὴ τῶν Καμινίων** νοοῦμεν τὴν ἐπιγραφήν, ἥτις ὑπό τινων μὲν **προελληνικὴ** ὑπ' ἄλλων δὲ **τυρρηνικὴ ἢ τυρρηνικαί**, διότι δύο κυρίως εἶναι, **ἐπιγραφαὶ τῆς Λήμνου** ὀνομάζονται. Καμίνια καλεῖται κώμη τις κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τῆς νήσου τμῆμα κειμένη, ἡ ἀπὸ τῆς παραλίας τῆς ὁποίας ἀπόστασις ἀναβιβάζεται μὲν ὑπὸ τῶν τὸ πρῶτον ἐκδόντων τὴν ἐπιγραφὴν Γάλλων ἀρχαιολόγων εἰς μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, ἀληθῶς ὅμως δὲν ὑπερβαίνει τὴν ἡμίσειαν. Παρὰ τὴν κώμην λοιπὸν ταύτην ἀνεσκάφη ἡ πλάξ, ἐφ' ἧς αἱ ἐπιγραφαί, κατὰ τύχην ὅλως ἀνευρεθεῖσα, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἀγροῦ μετέφερε τὸν ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ εὑρισκόμενον σωρὸν λίθων, ἵνα καθάρῃ αὐτόν. Μεταξὺ τῶν λίθων τούτων συναντᾷ τις καὶ μικρὰ τεμάχια μαρμάρων, ἐφ' ὧν εἰκονίζονται σταυροὶ καὶ ἄλλα ὅμοια σύμβολα, ἅπερ δεικνύουσιν, ὅτι ἐν παλαιοτέροις χρόνοις ἦτο ἱδρυμένος ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγ. Ἀλεξάνδρου, ὡς καὶ νῦν ἔτι ὀνομάζουσιν οἱ κάτοικοι τὸ μέρος τοῦτο. Κεῖται δὲ ὁ ἀγρὸς οὗτος εἰς τὴν νοτίαν ὑπώρειαν λόφου, οὗ ἡ μὲν κορυφὴ καλεῖται κοινῶς **ἐσώκαστρον**, ἐν δὲ τῇ πρὸς νότον τετραμμένῃ κλιτύι βλέπει τις τῇδε κἀκεῖσε διάφορα ἐπὶ βράχων λαξεύματα, ποῦ μὲν τάφους, ποῦ δὲ ἄλλα, ὧν τὸν σκοπὸν δὲν εἶναι εὔκολον νὰ μαντεύσῃ.[1]

Ἡ πλὰξ (0,95×0,40×0,14), ἐφ' ἧς πλὴν τῆς διὰ γραμμῶν εἰκονιζομένης προτομῆς πολεμιστοῦ φέροντος λόγχην εἶναι κεχαραγμέναι αἱ

1) C. Fredrich Lemnos ἐν τοῖς Ath. Mittheilung. (1906) σελ. 252.

δύο ἐπιγραφαὶ μία μὲν ἐπὶ τῆς πλαγίας αὐτῆς ἐπιφανείας, ἑτέρα δὲ ἄνω καὶ πλαγίως τῆς κεφαλῆς τοῦ πολεμιστοῦ εἶναι πώρινος λίθος ὅμοιός που πρὸς ἐκείνους, οἵτινες ἐξάγονται παρὰ τὸν Κότζινον.

Καὶ αἱ δύο ἐπιγραφαὶ εἶναι **βουστροφηδὸν** κεχαραγμέναι, ἔχουσι δὲ καὶ ἱκανὰς λέξεις κοινάς, ἐξ οὗ δύναταί τις ἴσως νὰ συναγάγῃ, ὅτι δὲν εἶναι ἄσχετοι ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν. Πολλοὶ μέχρι τοῦδε ἐπεχείρησαν τὴν ἑρμηνείαν τοῦ περιέργου τούτου καὶ σπουδαιοτάτου μνημείου, διὰ τῆς ἐξόχου δ' ὅμως ἐργασίας τοῦ ἐπιφανοῦς ἐτρουσκολόγου **Pauli**, ὅστις ἐν δυσὶ ἰδιαιτέροις τεύχεσεν ἐπραγματεύθη περὶ αὐτοῦ, ἐτέθη τὸ ζήτημα εἰς τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτῷ θέσιν.[1]

Ἡ γλῶσσα εἰς ἣν εἶναι συντεταγμέναι αἱ ἐπιγραφαί, δὲν εἶναι, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἑπομένοις, ἑλληνική, τὸ ἀλφάβητον δ' ὅμως, οὗτινος ἐγένετο χρῆσις, ἐμορφώθη κατὰ ἑλληνικὸν πρότυπον. Ἤδη ὁ ἐπιφανὴς ἐπιγραφολόγος Kirchhoff ἀνεγνώρισεν, ὅτι εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ παλαιοφρυγικόν, εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ ὁποίου συνετέλεσεν ἐπίσης ἑλληνικὸν ἀρχέτυπον, ἀμφέβαλλε δ' ὅμως, ἂν ὡς τοιοῦτον ἐχρησίμευσε τὸ ἀλφάβητον τῶν ἐν Μ. 'Ασίᾳ 'Ιώνων, ἐν ᾗ καταστάσει εὑρίσκετο πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ 6ου αἰῶνος π. Χ., ἢ τὸ τῶν Αἰολέων ἀποίκων τῆς Λέσβου καὶ Τενέδου καὶ τῆς ἀπέναντι μικρασιατικῆς παραλίας. Χωρὶς νἀποφασίσῃ ὁριστικῶς περὶ τοῦ ζητήματος ἐφάνη κλίνων ὑπὲρ τῆς δευτέρας γνώμης, ἣν οὐ μόνον ἠσπάσθη μετὰ ταῦτα καὶ ὁ Pauli καταλιπὼν τὴν πρότερον ἐξενεχθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ, καθ' ἣν τὸ ἀλφάβητον τῆς ἐπιγραφῆς ἀνήκει εἰς τὸ ἰωνικὸν σύμπλεγμα, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ ἦρε διὰ νέων ἀποδεικτικῶν λόγων τὴν ἀμφιβολίαν τοῦ Kirchhoff, ὥστε ὡς βέβαιον δύναται νὰ θεωρηθῇ νῦν, ὅτι ὡς πρότυπον χρησιμεῦσαν πρὸς μόρφωσιν τοῦ ἀλφαβήτου τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν ὑπῆρξε τὸ τῶν Αἰολέων ἀποίκων.[2]

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἡλικίαν τῆς ἐπιγραφῆς φαίνεται, ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Pauli, καθ' ἣν τὸ μνημεῖον τοῦτο δέον νὰ ταχθῇ μεταξὺ τοῦ 650 καὶ 620 π. Χ., εἶναι ἐγγύτατα τῇ ἀληθείᾳ· ταύτην ἄλλως δέχεται καὶ ὁ Kirchhoff λέγων, ὅτι ἄνευ ἀμφιβολίας ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τοὺς πρὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως ἐν Λήμνῳ ἑλληνικοῦ φύλου.

1) Pauli Altitalische Forschungen II Band, 1 und 2 Abteilung. 'Eν σελ. 13 καὶ ἑξ. τοῦ 2ου μέρους τοῦ συγγράμματος τούτου εὑρίσκει ὁ βουλόμενος τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν.

2) Kirchhoff Studien zur Gesch. des Griech. Alphab.[4] σελ. 57 καὶ Pauli ἔνθ. ἀνωτ. II 2 σελ. 21 καὶ ἑξ.

Ἐνταῦθα παρέχομεν διὰ τῶν παρ' ἡμῖν συνήθων γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου τὸ κείμενον ἀμφοτέρων τῶν ἐπιγραφῶν πρῶτον μὲν τῆς ἄνω καὶ πλαγίως τῆς εἰκονιζομένης τοῦ μαχητοῦ μορφῆς, εἶτα δὲ τῆς ἐπὶ τῆς πλαγίας στενῆς πλευρᾶς τῆς πλακός:

Ηολαιεζ⁝ ναφοθ ζιαζι
εFισθο⁝ ζερο̣ναιθ
ζιFαι
σιαλχFειζ: αFιζ
μαραζμ⁝ αF[ιζ]...
Fαμαλασιαλ⁝ ζερο̣ναι μοριναιλ
ακερ: ταFαρζιο

Ηολαιεζι: φοκιασιαλε⁝ ζεροναιθ: εFισθο: τοFερομα
ρομ: Ηαραλιο: ζιFαι: εnτεζιο: αραι⁝ τιζ: φοκε[α]σ
ζιFαι: αFιζ: σιαλχFιζ: μαραζμ: αFιζ: αομαι

Ἐν τῇ κατατάξει τῶν στίχων τῆς πρώτης, ἀκανονίστως περὶ τὴν γεγλυμμένην προτομὴν κεχαραγμένων, ἠκολουθήσαμεν τῷ Pauli, εἰ καὶ παρὰ τοῖς διαφόροις ἑρμηνευταῖς διάφορος παρήχθη ταξιθέτησις τῶν στίχων αὐτῆς· ἄλλως τε δὲ τὸ ζήτημα τοῦτο ἥκιστα ἐνδιαφέρει ἡμῖν ἐνταῦθα μὴ προτιθεμένοις νὰ πραγματευθῶμεν περὶ τῆς ἑρμηνείας τῶν ἐπιγραφῶν ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς σημασίας, ἣν τὰ ἐκ τούτων κτηθέντα ἀποτελέσματα ἔχουσιν ἐπὶ τῆς ἐθνογραφίας τῆς Λήμνου. Περὶ τῆς ἑρμηνείας αὐτῆς τοῦτο μόνον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι **οὐδὲν ἀπολύτως θετικὸν** μέχρι τοῦδε ἐπετεύχθη· εἴκοσι περίπου ἔτη διέρρευσαν, ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον τὸ μνημεῖον τοῦτο ἐγένετο γνωστὸν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον, πολλαὶ δὲ κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ὑπὸ πολλῶν ἐγένοντο ἀπόπειραι πρὸς ἑρμηνείαν, ἀλλὰ πάντα εἰς μάτην· τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιγραφῶν ἐξακολουθεῖ νὰ μένῃ μυστήριον ἐσφραγισμένον σφραγῖσιν ἑπτά.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι οὐκ ὀλίγαι μέχρι τοῦδε ἐδημοσιεύθησαν ἑρμηνεῖαι πρῶτον μὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Χριστιανίᾳ ἐτρουσκολόγου Bugge, ἀμέσως δὲ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Deecke, Moratti, Lattes, Kleinschmidt, τοῦ ἡμετέρου Ἀποστολίδου καὶ ἄλλων, ἀλλ' ὅτι οὐδεμία

ἐπέτυχε τοῦ ὀρθοῦ δεικνύει πλὴν ἄλλων καὶ τοῦτο, ὅτι οὐδὲ δύο τοὐλάχιστον ἐξ αὐτῶν συνεφώνησαν οὐδὲ κατὰ μίαν σχεδὸν λέξιν πρὸς ἀλλήλους. Τοῦτο δηλοῖ περιτράνως, ὅτι ἡ βάσις, ἐφ' ἧς ἐστήριξαν τὸ ἔργον αὐτῶν, ὑπῆρξεν ἐσφαλμένη. Ὁ Pauli ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τεύχει, ὅπερ ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων Cousin καὶ Durrbach δημοσίευσιν τῶν ἐπιγραφῶν ἐξέδωκεν, οὐδ' ἀπεπειράθη κἂν νὰ ἑρμηνεύσῃ αὐτάς· ἐν ἑτέρῳ δὲ τεύχει, ὅπερ δεκαετίαν ὅλην μετὰ ταῦτα ἐδημοσιεύθη ἐπεχείρησεν μέν, ἀλλ' ἡ μέθοδος, ἣν πρὸς τοῦτο μετεχειρίσθη δεικνύει, ὅτι δὲν ἐπέστη ἀκόμη ὁ καιρὸς τῆς βεβαίας καὶ ὁριστικῆς ἑρμηνείας· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, ὅσον ἀφορᾷ τὸ σημεῖον τοῦτο.[1] Τούτου ἕνεκα δὲν παρεθέσαμεν εἰς τὸ ἄνωθι καταχωρισθὲν κείμενον οὐδεμίαν τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων ἑρμηνειῶν βέβαιοι σχεδὸν ὄντες, ὅτι πᾶσαι πολὺ ἀπέχουσι τῆς ἀληθείας. Ἰδοὺ τί περὶ τούτου λέγει καὶ αὐτὸς ὁ Pauli· « ὅ,τι ἐν τέλει τοῦ πρώτου τεύχους εἶπον, ἰσχύει καὶ νῦν. Καὶ σήμερον εἶναι ἀνάγκη νέων ἀνασκαφῶν, ἰδίᾳ ἐν Λήμνῳ, Ἴμβρῳ καὶ Σαμοθράκῃ, ἴσως δὲ καὶ ἐν ἄλλαις παλαιοπελασγικαῖς πόλεσιν, καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπάρχει μακρὰ ὁδός, ἣν δέον νὰ διανύσωμεν, μέχρις οὗ κατορθώσωμεν νἀναγνώσωμεν τὰς ἐτρουσκικὰς ἐπιγραφάς, καὶ σήμερον ἀκόμη τότε μόνον δέον νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι θὰ ἐπιτευχθῇ τοῦτο, ὅταν μακροτέρα τις δίγλωσσος, εἴτε ἐτρουσκο-λατινικὴ εἴτε ἑλληνο-πελασγικὴ εἶναι αὕτη, εὑρεθῇ. Πάντα ταῦτα μόνον παρὰ τοῦ μέλλοντος ἀπεκδεχόμεθα».[1]

Ἀλλ' εἰ καὶ δὲν κατωρθώθη ἡ ἑρμηνεία τῆς ἐπιγραφῆς, εἶναι σχεδὸν βέβαιον, ὅτι ἡ γλῶσσα, ἐν ᾗ εἶναι συντεταγμένη, εἶναι λίαν συγγενὴς πρὸς τὴν ἐτρουσκικήν. Πάντες οἱ περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀσχοληθέντες Bugge, Pauli, Deecke, Moratti, Lattes ἐν ὁμοφωνίᾳ ἀπεδέχθησαν τὴν γνώμην ταύτην. Ὅτι δὲν κατέληξαν εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἑρμηνείαν, τοῦτο δὲν μειοῖ τὴν κτηθεῖσαν βεβαιότητα περὶ τῆς συγγενείας τῆς γλώσσης τῆς ἐπιγραφῆς πρὸς τὴν ἐτρουσκικήν. Ἡ δ' αἰτία τούτου κεῖται ἐν τούτῳ, ὅτι ἐζήτησαν νὰ ἑρμηνεύσωσι διὰ τῆς ἐτρουσκικῆς, ἐκ τῶν πολυπληθῶν τῆς ὁποίας ἐπιγραφῶν οὐδεμία μέχρι τοῦδε ἡρμηνεύθη βεβαίως, διὸ καὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἑρμηνεύωσιν ἄγνωστα δι' ἀγνώστων. Εἶναι ἀληθές, ὅτι τὴν γνώμην ταύτην ἠθέλησάν τινες νὰ ἀμφισβητήσωσιν· οὕτως ὁ

---

1) II σελ. 243.

Bréal[1] ὑπέδειξεν, ὅτι εἶναι δυνατὸν ἡ γλῶσσα τῆς ἐπιγραφῆς νὰ εἶναι θρᾳκική. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ὅτι οὗτος ἔγραψε πρὸ τῶν δημοσιευμάτων τῶν ἄλλων ἐτρουσκολόγων, πλὴν τοῦ ὅτι ἤχθη εἰς τὴν γνώμην ταύτην μόνον ἐκ τούτου, ὅτι κατὰ παραδεδομένας τῶν παλαιῶν μαρτυρίας οἱ ἀρχαιότατοι τῆς Λήμνου κάτοικοι κατήγοντο ἐκ Θρᾴκης, διὰ τῆς μετὰ ταῦτα ἐργασίας τοῦ Pauli πᾶσα ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀμφιβολία τελείως, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἤρθη, ἀφ᾽ οὗ ἐδείχθη ἔκ τε τῶν θρᾳκικῶν τοπωνυμιῶν καὶ τῶν προσωπικῶν ὀνομάτων, ἅπερ παρεδόθησαν ἡμῖν ὑπὸ τῶν συγγραφέων, ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη ἀνήκουσα εἰς τὸν ἰνδογερμανικὸν κλάδον[2] οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς. Ἔπειτα δὲ καὶ ὁ Γάλλος γλωσσολόγος εἰσηγούμενος τὴν δοξασίαν ταύτην ἐσκέφθη συγχρόνως καὶ τὴν ἐτρουσκικήν, τὴν ὁποίαν διὰ τοῦτο μόνον ἠθέλησε νἀποκλείσῃ, ὅτι ἡ ἀπόστασις ἡ χωρίζουσα τὸν τόπον τῆς ἐπιγραφῆς ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Ἐτρούσκων ἦτο τοσοῦτον μεγάλη.

Πλὴν τοῦ Bréal καὶ ὁ ἡμέτερος Ἀποστολίδης, ὅστις ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει ἐδημοσίευσεν ἑρμηνείαν τῶν δύο ἐπιγραφῶν, ὑπεστήριξεν, ὅτι τῆς μὲν πρώτης ἡ γλῶσσα εἶναι φρυγική, τῆς δ᾽ ἐπὶ τῆς πλαγίας πλευρᾶς καρική. Ἀλλ᾽ ὁ Pauli διὰ μακρῶν παραβαλὼν τὰς φρυγικὰς ἐπιγραφὰς πρὸς τὴν ἡμετέραν κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ γλῶσσα τῆς τελευταίας δὲν δύναται νὰ εἶναι φρυγικὴ καὶ περατοῖ τὴν περὶ τούτου συζήτησιν μετὰ ποιᾶς τινος εἰρωνείας ἀναφωνῶν τὰ ἑξῆς· «Die Wissenschaft wird ruhigen Gewissens uber diese Behauptung von Apostolides zur Tagesordnung übergehen Können». Ἀλλὰ καὶ ὁ ἱστορικὸς λόγος, ἐφ᾽ οὗ, ἀναφερόμενος εἰς μονήρη μαρτυρίαν τοῦ Κορν. Νέπωτος, βασίζει ὁ Ἀποστολίδης τὴν γνώμην, ὅτι ἡ γλῶσσα τῆς ἑτέρας ἐπιγραφῆς εἶναι καρικὴ δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀσφαλής, ἐφ᾽ ὅσον τοὐλάχιστον πρόκειται περὶ τῶν χρόνων, εἰς οὓς ἀνάγεται ἡ ἐπιγραφή, διότι πάντες πλὴν τοῦ Νέπωτος καλοῦσι τοὺς διωχθέντας ὑπὸ τοῦ Μιλτιάδου ἐκ Λήμνου οὐχὶ Κᾶρας, ἀλλὰ Τυρρηνοὺς Πελασγούς.[3]

1) BCH 10 ἐν ἀρχῇ.

2) Ἀνάγνωθι Lagarde Gesammelte Abhandlungen 278—283, Tomaschek Sitzungsber. der Wiener Akad. Philos. hist. Kl. (1868) 380—392, Fick Spracheinheit der Indogermaner Europas 417—423, Roesler Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien (1873) 105—116 κ. ἄ.

3) Ἡρόδ. 4, 145 καὶ Παυσαν. 7, 22 καὶ Ἀπολλ. Ῥόδ. 1, 1760 κ. ἄ.

Οὔτε λοιπὸν πρὸς τὴν θρακίαν οὔτε πρὸς τὴν φρυγικὴν συγγενεύει ἡ γλῶσσα τῆς ἐπιγραφῆς τῶν Καμινίων· εἶναι ἀληθές, ὅτι καὶ κατὰ τῆς ἑτέρας τῶν γνωμῶν, ὅτι δηλ. εἶναι στενῶς συγγενὴς πρὸς τὴν ἐτρουσκικήν, ἠγέρθησαν ἀντιρρήσεις τινὲς ὑπὸ τοῦ Meister[1] καὶ ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Gruppe.[2] Καὶ ἐκεῖνος μὲν λέγει, ὅτι, εἰ καὶ παρεδόθησαν ἡμῖν Τυρρηνοὶ κατοικοῦντες ἐν Λήμνῳ καὶ Ἴμβρῳ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατακτήσεως τῶν νήσων τούτων, ἐν τούτοις ἐφ' ὅσον δὲν ἔχομεν πρὸ ἡμῶν ἑρμηνείαν τῶν λημνιακῶν ἐπιγραφῶν δὲν δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὴν εἰκασίαν περὶ τῆς συγγενείας τοῦ ἐπὶ τῆς Λήμνου φύλου πρὸς τοὺς Ἐτρούσκους· ὁ δὲ Gruppe φρονεῖ, ὅτι ἡ φαινομενικῶς τοσοῦτον καταπλήττουσα συμφωνία τῶν τεσσάρων γνωστοτάτων ἐτρουσκολόγων ἀφανίζεται εὐθὺς ὡς ἴδῃ τις, ὅτι αἱ ἰδιαίτεραι ἑκάστου προσπάθειαι πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ ἑρμηνείαν τοῦ λημνιακοῦ μνημείου ἀντιφάσκουσι πρὸς ἀλλήλας. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὰς ἀντιφάσεις ταύτας ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Pauli, ὅτι ἐπειδὴ αὗται ἀναφέρονται εἰς τὸν ὁρισμὸν τῆς χρονολογίας, εἰς τὴν κατάταξιν τῶν στίχων καὶ εἰς ἄλλα ἐξωτερικὰ σημεῖα, ὑφ' ὧν δὲν εἶναι φυσικῶς δυνατὸν νὰ ἐπηρεασθῇ ἡ περὶ τῆς φύσεως τῆς γλώσσης κρίσις, δὲν δύνανται νὰ κλονήσωσι τὸ ἐν ὁμοφωνίᾳ ἐκφρασθὲν ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν ἑκάστου ἐξ αὐτῶν.

Ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὴν ἑρμηνείαν ὀρθῶς, καθ' ἡμᾶς, ἔπραξεν ὁ Pauli μὴ παρασχὼν τοιαύτην ἐν τῷ πρώτῳ ἐκδοθέντι τεύχει, ἴσως δ' ἐπίσης ὀρθὸν θὰ ἦτο, ἂν καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ ἔπραττεν ὁμοίως· διότι ὅσον μεμετρημένη καὶ σώφρων καὶ ἂν εἶναι ἡ μέθοδος, ᾗ ἐχρήσατο, ὅσον καὶ ἂν ἐμήκυνεν, ἵνα καταστήσῃ βεβαιοτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν, τὴν ὁδόν, ἣν ἐτράπη ζητῶν πάντοτε διὰ σοφοῦ παραλληλισμοῦ νὰ καθορίσῃ τὸ πιθανὸν περιεχόμενον τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν, τὸ συμπέρασμα ἐν τούτοις τῆς μακρᾶς καὶ πολυμόχθου ταύτης ἐρεύνης πόρρω ἀπέχει, ὡς καὶ αὐτὸς ἄλλως τε ὁμολογεῖ, τῆς βεβαιότητος.

Ἡ περὶ τὴν ἑρμηνείαν λοιπὸν ἀσυμφωνία τῶν ἐτρουσκολόγων ἔχουσα, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἀλλαχοῦ τὴν αἰτίαν αὐτῆς, δὲν δύναται νὰ προβληθῇ ὡς λόγος κατὰ τῆς συγγενείας. Ἔπειτα δὲ ἡ ὀρθὴ καὶ ὑγιὴς

1) Berliner Philolog. Wochenschrift (1886) 43 σελ. 1349 καὶ ἑξ.

2) Griechische Kulte und Mythen (1887) I 145 καὶ Wochens. f. kl. Philolog, (1886) 49 σελ. 1539.

μέθοδος πρὸς καθορισμὸν τῆς σχέσεως δύο γλωσσῶν ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν τῆς ὁποίας δύναταί τις νὰ ἐξαγάγῃ ἀσφαλῆ καὶ βέβαια συμπεράσματα, εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας, τοῦ Bopp, ὑποδειχθεῖσα. Κατὰ ταύτην λοιπὸν βασιζομένην ἐπὶ τῆς ὁμοιότητος ἢ ἀνομοιότητος τῆς γραμματικῆς κατασκευῆς τῶν δύο γλωσσῶν, παρέβαλεν ὁ Pauli τοὺς τύπους τῶν ἐπιγραφῶν ἡμῶν καὶ εὗρεν ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔχουσι τοὺς ὁμοίους αὐτῶν ἐν τῇ ἐτρουσκικῇ. Αἱ γραμματικαὶ δ' αὗται συμπτώσεις δὲν δύνανται βεβαίως νὰ θεωρηθῶσι τυχαῖαι δεικνύουσαι τοὐναντίον, ὅτι μεταξὺ τῶν δύο γλωσσῶν ὑπάρχει στενὴ καὶ καταπλήττουσα οἰκειότης. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἰσχυρόν, ἅτε ἐξαχθὲν κατὰ τοὺς ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης προδιαγεγραμμένους νόμους καὶ κανόνας, ἐπερρώσθη καὶ περιεβλήθη τὸ ἔνδυμα τῆς βεβαιότητος ἕνεκα νέου γεγονότος, ὅπερ ἐπικουρικῶς ἐπῆλθεν ἐν τῷ μεταξὺ διὰ τῆς ἀνακαλύψεως ἐτρουσκικῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τοῦ ἐπιδέσμου τῆς μουμίας τοῦ Agram, ἥτις ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ ἐν Βιέννῃ αἰγυπτιολόγου Krall.[1] Ἐν ταύτῃ περιέχονται μὲν τύποι τινὲς ὅμοιοι πρὸς ἑτέρους τῆς λημνιακῆς ἐπιγραφῆς, ἀλλὰ μεγάλην σπουδαιότητα ἐνέχει ὁ τύπος **cialχus,** ὅστις ἀντιστοιχεῖ μὲν πρὸς τὸν ἐτρουσκικὸν **cealχls,** ἓν δὲ μόνον βῆμα ὑπολείπεται, ὅπως ἐκ τούτου φθάσῃ τις εἰς τὸ τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν σιαλχFιζ. Ἕνεκα τούτων πάντων περαίνων τὴν περὶ τούτου συζήτησιν ὁ Pauli λέγει τάδε: «ich stelle nunmehr mit voller Schärfe und Bestimmtheit den Satz auf, dass die Sprache unserer Inschrift mit dem Etruskischen verwandt ist».[2]

Οὐδεμία λοιπὸν περὶ τούτου ἐπιτρέπεται ἀμφιβολία· τὰ ἐξαγόμενα τῆς παραλληλίσεως τῶν δύο γλωσσῶν, ἡ ταὐτότης τῶν συμπερασμάτων, εἰς ἃ ἐν σχέσει πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ ζητήματος, κατέληξαν οἱ τέσσαρες ἐτρουσκολόγοι ὁμοφώνως ἀποδεχθέντες τὴν συγγένειαν ταύτην καὶ διὰ τῆς ἐτρουσκικῆς πειραθέντες νὰ ἑρμηνεύσωσι τὴν ἐπιγραφήν, αἴρουσι, νομίζομεν, πάντα ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐνδοιασμόν. Τοῦτο φαίνεται ἄλλως καὶ ἐκ τῆς εὐμενοῦς ἀποδοχῆς, ἧς ἔτυχεν ἡ γνώμη καὶ παρὰ πολλοῖς ἄλλοις ἐπιστήμοσιν· οὕτως ὁ μὲν Hommel[3] ἐξαίρει ταύτην ὡς εὔστοχον καὶ ὀρθήν, ὁ δὲ Hesselmeyer ὧδε συγκε-

1) Denkschriften der Philol. historisch. klasse der Wiener Akademie der Wissenschaf. Band 41 Abhandl. III.

2) II 2 σελ. 40.

3) Archiv für Anthropologie 1890 σελ. 253.

φαλαιοῖ τὸ ἑαυτοῦ συμπέρασμα· «Die Sprache der Pelasger auf Lemnus und das Etruskische sind nahe mit einander verwandt etwa wie das Altitalische mit dem Altgriechischen».[1] Καὶ ὁ προμνημονευθεὶς δὲ αἰγυπτιολόγος Krall[2] καὶ ὁ Bonghi[3] καὶ ὁ Sayce[4] καὶ ἄλλοι ἐπικροτοῦσι τῇ γνώμῃ ταύτῃ.

Τούτου οὕτως ἔχοντος ἐγείρεται ἤδη σπουδαῖον ζήτημα τόδε: εἰς ποῖον ἐκ τῶν φύλων, ἅτινα ἀλληλοδιαδόχως παραδίδεται, ὅτι κατῴκησαν ἐν Λήμνῳ δύναται νἀποδοθῇ ἡ ἐπιγραφή; Εἰς τοὺς Σίντιας, οἵτινες ὡς οἱ πρῶτοι τῆς νήσου κάτοικοι μνημονεύονται, κωλύουσι γλωσσικοί τε καὶ ἱστορικοὶ λόγοι νὰ ἀποδώσωμεν αὐτήν.[5] Καθ' ἃ δηλ. ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω ἡ ἐπιγραφὴ τῶν Καμινίων τάσσεται τῷ 7ῳ αἰῶνι, ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Σίντιες οὐδαμῶς μνημονεύονται ἐν Λήμνῳ καί φαίνεται, ὅτι κατὰ παλαιοτέρους χρόνους ἢ ἐντελῶς ἠφανίσθησαν διωχθέντες ὑπ' ἄλλων ἐπηλύδων ἢ συνεχωνεύθησαν τελείως μετὰ τούτων. Ὁ αὐτὸς λόγος δὲν ἐπιτρέπει, ὅπως περιλάβωμεν ἐν τῇ περὶ τούτου ἐρεύνῃ ἡμῶν τοὺς Φοίνικας, Κᾶρας καὶ Μινύας οἵτινες ἐπίσης παραδίδονται ὡς ἐλθόντες εἰς σχέσιν πρὸς τὴν Λῆμνον ἢ ἐνοικήσαντες ἐν αὐτῇ.

Λείπονται οἱ Πελασγοὶ οἵτινες μόνοι δύνανται νὰ διαφιλονικήσωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν πατρότητα τοῦ μνημείου. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην ἐξενεχθεῖσαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν μνημονευθέντων ἐν τοῖς ἔμπροσθεν Γάλλων ἀρχαιολόγων ἠσπάσθησαν σχεδὸν πάντες καὶ ἤδη εἶναι ἡ μόνη κρατοῦσα. Ἀλλ' οὕτω προήρχετο εἰς τὸ μέσον τὸ πολυθρύλητον πελασγικὸν ζήτημα, καὶ ἡ ἐπιγραφὴ προσεκτᾶτο μέγιστον καὶ γενικώτερον ἐνδιαφέρον ἅτε δυναμένη νὰ ῥίψῃ νέον φῶς ἐπὶ ζητήματος, ὅπερ τοσοῦτον κατεπόνησε τοὺς μεμυημένους τῆς Κλειοῦς θεράποντας, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἐπιτευχθῇ ἱκανοποιητικὴ ὁπωσδήποτε λύσις τις αὐτοῦ. Ὁ Hesselmeyer πραγματευθεὶς μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἐπιγραφῆς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐξαίρει τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς, ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι.

---

1) Die Pelasgerfrage κτλ. σελ. 33.
2) Mumienbinder 19.
3) Cultura 1886 ἀρ. 19—20 σελ. 595.
4) Akademy ἀρ. 742 σελ. 59.
5) Ἀνάγνωθι τὸ Ε'. καὶ ΣΤ'. κεφάλαιον τοῦ παρόντος ἔργου σελ. 43 καὶ ἑξ.

Τὰ περὶ τῶν Πελασγῶν καθόλου παραδεδομένα ἡμῖν εἶναι σκοτεινὰ καὶ εἰς ἄκρον συγκεχυμένα, τούτου δ' ἕνεκα καὶ ἡ περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἔρευνα ποικίλας μέχρι τοῦδε ἔλαβε φάσεις· τοσαύτη δ' ἐκράτησεν ἐν τούτῳ σύγχυσις, ὥστε δὲν ἔλειψαν διαπρεπεῖς τῆς ἐπιστήμης μύσται νὰ κηρύξωσιν, ὅτι πᾶσα περὶ τοῦτο ἀσχολία εἶναι ἐντελὴς ματαιοπονία. Ὁ πολὺς Wilamowitz εἶπέ που, ὅτι οἱ Πελασγοὶ ὑπῆρξαν μόνον, ἵνα ἐξαφανισθῶσι τελείως ἐκ τῆς ἱστορίας, ὁ δὲ Ed. Meyer μετ' ἐπιμονῆς ἀνακηρύττει, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐπὶ δύο χιλιετηρίδας ἐβασάνισε τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον, δέον νἀναγνωρισθῇ ὡς ἀσύλληπτον φάσμα. Κατὰ τὴν μᾶλλον παραδεδεγμένην γνώμην οἱ Πελασγοὶ ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι τῶν Ἀχαιῶν, πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν ὁποίων κατεῖχον ἴσως πάσας τὰς μετὰ ταῦτα ἑλληνικὰς χώρας, ἀλλὰ μὴ δυνηθέντες νὰ ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν νέων ἐπηλύδων ὑπέκυψαν αὐτοῖς μικρὸν κατὰ μικρόν. Ἡ χώρα ἔνθα ἐπὶ μακρότερον χρόνον κατώρθωσαν νὰ διατηρηθῶσιν ὑπῆρξεν ἡ Ἀττική, ἐξ ἧς τὰ τελευταῖα αὐτῶν λείψανα μὴ θέλοντα νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ἑλλήνων ἀπεχώρησαν καὶ ἐγκατέστησαν ἐν Λήμνῳ, Ἴμβρῳ, Σαμοθράκῃ καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δυσχερὲς περιεπλέκετο ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς μαρτυρίας τῶν παλαιῶν, καθ' ἣν οἱ Πελασγοὶ ἐκαλοῦντο ὁτὲ μὲν **Τυρρηνοί**, ὁτὲ δὲ συνηθέστερον **Τυρρηνοὶ Πελασγοί.** Πῶς ἔπρεπε νὰ ἐξηγηθῇ ὁ συνδυασμὸς οὗτος τῶν ὀνομάτων; Τί ἐζήτουν οἱ Τυρρηνοί, ὧν ἡ πατρὶς ἔκειτο ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Λήμνῳ; Ποικίλαι ἤδη ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἱστορικῶν ἐξηνέχθησαν γνῶμαι Ὁ Μυρσίλος, ὁ Παυσανίας καὶ ὁ Στράβων ἐδέχοντο ὅτι Σικελοὶ τὴν καταγωγὴν ὄντες διεπεραιώθησαν ἐξ Ἰταλίας διὰ τῆς Ἀκαρνανίας εἰς Ἀττικήν, ὁπόθεν διωχθέντες διεσπάρησαν ἀνὰ τὰς νήσους τῆς Θρακίας θαλάσσης, ἀντιθέτου δὲ γνώμης ἦσαν ὁ Ἑλλάνικος (ὁ Ἀντικλείδης), ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Σοφοκλῆς φρονοῦντες, ὅτι ἐκ τῶν νήσων Λήμνου καὶ Ἴμβρου ἢ ἐκ τῆς Θεσσαλίας μετέβησαν εἰς Ἰταλίαν. Ἐνταῦθα ἀκριβῶς, ὅπου ὁ δεσμὸς ἀλύτως συνδιεπλέκετο, προσῆλθεν ἐπίκουρος ἡ ἐπιγραφὴ τῶν Καμινίων. Διὰ ταύτης προσκτώμεθα ἀσφαλὲς σημεῖον ἐν τῇ ἐρεύνῃ τοῦ πελασγικοῦ ζητήματος· ἐν ταύτῃ ἔχομεν γλωσσικὸν μνημεῖον, τὸ πρῶτον τοιοῦτον, ὅπερ ἀνήκει τοῖς Πελασγοῖς.

Ἡ συγγένεια ἡ ὑφισταμένη μεταξὺ τῆς γλώσσης τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τῆς ἐτρουσκικῆς προϋποθέτει βεβαίως συγγένειαν τῶν λαλούντων ταύτας λαῶν· ἀλλ' ὁποίου εἴδους ὑπῆρξεν αὕτη, ποῖα ἄλλα φῦλα συν-

εδέοντο δι' ὁμαιμίας πρὸς αὐτούς, ποῖαι ἦσαν αἱ πρῶται ἕδραι αὐτῶν, ποία τις ὑπῆρξεν ἡ πορεία τῶν Τυρρηνῶν καὶ διὰ ποίας ὁδοῦ ἐγκαθιδρύθησαν ἐν τῇ ἀπ' αὐτῶν κληθείσῃ χώρᾳ, ταῦτα θὰ ἐκθέσωμεν ὡς οἷόν τε συντόμως ἐν τοῖς ἑπομένοις.

Αἱ χῶραι ἐν αἷς γινώσκομεν ἐκ μαρτυριῶν τῶν παλαιῶν, ὅτι κατῴκησαν Τυρρηνοὶ Πελασγοὶ καθωρίσθησαν μετ' ἐπιμελείας ὑπὸ τοῦ Ot. Müller[1] αὗται εἶναι ἡ Λῆμνος, Ἴμβρος, Σαμοθράκη, Σκύρος, ὁ Ἄθως, τὸ Μέταον ἐπὶ τῆς Λέσβου, τὸ Πάριον παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον, ἡ Πλακία καὶ ἡ Σκυλάκη ἐν τῇ Προποντίδι, ἡ Κύζικος, ἡ νῆσος Βέσβικος, ἡ Πιτάνη, ἡ Ἄντανδρος, ἡ παραλία τῆς Τύρρας, τὸ Τερμέριον ἐν Καρίᾳ, ἡ Μαλέα, ἡ περὶ τὸν Ὑμηττὸν χώρα ἐν Ἀττικῇ ὡς καὶ ἡ ἄκρα Κωλιάς· ταύταις δὲ συναπτέαι κατὰ τὸν O Crusius[2] αἱ Θῆβαι, ἡ Πελασγιῶτις ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἡ πόλις Κρηστὼν παρὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον. Διὰ μακρῶν ἐξετάσας ὁ Pauli τὸ ζήτημα τῶν τοπωνυμιῶν ἐν ταῖς χώραις ταύταις, εὗρεν, ὅτι τὰ κυρίως πελασγικὰ θεωρούμενα ὀνόματα τὰ λήγοντα εἰς —(σ)σ[3] καὶ —(ν)δ ἀπαντῶσιν ἀληθῶς ἐν ταύταις ἐκ τούτου δὲ συνεπέρανεν, ὅτι πρὸς τοὺς ἐν Λήμνῳ Πελασγοὺς συγγενεῖς εἶναι οἱ Λυδοὶ Κᾶρες καὶ Λύκιοι. Καὶ ὁ ἔλεγχος δὲ τῶν μέχρις ἡμῶν περιελθόντων γλωσσικῶν στοιχείων τῶν λαῶν τούτων δεικνύει, ὅτι οὗτοι δὲν εἶναι Ἰνδογερμανοὶ οὔτε Σημῖται, ἀλλὰ συγγενεῖς τοῖς Πελασγοῖς καὶ Ἐτρούσκοις. Τὸ διὰ γλωσσικῆς ὁδοῦ κτηθὲν τοῦτο ἀποτέλεσμα ἐπιρρωννύεται καὶ ἄλλως διὰ τῶν κρανιολογικῶν ἐρευνῶν, ἃς ὁ Luschan[4] ἐποιήσατο ἐν Λυκίᾳ καὶ δι' ὧν ἐδείχθη, ὅτι παρὰ τὴν δολιχοκέφαλον μορφὴν τῶν Ἰνδογερμανῶν καὶ τὴν μακρόστενον τῶν Σημιτῶν ἀπαντᾷ καὶ τρίτος τύπος ὁ ὑψιβραχυκέφαλος, ὅστις φαίνεται ὅτι πρέπει νἀποδοθῇ τῷ παναρχαίῳ ἐκείνῳ φύλῳ. Τῇ γλωσσικῇ ταύτῃ ὁμοφυλίᾳ ἀνήκουσιν καὶ ἄλλοι λαοὶ ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ οἱ Σούσιοι καὶ οἱ Νοτιοκαυκάσιοι ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ οἱ Ραιτοί, οἱ Λίγυρες καὶ οἱ Ἴβηρες.

Οὐσιῶδες ὅμως καὶ μεγάλης σπουδαιότητος διὰ τὴν ἐθνογραφίαν τῆς Λήμνου εἶναι νὰ καθορισθῇ ἀκριβέστερόν πως ἡ συγγένεια αὕτη μεταξὺ Λημνίων, Πελασγῶν καὶ Ἐτρούσκων. Ὁ Sophus Bugge, ὅστις, ὡς εἴπομεν, ἐξέδωκεν ἑρμηνείαν τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν πραγμα-

1) Etrusk. II² 78.

2) Beiträge zur griech. Mythol. 4 καὶ ἑξ.

3) Ἀνάγνωθ. σημ. 3ην τῆς 21ης σελίδ. τοῦ παρόντος ἔργου.

4) Reisen in südwestlichen Kleinasien II.

τευθεὶς ἅμα καὶ τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τῶν Ἐτρούσκων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων αὐτῆς, ἐθεωρήθεν, ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ λημνιακοῦ μνημείου ἵσταται λίαν ἐγγὺς τῇ ἐτρουσκικῇ, ἐγγύτερον ἢ ὅτι θὰ προσεδόκα τις πρόκειμένου περὶ τόσον μακρᾶς ἀποστάσεως, ἐὰν ἡ συμφωνία ἠρείδετο μόνον ἐπὶ ἀρχαίας ὁμοφυλίας. Τούτου ἕνεκα ἵνα ἑρμηνεύσῃ τὴν ἱστορικὴν σχέσιν τῶν δύο λαῶν πρὸς ἀλλήλους ἐνόμισεν, ὅτι μεταξὺ τῶν ἑξῆς γνωμῶν ἔπρεπε νὰ ἐκλέξῃ, ἢ ὅτι δῆλ. «τὸ ἐτρουσκικὸν τῆς Ἰταλίας φῦλον κατάγεται ἐκ τῶν Ἑλλήνων Τυρρηνῶν, οἵτινες διὰ τῶν νεῶν αὐτῶν πρὸς τὴν δυτικὴν θάλασσαν ἔπλευσαν καὶ ἐν Ἐτρουρίᾳ νέαν ἔπηξαν πατρίδα, ἢ ὅτι οἱ Ἕλληνες Τυρρηνοὶ εἶναι Ἐτροῦσκοι θαλασσοπόροι, οἵτινες ἐξ Ἰταλίας ὁρμηθέντες ἐγκαθιδρύθησαν ἐπὶ τῶν νήσων καὶ παραλίων τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης χωρὶς ἐν τούτοις νὰ διακόψωσιν ἐντελῶς τὰς πρὸς τὴν μητρόπολιν σχέσεις αὐτῶν». Ἐκ τῶν γνωμῶν τούτων αἱρεῖται τὴν δευτέραν, διότι, ὡς παρατηρεῖ, οἱ μὲν Ἐτροῦσκοι ἤδη κατ' ἀρχαιοτάτους χρόνους παρίστανται ὑπὸ τῶν συγγραφέων ὡς οὐχὶ μόνον κατὰ θάλασσαν ἀλλὰ καὶ κατὰ γῆν ἰσχυρὸν καὶ πολυάνθρωπον ἔθνος, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες Τυρρηνοὶ κατῴκουν ἐν σμήνεσιν ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένοις ἐξαιρέτως ἐπὶ ἀκρωτηρίων, νήσων καὶ χερσονήσων, οὐδὲ φαίνεται, ὅτι ὡρμήθησαν ἐκ χώρας τινὸς τῆς ἑλληνικῆς μεσογαίας. Πρὸς τούτοις προστίθησιν, ὅτι ἐὸν ἐπέμενέ τις νὰ παραγάγῃ τοὺς Ἰταλοὺς Τυρρηνοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων, θὰ προσέπιπτε λίαν παραδόξως ἡ μεγάλη ὁμοιότης τῆς λημνιακῆς γλώσσης πρὸς τὴν παλαιοτάτην ἐτρουσκικήν, καθ' ὅτι ὁ ἑνοποιῶν δεσμὸς ὁ δυνάμενος νὰ συγκρατήσῃ τὴν γλῶσσαν τῶν χωρισθεισῶν φυλῶν ἔλειπε τότε. Ἡ ὁμοιότης αὕτη προϋποτίθησι κέντρον πολιτισμοῦ, ἔνθα τὸ κύριον μέρος τοῦ λαοῦ συνῴκει, καὶ ὁπόθεν τοῦτο ἐπέδρα ἐπὶ τῶν ἀποσπασθέντων φύλων ὡς συνέχουσα δύναμις.[1]

Ἀλλ' εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς ἐπιγραφῆς τῶν Καμινίων δὲν εἶναι δυνατὸν νἀποδοθῇ ὁ βαθμὸς τῆς συγγενικῆς πρὸς τὴν ἐτρουσκικὴν σχέσεως, ὡς θέλει αὐτὸν ὁ Bugge· ἐν πρώτοις ἡ ἑρμηνεία τῆς ἐπιγραφῆς, ἣν τῇ βοηθείᾳ τῆς ἐτρουσκικῆς ἔκαμεν, εἶναι βεβαίως ἐσφαλμένη. Αἱ μόναι λέξεις αὐτῆς, αἵτινες μετὰ πιθανότητός τινος ἡρμηνεύθησαν ὑπὸ τοῦ Pauli εἶναι αἱ **σιαλχϜιζ αϜιζ** (=πεντήκοντα ἐτῶν) καὶ ἔχουσιν ἀντιστοίχους ἐν τῇ ἐτρουσκικῇ τὰς **salχls avils** αἵτινες δεικνύουσιν, ὅτι ἡ συγγένεια μεταξὺ τῶν δύο γλωσσῶν δὲν δύναται νὰ

1) S. Bugge Der Ursprung der Etrusker κτλ. σελ. 57 καὶ ἑξ.

χωρήσῃ, ὅσον νομίζει ὁ Bugge. Καὶ ὁ ἕτερος δὲ ἰσχυρισμὸς αὐτοῦ, καθ' ὃν οἱ Τυρρηνοὶ Πελασγοὶ ᾤκουν κεχωρισμένοι ἐπὶ νήσων καὶ χερσονήσων κατὰ μικρὰς ὁμάδας, δὲν στηρίζεται, διότι τινῶν μὲν ἐκ τούτων ἡ προέλευσις εἶναι γνωστὴ καὶ τὰ ἴχνη δὲ τῆς πορείας αὐτῶν δυνάμεθα οὐχὶ δυσκόλως νὰ παρακολουθήσωμεν, ἄλλα δ' αὐτῶν τμήματα εἶναι λείψανα, ἅπερ διετηρήθησαν ποῦ μὲν βραχύτερον ποῦ δὲ μακρότερον χρόνον, ὑπολειφθέντα κατὰ τὴν ἐκ Μ. Ἀσίας διὰ τῶν νήσων πορείαν τοῦ φύλου τούτου.

Πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Bugge ἀντετάχθη δι' ὀλίγων καὶ ὁ Deecke, οὗ ἐμνημονεύσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἑρμηνείας τῆς ἐπιγραφῆς, φρονῶν ὅτι τὸ μὲν αἱ ἰσχυραὶ διαλεκτικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν δύο γλωσσῶν, τὸ δὲ ἡ μόρφωσις τοῦ λημνιακοῦ ἀλφαβήτου κατὰ πρότυπον γνησίως ἑλληνικὸν δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ στηριχθῇ τοιαύτη ὑπόθεσις, οἵαν ἠθέλησεν ὁ Bugge νὰ ἀνεγείρῃ, ἐν γενικαῖς δὲ γραμμαῖς ἠσπάσατο αὐτὴν καὶ ὁ Ed. Meyer.[1] Καὶ ὁ Deecke[2] δὲ νομίζει, ὅτι οἱ Λήμνιοι Τυρρηνοὶ εἶναι διεσπαρμένα λείψανα τοῦ τυρρηνο-ετρουσκικοῦ κλάδου, ἅπερ κατὰ τὴν μετανάστευσιν διὰ τῆς χερσονήσου τοῦ Αἵμου καὶ τῆς τῶν Ἀπεννίνων ὑπελείφθησαν καὶ ἐντεῦθεν ἀνὰ τὴν παραλίαν καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου ἐγκαθιδρύθησαν. Οἱ ἐν Λήμνῳ ἄρα Πελασγοὶ δὲν δύνανται νὰ εἶναι Ἰταλοὶ Τυρρηνοί, ἀλλ' οἱ κατὰ τὴν ὁμόφωνον τῶν παλαιῶν μαρτυρίαν ἐξ Ἀττικῆς εἰς Λῆμνον μεταναστεύσαντες, οἵτινες εἶναι βεβαίως ἐκ πλαγίου συγγενεῖς πρὸς τοὺς Τυρρηνοὺς ἀλλ' οὐχὶ καὶ οἱ αὐτοί.

Ἀλλ' ἀφ' οὗ οἱ ἐν Λήμνῳ Πελασγοὶ καὶ καθόλου οἱ Τυρρηνοὶ Πελασγοὶ δὲν ὡρμήθησαν ἐξ Ἰταλίας, φυσικὸν εἶναι καὶ ἐνδιαφέρον ἅμα νὰ ἐξετασθῇ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ πορεία τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Τυρρηνῶν, τοσούτῳ δὲ μᾶλλον ἐνδιαφέρον, ὅσῳ ἐν τῇ ζητήσει ταύτῃ θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ εἴπωμεν καὶ ὁποῖός τις λαὸς ὑπῆρξεν ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωστός. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπίκουροι προσέρχονται ἀρχαιόταται αἰγυπτιακαὶ ἐπιγραφαί, ἐν αἷς ἀπαντῶμεν ὀνόματα, ὧν ἡ συνήχησις πρὸς ἑλληνικὰ καὶ ἰταλικὰ τοιαῦτα εἶναι καταφανής.

Ἐν πρώτοις ἀναφέρονται οἱ **Sardana**, οἵτινες ὡς ἐπίκουροι λαμβάνουσι μέρος εἰς τὸν κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Ῥαμσῆ

1) Studien zur alten Geschichte I σελ. 57.

2) Die Tyrrhenischen Inschriften von Lemnos ἐν 41 τόμ. τοῦ Reinisch. Museum σελ. 460.

τοῦ Β'. ἀγῶνα (τῇ 14η ἑκατονταετηρίδι π. Χ.)· ἐπεχειρήθη δ' ὁ ἀγὼν οὗτος ὑπὸ τοῦ μεγάλου συνασπισμοῦ τῶν **Khaleb**, **Aratu**, **Masa Eiuna** (ἢ **Maana**;), **Leka**, **Dardani** καὶ ἄλλων. Ἀλλὰ καὶ αὖθις ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μενεφθᾶ τοῦ Α'. (1320 π. Χ.) προσβάλλεται ἡ Αἴγυπτος ὑπὸ νέου συνασπισμοῦ, εἰς ὃν πλὴν τῶν Λιβύων φαίνονται οἱ **Sardana**, **Sakulsa**, **Akawasa**, **Liku** καὶ οἱ **Tursa**. Βραδύτερον (1250 π. Χ.) ἐπὶ Ῥαμσῆ τοῦ Γ' ἀνανεοῦται καὶ αὖθις ἡ επιδρομή, ἧς μετέχουσιν οἱ **Pelesta**, **Tsekkariu**, **Sekulasa**, **Daanau** καὶ **Uasasau**.[1] Ἐκ τῶν ὀνομάτων τούτων ἐταύτισαν τοὺς μὲν Masa πρὸς τοὺς Μυσούς, τοὺς Eiuna (ἢ Maana) πρὸς τοὺς Ἴωνας (ἢ Μαίονας), τοὺς Leka (ἢ Liku) πρὸς τοὺς Λυκίους, τοὺς Dardani πρὸς τοὺς Δαρδάνους, τοὺς Sardana πρὸς τοὺς Σαρδηνίους, τοὺς Sakulsa (ἢ Sekulasa) πρὸς τοὺς Σικελούς, τοὺς Akawasa πρὸς τοὺς Ἀχαιούς, τοὺς Tursa πρὸς τοὺς Ἐτρούσκους, τοὺς Pelesta πρὸς τοὺς Πελασγούς, τοὺς Daanau πρὸς τοὺς Δαυνίους καὶ τοὺς Uasasau πρὸς τοὺς Ὄσκους.

Δυστυχῶς αἱ περὶ τῶν λαῶν τούτων εἰδήσεις ἐν ταῖς αἰγυπτιακαῖς ἐπιγραφαῖς εἶναι οὐ μόνον πενιχραὶ ἀλλ' ἅμα καὶ τοσοῦτον γενικαί, ὥστε δύσκολον λίαν εἶναι νὰ ὁρισθῶσιν αἱ χῶραι τῆς προελεύσεως αὐτῶν. Τοσοῦτο μόνον ἐν αὐταῖς λέγεται, ὅτι ὑπῆρξαν πολεμισταὶ ἐλθόντες ἀπὸ βορρᾶ «de la Grande—Mer et du Grand—Circuit» καὶ ἀλλαχοῦ, ὅτι εἶναι «Peuples venus de leur pays, des îles de la Grande—Mer» καὶ «nations du Nord venues de leurs îles».[2] Ἐκ τῶν ἀοριστιῶν δ' ὅμως τούτων οὐδὲν ἐξάγεται καὶ δύναταί τις μετ' ἴσης πιθανότητος νὰ σκεφθῇ καὶ περὶ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ περὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας ὡς καὶ τῆς Σικελίας καὶ Σαρδηνίας, ἴσως δ' ἀκόμη καὶ περὶ τῆς Φοινίκης.

Εὐτυχῶς πλὴν τῶν ἐπιγραφικῶν πληροφοριῶν ἔχομεν καὶ τὰς ἐκ τῶν εἰκόνων τῶν ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Medinet—Habu. Ἐκ τούτων λοιπὸν πειθόμεθα, ὅτι οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος λαοὶ δὲν δύνανται νὰ εἶναι Σημῖται, διότι οὗτοι μὲν φέρουσιν ἐν ταῖς παραστάσεσιν ταῖς εἰκονιζούσαις αὐτοὺς μακρὰν γενειάδα καὶ ἰδιάζουσαν σημιτικὴν κόμωσιν, ἐν ᾧ οἱ ἄνωθι μνημονευθέντες εἶναι ἀγένειοι καὶ φέρουσι τὴν

1) Chabas Etudes de l'antiqnité historique σελ. 185 καὶ 250.
2) Chabas ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 259.

χαρακτηριστικὴν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν φύλων κόμωσιν, «ainsi que, ὡς λέγει ὁ Chabas, la courte tunique à quadrilles». Εἶναι δ' ὅμως ἀληθές, ὅτι οἱ Pelesta εἶναι οἱ αὐτοὶ τοῖς Πελασγοῖς καὶ οἱ Tursa τοῖς Τυρρηνοῖς, ἵνα εἰς τούτους μόνον περιορισθῶμεν, οἵτινες καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς ἐνταῦθα; Ὁ Chabas προέβη εἰς τὴν παραβολὴν τῶν κρανῶν, ἅπερ εἰκονίζονται ἐν ταῖς παραστάσεσί τινων τοὐλάχιστον ἐκ τῶν φύλων τούτων, πρὸς ἔργα τέχνης εὑρεθέντα ἐν Σαρδηνίᾳ, Ἐτρουρίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεύνης αὐτοῦ ὑπῆρξε καταφατικόν, διότι ἀληθῶς ἀνεῦρε τὸν τύπον τοῦ κράνους τῶν Tursa ἐν μικρῷ τινι χαλκῷ ἀγαλματίῳ τοῦ Marzobotto ὡς καὶ τὸν τῶν Sardana ἔν τινι ὁμοίῳ τῆς Σαρδηνίας. Τὰς ἐν μικρᾷ κλίμακι ἐρεύνας ταύτας τοῦ Chabas ἐπεκτείνας ὁ Pauli ἐπὶ πολλῶν ἔργων τέχνης παρετήρησεν, ὅτι ὁ κύριος τύπος τῆς κόρυθος τῶν Tursa εὕρηται ἐν πλείστοις ἀγαλματίοις τῆς Ἐτρουρίας εἰκονίζουσι κράνη, ὡς καὶ ὁ τῶν Sardana ἐν ὁμοίοις τῆς Σαρδηνίας. Εἰς τὸ αὐτὸ εὐνοϊκὸν ἀποτέλεσμα κατέληξε καὶ ἡ ἐξέτασις τοῦ κράνους τῶν Pelesta, «ὅπερ λίαν εὐκρινῶς, λέγει ὁ Pauli, δεικνύει τὸν κύριον τύπον τῆς ἑλληνικῆς περικεφαλαίας». Ἐκ τούτων λοιπὸν συνάγεται, ὅτι οἱ ἐν ταῖς αἰγυπτιακαῖς ἐπιγραφαῖς ἀναφερόμενοι **Sardana Pelesta** καὶ **Tursa** εἶναι οἱ Σαρδηνοὶ Πελασγοὶ καὶ Ἐτροῦσκοι. Ἐκ τούτου δ' ὅμως δὲν ἕπεται βεβαίως, ὅτι ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους κατῴκουν οὗτοι ἐν ταῖς χώραις ταῖς μετὰ ταῦτα ὑπὸ τὰ ὀνόματα αὐτῶν γνωσταῖς. Ὁ Hommel[1] νομίζει, ὅτι τὰ ἐν λόγῳ ἔθνη δὲν κατεῖχον τότε τὰς μετὰ ταῦτα γνωστὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἕδρας αὐτῶν, ἀλλὰ κατῴκουν ἐν τῇ νοτίᾳ καὶ δυτικῇ παραλίᾳ τῆς Μ. Ἀσίας· ἄλλοι δὲ παραγόμενοι ἐκ τῆς ἐν ταῖς αἰγυπτιακαῖς ἐπιγραφαῖς μνείας νήσων ὡς ἕδρας αὐτῶν ἐξέφρασαν τὴν γνώμην, ὅτι πατρὶς αὐτῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δέον να θεωρηθῶσιν αἱ ἐν τῷ Αἰγαίῳ νῆσοι. Ὁ Pauli οὐδετέραν τῶν γνωμῶν τούτων ἀποδέχεται φρονῶν τοὐναντίον, ὅτι τὰ φῦλα ταῦτα δὲν κατῴκουν μὲν τότε ἐν γειτονίᾳ πρὸς ἄλληλα, ὡς δεικνύουσιν οἱ τέσσαρες διακεκριμένοι ἀπ' ἀλλήλων τύποι τῶν κρανῶν αὐτῶν, δὲν εἶχον ὅμως ἔτι ἀπολέσει τὴν συνείδησιν τῆς κοινῆς αὐτῶν καταγωγῆς, ὡς δεικνύει ἡ μεγάλη ὁμαιχμία, ἣν ἀπετέλεσαν κατὰ τῆς Αἰγύπτου.

Οἱ Pelesta λοιπὸν καὶ οἱ Tursa, οἱ Πελασγοὶ δηλ. καὶ οἱ Τυρρηνοὶ ὑπῆρξαν φῦλα συγγενῆ ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ κλάδῳ ἀνήκοντα. Οἱ

---

1) Archiv für Anthropol. 1890 σελ. 257.

παλαιοὶ παραδίδουσιν ἡμῖν τοὺς Τυρρηνοὺς Πελασγοὺς ὡς θαλασσοπόρον λαόν, τοῦτο δὲ κυροῦσι καὶ αἱ αἰγυπτιακαὶ ἐπιγραφαί. Τούτου δ' οὕτως ἔχοντος προσκτᾶται πολλὴν πιθανότητα ἡ γνώμη τῆς διὰ θαλάσσης πορείας τῶν Τυρρηνῶν ἢ Ἐτρούσκων. Τὴν πορείαν ταύτην καὶ τὴν ἐν γένει ἐξάπλωσιν τῶν Πελασγῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ χερσονήσῳ ὡς ἑξῆς νοεῖ ὁ Pauli. Περὶ μὲν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Πελασγῶν δέχεται ὅτι ἀναμφιβόλως ἐπορεύθησαν κατὰ γῆν ἀπὸ τῆς Θρᾴκης, περὶ δὲ τῶν ἐν Θρᾴκῃ, ἀπὸ τῶν βορείων χωρῶν τῆς Μ. Ἀσίας, αἵτινες ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῶν νοτίων τῆς χερσονήσου ταύτης κατῳκίσθησαν. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς Πελασγοὺς τῆς κυρίως Ἑλλάδος, οὗτοι ἔπλευσαν διὰ θαλάσσης· διὰ τῶν Κυκλάδων, Λεβίνθου, Νάξου, Πάρου, Πρεπεσίνθου διεπεραιώθησαν εἰς Πελοπόννησον, ὅπου ἔνθεν μὲν κατελήφθη ἡ Μαλέα ἔνθεν δ' ἐξηκολούθησεν ἡ πορεία πρὸς τὴν Ἀργολίδα καὶ Κόρινθον. Ἐντεῦθεν ἓν μὲν ῥεῦμα τούτων κατέκλυσε τὴν βορείαν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου κατὰ μῆκος τῆς Ἀχαΐας καὶ Ἤλιδος μέχρι τῆς Ζακύνθου· ἕτερον δὲ μετέβη πρὸς τοὺς Ὀζόλας Λοκροὺς καὶ τὴν Φωκίδα, ὁπόθεν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐχώρησαν εἰς Θεσσαλίαν καὶ Κρηστῶνα, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς Βοιωτίαν καὶ Ἀττικήν. Ἐκ ταύτης εἶτα διεπεραιώθησαν διὰ τῆς Εὐβοίας καὶ Σκύρου μέρος μὲν εἰς Λῆμνον, Ἴμβρον καὶ Σαμοθρᾴκην καὶ τὴν νοτίαν παραλίαν τῆς Προποντίδος, μέρος δὲ εἰς Λέσβον καὶ Τρῳάδα. Τοῖς Τυρρηνοῖς δὲν ἦτο πλέον δύσκολον, ἀφ' οὗ ἔφθασαν μέχρι Ζακύνθου νὰ μεταβῶσι περιπλέοντες τὴν νοτίαν ἄκραν τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν κληθεῖσαν χώραν. Ἐν τούτοις ὅσον ἀφορᾷ τὸ τελευταῖον τοῦτο, ὁ Pauli ἀποκλίνει μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἑτέρας γνώμης, καθ' ἣν οἱ Τυρρηνοὶ ἀπὸ βορρᾶ διὰ ξηρᾶς κατῆλθον εἰς Ἐτρουρίαν, ἧς γνώμης κύριος ἀντιπρόσωπος εἶναι ὁ Helbig.[1]

1) Italiker in der Poebene.

Β΄.

Τὸ παρ' Ὁμήρῳ ἐπίθετον τῆς Λήμνου ἀμιχθαλόεσσα[1]

Διπλοῦς λόγος παρήγαγεν ἡμᾶς, ὅπως ἀσχοληθῶμεν ἐνταῦθα περὶ τοῦ ἐπιθέτου τούτου, τὸ μὲν ὅπως ἀπαλλάξωμεν τὸ ὁμηρικὸν κείμενον τῆς ἀκατανοήτου ταύτης καὶ αἰνιγματώδους λέξεως, τὸ δὲ ὅπως ἀποδώσωμεν τὴν πραγματικὴν ἰδιότητα ἣν διὰ τούτου ἠθέλησε νὰ δώσῃ ὁ ποιητὴς εἰς τὴν Λῆμνον καὶ ἄρωμεν τὴν εἰς βάρος τῶν πάλαι κατοίκων τῆς νήσου ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας ἕνεκα φθορᾶς τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου διαπραττομένην ἀδικίαν. Ἀληθῶς ἡ φθορὰ τῆς ἀρχικῆς λέξεως καὶ ἡ κακὴ μετὰ ταῦτα ἑρμηνεία τῆς παρεισφρησάσης ἔγειναν ἀφορμὴ νὰ καλῶνται οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἀφιλόξενοι, ἐν ᾧ οὐδεμία τοιαύτη ἀντίληψις συνάγεται ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ ποιητοῦ.

Τοῦ ἐπιθέτου τούτου οὐ μόνον ἡ ἑρμηνεία ἀλλαὶ καὶ ὁ σχηματισμὸς πολλαχῶς ἐβασάνισαν τούς τε παλαιοὺς ἑρμηνευτὰς καὶ σχολιαστὰς καὶ τοὺς νεωτέρους τοιούτους· ὁ ἀγὼν ἤρξοτο ἀπὸ τοῦ 5ου αἰῶνος π. Χ., ὅτε πρῶτος Ἀντίμαχος ὁ Κολοφώνιος ὁ ποιητὴς τῆς Θηβαΐδος ἐθεώρησεν ὡς ὕποπτον καὶ ἐπέβαλε χεῖρα ἐπ' αὐτό, πολὺ δὲ μέχρι τοῦδε κατηναλώθη μέλαν χωρὶς νὰ ἐπιτευχθῇ ἱκανοποιητική τις ἑρμηνεία τῆς τε σημασίας καὶ τοῦ σχηματισμοῦ αὐτοῦ. Ἴδωμεν ἐν πρώτοις πῶς ἑρμηνεύουσιν οἱ παλαιοί· ὁ Σχολιαστὴς εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τῆς Ἰλιάδος λέγει : «**ἀμιχθαλόεσσαν,** κατὰ Κυπρίους εὐδαίμονα, οἱ δὲ πετρώδη

---

1) Περὶ τοῦ ἐπιθέτου τούτου ἐπραγματεύθημεν κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἐναισίμῳ ἡμῶν **διατριβῇ** «Rerum lemniacarum mythica tempora», εἶτα δ' ἐν ἐπιφυλλίδι τῆς ἐν Τεργέστῃ «Ν. Ἡμέρας», ὁπόθεν μεταδημοσιεύομεν ἐνταῦθα τὰ ἐκεῖ γραφέντα παρ' ἡμῶν.

καὶ ἀπόκρημνον· οἱ δὲ ἄμικτον διὰ τὸ ἐκ θαλάσσης δυσπρόσιτον καὶ τὴν τραχύτητα, οἱ δὲ ὁμιχλώδη καὶ ἀπροόρατον τοῖς πλέουσιν», καὶ κατωτέρω «ἀπρόσμικτον, ᾗ ῥαδίως οὐ μίγνυται ὁ ἀπὸ τῆς θαλάσσης καθὸ ἀλίμενός ἐστι· καὶ διὰ τοὺς ἐνοικοῦντας ἀγρίους καὶ θηριώδεις καὶ ληστρικὸν βίον ἐπανῃρημένους· ἔνιοι δ' οὐχ οὕτως ἀλλὰ τὴν ὁμιχλώδη». Ταὐτὰ περίπου ἐπαναλαμβάνονται παρά τε τῷ Σχολιαστῇ Σοφοκλέους[1] τῷ Εὐσταθίῳ[2], ἐν τῷ Μ. Ἐτυμολογικῷ[3] καὶ εἴπου ἀλλαχοῦ ἀκόμη γίνεται περὶ τούτου λόγος.

Ἡ πληθώρα τῶν ἑρμηνειῶν μαρτυρεῖ περὶ τῆς δυσχερείας, ἣν ᾐσθάνοντο οἱ παλαιοὶ ἐν τῇ κατανοήσει τῆς σημασίας τῆς λέξεως· μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξαγάγωσιν ὀρθὴν ἔννοιαν προέβησαν μέχρι τοῦ σημείου νὰ νομίσωσιν, ὅτι ἦτο κυπριακὴ λέξις σημαίνουσα **εὐδαίμων**! Ἐκ πασῶν δ' ὅμως τῶν ἐκδοχῶν δύο φαίνονται αἱ γενικώτερόν πως κρατοῦσαι, αἱ **ἀπρόσμικτος**, εἴτε διὰ τὸ ἀλίμενον καὶ πετρῶδες καὶ ἀπόκρημνον τῆς νήσου, εἴτε διὰ τὸ ἀφιλόξενον καὶ πειρατικὸν τῶν κατοίκων αὐτῆς, καὶ **ὁμιχλώδης**. Ἐκ τούτων δὲ ἡ μὲν πρώτη εἶναι, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐντελῶς ἐσφαλμένη, ἡ δ' ἑτέρα πλησιάζει μὲν τῇ καθ' ἡμᾶς ἀκριβεῖ σημασίᾳ, εἶναι δ' ὅμως ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τοῦ τύπου ὡς νῦν ἔχει οὗτος. Καὶ πρῶτον, ὅτι ἡ νῆσος δὲν ἦτο ἀπρόσμικτος μάρτυρα ἀξιόχρεων παρεχόμεθα αὐτὸν τὸν Ὅμηρον, ὅστις μνημονεύει ἀκμαίας καὶ ζωηρᾶς ἐμπορίας μεταξὺ Λήμνου καὶ τῆς ἀπέναντι μικρασιατικῆς παραλίας.[4] Ἀλλὰ πλὴν τῆς ἐμπορίας, ἣν καὶ ἀλλοδαποὶ διενήργουν ἐν Λήμνῳ καὶ Λήμνιοι ἐν ἄλλαις χώραις, ἐξ οὗ βεβαίως συνάγεται, ὅτι παρ' Ὁμήρῳ δὲν ὑπάρχει τοιαύτη τις περὶ τῆς νήσου ἀντίληψις, καὶ ἄλλως ἀκόμη πιστοῦται ἐξ αὐτῶν πάλιν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ὅτι ἡ ἔννοια αὕτη εἶναι ἐντελῶς ξένη τῆς περὶ Λήμνου ὁμηρικῆς ἀντιλήψεως.

Τῷ ὄντι οὐδαμοῦ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἀναφέρει ὁ ποιητής, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Λήμνου ὑπῆρξαν ἀφιλόξενοι καὶ ἀφιλόφρονες· τοὐναντίον μάλιστα, τοὺς μὲν Σίντιας εἰσάγει φιλοφρόνως δεξιουμένους τὸν ἐξ οὐρανοῦ ὑπὸ τοῦ Διὸς σφενδονηθέντα Ἥφαιστον, τοῦτον δὲ πολ-

---

1) Εἰς Φιλοκτήτ. 215.

2) Εἰς Ἰλιάδ. Ω 753, ἔνθα κεῖται ἅπαξ μόνον παρ' Ὁμήρῳ ἁπαντῶν καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπίθετον.

3) Ἐν λέξει.

4) Ἰλιάδ. Φ 46, 58, 79 καὶ Ψ 746 καὶ Ω 753 καὶ Η 467.

λαχοῦ τῶν ἐπῶν λέγοντα, ὅτι ἡ Λῆμνος ἦτο αὐτῷ «φιλτάτη γαιάων ἁπασέων»·[1] πρὸς τούτοις ὁ αὐτὸς ποιητὴς περιγράφει, πῶς οἱ Ἀχαιοὶ κατὰ τὴν διὰ τῆς Λήμνου διάβασιν αὐτῶν ἐφιλοξενήθησαν ὑπὸ τῶν Λημνίων,

« ἔσθοντες κρέα πολλὰ βοῶν ὀρθοκραιράων
» πίνοντες κρητῆρας ἐπιστεφέας οἴνοιο ».[2]

Οὐδὲν λοιπὸν ἀπολύτως εὕρηται ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσιν στηρίζον ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον τὴν γνώμην ταύτην· τἀνάπαλιν πᾶν ὅ,τι ἐν τῇ Ἰλιάδι παραδίδεται ἡμῖν περὶ τῆς νήσου ἡμῶν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀντιτάσσεται κατ' αὐτῆς.

Πόσον δ' ἐσφαλμένη καὶ τοῦτ' αὐτὸ γελοία εἶναι ἡ ἄλλη ἐκδοχή, καθ' ἣν ἡ Λῆμνος ἦτο ἀπρόσμικτος, καθότι « οὐ ῥαδίως μίγνυται αὐτῇ ὁ ἀπὸ τῆς θαλάσσης καθὸ ἀλίμενος », ἁπλοῦν ἐπὶ τοῦ χάρτου βλέμμα δύναται νὰ πείσῃ πάντα. Καὶ ὄντως ἐκ πασῶν τῶν ἐν τῇ Θρᾳκίᾳ θαλάσσῃ νήσων αὕτη ἔχει εὐρύτατον καὶ ἀσφαλέστατον λιμένα τὸν τοῦ σημερινοῦ Μούδρου, τοῦ εὐλιμένου δ' αὐτῆς μνημονεύει καὶ αὐτὸς ὁ Ὅμηρος.[3]

Διὰ τούτων πείθεται, νομίζομεν, ἕκαστος, ὅτι ἡ πρώτη ἑρμηνεία εἶναι ἄρδην ἐσφαλμένη· ἡ ἑτέρα, εἴπομεν ἤδη, ὅτι εἶναι ἐγγὺς πρὸς τὸ ἀκριβὲς καὶ ὀρθόν, καὶ ἐνταῦθα θὰ ἔληγεν ὁ περὶ τούτου λόγος ἡμῶν, ἂν ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς λέξεως, ὡς νῦν ἔχει, ἠδύνατο νὰ ἐξαχθῇ αὕτη. Τοῦτο δ' ὅμως εἶναι ἀδύνατον, δείκνυται δὲ καὶ ἐξ ὅσων οἵ τε παλαιοὶ καὶ νεώτεροι εἶπον περὶ τῆς παραγωγῆς καὶ καθόλου κατασκευῆς τοῦ ἐπιθέτου.

Ὁ Εὐστάθιος[4] λέγει· « ἀμιχθαλόεσσα δὲ οἱονεὶ ἀμικτόεσσα τροπῇ τῶν ψιλῶν εἰς δασέα καὶ πλεονασμῷ τῆς **αλ** συλλαβῆς ἐκ τοῦ ἄμικτος». ὅμοια ἀκριβῶς λέγονται ἐν τῷ Μ. Ἐτυμολογικῷ, ἐν δὲ τῷ Gudianum τάδε· « ἀμιχθαλόεσσα . . . παρὰ τὸ μίσγω, μικτός· ὡς ἵππος ἵππαλος, μίκκος μίκκαλος, οὕτως οὖν καὶ μικτὸς μικταλὸς καὶ ἐν συνθέσει ἀμικταλόεις καὶ τροπῇ ἀμιχθαλόεις ». Τούτων ἀναιρέσεως οὐδεμία ὑπάρχει ἀνάγκη. Ἀλλ' ἂς ἴδωμεν τί ἔπραξαν οἱ νεώτεροι. Καὶ ὁ **Schuster**[5]

1) Ὀδυσσείας θ 284 καὶ 301.
2) Ἰλιάδ. Θ 231.
3) Ἰλιάδ. Ψ 744.
4) Εἰς Ἰλιάδ. Ω 753.
5) Ueber die homer. Epitheta auf– εις ἐν τῷ Zeitschrift für die Oesterr Gymn. 10 (1859) σελ. 16.

καὶ ὁ **Döderlein**[1] ἀσχοληθέντες εἰδικῶς περὶ τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν σημασίαν τῶν ὁμηρικῶν ἐπιθέτων ἀποφαίνονται, ὅτι ἡ λέξις ἐξακολουθεῖ νὰ μένῃ rätselhaft, unerklärlich, ein fast unmögliches Wort ἤτοι **αἰνιγματώδης, ἀνερμήνευτος, ἀμήχανος σχεδὸν λέξις.** Ὁ τελευταῖος μάλιστα μὴ δυνάμενος κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἑρμηνεύσῃ αὐτὴν οὐδὲ τὸν σχηματισμὸν αὐτῆς νὰ νοήσῃ προέτεινε διόρθωσιν, καθ' ἡμᾶς λίαν ἀτυχῆ, θελήσας νὰ μεταβάλῃ εἰς **ἀμυγδαλόεσσαν.** Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ὅτι ἡ ἀμυγδαλῆ δὲν μνημονεύεται σχεδὸν πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, εἶναι τὸ ἐπίθετον ἥκιστα πρόσφορον προκειμένου περὶ νήσου, ἧς ἡ ψιλότης γενικῶς ὑπὸ τῶν παλαιῶν μαρτυρεῖται.

Ἐπίσης κατ' οὐδὲν σχεδὸν προήχθη τὸ ζήτημα διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ **Göbel**,[2] ὅστις δέχεται μὲν τὴν ἐκ τῆς ῥίζης **μιχ**—(ὁμίχλη, ὀμίχω—έω, ὄμιχμα) παραγωγὴν τοῦ ἐπιθέτου καὶ ἐξάγει ἔννοιαν ὁπωσδήποτε ἀρεστὴν ὑποδειχθεῖσαν ἤδη καὶ ὑπὸ τῶν παλαιῶν Σχολιαστῶν· ὁ τρόπος ὅμως δι' οὗ θέλει νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸν σχηματισμὸν αὐτοῦ εἶναι σφαλερός. Ἐκ τῆς ῥίζης μιχ- δὲν νοοῦμεν ἡμεῖς πῶς παράγεται τὸ **μίχαλος** καὶ παρενθέσει τοῦ θ **μίχθαλος**, ὅπερ κατ' αὐτὸν σημαίνει **nebula**. Ὀρθότερον ἔπραξεν ὁ **Lobeck**[3] εἰπών, ὅτι **φαίνεται μὲν τὸ ἐπίθετον τοῦτο τασσόμενον μεταξὺ τῶν παραγώγων** «principia vero ejus aut nulla inveniri possunt aut valde dissimilia».

Τὸ ἐπίθετον τοῦτο τὸ ἀνερμήνευτον καὶ αἰνιγματῶδες ἀναλαμβάνει καὶ τυπικῶς καὶ σημασιολογικῶς τὴν ἀγνότητα αὐτοῦ μόνον ἐὰν ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφήν, ἥτις καθ' ἡμᾶς εἶναι **αἰθαλόεσσα.** Ἡ σημασία τότε (ἐκ τοῦ αἴθαλος, αἴθω) εἶναι εὐνόητος καὶ παντὶ δήλη, ἤτοι **καπνώδης, ἀσβολώδης.** Παρ' Ὁμήρῳ συνάπτεται τὸ ἐπίθετον τοῦτο μετὰ τοῦ μελάθρου, τοῦ μεγάρου καὶ τῆς κόνεως. Ἰδιαιτέρως δὲ ὡς κοσμητικὸν ἐπίθετον τῆς Λήμνου σημαίνει τὴν καπνώδη, ἧς δηλ. ἡ ἀτμόσφαιρα ἕνεκα τῶν ἀναδιδομένων καπνῶν τῶν τε ἐκ τοῦ ἡφαιστείου, ὅπερ δὲν εἶναι μὲν τῷ Ὁμήρῳ γνωστὸν ὑποδηλοῦται ὅμως ὑπ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἐπ' αὐτῆς πτώσεως τοῦ Ἡφαίστου, καὶ τῶν ἐκ τῶν καμίνων τῶν ἐργαστηρίων τούτου. Ὅτι δὲ τοιαύτη τις σημασία πρέπει νὰ δοθῇ τούτῳ ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει δείκνυται

---

1) H. Gl. III 1064.

2) De epithetis homericis in --εις desinentibus ἐν Jahres—Bericht über das Gymn. der K.K. Theresian. Akademie 1858 σελ. 31.

3) Elem. path. I σελ. 9.

καὶ ἐκ τῆς χρήσεως ἣν ποιοῦνται αὐτοῦ οἱ μετὰ ταῦτα ποιηταί. Οὕτως ὁ Ἡσίοδος[1] ὁ Ἀπολλώνιος[2] καὶ Κόιντος ὁ Σμυρναῖος[3] καλοῦσι αἰθαλόεντα τὸν κεραυνόν, διὰ τοῦ ἐπιθέτου δ' ἐπίσης τούτου κοσμεῖ ὁ ποιητὴς τῶν Ἀργοναυτικῶν τὰ **θέμεθλα βωμοῖο** καὶ τὰς **καπνοῖο στροφάλιγγας.** Ὅτι δὲ προσηκόντως καὶ λίαν προσφόρως ἐδόθη τῇ Λήμνῳ δεικνύει οὐ μόνον ἡ ἡφαιστειώδης αὐτῆς φύσις ἀλλὰ καὶ τοῦτο, ὅτι ἦν ἱερὰ τῷ Ἡφαίστῳ, ὅστις ἐπίσης λέγεται **αἰθαλόεις θεός.** Πῶς εἶναι τέλος δυνατὸν νὰ διαμφισβητήσῃ τις τῇ νήσῳ τὸ ἐπίθετον τοῦτο, ἀφ' οὗ παραπλήσιον ἐπώνυμον οὐχὶ πλέον κοσμητικῶς ἀλλὰ μονίμως ἔφερε κατὰ τοὺς πάλαι χρόνους; Ἰδοὺ τὶ περὶ τούτου διέσωσεν ἡμῖν ἐκ τοῦ Πολυβίου Στέφανος ὁ Βυζάντιος.[4] « Πολύβιος δ' ἐν τριακοστῇ τετάρτῃ λέγει **Αἰθάλειαν** τὴν Λῆμνον καλεῖσθαι . . . ἐκαλεῖτο δ' οὕτως ἡ πόλις ἴσως ἐκ τῶν ἀναδιδομένων τοῦ Ἡφαίστου κρατήρων ». Ἡ **Αἰθάλεια** ἄρα Λῆμνος ἡ φιλτάτη γαιάων ἁπασέων τῷ **αἰθαλόεντι** Ἡφαίστῳ λίαν ὀρθῶς ὠνομάσθη κοσμητικῶς ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ **αἰθαλόεσσα.**

Ἀλλὰ διὰ τῆς διορθώσεως ταύτης ἐλευθεροῦται συγχρόνως καὶ ἄλλης ἔτι κηρὸς τὸ ὁμηρικὸν κείμενον· ἐξετάζων δῆλα δή τις τὰ εἰς -όεις λήγοντα ἐπίθετα παρ' Ὁμήρῳ βλέπει, ὅτι ἐκ τῶν τεσσαράκοντα καὶ ἑπτὰ τοιούτων **οὐδὲ ἓν** ἀπολύτως ἔχει κατάληξιν -αλόεις, ὁποίαν εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν προκειμένου περὶ τοῦ **ἀμιχθαλόεις.** Ἐννοεῖται ὅτι τὰ **αἰθαλόεις ὀμφαλόεις παιπαλόεις σιγαλόεις** ὡς καὶ τὰ **ἀμπελόεις, δολόεις, μυελόεις καὶ φολόεις** δὲν πρέπει νὰ ἐξαπατήσωσί τινα, διότι ἐν τούτοις τὸ λ εἶναι ῥιζικόν, ὡς ἕκαστος εὐκόλως βλέπει.

Λείπεται ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν ἂν ἡ διόρθωσις ἡμῶν εὐοδοῦται καὶ παλαιογραφικῶς· ὁ στίχος κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν εἶχεν ἀρχικῶς ὧδε:

ἐς Σάμον ἔς τ' Ἴμβρον καὶ ΛΗΜΝΟΝΔΑΙΘΑΛΟΕΣΣΑΝ

Ὅτι τὸ Δ τῆς λέξεως **Λῆμνόνδ'** μετὰ τοῦ Α τοῦ αἰθαλόεσσα ἠδύναντο ὑπὸ νυστάζοντός τινος βιβλιογράφου νὰ συγχυθῶσιν εἰς Μ παντὶ δῆλον· ὁ οὕτως ἀποτελεσθεὶς τύπος **μιθαλόεσσα** ἦτο βεβαίως

1) Θεογον. 72, 504, 707, 854.
2) 4, 595.
3) 3, 403.
4) Ἐν λέξ. Αἰθάλη.

ἀδιανόητος, ἐσχετίσθη πρὸς τὸ μίγνυμι καὶ ἀνεβλάστησεν οὕτω τὸ **μιχθαλόεσσα**, ὅπερ εἶχεν ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἡ ἔκδοσις τοῦ Ἀντιμάχου. Ἆρά γε ἤντλησεν τοῦτο οὗτος ἐκ παλαιοτέρων ἐκδόσεων ἢ ὑπῆρξεν ἰδία ἑαυτοῦ διόρθωσις; Ἀκριβῶς δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, φαίνεται δ' ὅμως πιθανώτερον, ὅτι μετέβαλεν αὐτὸς τὸ χωρίον. Βεβαίως ὁ Ἀντίμαχος δὲν ἦτο μέγας κριτικός, ἐν τούτοις ἐκ τῶν δέκα καὶ τριῶν μεταβολῶν, αἵτινες ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶναι γνωσταὶ καὶ δι' ὧν διεφώνει πρὸς τὰς λοιπὰς ἐκδόσεις, τέσσαρας μὲν ἐδέχθη ὡς ὀρθὰς ὁ Ἀρίσταρχος, διεφώνησε δὲ πρὸς τὰς λοιπὰς χωρὶς νὰ προτείνῃ αὐτὸς ἴδιόν τι. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, εἴτε εὗρεν ἐν ἄλλαις παλαιοτέραις ἐκδόσεσι τὸν τύπον τοῦτον ὁ Ἀντίμαχος, εἴτε αὐτὸς αὐθαιρέτως εἰσήγαγε, βέβαιον εἶναι, ὅτι τὸ νόσημα τοῦ χωρίου ἤδη τότε ὑπωπτεύετο μὲν δὲν διεγιγνώσκετο δ' ἀκριβῶς. Πῶς ἡρμηνεύετο τὸ **μιχθαλόεσσα** δὲν γνωρίζομεν· φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι ἦτο τὸ ἀντίθετον τοῦ ἀπρόσμικτος, διότι καὶ παρ' Εὐσταθίῳ ἀπαντᾷ τοιαύτη τις ἑρμηνεία. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἦτο ἐναντία πρὸς τὰ περὶ Σιντίων ὡς βλαπτικῶν καὶ ἀφιλοξένων ὑπὸ τοῦ Ἑλλανίκου[1] παραδοθέντα, μετεβλήθη τῇ προθήκῃ τοῦ στερητικοῦ α εἰς τὸν μέχρι νῦν διατηρηθέντα ἀνάπηρον τύπον ἀμιχθαλόεσσαν. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὁ ἐν λόγῳ στίχος γραπτέος καθ' ἡμᾶς ὧδε:

ἐς Σάμον ἔς τ' Ἴμβρον καὶ **Λῆμνόνδ' αἰθαλόεσσαν.**[2]

1) Παρὰ Σχολιαστ. Ἀπολλων. 1, 608.

2) Διὰ τῆς μεταβολῆς ταύτης εἰσάγεται εἰς τὸν στίχον καὶ ἕτερον μόριον τὸ ἀχώριστον δ ὲ ὡς δηλωτικὸν κινήσεως, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἤδη προηγουμένως ἡ πρόθεσις ἐ ς. Τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ξενίσῃ τινά, διότι ἡ ἔκφρασις αὕτη δὲν εἶναι ἀσυνήθης παρὰ τῷ ποιητῇ. Παράβ. Ἰλιάδ. Β 158, Δ 103, Η 209, Φ 3, Ψ 679 κ. ἄ.

Γ'.

Τὰ κατὰ τὴν ἀποστολὴν καὶ ἵδρυσιν τῶν κληρουχιῶν νόμιμα

Ἐν πρώτοις πρέπει ἀμέσως νὰ διακρίνωμεν τὰς κληρουχίας τῶν ἀποικιῶν, δι' ὧν κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους περιέστεψε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν παραλίαν πᾶσαν τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Ἡ διαφορὰ δὲ ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι οἱ μὲν ἄποικοι καταλείποντες ἕνεκα διαφόρων λόγων τὸ πάτριον ἔδαφος ἐγκαθιδρύοντο ἐν ξένῃ χώρᾳ, ὅπου αὐτοὶ πλέον ὤφειλον νὰ φροντίζωσι περὶ ἑαυτῶν οὐδεμίαν ἀναμένοντες βοήθειαν ἐκ τῆς μητροπόλεως. Ἡ πόλις, ἣν ἔκτιζον ἦτο ἀνεξάρτητος τῆς μητροπόλεως καὶ πλὴν τῆς ὁμαιμίας καὶ θρησκευτικῶν τινων καθηκόντων, δι' ὧν ἐθεώρουν ἑαυτοὺς συνδεδεμένους πρὸς τὴν πάλαι μητέρα, οὐδεὶς ἄλλος δεσμὸς ἥνου αὐτούς. Γνωστὸν δ' εἶναι, ὅτι ἐνίοτε καὶ ἡ σχέσις αὕτη μεταξὺ τῶν δύο πόλεων τοσοῦτον χαλαρὰ καθίστατο, ὥστε περιήρχοντο εἰς πόλεμον πρὸς ἀλλήλας. Ἄλλως δ' ὅμως εἶχε τὸ πρᾶγμα προκειμένου περὶ κληρούχων.

Ὁ θεσμὸς τῶν κληρουχιῶν κατέρχεται εἰς νεωτέρους χρόνους. Αἱ πρῶται ἀρχαὶ πρέπει νὰ ταχθῶσι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος π.Χ. καὶ ἡ ἐπίνοια τούτων δέον νὰ ζητηθῇ ἐν Ἀθήναις. Πολλοὶ καὶ ποικίλοι ὑπῆρξαν οἱ λόγοι οἱ παραγαγόντες τοὺς Ἀθηναίους εἰς τοῦτο, ἀλλὰ γενικῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι διὰ τῆς ἱδρύσεως τῶν κληρουχιῶν ἐσκόπουν νὰ τάξωσι προθύμους προμάχους κατὰ τῶν παροικούντων αὐταῖς ἐχθρῶν, ἅμα δὲ νὰ ἀσφαλίσωσι τὸ ἐμπορικὸν αὐτῶν ναυτικὸν ἀπὸ πειρατικῶν ἐπιδρομῶν καὶ καθόλου νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ ἐξουσίαν. Οἱ κληροῦχοι μεταβαίνοντες εἰς τὴν κληρουχίαν δὲν ἦσαν δύναμις ἀπολεσθεῖσα διὰ τὰς Ἀθήνας, ὡς συνέ-

βαινεν εἰς τὰς ἀποικίας· ἡ κληρουχία ἦτο ἁπλῆ ἐπέκτασις τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων ἐν ἄλλαις χώραις. Ἴδωμεν ἤδη τίνες διατυπώσεις ἀπητοῦντο, ἵνα ἐγκαταστῇ κληρουχία τις.

Κατὰ πρῶτον ἦτο ἀνάγκη ἡ περὶ ἀποστολῆς κληρουχίας πρότασις νὰ ὑποβληθῇ ὑπό τινος τῶν ῥητόρων εἰς τὴν βουλὴν τῶν πεντακοσίων, ἥτις συνεσκέπτετο ἐπὶ τούτου καί, ἐὰν εὕρισκε τοῦτο συμφέρον τῷ δήμῳ, ἐξέδιδε προβούλευμα, τὸ ὁποῖον οἱ πρυτάνεις εἰσῆγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Ἐνταῦθα συνεζητεῖτο ἡ πρότασις, ἠγόρευον οἱ ῥήτορες, καὶ ἐὰν ἐπείθειτο ὁ δῆμος περὶ τῆς ὀρθότητος αὐτῆς, ἐξέδιδε τὸ ἀναγκαῖον ψήφισμα, ἐν ᾧ περιελαμβάνοντο πᾶσαι συγχρόνως αἱ διατάξεις αἱ ἀφορῶσαι τὴν σύστασιν τῆς κληρουχίας.[1] Οἱ λαμβάνοντες μέρος εἰς αὐτὴν συνέβαινεν ἐνίοτε νὰ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ τῶν πενεστέρων Ἀθηναίων,[2] εἶναι δ' ὅμως βέβαιον ὅτι καὶ αἱ δέκα φυλαὶ ἀντεπροσωπεύοντο.[3] Εἰς τούτους ὤφειλεν ἡ πολιτεία νὰ καταβάλῃ τὰς δαπάνας τῆς ἐγκαταστάσεως π ιρέχουσα αὐτοῖς ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ὅπλα καὶ ὁδοιπορικά.[4]

Οὕτως ἐφωδιασμένοι ἐτάσσοντο ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν **οἰκιστοῦ** ὅστις ἐξελέγετο ἐπίσης ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ ἀνελάμβανεν ὡς ἀνώτερος ἀρχηγὸς νὰ ὁδηγήσῃ ἀσφαλῶς τοὺς κληρούχους εἰς τὴν ὡρισμένην χώραν συμμορφούμενος πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ δήμου ψηφισθείσας διατάξεις, ἥτις ὑπηρεσία περιεποίει αὐτῷ μέγα ὄνομα καὶ μετὰ θάνατον ἔτι ἀξιουμένῳ ἰδιαιτέρων τιμῶν ἐν τῇ κληρουχίᾳ.

Ἡ χώρα εἰς ἣν ἔμελλον νὰ μεταβῶσιν οἱ κληροῦχοι καὶ ἡ ὁποία περιήρχετο εἴτε διὰ πολέμου εἴτε διὰ φιλικῆς συμφωνίας, ὡς συνέβη διὰ τὴν ἐν Λήμνῳ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνος ἐγκαθιδρυθεῖσαν κληρουχίαν, τοῖς Ἀθηναίοις, ἐμερίζετο εἰς τεμάχια, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἀπεχωρίζετο τὸ δέκατον αὐτῆς καὶ ἀνετίθετο τοῖς θεοῖς.[5] Ἕκαστον δὲ τῶν τμημάτων τούτων ὠνομάζετο **κλῆρος**, διότι διὰ

---

1) Boeckh Seewesen σελ. 459 καὶ ἑξ.

2) CIA I 31b.

3) Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀνασκαφεισῶν ἐπιγραφῶν ἐν Λήμνῳ καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἰδίᾳ ἀνευρεθέντων κληρουχικῶν ψηφισμάτων τῆς Ἡφαιστίας καὶ Μυρίνης προκύπτουσι βεβαίως τὰ ὀνόματα τῶν ὀ κ τ ὼ φ υ λ ῶ ν· CIA I 443—444, 448, 591, 593 καὶ BCH 9 (1885) σελ. 45 ἀρ. 2.

4) CIA I 31.

5) Ἡρόδ. 5, 77 καὶ 6, 100 καὶ Θουκυδ. 3, 50.

κλήρου ἐγίνετο εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους ἡ διανομὴ τούτων,[1] αὐτοὶ δ' οὗτοι ἐκαλοῦντο **κληροῦχοι.**

'Αφ' οὗ τοιουτρόπως πάντα παρεσκευάζοντο καὶ οἱ μέλλοντες κληροῦχοι ἦσαν ἕτοιμοι πρὸς ἀπόπλουν ἐγίνοντο θρησκευτικαὶ τελεταὶ ἃς ὥριζεν ὁ δῆμος καὶ δι' ὧν ἐπεκαλεῖτο τοὺς θεούς, ὅπως εὐμενῶς ἐπινεύσωσιν ἐπὶ τὴν κληρουχίαν. Τοιοῦτον ψήφισμα ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀποστολὴν κληρούχων εἰς Λῆμνον ἀμέσως μετὰ τὸ 387 π.Χ. διεσώθη μέχρις ἡμῶν, ἐν ᾧ λίαν δυστυχῶς ἠκρωτηριασμένῳ μνημονεύονται οἱ δώδεκα θεοί, οἷς πιθανῶς προσηνέχθη ἡ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν κληρούχων θυσία.

Μετὰ ταῦτα ἀπήρχοντο εἰς τὴν ὁρισθεῖσαν χώραν, ὅπου ἐγίνετο ἡ εἰς ἕκαστον παράδοσις τοῦ κλήρου. Πρὸς τοῦτο ἐξελέγοντο δέκα **γεωνόμοι,** εἷς ἐξ ἑκάστης φυλῆς, οἵτινες διένεμον τὰς γαίας, ἡ δὲ μέτρησις τῆς εἰς τὸν ὅλον ἀριθμὸν τῶν κληρούχων ἐπιδικασθείσης χώρας ἐτελεῖτο διὰ τῶν **γεωμετρῶν.**[2] Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἕκαστος κληροῦχος ἐλάμβανε τὸν ἀνήκοντα αὐτῷ κλῆρον, φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι τὴν ἀπόλυτον κυριότητα αὐτοῦ διετήρει ἡ πόλις τῶν 'Αθηναίων, οὗ ἕνεκα ἦσαν ὑποχρεωμένοι οἱ κληροῦχοι νὰ καταβάλλωσι τίμημά τι. Λέγομεν φαίνεται, διότι τὸ σπουδαῖον τοῦτο διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἱστορίαν τῶν κληρουχιῶν ζήτημα, ἂν δηλ. ἕκαστος κληροῦχος ἁπλῶς ἐνέμετο ἢ ἦτο κύριος τοῦ κλήρου αὐτοῦ, θὰ ἦτο δυνατὸν ὁριστικῶς ἴσως νὰ λυθῇ, ἂν μὴ ὁ χρόνος κατέστρεφε δυσαναπληρώτως δύο ἐπιγραφὰς εὑρεθείσας ἐν 'Ακροπόλει καὶ περιεχούσας ψηφίσματα τοῦ δήμου τῶν 'Αθηναίων. 'Εν τῇ ἑτέρᾳ[3] τούτων φαίνεται, ὅτι οἱ ἐν Λήμνῳ κληροῦχοι ἔπεμψαν πρεσβείαν εἰς 'Αθήνας ζητοῦντες, ὅπως τῇ ἐπεμβάσει τοῦ δήμου διευθετηθῶσι διαφοραί τινες περὶ γαιῶν ἀναφυεῖσαι μεταξὺ αὐτῶν. Αἱ ἐν αὐτῇ εὐκρινῶς ἀναγινωσκόμεναι λέξεις **ἀδέσποτοι καὶ δημόσιοι** ἀναφέρονται πιθανώτατα εἰς γαίας. Καὶ ἐν μὲν τῇ 'Αττικῇ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσι γαῖαι ἀδέσποτοι, διότι ἐν ἐλλείψει κληρονόμων φυσικῶν ἢ ἐκ διαθήκης περιήρχετο ἡ οὐσία εἰς τὴν κυριότητα τοῦ γένους ἢ τῆς φρατρίας. 'Εν ταῖς κληρουχίαις ὅμως φαίνεται, ὅτι ἡ πόλις παρεχώρει τὰς γαίας μόνον εἰς τοὺς κληρούχους καὶ τοὺς ἀμέσους ἀπογόνους αὐτῶν, τούτων δ' ἐκλιπόντων καθίστανται οἱ κλῆροι δημόσιοι.

1) Θουκυδ. ἔνθ. ἀνωτ. καὶ Πλούταρχ. Περικλ. 34.
2) CIA I 31 καὶ Bekker Anecd. σελ. 32.
3) CIA I 488, παράβ. καὶ CIA II 17.

Ἡ ἑτέρα ἐπιγραφὴ[1] εἶναι ἐπίσης ψήφισμα τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων ἐκ τῶν τῇδε κἀκεῖσε σῳζομένων φράσεων τοῦ ὁποίου, οἷαι αἱ **ἐκτείσωσιν ἐπὶ τῆς ἐνάτης πρυτανείας, τῶν οἰκιῶν τῶν δεδημευμένων, αὐτὴ ἡ μίσθωσις πέπραται,** φαίνεται, ὅτι πρόκειται περὶ πωλήσεως ἢ μισθώσεως δημοσίων τινῶν κτημάτων ἐν Λήμνῳ. Ἴσως μάλιστα ἐκ τῆς τελευταίας φράσεως δικαιούμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι πρὸς τῷ δικαιώματι τῆς ἰδιοκτησίας, ὅπερ διετήρει ὁ δῆμος, ἐλάμβανεν, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, τίμημά τι παρὰ τῶν κληρούχων ἐκμισθῶν ἐφάπαξ ἴσως τὰς γαίας εἰς αὐτούς· τοιοῦτόν τι τοὐλάχιστον ἀναφέρει καὶ ὁ Αἰλιανὸς περὶ τῆς χώρας τῶν Χαλκιδέων, τὴν ὁποίαν, ἀφ' οὗ ἐξῄρεσαν τὰ προσήκοντα τεμένη τῇ Ἀθηνᾷ, διῄρεσαν εἰς κλήρους καὶ **ἐμίσθωσαν.** Ἐν τούτοις ὑπολείπεται ἀμφιβολία τις, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἥτις θὰ ἤρετο ἐντελῶς, ἂν διετηρεῖτο καλύτερον τὸ τελευταῖον ἐκ τῶν μνημονευθέντων ψηφισμάτων. Δυστυχῶς ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἡ Λῆμνος ὑπῆρξεν ἀτυχής, διότι πολλὰ ἐκ τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς κειμένων ἐφθάρησαν ἀνεπανορθώτως ὑπὸ τοῦ χρόνου. Ἐκ τῶν ἐννέα περιελθόντων μέχρις ἡμῶν ψηφισμάτων τοῦ ἀθηναϊκοῦ δήμου τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν Λῆμνον οὐδὲ ἓν διεσώθη ἀκέραιον, πάντα δὲ πλὴν ἑνὸς[2] τοσοῦτον ἐφθαρμένα εἶναι, ὥστε ἐντελῶς ἀδύνατος καθίσταται ἡ μερικὴ τοὐλάχιστον συμπλήρωσις αὐτῶν. Τὴν αὐτὴν σχεδὸν τύχην ὑπέστησαν καὶ τὰ ψηφίσματα τῶν δήμων τῆς Ἡφαιστίας καὶ Μυρίνης. Ἐλπίζομεν ἐν τούτοις, ὅτι τινὰ τοὐλάχιστον τῶν γνωστῶν, ἴσως δὲ καὶ ἄλλα ἄγνωστα ὅλως ἡμῖν κρύπτει ἔτι τὸ ἔδαφος τῆς Λήμνου, διότι σχεδὸν πάντα τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου ἐχαράσσοντο εἰς διπλοῦν, ὅπως ἓν ἀντίτυπον αὐτῶν σταθῇ καὶ ἐν Λήμνῳ πρὸς γνῶσιν τῶν ἐνδιαφερομένων, περί τινων μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἔχομεν ῥητὴν περὶ τούτου μαρτυρίαν.[3]

---

1) CIA II 14.

2) CIA III 318 a b c στιχ. 1—17.

3) CIA II 488. Ἴδε καὶ τὸ ἐν CIA III 318 a b c, πρὸς ὃ σχετικὰ σῴζονται δύο τῶν κληρούχων εὑρεθέντα ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως χωρὶς οὐδέτερον νὰ εὑρεθῇ ἐν Λήμνῳ.

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΓΕΝΕΑ

Φι

θυγατέρα κληρο
τῆς Λήμνου κα
Μαργ. Φοσκάρη
ἐγέννησεν ἕνα μ
άννην Φοσκάρ

Νικολὸν 1261

